

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mertcan TUNCA

EPİGRAFİK VE NÜMİZMATİK BELGELER IŞIĞINDA
ROMA İDARESİ ALTINDA ASPENDOS

Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mertcan TUNCA

EPİGRAFİK VE NÜMİZMATİK BELGELER IŞIĞINDA
ROMA İDARESİ ALTINDA ASPENDOS

Danışman

Doç. Dr. Ebru Nuriye Akdoğu Arca

Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mertcan Tunca'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa Adak

Üye (Danışmanı): Doç. Dr. Ebru Nuriye Akdoğru Arca

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Elif Akgün Kaya

Tez Başlığı:	Epigrafik ve Nümizmatik Belgeler Işığında Roma İdaresi Altında Aspendos

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Epigrafik ve Nümizmatik Belgeler Işığında Roma İdaresi Altında Aspendos” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Mertcan Tunca

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Mertcan Tunca
Öğrenci Numarası	202052016001
Anabilim Dalı	Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ebru Nuriye Akdoğru Arca
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Epigrafik ve Nümizmatik Belgeler Işığında Roma İdaresi Altında Aspendos
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2126760432
Rapor Tarihi	19.06.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %9 Alıntılar dahil: %14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 185 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ebru Nuriye Akdoğru Arca İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ASPENDOS TARİHİ

1.1	Aspendos Kenti	5
1.1.1	Kent Ekonomisi ve Ticaret.....	7
1.1.2	Aspendos Kentinin Kuruluşu.....	8
1.2	Roma Öncesi Aspendos Tarihine Genel Bakış	12
1.2.1	Aspendos'un ve Mısır ve Kıbrıs ile İlişkisi	17
1.3	Roma İdaresi Altında Aspendos	20

İKİNCİ BÖLÜM ASPENDOS'UN SOSYO-KÜLTÜREL TARİHİ

2.1	Kent Kurumları ve Memuriyetler	26
2.1.1	Meclisler	28
2.1.1.1	Βουλή ve Δήμος	28
2.1.2	İdari Memuriyetler.....	32
2.1.2.1	Δημιουργός	32
2.1.2.2	Γραμματεύς.....	33
2.1.2.3	Πρότανις	33
2.1.3	Eğitimle İlgili Memuriyetler.....	34
2.1.3.1	Γυμνασιάρχος	34
2.1.3.2	Ἀρχιατρός	36
2.1.4	Bayramlarla İlgili Memuriyetler.....	37
2.1.4.1	Ἀγωναθέτης	37
2.1.5	Dini Memuriyetler	38

2.1.5.1	Ἱερεὺς	38
2.1.5.2	Ἀρχιερεὺς.....	39
2.1.5.3	Συνθύτης	40
2.1.6	Resmi Evraklardan Sorumlu Memuriyetler.....	40
2.1.6.1	Ἐπισφραγιστής	40
2.1.6.2	Εἰσαγωγεὺς	40
2.1.7	Mali Memuriyetler.....	41
2.1.7.1	Δεκάπρωτος.....	41
2.1.8	Diğer Görevliler.....	43
2.1.8.1	Πρεσβευτής.....	43
2.1.8.2	Προηγόρος.....	43
2.1.8.3	Πρόβουλος.....	44
2.1.8.4	Δήμαρχος.....	44
2.1.8.5	Ἀρχιτέκτων	45
2.1.8.6	Σπονδοφόρος	46
2.1.8.7	Ὑποδιάκων	47
2.2	Aspendos Kentindeki Kültler ve Tapınımlar.....	47
2.2.1	Aphroditai Kastnietides ve Aphrodite Pantheos Kültü	49
2.2.2	Artemis Kültü	54
2.2.3	Asklepios Kültü	55
2.2.4	Athena Kültü	55
2.2.5	Athena ve Zeus Kültü	56
2.2.6	Dionysos Kültü.....	57
2.2.7	Hades Kültü	58
2.2.8	Hephaistos Kültü	58
2.2.9	Herakles Kültü.....	59
2.2.10	Zeus ve Hera Kültü.....	59
2.2.11	Tykhe Kültü.....	60
2.2.12	Hekate Triphormis.....	61
2.2.13	Harpokrates Kültü	62
2.2.14	Nemesis Kültü	62
2.2.15	Isis Kültü	63
2.2.16	Sarapis Kültü	64
2.2.17	Pan Kültü	66

2.2.18	Eurymedon Kültü	66
2.2.19	Ares Kültü	67
2.2.20	Helios Kültü.....	68
2.2.21	Apollon Kültü.....	68
2.2.22	Hermes Kültü.....	70
2.2.23	Demeter Kültü	70
2.2.24	Zeus Kültü	71
2.2.25	Themis Kültü	72
2.2.26	Aspendos'ta Tek Tanrı İnancı	72
2.2.27	Tanrıça Roma Kültü	74
2.2.28	İmparator Kültü	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EPIGRAFİK TESTİMONİA

3.1	İmparator İthaf Yazıtları ve Bir İmparator Mektubu.....	82
3.1.1	Germanicus'a ithaf (B)	82
3.1.2	Germanicus'a ithaf (A-B).....	82
3.1.3	Bir imparatora ithaf (Tiberius?).....	84
3.1.4	Hadrianus'a ithaf	84
3.1.5	Hadrianus mektubundan bir fragman	85
3.2	Adak Yazıtları	87
3.2.1	Dürüst ve (insan) eliyle yapılmamış tanrıya adak	87
3.2.2	Aphrodite Pantheos'un Nike'si	87
3.2.3	Zeus, Hera ve Aphroditai Kastnietides'e adak	88
3.3	Onur Yazıtları.....	89
3.3.1	Paulina için onurlandırma.....	89
3.3.2	İmparator rahibi Demetrios	91
3.3.3	Proconsul Aelius Antonius'un tekrar kullanılan kaidesi	92
3.3.4	Başhekim Zoilos için onurlandırma	95
3.3.5	Gaius Curtius için onurlandırma	96
3.3.6	Tib. Claudius Erymneus için onurlandırma.....	97
3.3.7	Aspendos Tiyatrosunun Mimarı: Zenon yazıtları.....	98
3.3.8	Bilinmeyen bir kişi için onurlandırma ve Vali Terentius Marcianus'a ithaf	

3.3.9	Bereket'ten mil taşı ve imparator Iulianus için onurlandırma.....	101
3.3.10	Roma İmparatorluk Döneminden bir onurlandırma yazıtına ait fragman 102	
3.3.11	Bir Demiourgos onurlandırılmasına ait fragman.....	103
3.4	Memur Listeleri	103
3.4.1	Demiourgos T. Flavius Politon Dönemindeki mühürdarlar	103
3.4.2	Aphrodeisios'un -- olduğu dönemdeki Prytanisler.....	104
3.5	İnşaat Yazıtları.....	105
3.5.1	Tiyatro Binasını yaptıranlar: Curtius kardeşler	105
3.5.2	Sahne Binasındaki Curtius Crispinus Arruntianus ve Curtius Auspicatus Titinnianus yazıtı	106
3.5.3	Topos Yazıtları	106
3.5.4	Nemesis	107
3.6	Kehanet Yazıtları.....	107
3.6.1	Alfabetik kehanetler	107
3.7	Mezar Yazıtları	109
3.7.1	Eudaimon ve diğer kişilerin mezarı.....	109
3.7.2	Menodoros ve eşi Tryphera'nın mezarı.....	110
3.7.3	Praülos'un mezarı	110
3.7.4	Klearkhos'un mezarı	111
3.7.5	P. Geminius Firmus'un mezarı	111
3.7.6	L. Seius Akastos tarafından dikilen mezar taşı.....	112
3.7.7	Sarapion ve ailesinin mezarı.....	112
3.7.8	Neon ve ailesinin mezarı	113
3.7.9	Eumelos ve ebeveynlerinin mezarı.....	114
3.7.10	Aphrodisios'un mezarı	115
3.7.11	Leon, Eleis ve ailelerinin mezarı	115
3.7.12	Menneas'ın mezarı	117
3.7.13	Karika'nın eşi ve ailesinin mezarı	117
3.7.14	Gaius Poldeukes'in mezarı	118
3.7.15	Aurelius Kallikles ve eşinin mezarı.....	118
3.7.16	Aurelia Anatole'nin babası Eutykhes'in mezarı.....	119
3.7.17	Aur. Kidramuas ve eşinin mezarı	120
3.7.18	Aur. Aristippos'un eşi ve akrabalarının mezarı.....	121

3.7.19	Charitine, eşi ve çocuklarının mezarı	121
3.7.20	Aur. Marcia? Aphphion ve ailesinin mezarı.....	122
3.7.21	Bir mezar yazıtının sonu.....	125
3.7.22	Aurelia Elpis'in mezarı.....	126
3.7.23	Tryphon ve Ioannes'in mezarı	126
3.7.24	Hypodiakon Nestor ve çocuklarının mezarı	127
3.7.25	Aur. Epiktetos'un mezarı.....	128
3.7.26	Aur. Geminus ve Eşi Aur. Metrodora'nın mezarı	128
3.7.27	Aurelius Castor'un mezarı.....	129
3.7.28	T. Claudius Otacilius ve Eşi Ailia'nın mezarı.....	129
3.7.29	Aurelius Demetrios'un mezar yazıtı.....	130
3.7.30	Aurelius Lucianus'un mezar yazıtı.....	130
3.7.31	Aurelius Toues Mida'nın mezar yazıtı	130
3.7.32	Aurelia Euporia ve Aurelia Vava'nın mezar yazıtı	131
3.7.33	Agathemeris'in mezarı	131
3.7.34	Gorgias Thraseos'un kızı.....	132
3.7.35	Korbalis'in mezarı	132
3.7.36	Kyaios'un mezarı.....	133
3.7.37	Demokritos'un mezarı	133
3.7.38	Makaria'nın mezarı.....	134
3.7.39	Antiokhianos'un mezarı	134
3.7.40	--s Tatis ve akrabalarının mezarı.....	135
3.7.41	[- -]mera ve akrabalarının mezarı	136
3.7.42	Artemeisia ve Isias'ın Mezarı.....	136
3.7.43	Trephylios'un Mezarı	137
3.7.44	Longinus'un Mezarı	137
3.7.45	Marcus Mevius Philemon'un mezarı.....	137
3.7.46	Moles'in mezarı.....	138
3.7.47	Rufus'un mezarı	138
3.7.48	Selgeli Aur. Artemas'ın mezarı	138
3.7.49	Demeter Rahibesi Zobalima'nın mezarı.....	139
3.7.50	Chrysagonia'nın (ya da -os) mezar fragmanı	140
3.7.51	Aelius Claudianus'un dedesinin mezar fragmanı.....	141
3.7.52	Mezar fragmanı	141

3.7.53	Mezar fragmanı 2	141
3.8	Fragmanlar.....	142
3.8.1	Rahipten bahseden bir fragman	142
3.8.2	Fragman	142
3.8.3	Hermes Rahibi'nin oğlu Sosipatros	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK KAYNAKLARDA ASPENDOS

4.1.1	Arrianos	144
4.1.2	Athenaios	145
4.1.3	Cicero	145
4.1.4	Cornelius Nepos	146
4.1.5	Kallimakhos.....	146
4.1.6	Ksenophon.....	147
4.1.7	Livius.....	147
4.1.8	Philostratos	148
4.1.9	Plinius	149
4.1.10	Polybios	150
4.1.11	Pomponius Mela.....	150
4.1.12	Strabon.....	150
4.1.13	Thukydides	151

SONUÇ	152
KAYNAKÇA KISALTMALARI.....	156
KAYNAKÇA.....	158
EK-1 TABLOLAR.....	173
EK-2 ŞEKİLLER.....	179
ÖZGEÇMİŞ	205

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.	Bakınız
yak.	Yaklaşık
dn.	Dipnot
MÖ	milattan önce
MS	milattan sonra
Krş.	Karşılaştırm
n.	numara
s.v.	sub voce
Suppl.	supplementum
vd.	ve devamı
vdd.	Ve devamının devamı

ÖZET

Aspendos, Türkiye'nin güney kıyısında yer alan en önemli antik yerleşimlerden biridir. Günümüzde Antalya'nın Serik ilçesinde, Belkıs mahallesinde yer almaktadır. Varlığı geç tunç çağına kadar giden kent, görkemi ve zengin yapı stoğuyla dikkat çeken bir tarihî mirastır. MÖ XIII. yüzyılda bir Myken yerleşimi olduğu bilinmektedir. MÖ III. yüzyılın ortalarına kadar uzanan sikkeler üzerindeki E, ΕΣ, ΕΣΤ, ΕΣΤΕ, ΕΣΤΕ, ΕΣΤΕΔΙΙΥΣ lejantları daha sonra Aspendos'a dönüşmüştür.

Aspendos çeşitli tarihi olaylarda da önemli roller üstlenmiştir. Seleukos egemenliğinin ardından Aleksandros Megas'ın ağır şartlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Kentte bulunan ve Ptolemaios I Soter (MÖ 305/4-284) ya da Ptolemaios II Philadelphos (MÖ 285-246) Dönemine ait yazıt, adı geçen krallardan birinin desteği ile Aspendos'un çevresindeki bölgelerden gelen askerlerin kentin Perge, Side veya Sillyon ile yaşadığı muhtemel bir savaş nedeni ile birleşerek Aspendos'a yardım ettiğini belirtmektedir. Söz konusu yazıt kentteki Ptolemaios hakimiyetine işaret etmektedir. MÖ 220 yılında ise, Akhaios ile ittifak kurarak Pednelissos'un tarafını tutmuştur. Aspendos muhtemelen Asia Eyaleti'nin kuruluşunu müteakip bu eyaletin bir parçası olmuş ve henüz erken bir Dönemde Roma idaresi altına girmiştir. Roma idaresi daha sonra sırasıyla Cilicia Galatia ve Lykia-Pamphylia eyaletleri altında devam etmiştir. Kentin, Augustus Dönemi'nden Soloninus Dönemine kadar sikke basmaya devam ettiği bilinmektedir. İmparator Tiberius'tan itibaren kentte imparator kültünün varlığı görülmektedir. Kentin *neokoros* unvanını aldığına dair kanıtlar ise Gallienus Dönemi'ne ait bir sikke ile bilinmektedir. MS IV. yüzyılda Hristiyanlığın yükselişiyle ortaya çıkan Primus adında bir Hristiyan şehidin ismiyle Primoupolis olarak adlandırılmıştır. Kentte Roma ismi taşıyan kişi sayısının fazlalığı (56 kişi), Roma'nın kent idaresinde öne çıkardığı bir kurum olan boule'nin varlığı, memur kadrosunun çeşitliliği, imparator kültünün yerleşmesinin yanı sıra mimari açıdan gelişmiş, parlak bir kent olması kentin Aspendos'un bölgesinde önemli bir kent olduğunu, Greko-Romen kültürünü yansıttığını ve iyi Romanize olduğunu gösteren ipuçları olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Aspendos, Epigrafi, Nüvizmatik, Roma Dönemi.

SUMMARY

Aspendos is one of the most significant ancient settlements located on the southern coast of Turkey. It is currently situated in the Belkıs neighborhood of Serik district in Antalya. This historical site, dating back to the Late Bronze Age, stands out as a remarkable heritage with its grandeur and rich architectural inventory. It is known to have been a Mycenaean settlement in the 13th century BC. The inscriptions on coins dating back to the 3rd century BC, with the legends E, ΕΣ, ΕΣΤ, ΕΣΤΦ, ΕΣΓ, ΕΣΤΦΕΔΙΙΥΣ, later transformed into Aspendos.

Aspendos played significant roles in various historical events. After the Seleucid rule, it was forced to accept the harsh conditions of Alexander the Great. An inscription found in the city, belonging to the reign of Ptolemy I Soter (305/4-284 BC) or Ptolemy II Philadelphos (285-246 BC), indicates that with the support of one of these kings, Aspendos received assistance from soldiers from neighboring regions, possibly due to a potential conflict with Perge, Side, or Sillyon. This inscription suggests Ptolemaic influence in the city. In 220 BC, Aspendos allied with Akhaïos and took the side of Pednelissos. It likely became part of the Asia Province after its establishment and came under Roman rule at an early stage. Roman administration continued under the provinces of Cilicia, Galatia, and Lykia-Pamphylia. It is known that the city minted coins from the Augustan period until the reign of Soloninus. The presence of imperial cult can be observed in Aspendos from the reign of Emperor Tiberius onwards. Evidence of the city receiving the title of neokoros is found on a coin dating back to the Gallienus period. In the 4th century AD, with the rise of Christianity, it was renamed as Primoupolis after a Christian martyr named Primus. The abundance of individuals bearing Roman names (56 individuals), the presence of boule as an institution emphasized by Roman administration, the diversity of the civil service, the establishment of the imperial cult, as well as the city's architectural advancements and prosperity, all indicate the significance of Aspendos as an important city in its region, reflecting Greco-Roman culture and showcasing strong Romanization.

Keywords: Aspendos, Epigraphy, Numismatics, Roman Period.

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans çalışması Aspendos antik kentinin Roma İmparatorluk Döneminden itibaren Bizans Dönemi'ne kadar olan tarihini epigrafik, nümizmatik veriler ve antik metinlere dayanarak kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Elimizdeki verilere göre kentin Pamphylia lehçesinde yazılmış olan dialekt yazıtları MS I. yüzyıldan itibaren kentte görünmemektedir.

Aspendos, zengin bir geçmişe sahip olan Pamphylia bölgesinde önemli bir antik kent olarak konumlanmıştır. Bu araştırma, farklı disiplinler arasında entegrasyonu sağlayarak Aspendos'un tarihini yazıtlar ışığında daha derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Epigrafik veriler, üzerinde bulunan bilgiler aracılığıyla Aspendos'un politik, sosyal ve ekonomik yapısını açığa çıkarmada büyük bir rol oynamaktadır. Arkeolojik buluntular, kentin fiziksel yapılarını ve yaşam biçimini anlama sürecinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Nümizmatik veriler ise Aspendos'un tapınımları ve kent içerisinde önem verilen kült varlıklarını anlamada önemli birer kaynaktırlar.

Bu çalışmada, her ne kadar yazıtlar ışığında Roma İmparatorluk Dönemi'ne odaklanılsa da tezin birinci bölümünde kentin Roma Dönemi öncesi tarihine ve kuruluş mitlerine de değinilmiştir. Bunun sebebi, kentin kuruluşundan itibaren Roma İmparatorluk Dönemi'nde de süre gelen kült tapınımları, memuriyetleri ve siyasi politikalarının daha iyi anlaşılması hedefidir.

Epigrafik Testimonia bölümü bu çalışmanın en büyük kısmını oluşturmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemine ait yazıtların toplandığı bu bölüm yazıtların içeriğine göre gruplandırılmıştır. Aspendos'ta Roma İmparatorluk Dönemine ait, Aspendos Tiyatrosunun mimarı Zenon'un üç yazıtı, tiyatronun sahne binasını inşa ettiren (?) Curtius Kardeşler'in iki yazıtı ve yine tiyatrodaki bulunan beş adet *topos* yazıtı ayrı değerlendirilirse, toplamda seksen yedi yazıt toplanmıştır. Yazıtlar arasında içerik anlamında bir kategori oluşturduğumuzda; dört İmparator ithaf ve bir imparator mektubu yazıtı, üç adak yazıtı, on dört onurlandırma yazıtı, iki memur listesi, bir kehanet yazıtı, üç fragman bulunmakta ve elli üç yazıtı ise kentte bulunan mezar yazıtları oluşturmaktadır.

Ayrıca yazıtlardan ulaşılan bilgiler ile kentteki memuriyetler ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. Her memuriyet, kanıtı olan yazıt ile birlikte ayrı ayrı değerlendirme yapılarak incelenmektedir. Aynı şekilde kentin sosyal yaşamının önemli bir parçası olan kült ve tapınımlar da epigrafik metinlerin sağladığı veriler ile kanıtlanarak ayrıntılı bir şekilde

değerlendirilmiştir. Kültler ile ilgili değerlendirmelerde yararlanılan epigrafik kanıtlar, büyük ölçüde nümizmatik verilerden de yararlanılarak desteklenmiştir.

Bu bilimsel çalışmanın sonuçları, Aspendos'un Roma İmparatorluğu Döneminde geçirdiği tarihsel değişimleri ve kentin politik, sosyal ve ekonomik bağlantılarını daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza yardımcı olacaktır. Epigrafik, arkeolojik ve nümizmatik verilerin analizi, Aspendos'un Roma idaresi altındaki yerel yönetimini ve kültürel yaşamını daha iyi kavramamızı sağlayacaktır. Antik yazarlardan edinilen bilgiler ise daha çok kentin kuruluşu, tarihi ve ekonomisi hakkında veri sağlayacaktır. Bu çalışma, Aspendos'un Pamphylia Bölgesi'ndeki önemini ve antik çağdaki etkisini, Romanizasyon sürecini daha geniş bir perspektifle ele alarak, bölgenin antik tarihine yeni bir ışık tutacaktır.

GİRİŞ

Araştırma Tarihi

Aspendos, Türkiye'nin güney kıyısında yer alan en önemli antik yerleşimlerden biri olup, görkemi ve zengin yapı stoğuyla dikkat çeken bir tarihî mirastır. Ancak ilginç bir şekilde, kentin keşfi ve araştırılması başlangıçta yeterli ölçüde ilgi görmemiştir. Bilimsel olarak Küçük Asya'nın keşif çalışmalarının başladığı ve 19. yüzyılda seyahat raporlarının yaygınlaştığı dönemde dahi¹, Aspendos neredeyse ziyaretçilerin gözünden kaçmış², kentten sadece kısa bir şekilde bahsedilmiş³ veya başka antik bölgelerle karıştırılmıştır (Pisidia kenti Pednelissos)⁴. Aspendos'un gerçek anlamda keşfedilmesi ve tanımlanması için yapılan çalışmalar ise C. Texier (1836)⁵, A. Schönborn (1842)⁶ ve E. T. Daniell (1842)⁷ gibi isimler tarafından yapılmıştır, fakat yapılarının yüzeysel bir şekilde kaydedilmesinden öteye geçememiştir. Pamphylia ve Pisidia kentleri üzerine daha kesin ve ayrıntılı araştırmalar ise G. Hirschfeld (1874)⁸ ve özellikle K. Lanckoroński ile meslektaşları (1882-1884) tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle Lanckoroński'nin eserindeki Aspendos bölümü, bu antik yerleşimin kalıntıları hakkında hala detaylı ve kapsamlı açıklamalar sunmaktadır⁹ ve arkeologların ilgisini çeken önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Aspendos'un keşfedilme süreci ve sonraki araştırmaları, antik kentin kültürel ve tarihî önemini anlamamızı sağlamış ve bu benzersiz mirasın korunması ve değerlendirilmesi için önemli bir temel oluşturmuştur.

Türkiye'nin güney kıyılarının keşfi, tarihçiler ve arkeologlar arasında ilgi ve öneme sahip bir konudur. Ancak bu keşif süreci, belirli nedenlerden dolayı geri planda kalmıştır. Özellikle Alman araştırmacılar, ekonomik çıkarları doğrultusunda, özellikle Bağdat Demiryolu projesinin etkisi altında, seyahat rotalarını belirlemiş ve bu nedenle Türkiye'nin iç kesimlerine odaklanmışlardır¹⁰. Bu durum, Türkiye'nin güney kıyılarındaki antik yerleşimlerin, özellikle de Aspendos'un keşfedilmesini engellemiştir. Yapılan sınırlı sayıdaki yüzey araştırmaları bile

---

¹ Ritter, 1859: 415 vd.

² Bkz. Corancez, 1816: 291; 367; Ritter, 1859 524.

³ Beaufort, 1818: 144; Cramer, 1971: 281; Leake, 1824: 176 dn. 16.

⁴ Fellows, 1975: 147 vd.

⁵ Ritter, 1859: 526 vd.; Texier, 1849: 217 vd.

⁶ Ritter, 1859: 518 vd.

⁷ Spratt ve Forbes, 1847: 32.

⁸ Hirschfeld, 1876: 121 vd.

⁹ Lanckoroński, 1890: 85 vd.

¹⁰ Grothe, 1903: 231 vd.

Aspendos'u göz ardı etmiş ve bu da bilgilerin eksik ve yetersiz kalmasına yol açmıştır¹¹. Neyse ki, bazı araştırmacılar, kenti ziyaret ederek önemli buluntular elde etmişlerdir. R. Paribeni ve P. Romanelli gibi isimler, Aspendos'u incelemiş ve kayda değer bilgiler sunmuşlardır¹². Ayrıca, J. B. Ward-Perkins tarafından su kemerlerinin incelenmesi ve MS III. yüzyıla tarihlendirilmesi, kentin yapısal özellikleri ve gelişim süreci hakkında daha fazla anlayış sağlamıştır¹³. Bu şekilde, Türkiye'nin güney kıyılarının antik geçmişi ve özellikle Aspendos'un rolü hakkında daha kapsamlı ve detaylı bir bilgiye ulaşma çabaları devam etmiştir.

Aspendos'un geç keşfi ve arkeolojik çalışmaların yetersizliği, yerel kültürler ve kültür yapıları hakkındaki bilgilere ulaşmada önemli bir engel oluşturmuştur. Kentin kazılarının yapılmadığı dönemlerde, seçilmiş anıtlara odaklanan yayınlar aracılığıyla da arkeolojiyle ilgili bilgiler sınırlı kalmıştır¹⁴. Ancak, 1960 yılında L. Robert tarafından yayımlanan bir çalışma, Aspendos'un kültürleriyle ilgili önemli verilere ışık tutmuştur¹⁵. Bu çalışmada, epigrafik ve numizmatik kaynaklara dayanarak özellikle Aphrodite Kastnietis kültürü üzerinde detaylı bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, S. Jameson'un Aspendos'a odaklanan kapsamlı çalışmalarından biri olan RE'deki makalesi, kültürler konusunda önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir¹⁶. Ancak, S. Jameson kültürleri ele alırken, epigrafik malzemelere gereken önemi vermekten kaçınarak, sadece sikkelere atıfta bulunmuştur¹⁷. Aspendos'un kültürlerine dair kapsamlı bir diğer araştırma ise H. Brandt tarafından 1998 yılında yayımlanan makalede sunulmuştur¹⁸. Bu çalışma, Aspendos'un kültürlerine ilişkin ayrıntılı bir analiz sunarak, yeni bir bakış açısı sağlamaktadır.

Aspendos kenti, kültürleri ve dini yapıları üzerine yapılan bilimsel araştırmalarla giderek daha fazla aydınlanmaktadır. H. Brandt, kentin epigrafik ve numizmatik belgelerinde görülen kültürleri, kendi değerlendirmeleriyle birlikte ayrıntılı bir şekilde sıralamıştır. Özellikle O. Tekin'in "Aspendos Sikkeleri" adlı doktora tezi, Aspendos'a özgü numizmatik belgelere dayanarak gerçekleştirilen en kapsamlı çalışmalardan biridir¹⁹. 2013 yılında F. Baz tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırma ise, Aspendos'taki imparatorluk kültürüne dair derinlemesine bir inceleme sunmaktadır²⁰. Bu çalışma, İmparator Tiberius Dönemi'nden itibaren kentte var olduğu düşünülen imparatorluk kültürünün izlerini sürmektedir. Özellikle Gallienus Dönemi'nde kentin *neokoros* unvanını almasıyla imparatorluk kültürünün tam anlamıyla yerleştiği

¹¹ Pace, 1916-1920: 29 vd.

¹² Paribeni ve Romanelli, 1914.

¹³ Ward Perkins, 1955.

¹⁴ Hörmann, 1929: 263 vd.

¹⁵ Robert, 1960.

¹⁶ RE Suppl. XII (1970): 99 vd. s. v. Aspendos.

¹⁷ RE Suppl. XII (1970): 104 s. v. Aspendos.

¹⁸ Brandt, 1988: 237-250.

¹⁹ Tekin, 1991.

²⁰ Baz, 2013: 71-83.

belirtilmektedir. Aspendos'ta öne çıkan en önemli kült ise Aphrodite Kastnietis kultüdür. E. Şahin'in 2018 yılında yayınlanan yüksek lisans tezi, bu kült üzerine odaklanarak Aspendos kentinin Aphrodite kültüne dair derinlemesine bir inceleme sunmaktadır²¹. Bu çalışma, kültün ritüelleri, tanrıça figürleri ve yerel inanç sistemleri ile kült pratiklerinin çeşitliliği hakkında bilgiler sunmaktadır.

Aspendos'un kültler ve dini yaşamıyla ilgili genel bir bakış sunan bir diğer çalışma ise İ. Dağlı Dinçer'in 2020 yılındaki "Cults And Religious Life of Pamphylia From The Archaic to The Late Antique Period" adlı doktora tezidir²². Bu çalışma, sadece Aspendos'u değil, Pamphylia bölgesindeki tüm kültleri ele alarak geniş bir perspektif sunmaktadır. Kentin dini yapıları, ibadet pratikleri ve toplumsal dinamikleri üzerine yapılan bu kapsamlı araştırma, Aspendos'un dinsel yaşamının anlaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Aspendos kenti, epigrafik bulguların ışığında, bir dizi saygın araştırmacı tarafından incelenmiş ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır. G. E. Bean, Pamphylia Bölgesi'ni araştırarak Aspendos'un tarihçesi, sosyal yapısı ve kalıntıları konusunda önemli katkılar sunmuştur²³. Yazıtların detaylı bir analizini yaparak, kentin geçmişine ve kültürel yapısına ışık tutmuştur. C. Brixhe, Pamphylia'nın mezar ve diyalekt yazıtları üzerine yoğunlaşarak Aspendos hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır²⁴. Ayrıca C. Brixhe, R. Hodot ile birlikte Küçük Asya'nın yayınlanmamış yazıtlarını inceleyerek Aspendos kentini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur²⁵. M. Oktan ve M. Adak, 2020 yılında yayınladıkları makaleyle Aspendos kentinde bulunan yeni yazıtları değerlendirerek, kentin araştırmalarındaki ilerlemeye önemli bir katkı sağlamışlardır²⁶. Bu çalışmalar, Aspendos'un tarihi ve kültürel mirasının daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve bilimsel literatüre önemli bir zenginlik katmıştır.

Pamphylia ve Lykia bölgelerindeki Geç Antik ve Hristiyanlık Dönemi üzerine yürüttükleri araştırmalarla H. Hellenkemper ve F. Hild, Aspendos'ta Hristiyanlık Dönemi ve yapılarıyla ilgili önemli bir bilgi kaynağı olmuşlardır²⁷. Bu çalışmalar, Aspendos kentine ilişkin önemli ipuçları sağlamıştır. Aynı zamanda, 2008 yılında V. Köse liderliğinde başlayan yüzey araştırmaları, halen devam etmekte olan Aspendos Projesi ve kazı çalışmaları kent hakkında daha derinlemesine bilgi edinilmesine katkı sunmaktadır. Böylelikle, kentin farklı bölgelerinde gerçekleştirilen kazılarla, Aspendos'un tarihi gelişimine daha fazla ışık tutacak ve uzun süredir

²¹ Şahin, 2018.

²² Dağlı Dinçer, 2020.

²³ Bean, 1952-1953; Bean, 1958; Bean, 1968.

²⁴ Brixhe, 1965, 1976, 1996; Brixhe ve Tekoğlu, 2000.

²⁵ Brixhe ve Hodot, 1988.

²⁶ Oktan ve Adak, 2020

²⁷ Hellenkemper ve Hild, 2004.

cevapsız kalan sorulara yanıtlar getirecektir. Aspendos kentinde yürütülen tüm bu çalışmalar antik kentin köklü geçmişini daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza olanak sağlamaktadır²⁸.

Bu yüksek lisans tezinde ise, yazıtların, edebi kaynakların ve sikkelerin bir arada değerlendirilmesiyle Aspendos kentinin tarihinin daha bütüncül bir şekilde kavranmasını sağlamak ve gerek kentle ilgili yapılacak yeni çalışmalar gerekse kazı çalışmalarından elde edilecek yeni bilgilerin yorumlanması için bir temel oluşturması amaçlanmaktadır.

---

²⁸ Köse, 2010, 2011, 2013.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASPENDOS TARİHİ

1.1 Aspendos Kenti

Günümüzde Belkıs Harabeleri olarak bilinen Aspendos (Ἀσπενδος, Πριμούπολις), Eurymedon (Köprüçay) nehrinin kıyısında nehir ağzının yaklaşık 11 km kuzeyinde konumlanmış önemli bir doğu Pamphylia kentidir (31⁰⁰ 36⁴⁰)²⁹. (Şekil 1). Antik Dönemde, Aspendos kentinin konumu; Pergamon ve Thyateira gibi merkezlerden başlayarak Philadelphia, Hierapolis, Laodikeia, Kormasa, Perge ve Sillyon gibi önemli yerleşim bölgelerini geçerek, sahil üzerinde Side'ye kadar uzanan ana güzergâh üzerinde (Şekil 109) yer almaktaydı³⁰. Tarihi geçmişi göz önüne alındığında, MÖ XIII. yüzyılda Myken yerleşimi olduğu kesinlik kazanmıştır³¹. Muhtemelen MÖ VII. yüzyılda ise Rodos (?) kökenli bir yerleşim olarak varlık göstermiştir³². Aspendos kenti, Strabon'un ifadesine göre, Eurymedon nehri boyunca seyahat edenler için nehir ağzından yaklaşık 60 stadia (yak. 11 km) içeride bulunmaktadır³³. Roma Portulan haritasında, Eurymedon nehri πλωτός (gemiciliğe elverişli ya da gemi seferlerine uygun bir rota) olarak belirtilmiş olsa da Aspendos için özel bir liman kaydı bulunmamaktadır³⁴. Günümüzde nehrin ağzı büyük ölçüde çamurla kapanmış durumdadır; ancak Antik Dönemde muhtemelen, büyük ve geniş gemiler dahil olmak üzere birçok gemi Aspendos'a kadar ulaşabilmiştir³⁵. MÖ III. yüzyılın ortalarına kadar sikkeler üzerinde kentin adı farklı şekillerde görülmektedir. E, ΕΣ, ΕΣΤ, ΕΣΤΦ, ΕΣΓ, ΕΣΤΦΕΔΙΙΥΣ (=Ἀσπένδιος) şeklindeki sikkeler (örnek olarak bkz. Şekil 110), Aspendos'un erken dönemine işaret etmektedir³⁶. Ancak, MÖ 300'den sonra bazı sikkelerde ΑCΠΕΝΔΙΩΝ lejantı kullanılmıştır. Bu ifade imparatorluk Dönemi sikkelerinde de sıklıkla görülmektedir.

Arrianos'un anlatısına göre, Aspendos, dik ve yüksek bir tepe üzerine yerleştirilmişti ve bu konumu sayesinde Eurymedon nehri rahatlıkla gözlemlenebiliyordu³⁷. Tepenin etrafı ile düzlük alanlarda birçok konut bulunmaktaydı ve bu konutları çevreleyen bir sur mevcuttu. Kent nüfusunun ne kadar olduğuna dair bir bilginiz olmasa da Strabon sayesinde nüfusunun yoğun

²⁹ Ruge, 1896: 1725; RE Suppl. XII, 1970: 99 vd. s. v. Aspendos; Bean, Aspendos. PECS 101-103.

³⁰ Brandt, 1992: 136 vd.; French, 2014: 10-15.

³¹ Blumenthal, 1963: 59-66.

³² Brandt, 1992: 24; Hellenkemper ve Hild, 2004: 464.

³³ Str. XIV, 4, 2.

³⁴ Stadiasmos: 489.

³⁵ Arr. *Anab.* I.26 vd.; Dion. Perieg. 851 vd.; Liv. XXXVII.23; Thuk. VIII.81; 87.

³⁶ Barnett, 1953: 142; Brixhe, 1976: 194-200.

³⁷ Arr. *Anab.* I.27 vd.

olduğu öğrenilmektedir³⁸. Kent mimari olarak iyi yapılanmıştır ve önemli ve güçlü bir kent imajı çizmektedir. Kentin merkezinde agorayı çeviren bir grup Hellenistik yapı hakimdir. Agora'nın batısında dükkanlar, kuzeyinde bir *nymphaion* (Şekil 2) ve *bouleuterion*; doğusunda ise bir tahıl deposuna sahip çok katlı bir çarşı binası mevcuttur. Hellenistik Çarşı Binası'nın üst katı Roma İmparatorluk Döneminde muhtemelen büyük bir çarşı *basilikasına* (Şekil 3) yer açmak için yıkılmıştır. Çarşı binası *horreum* olarak kullanılmıştır³⁹. Ayrıca, kente doğru kuzeyden uzanan bir su kemeri de göze çarpmaktadır (şekil 4). Bu etkileyici su kemerinin yakınında bulunan bir yazıtta, kemerin yapılmasına katkıda bulunan *euergetes* olarak Tiberius Claudius Italicus'un adı yer almaktadır. Italicus'un bu kemer için iki milyon *denarii* yardımda bulunduğu dair yorumlar yapılmıştır. Fakat yazıt ile ilgili M. Adak tarafından yapılan son çalışmalarda buradaki miktarın yazıt üzerinde yer almadığı anlaşılmaktadır (bkz. n. 3.3.6). Tib. Claudius Italicus, aynı zamanda gösterişli pentaeterik Kaisareoi Agones etkinliklerinin *agonotetes*'i olarak da görev yapmıştır. Bu da onun kentin idari ve sosyo-kültürel yaşamında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir⁴⁰.

Aspendos'un şehir sınırları güneye doğru uzanmaktadır ve bu bölgenin kalıntıları da diğerleri gibi imparatorluk döneminden kalmaz. Özellikle doğu yamacına uzanan tiyatro, antik dönem tiyatroları arasında en iyi korunmuş sahne binasına sahiptir. Antoninus'lar Döneminden günümüze ulaşan bu tiyatro binası (Şekil 5), büyüleyici mimarisiyle göz kamaştırmaktadır⁴¹. Sahne binası, dönemin estetik ve mimari anlayışını yansıtan önemli bir eserdir. Epigrafik metinlerden tiyatroyu yapanın kentin mimarı Zenon olduğu bilinmektedir (bkz. n. 3.3.7). Zenon süslenmiş bir tanrı heykeli? (ἄγαλμα) diktirmiş, bir jimnastik *agonu* için 3000 *denarii* vermiş ve *ekklesia* için hipodrom yanındaki sahip olduğu arazileri bağışlamıştır. Sahne binasında ise Curtius Kardeşler'in isimleri geçmektedir (n. 3.5.1).

Kentin Roma Dönemi mezar yazıtları incelendiğinde *kenotaphion*'un kullanılan genel mezar tanımlaması olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca *kenotaphion* dışında bir *heroon* (n. 3.7.20) ve bir *mnema* (n. 3.7.39) adı da geçmektedir. Ceza formülasyonlarında ise sıklıkla *fiscus* ve *hieretaton tameion* (bkz. n. 3.7.11; 3.7.13; 3.7.20; 3.7.21; 3.7.52) ifadesi yer alırken; yazıtlar üzerinde Aspendos halkı (bkz. n. 3.7.18; 3.7.19; 3.7.32), *tameion* (bkz. n. 3.7.29; 3.7.30) ve Hristiyanlık ile bağlantılı olarak *pros ten triada* (bkz. n. 3.7.24) ifadesi de kullanılmaktadır. Ceza miktarının *fiscus*'a ödenmesi ve kentin henüz ele geçen az sayıdaki yazıtında Roma şahıs isimlerine görece fazla rastlanması kent yakınlarında bir imparatorluk

³⁸ Str. XIV, 4, 2.

³⁹ Hellenkemper ve Hild, 2004: 466.

⁴⁰ Bkz n. 3.3.6.

⁴¹ Lanckoroński, 1890: 91.

arazisinin varlığını düşündürebilir. Mezar yazıtlarında Olymposlu Aurelia Marcia (n. 3.7.20), Selgeli Aur. Artemas (n. 3.7.48), Apameialı aktör Aurelius Antiokhianos ve Antiokhianos'un karısı Myralı Firmina (n. 3.7.39) gibi kişilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu durum kentte yabancıların da bulunduğunu göstermektedir.

1.1.1 Kent Ekonomisi ve Ticaret

Aspendos, Perge ve Side ile rekabet halinde olmuş ve Pamphylia'nın üçüncü en önemli şehri olarak öne çıkmıştır⁴². Tarihi boyunca gelişmiş ticaret ağı, kalabalık nüfusu ve mimari açıdan etkileyici yapılarıyla dikkat çekmiştir. Bu kent, Pamphylia'nın zengin tarihine ve bölgenin ekonomik canlılığına tanıklık etmiş bir merkez olarak, antik dünyada kendine özgü bir konum elde etmiştir. Kentin ticari bağlantısı Eurymedon üzerinden gerçekleşmiş görünmektedir. Pomponius Mela⁴³ tarafından Aspendos'tan denizin görüldüğü ifade edilse de kentin ayrıca bir deniz limanına sahip olup olmadığı belli değildir. MÖ 75 yılına ait Asia Eyaleti'nin gümrük Yasası'nda (Portorium Asiae) Aspendos kentinin adı H. Engelmann ve D. Knibbe tarafından tamamlanmıştır⁴⁴. Selge'ye de liman olarak hizmet eden kent, bölgeler üstü bir öneme sahipti⁴⁵.

Özellikle antik yazarlar vasıtasıyla kentte yetişen ve ticareti yapılan bazı ürünler hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Arrianos, Aspendosluların Aleksandros Megas'a Pers kralı için yetiştirdiği atları verdiklerini aktarmaktadır⁴⁶. Bu anlatı Aspendos'ta at yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığının bir delilidir. Ayrıca ilk olarak Pers kralı daha sonra ise Pers kralı için yetiştirilen atları Aleksandros Megas'ın Aspendoslulardan istemesi Aspendos'un at yetiştiriciliği konusunda tecrübeli olduğunu da göstermektedir. Plinius ise Aspendos'un göllerden tuz elde ettiğini belirtmektedir⁴⁷. Fakat bu tuz rezervinin kaynağı olan Capria (Karagöl Mevkii) gölü günümüzde tamamen kurumuştur. Ayrıca, Aspendos'un zeytinyağı ve şarap üretimi, bölgedeki diğer yerleşimlerle birlikte Aspendos için de önem arz etmektedir. Plinius aynı zamanda Aspendos'a ait olan asmaların dünyaca ünlü olduğunu belirtmektedir⁴⁸. Strabon da Side ve Aspendos'un zeytin ağaçlarıyla bezenmiş tepelerinden bahseder⁴⁹. MS IV. yüzyılda yaşamış bir coğrafyacı da Pamphylia'nın zeytinyağı ihraç ettiğini

⁴² Phil. vit. Apoll. I.15; krş. Nollé, 1993a: 310.

⁴³ Pomponius Mela, *De Chorographia*, I.69

⁴⁴ Engelmann ve Knibbe, 1989: 56; 70; 139.

⁴⁵ Hellenkemper ve Hild, 2004: 465.

⁴⁶ Arr. Anab. I.27; bkz. n. 3.9.1.

⁴⁷ Plin. nat. XXXI.27.

⁴⁸ Plin. nat. XIV.42.

⁴⁹ Str. XII.7.1; krş. Akdoğan Arca vd., 2011: 292.

aktarmaktadır⁵⁰. Bu da zeytin ve şarap üretiminin bu bölgelerde yaygın olduğunu gösterir. Aspendos'ta bilinen bir diğer ihraç ürünü de pamuktur⁵¹. MS II. yüzyıla tarihlenen bir papirüs parçasında ele geçen ve bir Mısır dokuma işletmesinin envanterine ait olduğu düşünülen bir bölüm, Aspendos'un pamuğunu vurgulamaktadır. Bu parçanın tamamlanmasıyla birlikte, Ἀσπένδ[ια ἔρια] ifadesi ortaya çıkmıştır⁵². Ayrıca, MÖ 80/79 yılına ilişkin Cicero'nun aktardığı bilgilere göre, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve Phrygia Bölgeleri, çeşitli ticari ürünlerin tedarik edildiği önemli bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgelerden başta tahıl olmak üzere deri, örtü ve çuval gibi ürünler elde edilmekteydi⁵³. Ayrıca Philostratos'un⁵⁴ Tyanalı Apollonios'un hayatını anlattığı eserinde kent zenginlerinin tahıl satmak amacıyla halktan esirgemesinden yola çıkarak Roma İmparatorluk Döneminde de tahılın ihraç edilen bir meta olduğu söylenebilir. Kentte tahıl üretiminin önemli bir yerinin olduğunu Çarşı Basilika'sının *horreum* olarak kullanılmasından da anlayabiliriz. Çarşı *Basilika*'sında civarında imparator Hadrianus'a ait bir heykel Antalya Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu da akla Myra ve Patara *horreum*larının imparator Hadrianus Döneminde inşa edildiğini getirmektedir.

1.1.2 Aspendos Kentinin Kuruluşu

Aspendos'un efsanevi kurucusu olarak kabul edilen Mopsos, bölgenin tarihöncesine dayanan zengin mitolojik geçmişine dikkat çekmektedir⁵⁵. Troia Savaşı'nın ardından Küçük Asya'nın güneyine inen kent kurucuları (κτίστης) arasında sayılan Mopsos, kâhinlik yetenekleriyle ünlenmiş bir şahsiyettir⁵⁶. Kendisi Pamphylia Bölgesi'nde çok fazla kent kurduğu için, o dönemde bölge Mopsopia olarak anılmıştır⁵⁷. Dionysios Periegetes de Aspendos'un kurucusu olarak Mopsos'u göstermektedir⁵⁸. Aleksandreia'lı şair Kallimakhos'un da Iambos 10'da Aspendos'u Mopsos'un kurduğunu ifade etmesi dikkat çekicidir. Ancak, Aspendos'un kökeni ve kuruluş efsaneleri üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar, farklı antik yazarlar arasında çeşitli görüş ayrılıklarını ortaya koymaktadır. Tarihçi ve aynı zamanda Herodotos'un çağdaşı olan Hellanikos, kentin kendi adını taşıyan kahraman Aspendos tarafından kurulduğunu belirtmektedir⁵⁹.

⁵⁰ Expositio mund. et gent., 45.

⁵¹ Phil. vit. Apoll. I.15: ἔριον ... λευκὸν μὲν ὥσπερ τὸ Παμφύλων.

⁵² Akdoğan Arca vd., 2011: 294; Brandt, 1992: 138 vd. dn. 1208.

⁵³ Cic. Verr. II.1.95.

⁵⁴ Phil. vit. Apoll. I.15.

⁵⁵ Robert, 1960: 177 vd.; von Aulock, 1965: 4487-4499.

⁵⁶ Barnett, 1953: 140-143.

⁵⁷ Plin. nat. V.96.

⁵⁸ Dion. Perieg. 851 vd.

⁵⁹ Hellanic. I.4, F15; Sina, 2009: 107-157.

Aspendos'un kuruluşuna dair bir başka ilginç kanıt, MÖ VIII. yüzyıla tarihlenen bir yazıtla ortaya çıkmaktadır. Bu yazıt, Mopsos'un yerel bir hükümdar olduğu Asitawada (Karatepe) adlı yerde bulunmuştur. Yazıt, Kral Asitawada'nın Asitawadi adını taşıyan bir şehir kurduğunu ve kendisinin Hititçe Muksus veya Muksas (=Mopsos?) soyundan geldiğini belirtmektedir⁶⁰. Bu yazıt, Aspendos'un kökenine ve bu kökenin Mopsos'la ilişkili önemine dair bir ipucu sunmaktadır. Ayrıca Mopsos'un bölgedeki önemini vurgulayan bir faktördür.

Muksas (ya da Muksus) ve Mopsos isimleri arasındaki dikkat çekici benzerlik, Aspendos'un tarihinde önemli bir rol oynayan efsanevi figürlerin karmaşıklığını ortaya koyar. Asitawada'nın MÖ III. yüzyıl ortalarına kadar Aspendos staterlerinde görülen ΕΣΤΦΕΔΙΙΥΣ⁶¹ adıyla olan benzerliği, bu iki figürün birbirleriyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Aspendos'un kuruculuğuyla ilişkilendirilen Aspendos ile Asitawada'nın kimlikleri ayrı olmasına rağmen, Lesboslu Hellanikos'un Aspendos'un kahraman Aspendos tarafından kurulduğunu kaydetmesi⁶², ΕΣΤΦΕΔΙΙΥΣ'ün etimolojik olarak Asitawada ismi ile olan benzerliğini desteklemektedir⁶³.

Aspendos'un kurucusu olarak kabul edilen Mopsos'a dair anlatılar, antik kaynaklarda çeşitli versiyonlara sahiptir. Kallimakhos'un aktardığı efsaneye göre, Mopsos, tanrıça Aphrodite Kastnietis'e olan yemini üzerine bu kenti kurmuştur. Yeminine göre, Mopsos ilk yakaladığı hayvanı Aphrodite'ye kurban etmek zorundaydı. Bu yemin doğrultusunda Mopsos, avlanırken bir yaban domuzu yakalamış ve bu domuzu Aphrodite'ye sunmuştur. Bu olay, Aspendos'ta domuzun kutsal bir kurban olarak sunulmasının başlangıcı olmuştur.

Strabon ise kendi versiyonunda, Aphrodite Kastnietis'in bilgelikte herkesi aştığını ve bunun sebebi olarak, sadece Aphrodite Kastnietis'in domuz kurbanını kabul ettiğini belirtmiştir⁶⁴. Bu sözlerle, domuzun Aspendos'taki dini ritüellerde önemli bir yer tuttuğu vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Dionysios Periegetes de Mopsos'un kuruluş efsanesiyle ilgili olarak Aspendos'ta Aphrodite'ye domuz kurban etme geleneğinin yaygın olduğundan bahsetmektedir⁶⁵. Bu efsaneler ve antik metinler Aspendos'un kuruluşuyla ilgili bilgileri aktarırken, kentin kültürel ve dini arka planını da ortaya koymaktadır. Domuzun kutsallığı ve Aphrodite'ye olan bağlılık, Aspendos'un dini pratiklerinin önemli bir unsuru olmuştur. Bu

⁶⁰ Bossert, 1950: 19-22; Brixhe, 1976: 80 vd.; DNP 6, 1999: 267; Head, 1911: 699 vd.; Robert, 1963: 384; Zgusta, 1984: 103.

⁶¹ Brixhe, 1976: 194.

⁶² Hellanic. I.4, F15.

⁶³ Zgusta, 1984: 107.

⁶⁴ Str. IX.5.17.

⁶⁵ Bernhardt, 1828: 393.

anlatılar, Aspendos'un köklü tarihini ve mitolojik geçmişini anlamak için değerli ipuçları sunmaktadır.

Aspendos'un kuruluşuyla ilgili olarak, Strabon (MÖ I. yüzyıl-MS I. yüzyıl) ve Pomponius Mela (MS I. yüzyıl) gibi antik yazarların belirttiği bilgiler önem taşımaktadır. Bu kaynaklara göre, Aspendos'un Argos kolonisi olduğu ve Argoslular tarafından kurulmuş olduğu düşünülmektedir⁶⁶. Bu bağlamda, Aspendos ve Argos arasındaki yakın ilişki, MÖ 310-300 yıllarına tarihlenen bir yazıtla doğrulanmaktadır. Nemea'daki Zeus Tapınağı'nda bulunan bu kararnamede, Argos'la akrabalık bağı olan kentler ve bu kentlere Argoslular tarafından verilen ayrıcalıklar belirtilmektedir. Aspendoslular, *syngeneis* (akraba) ve *apoikoi* (kolonist) ya da *oikeioi* (aynı evin üyeleri) olarak nitelendirilmiştir⁶⁷. Bu nitelendirme, Aspendoslulara vatandaşlık hakkı ve Argos Meclisi'ne hitap etme ayrıcalığı verildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, Aspendoslular, yarışmalara davet edilme imkanına ve Nemea Zeus'u ve Argos Hera'sı için düzenlenen törenlere ve kurbanlara Argoslularla birlikte katılma hakkına da sahip olmuşlardır. L. Fox'a göre, Klasik Dönemde Aspendoslular, kentin kurucusu olarak Mopsos'u kabul etmişlerdir; ancak Helenistik Dönemde, Aleksandros Megas ve ardılı olan hükümdarların lütuflarından yararlanmak amacıyla, Argos kökenine sahip olduklarını iddia etmişler ve hikâyelerini Argos'a dayandırmışlardır⁶⁸. Aspendos, Pamphylia Ovasının en fazla Yunan tarzında donatılan kentidir ve bu da onun Argos kolonisi olabileceği yönünde başka bir delil olarak sunulabilir⁶⁹. Bu şekilde, Aspendoslular muhtemelen, siyasi ve sosyal avantajlar elde etmek için anlatılarını değiştirmiştir.

Aspendos'taki domuz kurban etme geleneği, Argos kökenli Aspendoslular tarafından benimsenen ve Aphrodite'ye adanmış önemli bir ritüel olarak öne çıkmaktadır. Antik yazar Athenaios'un (MS III. yüzyıl) "Deipnosophistai" adlı eserinde belirttiği üzere, Argoslular Aphrodite'ye domuz kurban etmek için "domuz festivali" olarak adlandırılan Hysteria adlı bir festival düzenlerlerdi⁷⁰. Bu festivale, domuz yavrularıyla birlikte erkek kılığına girmiş kadınlar ve kadın kılığına girmiş peçeli erkekler katılırdı. Bu gösterişli etkinlik, domuzların çukura atıldığı bir ritüeli içeriyordu⁷¹. Yine Athenaios'un bahsettiği üzere Kıbrıs'ta da benzer bir gelenek olduğu da bilinmektedir⁷². Domuzlar, Yunan dünyasında ve Anadolu'da genel olarak popüler birer kurban hayvanı sayılmazdı. Ancak Argos'ta, Kıbrıs'ta, Thessalia'daki

⁶⁶ Pomponius Mela, *De Chorographia*, I.69; Str. XIV.4.2.

⁶⁷ Habicht, 2006: 266; Stroud, 1984: 193-216. R. Stroud yazıtın 5. satırındaki kısmı [ἀποίκ]οις, C. Habicht ise bu bölümü [οἰκεῖ]οις olarak tamamlamıştır.

⁶⁸ Fox, 2009: 232.

⁶⁹ Nolle, 1993a: 300.

⁷⁰ Ath. Deip. III.98.1

⁷¹ Micklem, 2016: 37.

⁷² Ath. Deip. III.96.1

Metropolis'te ve Aspendos'ta Aphrodite'nin yanı sıra Eleusis'te Hestia, Demeter ve Kore gibi tanrıçalar da domuzlara adanmış ritüellerde önemli bir yer tutardı⁷³. Domuzların tercih edilmesi, ekonomik faktörlerle bağlantılıdır. Özellikle Sicilya ve Peloponnessos'taki arınma ritüellerinde uygun maliyetli olmalarından dolayı domuz yavrularının kullanılması teşvik edilmiştir⁷⁴. Ayrıca İstanköy ve Thorikos gibi bölgelerde de Zeus adına tamamen yakılarak kurban edilen domuzlar, dini törenlerde önemli bir rol oynamıştır⁷⁵.

Aspendos'un MÖ V. ve IV. yüzyıl sikkelerinde tasvir edilen Mopsos'un, Aphrodite'ye bir yaban domuzu sunması efsanesi, kentin kuruluşuna ilişkin önemli mitolojik bir öyküdür. Bazı gümüş sikkelerde (bkz. Şekil 110) görülen sahnelerde sikkelerin ön yüzünde çıplak ya da giyinik bir adam sağa ya da sola doğru dörtlüye giden bir ata binmiş ve havaya kaldırdığı elinde bir mızrak tutmaktadır; arka yüzde ise Pamphylia lehçesinde kentin adı ve avlanmış bir yaban domuzu vardır⁷⁶. Bu motif, Aspendos'un kökenlerini ve kuruluşunu mitolojik bir bağlamda anlatırken, benzer bir hikâyeye Ephesos'un kuruluş efsanelerinde de yer alır. Androklos adındaki efsanevi figür, bir yaban domuzunu avlayarak öldürdüğü noktada kentin temellerini atar. Bu ortak tema, sikkelerde ve Roma İmparatorluk Dönemine ait heykelerde sıkça tasvir edilen bir motif olarak karşımıza çıkar⁷⁷. P. Scherrer'in analizlerine göre, yaban domuzu avı antik Yunan kuruluş mitlerinde tekrar eden bir motiftir ayrıca medeniyetin gelişimi ve toprakların tarıma açılması anlamında bir sembol taşır. Yaban domuzu, vahşi ve kontrol edilmesi zor olan doğanın bir temsilcisi olarak görülürken, onun öldürülmesi (muhtemelen düşmanların öldürülmesi) ise toprakların medenileştirilmesi, tarıma açılması ve uygarlığın kurulması sürecini simgeler⁷⁸. Genel olarak, Aspendos'un Mopsos efsanesi ve domuz kurbanı geleneği, kentin kökenlerine dair mitolojik bir anlatı sunarken, antik Yunan dünyasında medeniyetin yükselişi, toprakların işlenmesi ve doğaya hükmedilmesi gibi temaları ele alır. Bu mitolojik motifler hem kültürel bir kimlik oluşturmada hem de toplumun ortak anlayışında önemli bir role sahiptir.

MS 1150-1195 yılları arasında yaşadığı bilinen Eusthatios'un anlatısında, Aspendos'un kurucularının Leonteus ve Polypoietes olduğu belirtilir⁷⁹. Bu bilgi Troia'nın yağmalanmasını takip eden bir kuruluş sürecini anlatır. Kurucu kahramanların tasvir edildiği bir sikke, efsanenin izlerini taşıyan yaban domuzunun sikke üzerindeki tasvirlerinden yaklaşık altı yüzyıl sonra, MS 222-235 yıllarında hüküm süren Severus Alexander Dönemine aittir. Sikkenin arka yüzünde,

⁷³ Str. IX.5, 17.

⁷⁴ Bremmer, 2007: 133-134.

⁷⁵ Ekroth, 2002: 257-260.

⁷⁶ BMC Pamphylia, n. 10-13; Robert, 1960: 177-178.

⁷⁷ De Bellefonds, 2011: 28-32.

⁷⁸ Scherrer, 2014: 113-116.

⁷⁹ Eust. I.740, 335.

bir kaya üzerinde oturan yarı çıplak erkek figürü görülür ve sol elinde bir asa tutmaktadır. Figürün ayaklarının önünde ölü bir öküz yatmaktadır. Merkezdeki figürün yanında, iki yarı çıplak figür daha yer alır. Sağdaki figür bir mızrak tutarken sağ ayağını kayalığın üzerine koymuştur; soldaki figür ise yüzü merkezdeki figüre dönük olarak geriye doğru bakmaktadır (Şekil 6). Bu figürler, P. Weiss tarafından Eusthathios'un bahsettiği Aspendos'un kurucuları olan Argoslu Leonteus ve Polypoietes olarak tanımlanmıştır. P. Weiss; sahneyi, merkezdeki erkek figürün Zeus'a yapılan bir kurban veya bir işaretin gerçekleşmesi olarak yorumlamaktadır⁸⁰. RPC'ye göre ise aynı sikkedeki figür Herakles'i işaret etmektedir. Bu, Aspendos'un kuruluşunu mitolojik bir anlatıyla ilişkilendirerek, kentin kurucularının tanrısal bir müdahaleyle belirlendiğini vurgulamaktadır.

Aspendos'un tarihini anlamak için dilin de önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Pamphylia lehçesi; Aspendos, Sillyon, Perge ve Selge gibi Pamphylia'nın diğer yerleşimlerinde kullanılan ve Yunanca'nın bir lehçesi olarak kabul edilen bir dildi. Bu lehçe, Hint-Avrupa kökenli bir alt tabaka dilinden etkilenmiş ve Akha, Dor, Kıbrıs ve Aiol özelliklerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir⁸¹. Aspendos'un MÖ V. yüzyıla ait sikkelerinde yer alan ΕΕΤΦΕΔΙΙΥΣ ifadesi, tamamen Pamphylia lehçesinde yazılmıştır. Bu, Aspendos'un yerli kökenlerine ve kültürel kimliğine dair önemli ipuçları sunmaktadır⁸². Bu bağlamda, Muksas ve Mopsos isimlerinin yanı sıra Asitawada'nın Aspendos ile ilişkilendirilmesi ve Pamphylia lehçesinin kullanımı, Aspendos'un kökenlerini ve kültürel çeşitliliğini anlamak için önemli veriler sunmaktadır.

1.2 Roma Öncesi Aspendos Tarihine Genel Bakış

Antik Dönem tarihçisi Herodotos, Lydia Kralı Kroisos'un (MÖ 560-546) egemenliği altında, Halys Nehri'nin (Kızılırmak) batısında yer alan toprakların yanı sıra Pamphylia Bölgesini de (Lykia ve Kilikia hariç) topraklarına kattığını belirtmektedir⁸³. Ancak Pers Kralı Kyros'un zaferiyle sonuçlanan MÖ 546 yılındaki savaşta, Kroisos yenilgiye uğramış ve Pamphylia Bölgesi ile birlikte Aspendos da Pers egemenliği altına girmiş olmalıdır⁸⁴. Dareios I (MÖ 521-486) Döneminde Pers İmparatorluğu'nun yeniden yapılandırılmasıyla birlikte, bölge satraplıklarının da gözden geçirildiği bilinmektedir ve Pamphylia Bölgesi birinci satraplık içerisinde yer almıştır⁸⁵. Bu sebeple Aspendos'un da diğer şehirler gibi Pers kralına

⁸⁰ RPC VI, 6288; Weiss, 1997: 773-774.

⁸¹ Brixhe, 1976; Brixhe ve Tekoğlu, 2000: 52-53.

⁸² Dağlı Dinçer, 2020: 29.

⁸³ Hdt. I.28.

⁸⁴ Hdt. I.28; krş. Tekin, 1991: 5.

⁸⁵ Hdt. I.28 vd.; Tekin, 1991: 5.

400 gümüş talent vergi ödemesi gerekmekteydi⁸⁶. Herodotos, Dareios I'in oğlu ve halefi olan Kserkses'in (MS 485-465) Döneminde Perslerin Yunanlara karşı gerçekleştirdiği seferde, Pamphyliyalıların Pers donanmasına 30 gemi sağladığını kaydetmektedir⁸⁷.

MÖ 468 yılındaki Eurymedon Savaşı, Atinalı komutan Kimon'un Küçük Asya'daki kentleri Attika-Delos Deniz Birliği'ne dahil etme çabalarının bir parçası olarak önemli bir dönüm noktası olmuştur⁸⁸. Bu savaş, Perslere karşı kazanılan zaferlerle sonuçlanmış olsa da Kimon'un Aspendos ve diğer Pamphylia kentlerini Birliğe katma konusunda tam anlamıyla başarılı olamadığı görülmektedir⁸⁹. Ancak ilerleyen yıllarda, MÖ 425 tarihli bir vergi listesinde Aspendos'un adının geçmesi, kısmi bir şekilde Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesi olduğunu düşündürmüştür⁹⁰; fakat ödemenin miktarı belirtilmemiştir⁹¹. Perge ve Sillyon'un da MÖ 425/424 yılında dahil edildiği bu vergi listelerinin gerçeği yansıtmadığı kabul edilmektedir⁹².

Aspendos'un tarihi, farklı dönemlerde Persler ve Atinalılar arasında geçen çekişmelerle şekillenmiştir. MÖ 401 yılında gerçekleşen Kyros'un kardeşi Artakserkses II'ye karşı yapılan seferde, Aspendoslular Kyros'un liderliğindeki muhafız alayında yer almıştır⁹³. Bu durum, Aspendos'un Pers egemenliği altında olduğunu ve Perslerin bölgedeki etkisini sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak Aspendos'un kaderi sadece Perslerle olan ilişkileriyle sınırlı kalmamıştır. MÖ 388'de Atinalı komutan Thrasybulos, Atina'nın Peloponnesos savaşlarıyla kaybettiği prestijini yeniden kazanmak amacıyla çaba sarf etmiştir. Bu süreçte, Aspendos ile bir anlaşma yapılmasına rağmen, Thrasybulos'un askerleri kent çevresindeki yağmalamalara göz yummuş ve bu durum Aspendoslular için hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Sonuç olarak, Aspendoslular düzenledikleri bir gece baskınıyla çadırında bulunan Thrasybulos'u öldürmüştür⁹⁴. Bununla birlikte, Aspendos'un tarihindeki önemli bir nokta da MÖ IV. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Satrap ayaklanmasıdır. Ayaklanmayı başlatan Kapadokya Satrabı Datames'e karşı gönderilen Sardes Satrabı Autophradates'in komutasındaki orduya Aspendoslular da katılmıştır⁹⁵. Side ise Datames'in tarafında savaşmıştır⁹⁶. Kültürel olarak farklı bir gelişim gösteren komşu kentler olan Aspendos ve Side ilişkilerinin IV. yüzyıl boyunca pek iyi olmadığı tahmin edilmektedir. Bu olay, Aspendos'un bölgedeki siyasi ve askeri

⁸⁶ Hdt. III.90.

⁸⁷ Hdt. VII.91.

⁸⁸ Plut. Kim. XII.2

⁸⁹ Diod. II.61

⁹⁰ Brandt, 1992: 30; Nollé, 1993a: 300.

⁹¹ IG I²: 64.

⁹² Grainger 2009: 54

⁹³ Ksen. *anab.* I.2.12.

⁹⁴ Ksen. *hell.* IV.8.30.

⁹⁵ Corn. Nep. *Dat.* 8.2.

⁹⁶ Nollé, 1993a: 301; Weiskopf, 1982: 197.

hareketlilikte aktif bir rol oynadığını, güçlü bağları olan bir kent olduğunu ve komşuları arasında her zaman iyi ilişkileri olmadığını göstermektedir.

Aspendos'un tarih boyunca çeşitli dönemlerde Persler, Atinalılar ve yerel güçlerle ilişkileri ve çekişmeleri, kentin politik ve stratejik önemini vurgulamaktadır. Bu durum, Aspendos'un antik dünyada kendi benzersiz kimliğini koruyan ve etkileyici bir rol oynayan önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.

Büyük İskender'in MÖ 334 yılındaki Batı Küçük Asya seferi, önemli bir dönüm noktası olmuştur. Aleksandros Megas'ın Karia üzerinden ilerleyerek Lykia'yı geçmesi ve Phaselis'e varması, hızla yayılan Makedon İmparatorluğu'nun egemenliğini gösteren bir işaretti. Bu süreçte, Aleksandros Megas'ın karşısına çıkan farklı yerel güçler farklı tepkiler vermişlerdir. Phaselis'te, Pergeliler Aleksandros Megas'a sahil yolunu izleyerek Perge'ye kadar rehberlik etme teklifinde bulunarak itaatlerini sunmuşlardır⁹⁷. Ancak Aspendoslu elçiler, Aleksandros Megas'ın ilerlemesini durdurmak ve şehirlerini yağmalanmaktan korumak için daha aktif bir rol oynamışlardır. Aleksandros Megas, Aspendosluların elçileriyle karşılaşarak şehri yağmalamama konusunda anlaşma tekliflerini değerlendirmiştir. Aleksandros Megas Aspendoslulardan 50 talent ve Pers kralı için yetiştirdiği atları askerlerine vermelerini istemiştir. Ancak Aleksandros Megas'ın ilerleyişine devam ettiği ve Sillyon'a saldıracağı sırada, Aspendoslular Aleksandros Megas'ın elçilerini içeri almayarak ve şehir surlarını onararak, önceden yapılan anlaşmanın şartlarını ihlal etmişlerdir. Bu durum, Aleksandros Megas'ın tepkisini hızlandırmış ve Aspendos'a geri dönerek askeri kampını kurmuştur.

Aspendoslular, Aleksandros Megas'ın hızlı bir şekilde geri dönüşünden şaşkına dönmüş ve daha fazla zarar görmemek için başka bir anlaşma için yalvarmışlardır. Nihayetinde, Aleksandros Megas'ın dayattığı daha ağır şartları kabul etmek zorunda kalmışlardır⁹⁸. Bu olaylar, Büyük Aleksandros Megas'ın savaş stratejileri ve yönetim tarzı açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Aleksandros Megas, hem diplomatik yollarla itaati sağlamaya çalışmış hem de güç gösterisiyle kendisine karşı çıkanları sindirme yolunu seçmiştir. Bu olay aynı zamanda Aspendos'un bağımsızlığına önem veren bir kent olduğunu bize göstermektedir.

Aspendos'un tarihi, Antik Dönemdeki siyasi ilişkilerin karmaşıklığını ve yerel toplumların farklı tepkilerini anlamamız açısından da önemlidir. Aleksandros Megas'ın ilerleyişi, farklı kentlerin nasıl birer stratejik hesap içinde olduklarını ve krallığa dahil olma ya da direnme tercihlerini göstermektedir. Ayrıca, Aspendos'un yaşadığı zorlu süreç, savaşın getirdiği yıkımın yanı sıra siyasi mücadelelerin ve anlaşmazlıkların da etkisini ortaya

⁹⁷ Arr. *Anab.* I.25.9.

⁹⁸ Arr. *Anab.* I.26.3; 5 ve I.27.1.

koymaktadır. Bu olaylar, Antik Dönemdeki siyasi ilişkilerin karmaşıklığını ve güç dengelerinin nasıl değişebildiğini gösteren önemli bir örnektir.

MÖ 334 yılı, Aleksandros Megas'ın Anadolu'daki fetihleri için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Pamphylia şehirleri, Aleksandros Megas'ın askeri gücü karşısında zorla ya da direniş göstermeden boyun eğmişlerdir. Bu, Aleksandros Megas'ın bölgedeki üstünlüğünü ve hükümdarlık otoritesini pekiştirdiğini göstermektedir. İlerleyişini sürdüren Aleksandros Megas, Pisidia Bölgesini geçti ve Phrygia'ya doğru yol aldı. MÖ 334 yılında, Giritli Nearkhos'u Pisidia'yı da kapsayan Lykia ve Pamphylia gibi geniş bir bölgeye satrap olarak atadı⁹⁹. Ancak Nearkhos, bu atamanın hemen ardından Hindistan seferine katılması için çağrıldı ve bu nedenle görevi boş kaldı. Sonrasında bu bölgeler, Antigonos Monophtalmos'un (MÖ 333-323) yönetimindeki Phrygia satraplığına dahil edildi¹⁰⁰.

Aspendos kentinde bulunan ve Ptolemaios I Soter (MÖ 305/4-284) ya da Ptolemaios II Philadelphos (MÖ 285-246) Dönemine tarihlenen bir yazıt, Pamphylia'daki Ptolemaios egemenliği Dönemine ışık tutan önemli bir kaynaktır¹⁰¹. Bu yazıt, Pamphyliyalılar, Giritliler, Lykialılar, Yunanlar ve Pisidyalıların meydana gelen belirsiz bir çatışma nedeniyle birleşerek Aspendos'a yardım ettiklerini göstermektedir. Bu birliktelik, Ptolemaios krallarının desteğiyle gerçekleşmiştir. Yazıtta, iki komutanın liderliğinde Aspendos'a gelen askerlerden bahsedilmektedir; fakat bu askeri yardımın doğası ve amacı kesin olarak belirtilmemektedir. Yazıtta komutanlardan Philokles ve Leonidas'ın isimleri geçmektedir. Aynı zamanda Kral Ptolemaios'un da adının yazıtta geçmesi, Ptolemaios'un Aspendos'a yardım etmek için kendi komutanları ve askerleriyle birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bu durum, Aspendos'un o dönemde zor bir durumda olduğuna ve komşu şehirler Perge, Sillyon veya Side ile muhtemel bir savaş durumu yaşadığına işaret etmektedir¹⁰². Bu yazıt, Ptolemaios egemenliği ve Aspendos'un siyasi ilişkileri hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır.

Aspendos, antik dünyanın siyasi ve askeri dengelerinin içinde önemli bir rol oynamış gibi görünmektedir. Ptolemaios ve çeşitli bölgelerden gelen paralı askerler bu savaşta, Aspendos'u korumak ve desteklemek için mücadele etmişlerdir. Yazıt, Aspendos'a yardıma

⁹⁹ Arr. *Anab.* III.6.6.

¹⁰⁰ Arr. *Anab.* III.6.6.

¹⁰¹ SEG XVII n. 639: 'Επί δημιουργοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Δη|μοχάριος, ἐκκλησίας κυρίας γεν|ομένης, ἔδοξε τῷ δήμῳ τῷ Ἀσπενδίων· ὅσοι μετὰ [Φι]λοκλέους κ[αί] | Λεωνίδου παραγενόμενοι ἐβοή[θη]σαν τῇ πόλει τῇ Ἀσπενδίων [Πάμφ]υλοι, Λύκιοι, Κρηῆτες, Ἑλληνες, Πισίδαι, ἐπειδὴ ἄνδρες ἀγαθοὶ γεγ[έ]νηνται καὶ χρήσιμοι τῷ τε βασιλ[εῖ] Πτολεμαίῳ καὶ τῇ πόλει, εἶναι | [αὐτο]ὺς πολίτας καὶ εὐεργέτας κα[ί] | [αὐτ]οὺς καὶ ἐκγόνους· στήλην δὲ σ[τή]σας ἐν τῷ [ιερω]ί τῆς Ἀρτέ[μι]δος καὶ ἀναγραφά[τω]σαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ π[ατέρω]ν· ἐὰν δέ | [τις] αὐτῶν βούληται [κατ]αχωρ[ισθῇ] | [ν]αι εἰς φυλὴν, [τελείτω] ἄργ[υ]ριον [ὄσ][ο]ν ἡ πόλις βου[λεύσεται]. | [Μέ]νανδ[ρος] - - - - - | - - - - - ἀνους | - - - - - ιος. [Μι]λήσιος; Bosch, 1957: 25

¹⁰² Bosch, 1957: 25.

gönderilen paralı askerlerin Aspendos vatandaşı olarak kabul edildiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Leonidas'ın Ptolemaios I Soter'in komutanı olarak anılması, yazıtta adı geçen Ptolemaios'un Ptolemaios I Soter olduğunu ve bu dönemde bölgenin kontrolünü güçlü bir şekilde sağladığını göstermektedir¹⁰³. Ancak zaman içinde bölgedeki siyasi ve askeri denge değişmiş ve Ptolemaios I Soter'in gücü ölümünden önce zayıflamıştır. Daha sonra Ptolemaios II Philadelphos kontrolü eline almış; fakat o da ölmeden önce kontrolü kaybetmiştir. Böylelikle Ptolemaios III'ün bölgeyi egemenliği altına aldığı düşünülmektedir¹⁰⁴.

MÖ 223 yılında ölümünden sonra, Seleukos III'ün İmparatorluğu'nun yönetimi bitmiştir. Antiokhos III, tahta geçerek bu dönemde düzeni sağlamak ve hükümetin kontrolünü ele geçirmek amacıyla önemli hamleler yapmıştır. Bu süreçte Küçük Asya'daki sorunlarla başa çıkmak üzere, Seleukos krallarının akrabası olan Akhaïos görevlendirilmiştir. MÖ 220 yılında Akhaïos, kendini Asya kralı ilan ederek bölgedeki egemenlik mücadelesine girişmiştir. Pamphylia'nın güçlü kentlerini fethederek hızla genişlemiştir. Eurymedon'a kadar ilerleyerek Pamphylia'yı kontrolü altına almıştır¹⁰⁵. Bu süreçte, Pednelissos adlı bir Pisidia kenti Selge'ye karşı zor durumda kalmış ve Akhaïos'tan yardım talep etmiştir. Akhaïos, kenti desteklemek amacıyla komutanı Garsyeris'i Pamphylia'ya göndermiş ve Perge'de bir garnizon kurulmasını sağlamıştır¹⁰⁶. Bu askeri güç, Pednelissos'un güvenliğini sağlamak ve Selge'ye karşı direnç göstermek için önemli bir unsurdur. Ancak bu süreçte Aspendos kenti, Akhaïos ile ittifak kurarak Pednelissos'un tarafını tutmuştur. Aspendos, Akhaïos'un yanında yer alarak ona 4000 hoplit asker göndermiştir¹⁰⁷. Side ise Aspendos'a olan nefreti ve düşmanlığı sebebiyle herhangi bir yardım göndermemiştir¹⁰⁸. Ayrıca Polybios'un aktardığına göre, düşmanlığı açıkça dile getirerek Antiokhos ile Akhaïos arasındaki gerginlikte Aspendos'un aksine Antiokhos'un tarafını tutmuştur¹⁰⁹. Polybios'un bu anlatısı Aspendos ve Side arasındaki bu gerginliğin bu yüzyılda da devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, Aspendos'un Selge ve MÖ IV. yüzyılda da düşmanlığı bilinen Side ile aralarında bir gerilim olduğunu ve düşmanlık ilişkileri bulunduğunu göstermektedir.

MÖ 213/212 yıllarında, Akhaïos'un Antiokhos III karşısında yenilerek ortadan kalkmasıyla birlikte Pamphylia Bölgesinde Seleukos egemenliği yeniden sağlanmıştır¹¹⁰. Daha sonra MÖ 190 yılında Antiokhos III, Magnesia ad Sipylum savaşında Romalılar ve

¹⁰³ Bosch, 1957: 25.

¹⁰⁴ Bosch, 1957: 24.

¹⁰⁵ Pol. V.57.1-2.

¹⁰⁶ Pol. V.72.7.

¹⁰⁷ Pol. V.73.3 vd.; bkz. 3.9.10.

¹⁰⁸ Pol. V.73.3.; bkz. 3.9.10.

¹⁰⁹ Bkz. n. 3.9.10; n. 1.6.

¹¹⁰ Tekin, 1991: 10.

Pergamonlularla karşı karşıya gelmiştir. Ancak bu savaştan Romalı General Lucius Scipio Asiaticus'a karşı mağlup çıkması sonucunda Anadolu'da Seleukos egemenliği son bulmuştur¹¹¹. MÖ 188 yılında imzalanan Apameia Antlaşması ile Toros Dağları'nın kuzeyindeki topraklar Pergamon Krallığı'na verilmiştir¹¹². Aspendos ise bölgede bağımsızlığını sürdürmeyi başarmıştır¹¹³. Sillyon, Aspendos ve Side, Roma'nın müttefikleri olmuşlar ve böylelikle Pergamon Krallığı'nın egemenliği altına girmekten kurtulmuşlardır¹¹⁴. Bu savaşın ardından, MÖ 189 yılında *consul* olarak görevlendirilen Gn. Manlius Vulso, anlaşma şartlarıyla ilgili görüşmeler yapmak üzere görevlendirilmiştir. Aspendos da Gn. Manlius Vulso'ya 50 talent ödeyerek dostluğunu kazanmış, bu sayede bölgedeki ilişkiler pekiştirilmiştir¹¹⁵.

1.2.1 Aspendos'un ve Mısır ve Kıbrıs ile İlişkisi

Aspendos'a ilişkin bir başka önemli husus da Mısır ile olan bağlantısıdır. MÖ III. yüzyılın başlarından itibaren Aspendos-Mısır ilişkilerinde belirgin bir artış gözlenmiştir¹¹⁶. Pamphylia ile Mısır arasındaki ilişki, Pamphylia'nın konumu itibarıyla da özellikle Hellenistik Dönemde bölgenin Ptolemaios egemenliği altına girmesiyle önemli bir noktaya ulaşmıştır¹¹⁷. Batıdan doğuya, Mısır'a uzanan deniz yollarının geçtiği güzergahlar arasında Ege Adaları, Ionia, Rhodos, Lykia, Pamphylia, Kıbrıs ve Phoinike yer almaktadır. Antik çağda bu bölgeler, deniz ticaretinin canlı ve yoğun olarak gerçekleştiği önemli merkezlerdir. Ege Adaları, Ionia, Rhodos, Lykia, Pamphylia, Kıbrıs ve Phoinike, deniz rotalarının stratejik açıdan önemli olduğu ve bu güzergahlar üzerinden zengin bir ticaret ağı kurulduğu bilinen bölgelerdir¹¹⁸. Bu ticaret ve yoğunluğun asıl sebebi Mısır'da bulunan tahıldır. Arkaik ve Klasik Dönemde, özellikle tahıl açısından zor durumda olan Yunan kentleri, tahıl ihtiyaçlarını Mısır ile yaptıkları ticaret sayesinde gidermişlerdir¹¹⁹. Tahıl, antik dünyada temel bir besin maddesi ve ticaret malı olarak büyük öneme sahiptir. Pamphylia Bölgesi de tahıl bakımından zengin olduğundan, Mısır ile arasında tahıl ticaretine ilişkin bir belge bilinmemektedir¹²⁰. Fakat Philostratos MS I. yüzyılda

¹¹¹ App. Syr. 39; Diod. XXIX.10; FGrH 434; 18; 9 (Memnon); krş. Gökalp, 2008: 25.; Liv. XXXVIII.37-38; Pol. XXI.40-46.

¹¹² Bosch, 1957: 30.

¹¹³ Bosch, 1957: 34-35. Gökalp, 2008: 28.

¹¹⁴ Jones, 1971: 129.

¹¹⁵ Pol. XXI.35.4; Liv. XXXVIII.5-6.

¹¹⁶ Pol. V.34.7 ve 3; krş. Meyer, 1925: 32, 35 ve 43; Wörrle, 1977: 54, dn. 64.

¹¹⁷ Akdoğan Arca vd., 2011: 288.; Bass, 1986: 85-110; Pulak, 1997: 233-262.

¹¹⁸ Ege ve Akdeniz deniz güzergahları ile ilgili bkz. Casson, 1971: 297 vdd.; Casson, 1979: 179 vd.; Heipp-Tamer, 1993: 18; 52.

¹¹⁹ Akdoğan Arca vd., 2011: 291.

¹²⁰ Akdoğan Arca vd., 2011: 290; ayrıca Side'de tahıl üretimi için bkz. Nollé, 1983a: 119-129.

Aspendos'ta bir tahıl kıtlığı olduğunu aktarmaktadır¹²¹. Pamphylia aynı zamanda zeytinyağı ve şarap üretimi¹²² konusunda da çok verimli bir bölgedir¹²³. Bu nedenle, Mısır'ın da zeytinyağı ihtiyacını Pamphylia'dan karşıladığı düşünülebilir¹²⁴.

Aleksandreia'nın kuruluşu, Pamphylia ve Mısır arasındaki bu ilişkinin daha da yoğunlaşmasını sağlamıştır. Aleksandreia, Pamphylia ve Mısır arasında kültürel ve ticari bir köprü görevi görmüştür. Aleksandreia'da Aspendia adıyla anılan bir kentin olması, kentin bu bölgede yer alan etkisini ve varlığını göstermektedir¹²⁵. Ayrıca, Aleksandreia'nın nekropol alanı olan Hadra'da bulunan hydriai kaplarında Aspendos'tan Neikos ve Pamphylia Arsinoe'sinden Menis gibi Pamphyliyalıların isimlerinin kullanılması, Pamphylia ve Mısır arasındaki ilişkinin somut bir kanıtıdır¹²⁶.

Mısır'da Pamphyliyalıların Mısır tanrılarına yönelik tapınımına ilişkin çeşitli kanıtlar da mevcuttur. Öncelikle, Philai adasındaki Arensnuphis Tapınağı'nın batı duvarında yer alan bir yazıt önemli bir kanıt olarak öne çıkmaktadır. MÖ III. yüzyıla tarihlenen bu yazıt, bir Aspendoslunun adını taşımaktadır¹²⁷. Bunun yanında, Abydos'ta bulunan Seti I Tapınağı'ndaki grafitiler arasında, adı okunamayan bir Aspendoslu ve yine bir Aspendoslu olan Korragos'un, tapınağı ziyaret eden Pamphyliyalılar arasında bulunduğu bilinmektedir¹²⁸. Bu yazıtlar, Pamphylia Bölgesinin Antik Dönemde Mısır kültürüyle yakın ilişkiler içinde olduğunu ve bu tanrılara olan ibadetin bölgede önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Diğer bir kanıt ise Res el Kanais'teki Pan kutsal alanında bulunan yazıtlardır. Bu yazıtlar, MÖ III-I. yüzyıllar arasında Pamphylia halkının ithaf yazıtlarını belgelemektedir. Örneğin, Perge'li Eumelos'un oğlu Didymarkhos'un adı üç farklı yazıtta geçmekte ve bu yazıtların, Pan Soter için yapılan adak yazıtları olduğu görülmektedir¹²⁹. Bu da Pamphyliyalıların Mısır tanrılarına olan bağlılıklarını ve tapınım pratiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Perge'li Molesis ve Aspendos'lu Erymnesis gibi kişiler de Pan'a adak sunmuşlardır. Bu da Pamphyliyalıların Mısır tanrılarına olan bağlılıklarının farklı bölgelerde de yaygın olduğunu göstermektedir. Son olarak, Aspendos'lu Dionysios'un da Pan'a bir adak sunarak tanrının lütfunu kazandığı anlaşılmaktadır¹³⁰.

¹²¹ Phil. vit. Apoll. I.15.

¹²² Plin. nat. XIV.117.

¹²³ Expositio mund. et gent., 45; Strabon XII.7.1; krş. Akdoğu Arca vd., 2011: 292.

¹²⁴ Akdoğu Arca vd., 2011: 292; Pamphylia'da zeytinyağı ihracatı için bkz. Nollé, 1993a: 137 dn. 61.

¹²⁵ Ath. Deip. IV.75; krş. Akdoğu Arca vd., 2011: 300; Nollé, 1990: 264, dn. 51.

¹²⁶ Breccia, 1911: 191; Launey, 1987: 1221-1222; SEG VIII n. 387; SEG XXXVIII n. 1680.

¹²⁷ Bernard, 1989 n. 313; Dağlı Dinçer, 2020: 236.

¹²⁸ Akdoğu Arca vd., 2011: 300; Perdrizet-Lefebvre, 1919 n. 214 ve 554.

¹²⁹ Bernard, 1972 n. 25, 39, 40; Dağlı Dinçer, 2020: 236.

¹³⁰ Bernard, 1972 n. 84; Dağlı Dinçer, 2020: 236.

Pamphylia ve Mısır arasındaki bağlar sadece kültürel, dini ve ticari alanlarla sınırlı kalmamış, askerî açıdan da önem taşımıştır¹³¹. Polybios'un belgelerine göre, Aspendoslu Andromakhos, Ptolemaios IV'ün ordusunda önemli bir komutan olarak görev yapmıştır¹³². M. Launey'in Helenistik orduları incelediği çalışmasında belirttiği üzere, Ptolemaios ordularında veya Mısır kentlerinde görev yapan birçok Pamphylia kökenli kişi bulunmaktadır¹³³. Bu listede üç Aspendoslu yer almaktadır: Aspendoslu Athenaios, Pathyris'te kâtiplik yapmış, Andromakhos, Ptolemaios IV (MÖ 221-204) Döneminde önemli bir askeri görev olan strategos unvanını taşımış ve Hermogenes ise Antiokhos (MÖ 281-261) Döneminde aynı unvana sahip olmuştur. Bulunan belgelerde, Aspendos kökenli askerlerin aktif olarak Ptolemaios garnizonunda hizmet ettikleri belgelenmektedir. Zenon Arşivi'nde keşfedilen bir MÖ. III. yüzyıl papirüsü ise Aspendoslu Demetrios ve Limnaios adlı iki kardeşin askerlik görevleri sırasında iki yıllık bir Dönemde toplamda yüz kırk dört keçi kiraladıklarını belgelemektedir¹³⁴. Bu durum, Pamphylia'nın askerî açıdan da Mısır ile yakın bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Pamphylia halkı, Arkaik Dönemden itibaren Mısır kültürüyle aşina olmuştur. Ancak Mısır tanrılarının Pamphylia *pantheon*'una girişi Hellenistik Dönemde gerçekleşmiştir¹³⁵. Bu, Pamphylia ve Mısır arasındaki kültürel etkileşimin ve entegrasyonun bir sonucudur.

Pamphyliyalı askerlerin varlığını belgeleyen bazı yazıtların Kıbrıs'ta da bulunduğu bilinmektedir. Bu yazıtlardan biri, Aspendoslu Agathokles'in Kition kentinde paralı bir asker olarak belgelenmesidir¹³⁶. Ayrıca yazıtlarda Kıbrıs'ta da Aspendoslulara rastlanmaktadır. Kıbrıs'ın Palaipaphos kentinde, Aspendoslu Melaineus adında biri tarafından MÖ. III. yüzyılda Aphrodite'ye sunulan bir adak yazıtı bulunmaktadır¹³⁷. Amanthus kentinde ortaya çıkan mezar yazıtlarında ise, ismi tespit edilemeyen bir Aspendoslu¹³⁸ ile beraber Teleso (?), Asklepiades ve Eumelos adlı üç Aspendos'lu kişinin isimleri yer almaktadır¹³⁹. İlk üç yazıt MÖ. III-II. yüzyıllara, Eumelos'a ait olan ise MÖ I-II. yüzyıla tarihlenmektedir. Salamis kentinde belgelenen bir yazıtta, θίασος¹⁴⁰ Aspendoslu Zoilos'un oğlu Menedemos'u onurlandırmaktadır.

¹³¹ Akdoğan Arca vd., 2011: 289.

¹³² Pol. V.65.4; 65.4; 83.3; 85.9; 87.6.

¹³³ Launey, 1987: 1221-1222.

¹³⁴ Launey, 1949: 1221 vd.

¹³⁵ Dağlı Dinçer, 2020: 237.

¹³⁶ Akdoğan Arca vd., 2011: 302; Perdrietz, 1896: 338, 3; Yon, 2004, n. 2073

¹³⁷ Hogarth vd., 1888: 249 n. 103.

¹³⁸ Le Bas-Waddington, 1968: 2833

¹³⁹ SEG LII n. 1484; SEG XXIX n. 1539; Mason, 1975: 226.V.

¹⁴⁰ Genel olarak θίασος terimi, dini bir cemiyet veya topluluk anlamına gelir. θίασος'un Kıbrıs'taki Ptolemaios garnizonu ile olan bağlantısı için bkz. Mitford, 1961: 119 vd.

Bu bilgi sayesinde, Menedemos'un da Kıbrıs'taki Ptolemaios ordusunda asker olarak görev yapmış olabileceği düşünülebilir¹⁴¹.

Sonuç olarak, Pamphylia Bölgesi, Kıbrıs ve Mısır ile olan ilişkileri nedeniyle yüzyıllar boyunca ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi açılardan iletişim ve etkileşim içinde olmuştur. Bu bölgeler arasındaki ticaret ve ticaret yolları, ekonomik ve askeri etkileşimleri teşvik etmiş ve farklı kültürlerin etkileşimine yol açmıştır. İskenderiye'nin kuruluşu ve Helenistik Dönemdeki etkileşimler, bu ilişkinin daha da derinleşmesine ve Pamphylia'nın özellikle Mısır kültürüyle bütünleşmesine yol açmıştır. Bu durum, antik dünyanın farklı bölgeleri arasındaki karmaşık ilişkilerin ve kültürel alışverişin bir örneğini sunmaktadır.

1.3 Roma İdaresi Altında Aspendos

MÖ 133 yılında Pergamon krallığına ait topraklar, Pergamon Kralı Attalos III'ün vasiyeti gereği Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiş ve bu bölgede Asia Eyaleti (*Provincia Asia*) kurulmuştur¹⁴². Bu olay, Roma'nın Asya'nın batısında giderek artan bir etki ve kontrol gücüne sahip olmasını sağlamıştır. Side'de ele geçen ve Roma'nın Asia Minor'daki ilk eyaleti Asia'nın ilk valisi *consul* Manius Aquillius tarafından MÖ 129-126 yıllarında inşa edilmiş olan eski Pergamon-Side yoluna ait bir miltaşı¹⁴³ sayesinde Side'ye kadar Pamphylia'nın Asia Eyaleti sınırlarında olduğu anlaşılmaktadır. *Caput viae* olarak Pergamon kentinin söz konusu olduğu miltaşında Pergamon'dan 331 mil (494 km) uzaklık verilmektedir. Ancak, bölgedeki siyasi ve askeri dinamikler değişmeye devam etmiştir. MÖ 102 yılında, Side'den Kilikia'ya doğru ilerleyen korsanlarla mücadele etmek amacıyla Marcus Antonius tarafından Cilicia Eyaleti kurulmuştur¹⁴⁴. Cicero; Eyaletin Milyas, Lykia, Pamphylia ve Pisidia'yı kapsadığını aktarmaktadır¹⁴⁵.

MÖ 70 yılında, ünlü Romalı devlet adamı ve hatip Cicero'nun Cilicia Eyaleti *quaestor* Gaius Verres'e yönelik suçlamaları, Aspendos kentinin tarihsel süreçteki dikkate değer bir olayına ışık tutmaktadır. Cicero, Verres'i Aspendos kentinde bulunan tapınak ve meydanlardaki değerli heykelleri çalma eylemleriyle itham ettiği gibi, aynı zamanda Aspendos'un değerli kithara çalgıcısı heykelini de kendi evine götürmekle suçlamıştır¹⁴⁶. Verres Perge'de de benzer bir gasp olayına karışmıştır. Bu durum, o dönemde Pamphylia'nın Cilicia Eyaleti'ne bağlı

¹⁴¹ Krş. Akdoğan Arca vd., 2011: 303; Mitford, 1961: 119 n. 19.

¹⁴² Diod. XXXIV-XXXV; Str. XIII.624.

¹⁴³ Miltaşı Sidenin 5 km batısı, Hotel Caesar'ın girişinde bulunmuştur. Anadolu'dan bilinen ilk Roma yolu olan bu yolun taş döşeli olmadığı D. French tarafından ortaya koyulmuştur: AE, 1991 n. 1529; IK 44: 175; SEG XLI n. 1336; French, 1991: 155.

¹⁴⁴ Gökalp, 2008: 33; Sherwin-White, 1976: 1 vd.

¹⁴⁵ Cic. Verr. II.1.95.

¹⁴⁶ Cic. Verr. II.1.53.

olduğunu ve Verres'in idari yetkisi altında böyle bir vurgun gerçekleştirebileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir¹⁴⁷. Ancak bu olay, sadece Pamphylia'nın siyasi ve yönetsel sürekliliğinin değil, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenlik çekişmelerini ve hukuki yapılanmalarının da anlaşılmasını sağlar.

Galatia'nın yönetiminde bulunan kral Amyntas'ın ölümüyle birlikte MÖ 25 yılında Augustus, bölgedeki düzenlemeleri tamamlayarak tüm Pamphylia'yı da içerisine alan yeni bir Galatia Eyaleti kurmuştur¹⁴⁸. Ayrıca Attaleia'da bulunan bir yazıt *procurator* M. Arruntius Aquila'nın, Claudius Dönemi'nde yol bakımından sorumlu tutulan bir görevli olarak kentin o dönemde hala bağlı olduğu eyaletin Galatia olduğunu gösteren önemli bir ipucu sunmaktadır¹⁴⁹. Patara Kenti'nde bulunan ve Claudius Dönemi'nde Lykia'daki yol güzergahlarını gösteren Stadiasmus Anıtı, bu dönemde Lykia'nın ise tek başına bir eyalet olarak düzenlendiğini göstermektedir. Ayrıca anıt, Pamphylia'nın hala Galatia Eyaleti'ne bağlı olduğunu da desteklemektedir¹⁵⁰. Bununla birlikte, Plinius'un eserinde Attaleia'nın Galatia Eyaleti'ne dahil edildiği belirtilmektedir¹⁵¹. Nero'nun ölümüyle tahta geçen Vespasianus, Pamphylia'yı Galatia'dan ayırmış ve Lykia ile birleştirmiştir¹⁵². Bu dönemde bölgede Roma etkisi artmış ve merkezi yönetim güçlenmiştir. Hadrianus Döneminde ise Lykia-Pamphylia Eyaleti'nin idaresi Senato'ya bırakılmıştır¹⁵³. Ancak, zamanla bölge yeniden imparatora bağlanmış ve M. Aurelius Döneminde Pamphylia kesin olarak tekrar Senato idaresine verilmiştir¹⁵⁴. Diocletianus Dönemine kadar ise bu durumda herhangi bir değişiklik olmamıştır¹⁵⁵.

Aspendos'ta İmparator Hadrianus ile alakalı iki adet yazıt ele geçmiştir. Bunlardan ilki bir ithaf yazıtı olup İmparator Hadrianus onurlandırılmaktadır (n. 3.1.4). İmparatorun tribunluk yetkisinin yazıtta yer alması tarihleme için önemli bir bilgi sağlamaktadır. Yazıtta Hadrianus'un onurlandırıldığı sırada 9. tribunluk yetkisini aldığı belirtilmektedir. Her ne kadar yazıtın imparatora ithaf edilme amacı anlaşılamasa da Hadrianus'un 9. tribunluk yetkisini, MS 10 Aralık 124-125 tarihleri arasında icra etmiş olması dikkat çekicidir. Zira Hadrianus bu dönemde önemli geziler yapmıştır. MS 125 yılında, büyük bir doğu seyahati gerçekleştirerek farklı bölgeleri ziyaret etmiş ve bu seyahatinin ardından yaz aylarında Roma'ya dönüş yapmıştır¹⁵⁶. Benzer şekilde Attaleia, Perge ve Phaselis'te de imparator için bir tak inşa ettirildiği

¹⁴⁷ Tekin, 1991: 11.

¹⁴⁸ Str. XII.5.1; Brandt 1992: 96-98; Hellenkemper ve Hild 2004: 103-104.

¹⁴⁹ IGR III n. 768; French, 1988: 71 n. 183; Gökalp, 2008: 163.

¹⁵⁰ Gökalp, 2008: 37; Şahin-Adak, 2007: 63 vd.

¹⁵¹ Plin. nat. V.147.

¹⁵² Gökalp, 2008: 38; Şahin, 1999b: 65.

¹⁵³ Tekin, 1991: 11.

¹⁵⁴ Gökalp, 2008: 39.

¹⁵⁵ Bosch, 1957: 48.

¹⁵⁶ Halfmann, 1986: 190-192.

bilinmektedir¹⁵⁷. Her ne kadar kesin olmasa da bu seyahat sırasında, imparator Pamphylia kentlerini de ziyaret etmiş olabilir¹⁵⁸. Hadrianus MS 131 yılında Mısır'dan dönüşünde tekrar Pamphylia kentlerini ziyaret etmiştir¹⁵⁹. Bu da onun bölgeye olan ilgisini ve verdiği önemi göstermektedir. Aslında, bu mektupların amacının tamamen resmi bir protokol olduğu bilinmektedir¹⁶⁰. MS 117'de Hadrianus'un, gelişini dört gözle bekleyen Ephesoslulara teşekkür etmesi de buna bir örnektir¹⁶¹.

Aspendos'ta ele geçmiş bir başka yazıt ise fragman halinde günümüze kalmış İmparator Hadrianus'a ait bir mektuptur (n. 3.1.5). Aspendos halkına yönelik yazılmış bu mektupta, Hadrianus, imparatorluk kararlarının kent halkına duyurulmasını emretmiş ve bir yargıcın (*conventus iuridicus*) bölgeye gönderildiğini bildirmiştir¹⁶². Ancak fragman halindeki yazıttan söz konusu meselenin mahiyeti ile ilgili ne yazık ki daha fazla bilgi elde edilememektedir.

Kentte MS III. yüzyıl ortalarında *lamprotatos* sıfatıyla anılan bir *proconsul*'ün onurlandırıldığı görülmektedir. Söz konusu *proconsul* MS III. yüzyılın ortalarında *consul suffectus* olan T. Aelius Naevius Antonius Severus olmalıdır. Bu kişi kariyerinin başlangıcında Suriye'deki Legio XVI Flavia Pia Fidelis'de *tribunus militum* olarak görev yapmış olmasına rağmen, kariyeri günümüze eksik bir şekilde ulaşmıştır¹⁶³. Aspendos'ta ele geçen yazıtı sayesinde kendisinin büyük olasılıkla Lycia-Pamphylia valisi olarak görev yaptığı da anlaşılmaktadır. Antonius Severus kentin kurtarıcısı (*soter*) ve Pamphylia halkının (*ethnos*) her konuda *euergetes*'i olarak onurlandırılmaktadır. Söz konusu sıfatlar hem Aspendos'un ve hem de Pamphylia'nın MS yak. III. yüzyıl ortalarında bir tehlikeye maruz kalmış olabileceğini ve adı geçen *proconsul*'ün kentlerin yardımına koşmuş olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Belki de söz konusu bu tehlike aşağıda anılan eyaletin atlı sınıfından bir *praeses*'e emanet edilmesinin nedeni olabilir. Zira Asia Eyaleti de MS III. yüzyılın ortasında iki parçaya ayrılmış ve eyaletin Phrygia-Caria kısmı bir *praeses*'in yönetimine bırakılmıştır¹⁶⁴. Söz konusu dönem imparatorluğun pek çok savaşıyla uğraştığı, Romalı askerlerin daha çok savaşmaları neticesinde aldıkları maaşlarla yetinmek istememeleri ve bunun neticesinde pek çok köy veya imparatorluk arazilerini dahi yağmalamaları, artan vergiler, enflasyon vb. nedenlerle kentlerin ekonomik olarak ve güvenlik açısından zor durumlara düştüğü bir dönemdir. Nitekim bir Pisidia kenti olan Kremna'nın haydut Lydius tarafından işgal edildiği bir yıl boyunca Roma ve

¹⁵⁷ Gökalp, 2008: 38.

¹⁵⁸ Dräger, 2000: 213-214; Tüner Önen, 2013: 94-95.

¹⁵⁹ Dräger, 2000: 215; Halfmann, 1986: 194; Tüner Önen, 2013: 96.

¹⁶⁰ I. Pergamon II: 274.

¹⁶¹ IG XII 3, 177.

¹⁶² Brixhe ve Hodot, 1988: 117-121 n. 39.

¹⁶³ Hächler, 2019: 245-246 n. 7.

¹⁶⁴ Akdoğu Arca 2016.

bölge için tehlike oluşturduğu aşağıda görülmektedir. Bu dönemde kentlerin *euergesia* faaliyetleri dahi zora düşmüş ve kent zenginleri artık kentleri için özveride bulunamayacak durumlara düşmüştür. Roma tarafından kentlerden pek çok fedakarlıklar istenmiştir. Örneğin Side Suriye'ye giden Roma askerleri için hububat ihtiyacını karşılayan (*militaris annona*) bir kent haline gelmiştir¹⁶⁵. Bu dönemde Aspendos da benzeri bazı fedakarlıklara ve zorluklara maruz bırakılmış olabilir.

MS III. yüzyıldan sonra, kent yaşamı ekonomik bir dar boğaza girmekle kalmamış, aynı zamanda maddi açıdan büyük bir çöküntüye uğrayan kırsal alanlar da terkedilmişti. Bu döneme ilişkin yazıtlarda karşılaşılan διορθωτής, ἐπανορθωτής (=corrector) adını taşıyan sivil görevlilerin Roma'nın kriz dönemi için aldığı önlemin bir parçası olduğu düşünülmektedir¹⁶⁶. Bunlar eyalet valileriyle iş birliği içinde çalışmaktaydılar. MS 231-233? yıllarında M. Domitius Valerianus'un Pamphylia kentlerinin *epanorthotes*'i olduğu bilinmektedir¹⁶⁷. Side'den ele geçen bir fragmente göre ise Side kenti adı bilinmeyen bir *epanorthotes*'i onurlandırmaktadır¹⁶⁸. Bu kişinin Pamphylia *epanorthotes*'iyle aynı kişi olması muhtemeldir.

Bu dönemin bir diğer tehlikesi ise Got saldırıları olmuştur. Gotlar MS 269 yılında güneyde Pamphylia ve Kıbrıs'a kadar akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar sırasında içinde Side'nin¹⁶⁹ de bulunduğu birçok Pamphylia kentini kuşatmışlardır (*obsessae Pamphylicae civitates*)¹⁷⁰. Side Gotlar'a karşı çok başarılı bir savunma gerçekleştirmiştir. Bu yüzyılda Pamphylia, Roma orduları için hem kışlık karargâh hem de lojistik destek merkezi olmuştur: İmparator Tacitus M.S. 275-76 yılında Pamphylia'yı, Kilikia'ya kadar ilerleyen Gotlar'a karşı kendi seferi için karargâh olarak kullanmıştır¹⁷¹; İmparator Probus da muhtemelen Side'yi, Isaurialılar'a karşı yapılan seferde karargâh yapmıştı¹⁷². Bu çalkantılı dönemde Side her türlü askeri hareketlilikte başrol oynamış gibi görünse de Aspendos'un da belki Side kadar olmasa da benzer bazı zorluklara maruz kaldığını düşünmek mantıklı olacaktır.

Bir diğer yazıt da Lykia-Pamphylia *praeses*'i Terentius Marcianus Dönemine MS yak. 278 yılına aittir (bkz. n. 3.3.8). Terentius Marcianus Lykia-Pamphylia Eyaletinin bilinen ilk atlı

¹⁶⁵ IGR III 60, 66; Bean – Mitford 1970, nr. 19-21; Nollé 1983a, 128 dn. 33 ve 34; Drexhage 1991a, 81.

¹⁶⁶ Mitchell, 1993: 228.

¹⁶⁷ Ameling, Prusias ad Hypium, nr. 45.

¹⁶⁸ Nollé, 66

¹⁶⁹ Side'yi ele geçirebilmek için her türlü kuşatma tekniğini kullanan Gotlar, kent duvarları yüksekliğinde tahtadan tekerlekli kuleler inşa etmişler; ayrıca kuleleri, düşman tarafından atılan yanıcı maddelerle alev alması diye ince demir levhalarla ya da hayvan derileriyle kaplamışlardır. Buna karşılık kenti savunanlar da hemen karşı önlem almışlar; Gotlar'ın işgal makineleriyle saldırdıkları yerlere büyük tahtaları dikey biçimde yerleştirmişlerdir. Böylece, Sideliler tekerlekli kulelere karşı yükseklik avantajı sağlamışlar ve savaşı yukarıdan aşağıya doğru sürdürmüşlerdir. Sideliler'in bu savunma sistemi üzerine uzun süredir kenti kuşatan Gotlar kenti alamayacaklarını anlayınca geri çekilmişlerdir: Nollé 1993b, TLit 35 (Deksippos, Skythika).

¹⁷⁰ Amm. Marc. XXXI 5, 16.

¹⁷¹ Hist. Aug. Prob. XIII 2–3; Zos. hist. I 63, 1; konu hk. bk. Nollé 1993b: 94-95.

¹⁷² Hist. Aug. Prob. XVI 5; Zos. hist. I 69 vd.

sınıfı mensubu *praeses* 'idir. Palphuerius Lydius tarafından yönetilen büyük bir soyguncu çetesi şehri ellerine aldıktan sonra Terentius Marcianus, Kremna kuşatmasına önderlik etmişti¹⁷³. Yaklaşık bir yıllık kuşatma sırasında Roma birliklerinin inşa ettiği rampa arkeolojik olarak doğrulanabilmektedir¹⁷⁴. Terentius Marcianus şehri aldıktan sonra, MS 278 yılının ikinci yarısında İmparator Probus için buraya bir şeref anıtı diktirmiştir. Ovacık'taki bir yazıt, yakalandıktan sonra mahkûm edilmek üzere Kremna'ya getirilecek olan *neoi*'dan söz eder. Görünüşe göre Terentius Marcianus, Kremna'nın düşmesinden sonra eyalete dağılan çete üyeleri için Kremna'da bir mahkeme kurmuştur. Bu soyguncuların, antik literatürde bahsedildiği gibi yalnızca Isaurialılardan olup olmadıkları şüphelidir¹⁷⁵. Terentius Marcianus, Sagalassoslu olabilir, çünkü onun için Sagalassos'ta ἡ πατρίς τὸν εὐεργέτην ifadesi ile bir onur yazıtı dikilmiştir¹⁷⁶. Sagalassos, Termessos, Trebenna ve Kremna'dan gelen yazıtlar onun adına veya kendisi tarafından diktirilmişken, Aspendos'taki bu yeni onurlandırma yazıtında Terentius Marcianus sadece anıtın tarihlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Yazıtta *cognomen*'i Touesianos olan, fakat tam adı günümüze ulaşmamış bir kişi onurlandırılmaktadır. Vali ile onurlandıran veya onurlandırılan kişi arasında bir bağlantı kurulamamaktadır. Fakat Touesianos da Terentius Marcianus gibi atlı sınıfı mensubudur. Kremna'da Marcianus ile birlikte görev yapmış olduğu ve bu sebepten kendi kentinde Marcianus'un adını da geçirmiş olduğu düşünülebilir.

Aspendos'un Valerianus-Gallienus Döneminde de Roma ile iyi ilişkileri olduğu söylenebilir (Şekil 7). Bu dönemlerde basılan Aspendos sikkelerinde Aspendos Kent Tanrıçası tanrıça Roma ile tipik bir *homonoia* duruşuyla tokalaşır vaziyette görülmektedir¹⁷⁷. Söz konusu sikkenin lejantında “Ἀσπενδοῦ σύμμαχος Ῥομέων” ifadesi yer almaktadır¹⁷⁸. Yine bu dönemde Sillyon ve Sagalassos'tan ele geçen sikkelerde de benzer ifadelerle birlikte tokalaşma motifleri yer almaktadır. Söz konusu bu kentler tokalaşma motifini Sasanilere karşı savaşta Roma'nın yanında olduklarını göstermek adına kullanıyorlardı. Bunun yanında, Aspendos'ta bulunan iki sikke üzerinde, Aspendos'un Side ile olan düşmanlığının dostluğa dönüştüğü görülmektedir. İlk sikke üzerinde elinde *cornucopia* tutan Side Athena'sı, Aspendos kent tanrıçası olan Tykhe'nin elini tutmaktadır (Şekil 111). Diğer sikkede ise yine Side'nin tanrıçası Athena, Aspendos'u temsil eden tanrıça Sarapis'in elini tutarken betimlenmektedir (Şekil 112). Nollé, Gordianus III (238-244) ve Valerianus I (MS 253-260) Döneminde basılan *homonoia*

¹⁷³ Brandt, 1991: 89; Johnes vd., 2008: 406-407; Mitchell, 1995: 165.

¹⁷⁴ Mitchell, 1995: 177-218.

¹⁷⁵ Adak, 2007: 192; Pilhofer, 2018: 36.

¹⁷⁶ Erkelenz, 2001: 272; karşı. Summarisch, I. Sagalassos: 146.

¹⁷⁷ Tekin, 1991: 98.

¹⁷⁸ BMC Pamphylia: 109 n. 104 (Valerianus II).

sikkelerinin daha eskiden yapılan anlaşmaları simgelediğini ve sikkelerin yapılan bu dostluk anlaşmalarının yıldönümü için basıldığını söylemektedir¹⁷⁹.

Daha sonraki yıllarda Pamphylia Bölgesindeki Hristiyan nüfus, Tetrarşi Dönemi İmparatorları Diocletianus, Maximianus, Galerius ve Constantius Chlorus'un MS 303 yılında Hristiyanlara karşı başlattığı zulüm dalgasıyla derin bir sarsıntı yaşamıştır. Bu dönemde, Hristiyanları yasal haklarından mahrum bırakan bir dizi ferman yayınlanmış ve onları geleneksel kültlere bağlı kalmaya zorlamıştır¹⁸⁰. Bu durum, Pamphylia'daki Hristiyan topluluğunun hayatını derinden etkilemiş ve acımasız cezalara maruz kalmalarına neden olmuştur. Hristiyanlara uygulanan kurban kesme zorunluluğu ve tapınaklarda pagan ritüellere katılma baskısı, inançlarını ve prensiplerini sarsmış ve Hristiyanları inançları uğruna ölümü göze alarak fedakârlık yapmaya yönlendirmiştir¹⁸¹.

Side'li Probus, bu dönemde zulüm altında ezilenlere sadece bir örnektir. Onun gibi birçok Hristiyan, sadakatlerini göstermek ve inançlarına bağlı kalmak adına zorlu sınavlara tabi tutulmuştur. Probus, Kilikya'daki Pompeiopolis şehrinde, inancından dolayı idam edilen Andronikos ve Tarakhos arasında yer almıştır¹⁸². Bu şehit hikayeleri, bölgenin Hristiyanlar için ne denli zorlu bir ortam olduğunu göstermektedir. Ancak, zamanla şehitlerin anıları ve fedakarlıkları, Pamphylia'da bir dönüşüm başlatmıştır. Aspendos şehri, bir yerel aziz olan Primus'a (kent rahibi Primus ya da MS IV. yüzyılın yüksek mahkeme yetkilisi Primos Neos?¹⁸³) ithafen Primopolis olarak yeniden adlandırılmıştır¹⁸⁴. Bu yeni isim, MS V. yüzyıla kadar Hristiyanlığın kök saldığı ve toplumda önemli hale geldiğı zamanlarda bir sembol olarak kabul edilmiştir. Aspendos MS V. yüzyılda resmi ve dini kayıtlarda, Primoupolis veya Primopolis olarak anılmıştır¹⁸⁵.

¹⁷⁹ Nollé, 1990: 261.

¹⁸⁰ Dağılı Dinçer, 2020: 353.

¹⁸¹ Gwynn, 2015: 15-27.

¹⁸² Thurston, 1990: 84.

¹⁸³ Grégoire, 1910: 121 vd. n. 99.

¹⁸⁴ Hellenkemper ve Hild, 2004: 140.; Ramsay, 1890: 416.

¹⁸⁵ Brandt, 1992: 173.

İKİNCİ BÖLÜM

ASPENDOS'UN SOSYO-KÜLTÜREL TARİHİ

2.1 Kent Kurumları ve Memuriyetler

Diğer Pamphylia Kentleri gibi Aspendos da gerek Hellenistik Dönemde gerekse Roma İmparatorluk Döneminde polis (kent devleti) statüsüne sahip bir kentti. Kentler *demos* (Halk Meclisi) toplantılarında (*ekklesia*) kendilerine hizmet edecek memurlarını seçer ve bunların oluşturduğu *boule* (Danışma Meclisi) ve *gerousia* (Yaşlılar Meclisi) gibi kurullar vasıtasıyla idarelerini sağlarlardı. Diğerlerinde olduğu üzere Aspendos'ta da memuriyetler *arkhe* ve *leitourgia* şeklinde üstlenilmekteydi. *Leitourgia* geline memuriyet karşılığında herhangi bir ücret almadan aksine memuriyetin gerektirdiği bedelin ödenmesi suretiyle zorunlu olarak üstlenilmekteydi. Bu bağlamda *agonotheteslik*, *agoranomosluk*, Roma merkezi yönetimi tarafından oluşturulsa da kent elitleri tarafından üstlenilen *dekaprotosluk* ve *presbeuteslik* gibi memuriyetler *leitourgia* sayılmaktaydı. İmparatorluk Dönemi eyalet yönetiminde Roma kentlerin yönetimini kentin en seçkinleri yani en zenginleri arasından seçilecek *bouleutes*lere emanet etmiştir. Roma'nın bu isteği imparator Claudius tarafından Lykia bir Roma Eyaleti haline getirildiğinde Lykia'lılara açıklanmıştır¹⁸⁶. Roma'nın kent idaresindeki bu tercihi memuriyetleri de en zenginlerin üstlenmesine neden olmuş ve *grammateuslik*, *hiereuslik* *gymnasiarkhosluk* gibi bazı memuriyetler giderek daha uzun sürelerde hatta bazen ömür boyu üstlenilerek hem *arkhe* hem de *leitourgia* sayılmıştır. Bu durum kentlerin oligarşik bir düzene doğru evrilmesine ve giderek *boule*'nin Roma *senatus*'una benzemesine yol açmıştır¹⁸⁷. Kentlerin hayatlarını sürdürmesine *euergesia* sistemi de önemli katkılarda bulunmuştur. Kent zenginleri üstlendikleri *arkhe* ve *leitourgialar* haricinde servetlerini ayrıca kentlerinin diğer ihtiyaçları için sarfetmişler, kentlerde bugün gördüğümüz yapılara finansör olmuşlar, bir taraftan halkı bayramlar ve ziyafetlerle hoşnut ederken, öte taraftan da elit tabakayı yaptıkları para (*dianome*) veya buğday dağıtımlarıyla (*sitometroumenoi andres*)¹⁸⁸ kendilerine bağlamışlar, kentin her türlü maddi ihtiyacını kendi ceplerinden karşılamak suretiyle hem kent içinde ve hem de Roma yönetimiyle kent arasında bir *homonoia/concordia* oluşturmuşlardır. Özellikle II. yüzyıla gelindiğinde toplumda tabakalaşmanın arttığı ve hiyerarşik düzenin pekiştiği görülmektedir. Bu hiyerarşik düzen en iyi şekilde bir diğer Pamphylia Kenti olan Sillyon'da Menodora yazıtlarından takip edilebilmektedir. Menodora her bir *bouleutes* için 95,

¹⁸⁶ Şahin ve Adak, 2007: 29, 69-70; Şahin 2013: 23-25, 35; Adak, 2013: 71.

¹⁸⁷ Pleket, 1998: 205.

¹⁸⁸ Akdoğu Arca, 2016.

her bir *geraios* için 90, her bir *ekklesiastes* için 87, bunların eşlerinin her biri için 3, her bir *polites* için 9, *vindikta*'lılar, *apeleuteroi* ve *paroikoi* için ise 3'er *denarii* para dağıtmaktadır¹⁸⁹. Menodora'nın yaptığı para dağıtımlarının miktarlarından kent hiyerarşisinin en üst noktasında sırasıyla *bouleutes*lerin, daha sonra *gerousia* üyelerinin ve *ekklesiastes*'in olduğu anlaşılmaktadır¹⁹⁰. Her ne kadar Aspendos'ta bir *gerousia*'nın varlığına dair henüz bir kanıt olmasa da Side, Perge, Attaleia, Sillyon gibi diğer Pamphylia kentlerinde bulunmasından yola çıkarak Aspendos'ta da bir Yaşlılar Meclisi'nin olduğu varsayılabilir. Sillyon'da hiyerarşinin en alt tabakasında ise hem Roma sistemiyle (*vindikta*'lılar) ve hem de yerel sistemde azat edilmiş kişiler ile yabancılar yer almaktadır. Menodora yazıtlarında ayrıca hiyerarşik düzene en üst tabakadakilerin eşleri olarak kadınların da dahil edildiği görülmektedir. Aspendos memurlar sistemine aslında kadınların daha Hellenistik dönemde entegre olduğu kentin *eponym* memuriyeti *demiourgia*'yı üstlenen ve kent için *euergesia* faaliyetlerine para harcayan aşağıda adları anılan Ne(v)opolis ile Kourasio adlı iki kadında görmekteyiz. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Eugis adlı bir kasının Aphrodite Pantheos rahibeliğini üstlendiği anlaşılmaktadır (3.2.2). Kent yazıtlarında adı geçen bir başka kadın ise Paulina'dır (3.3.1) Paulina'nın kentte ne sebeple onurlandırıldığı anlaşılamasa da belki *gymnasion* için bir katkı sağlamış olabileceği düşünülebilir. *Bouleutai*'ın bir kentin birinci sınıfını oluşturduğu bir Batı Kilikia Kenti Iotape'den bir yazıtta da görülmektedir. Danışma ve Halk Meclisi *bouleutes*lerin oluşturduğu birinci sınıftan gelen bir Trokomos oğlu Trokomos'u onurlandırmaktadır¹⁹¹.

Boule'ye sahip olduğunu gördüğümüz Aspendos'un da Roma'nın sunduğu bu oligarşik sistemin parçası olduğu diğer kentler gibi siyasi, dini, ekonomik ve kültürel hayatında aşağıda sıralanan memuriyetlerin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Memuriyetler, kentin yönetimini, savunmasını, tapınaklarını, festivallerini ve diğer kamu işlerini yürüten görevlilerin bulunduğu önemli makamlardır. Memuriyetlere seçilen kişiler genellikle kentin önde gelen ailelerinden oluşmakta ve prestijli bir konum kazanmaktadır. Aspendos'ta memuriyetlerin sayısı, çeşitliliği ve işlevleri hakkında epigrafik belgeler önemli kaynaktır.

Aspendos'ta memuriyetlere seçilen kişilerin kimlikleriyle ilgili yazıtlar aracılığıyla önemli bilgiler elde edilmektedir. Memuriyetleri üstlenen kişiler genellikle kentin aristokrat ailelerin üyeleri arasından seçilmektedir. Bu ailelerin fertleri ve isimleri yazıtlarda sıkça görülmektedir. Memuriyetlere seçilen kişiler aynı zamanda kentin dini hayatında da aktif rol oynamışlardır. Yazıtlarda memurların tanrılara kurbanlar sundukları, tapınaklar ve çeşitli kamu binaları inşa ettirdikleri, bizzat yapımında görev aldıkları ya da yapıları onardıkları, festivaller

¹⁸⁹ Lanckoronski 1890: n. 58-61; IGR III, n. 800-802; van Bremen, 1994.

¹⁹⁰ Boule ve *gerousia* üyelerine yapılan dağıtımlar ve hiyerarşileşme için bkz. Zuiderhoek 2009: 99-105.

¹⁹¹ Akdoğu Arca ve Gökalp Özdi, 2023.

düzenledikleri veya katkıda bulundukları görülmektedir. Memurlar bu faaliyetleri büyük oranda kendi şöhretlerini arttırmak için yapsalar da bu faaliyetlerin kente refah ve statü kazandırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Kent memuriyetlerini üstlenen bu kent aristokratlarının ayrıca kentteki *euergesia* sistemini de çok iyi işlettiklerini farz etmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. Her ne kadar yazıtlardan bu konuda çok fazla bilgi edinemesek de Aspendos iyi yapılanmasını Curtius Kardeşlerin bölgenin belki de en iyi tiyatrosunun yapımına katkı sağlamasından (Curtius Kardeşlerin tüm tiyatroyu mu yoksa sadece sahne binasını mı finanse ettikleri tam olarak anlaşılamamaktadır. Sahne binası olması yazıtın buluntu yeri dolayısıyla daha olası görünmektedir.) ve Zenon'un tiyatro ile birlikte kentin tüm kamu binalarının mimarı olmakla övünmesinden yola çıkarak aslında kentin tüm yapılarının kentin aynı zamanda memuriyetlerini üstlendiklerini farz edebileceğimiz eşraf tabakasına mal etmek herhalde yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Üstlendikleri memuriyetlerle orantılı bir şekilde *euergesia* faaliyetleri yürüten baba Tib. Claudius Italicus ile Tib. Claudius Erymneus'i de anmak yerinde olacaktır. Aynı zamanda İmparator kültü başrahibi olarak da anılan Italicus *agonothesi*liği üstlendiği sırada pentaeterik Kaisareioi Agones'i düzenlemiştir. *Gymnasiarhia*'yı üstlenen oğlu Erymneus ise bu memuriyetin bir gereği olan yağ bağışında bulunmuştur. Italicus'un son derece önemli bir başka *euergesia*'sı ise kente su getirilmesi işine katkıda bulunmasıdır. Tiyatro'nun mimarı Zenon'un da kent için bazı bağışlarda bulunduğu görülmektedir. Bir jimnastik *agonu* için 3000 *denarii* bağışlamasının yanında kendi eseri olan tiyatronun açılışı münasebetiyle kendisine alkış tutan *ekklesia*'ya hipodrom yanındaki bazı bahçelerini bağışlamak suretiyle bir nevi vakıf kurduğu görülmektedir. Sonuç olarak kent, meclisleri (*boule*, *demos*, *gerousia*?), memurları ve *euergetes*leri vasıtasıyla kentlerinin diğer güçlü Pamphylia kentleri ile rekabete girmesinin önünü açmışlardır.

2.1.1 Meclisler

2.1.1.1 *Βουλή* ve *Δῆμος*

Antik Yunan polislerinin yönetim sistemleri, temel olarak *boule* (danışma) ve *demos* (halk) meclislerine dayanıyordu. Bu idari kurumlar, kentin siyasi, yönetsel ve yargısal işlerini düzenlemek ve toplumun karar alma süreçlerine katılımını sağlamak amacıyla oluşturulmuştu.

Boule, kentlerdeki kamu işlerinden sorumlu bir konsey olarak görev yapar ve halk meclisinin (*ἐκκλησία*) çalışmalarını hazırlamakla görevlidir¹⁹². *Boule*, yönetim ve idarenin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamakla birlikte, yasama sürecinde de önemli bir rol oynar.

¹⁹² DNP 2, 1997: 836.

Küçük kentlerde genellikle *boule* olarak adlandırılan bir konsey bulunurken, bazen farklı bir isim olan συνέδριον (toplantı) olarak da adlandırıldığı görülmektedir¹⁹³.

Homeros zamanında meclis, genellikle kral tarafından seçilen soyluların oluşturduğu bir konsey olarak hizmet vermektedir¹⁹⁴. Atina’da, en eski danışma meclisi olan Areopagos (Areios Pagos), *boule*’nin öncüsü olarak kabul edilir¹⁹⁵. Bu meclis, kralın danışmanlarından oluşurken, ilerleyen dönemlerde eski *arkhon*ların bir organı haline dönüşmüştür. Öte yandan, Solon MÖ 594/3’te Areopagos’a bağlı kalmıştır. Ayrıca Solon ikinci bir meclis daha oluşturmuştur. Bu meclis, dört *phyle*’den seçilen ve yüz üyeden oluşan bu meclisin görevi halk meclisinin çalışmalarını hazırlamaktır¹⁹⁶.

Boule, sadece danışmanlık yapmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle memurlar veya özel vatandaşların kamu görevleriyle ilgili olan yargı süreçlerinde de rol oynar. Sonraki yılın *arkhon*larının ve meclis üyelerinin δοκιμασία (kamu görevlilerinin göreve uygunluğunu denetleme)¹⁹⁷ durumu ile ilgilenir. Ayrıca devlete karşı işlenen önemli suçlar üzerine εισαγγελία’nın başlatılmasında da rol oynamaktadır¹⁹⁸. *Boule* aynı zamanda devletin düzenini sağlamak ve halkın çıkarlarını korumak için de çaba gösterir. Gündemdeki kanun tekliflerini ve kararlarını *boule* ve *demos* adına yasa haline getirmektedir. *Boule* genel olarak kentin memurları, maliyesi, kamu binaları, devlet arşivleri ve kente yapılan bağışlar üzerinde denetimler gerçekleştirmektedir¹⁹⁹. *Boule*’nin önemli bir işlevi de kentin dış ilişkilerini düzenlemek ve yabancılarla ilişkilerini yönetmektir²⁰⁰. Bu çerçevede, *boule*, yabancılara ayrıcalıklar tanıyabilir, yurttaşlık hakkı veya vergi muafiyeti gibi imtiyazlar verebilir ve diğer devletlerden gelen elçileri kabul edebilir. Bunun yanı sıra, *boule*, kentin hukuk sistemini uygulayarak adaleti sağlama görevini üstlenir. Kentin kararlarını alabilmesi için ise *boule*’de öncelikle bir yasa tasarısı olan προβουλευσιμον hazırlanır ve daha sonra halk meclisi olan *ekklesia*’da oylamaya sunulur²⁰¹. Bu süreçte *boule*, kentin yasal düzenlemelerini tartışır, çeşitli konuları değerlendirir ve halkın görüşünü yansıtan kararları hayata geçirir.

Antik Yunan’da *boule*’nin etkisi ve işlevi, demokratik yönetimlerin temel taşlarından biri olarak görülür. Bu kurum, kent devletinin yönetiminde çeşitli denge unsurlarını temsil ederken, halkın katılımını ve görüşlerini dikkate alarak kararlar alınmasına yardımcı olur.

¹⁹³ DNP 2, 1997: 836.

¹⁹⁴ DNP 2, 1997: 836.

¹⁹⁵ DNP 2, 1997: 837.

¹⁹⁶ Aristot. *Ath. Pol.* 8,4; Plut. *Sol.* 19.1-2.

¹⁹⁷ DNP 2, 1997: 837.

¹⁹⁸ DNP 2, 1997: 837.

¹⁹⁹ Peker, 2012: 29

²⁰⁰ Peker, 2012: 29

²⁰¹ Peker, 2012: 32.

Boule'nin çalışmaları, kentin yönetimine ve toplumun düzenine önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca *boule* antik Yunan polislerinin yönetim yapısının temel bir unsuru olarak kabul edilmiştir.

Yazıtlar, Antik Dönemde *boule* üyelerinin (βουλευται) seçilme süreci ve sayısına dair veriler sunmaktadır. *Boule* üyeleri, genellikle belirli bir süre için halk oyuyla seçilmekteydi. Seçim süreleri genellikle bir yıl veya altı ay gibi belirli dönemlerle sınırlıydı²⁰². Bu süreler, kentlere ve yerel yönetim sistemlerine bağlı olarak farklılık göstermekteydi. Roma İmparatorluğu'nun kentleşme politikalarının bir sonucu olarak, bazı yerleşimler polis statüsü kazandığında, βουλευται sayısı da belirlenmeye başlamıştır. Örneğin, Pompeius'un Bithynia-Pontus için uyguladığı politikalarda olduğu gibi, imparatorlar bu sayıyı belirleme yetkisine sahipti²⁰³. Bu durumda, βουλευται sayısı yalnızca imparatorun onayıyla değiştirilebilirdi²⁰⁴. Bu düzenlemeler, kentlerin yönetim yapılarını ve siyasi süreçlerini düzenlemek için önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

Antik Yunanistan'da *demos*, halkın temsil ettiği bir kavramdır ve ayrıcalıklı sınıflardan olan bireylerden ziyade toplumun genel yurttaşlarını ya da sıradan insanları ifade etmektedir²⁰⁵. Bu kavram, demokrasinin temel prensiplerinden birini oluştururken, aynı zamanda halk meclisini de belirlemekte ve siyasi kararlar almak için önemli bir rol oynamaktadır. Yunan şehir devletlerinde, bu karar alma sürecinde hem danışma meclisinin hem de halkın katılımıyla birlikte hareket edilirdi. Öyle ki, “*boule* ve *demos* karar verdi” olarak ifade edilen birçok siyasi karar, toplumun ortak iradesini yansıtmaya açısından önem taşımaktaydı (ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ)²⁰⁶. Bu şekilde, *demos* kavramı, antik Yunan demokrasisinin merkezinde yer alırken, siyasi süreçlerde toplumsal katılımı teşvik eden bir unsur olarak da önemli bir işlev üstlenmekteydi.

Kleisthenes öncesi dönemde bile *demos* kavramı mevcuttu²⁰⁷; ancak Atina'da *demos*un kurumsal statüye ulaşması ve *polis* içinde tanınması 508/507'deki *phyle* reformuyla gerçekleşmiştir²⁰⁸. Bu reform, halkı temsil eden *demos*'ların oluşturulmasını sağlamış ve politik katılımı genişletmiştir. *Demos*, yerel yönetimde önemli bir rol oynamıştır. Bu kurumsal yapılar, kentlerde resmi olarak *demos* olarak adlandırılmış ve yazıtlarla belgelenmiştir. Örneğin, Aspendos kentindeki *demos*, MÖ 302-298 yıllarında yabancılara vatandaşlık hakkı tanıma gibi

²⁰² SEG IV 264; Magie, 1950: 834.

²⁰³ Magie, 1950: 639.

²⁰⁴ Plin. *epist.* 10.112.

²⁰⁵ DNP 3, 1997: 463.

²⁰⁶ DNP 3, 1997: 463.

²⁰⁷ Plut. *Sol.* I.2.4.

²⁰⁸ Hdt. V.69.2; Aristot. *Ath. pol.* XXI.4.

önemli kararlar alabilen bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekilde, *demos*'un sadece halkın temsilcisi olmakla kalmayarak, aynı zamanda kentteki yabancılarla ilişkileri ve vatandaşlık verme süreçlerini yönetme yetkisine sahip olduğu kanıtlanmaktadır²⁰⁹.

Roma İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte, politik güç dengeleri kentlerde önemli değişimlere uğramış ve bu süreçte Halk Meclisi'nin etkisi yerini Danışma Meclisi'ne bırakmıştır²¹⁰. Danışma meclisleri, Roma etkisiyle yeniden düzenlenmiş ve üyelik süresi ömür boyu olarak belirlenmiştir. Bu da *boule* üyelerini yurttaşlar arasında ayrıcalıklı bir grup haline getirmiştir. Ancak, Roma'nın *boule* üzerindeki kontrolü yalnızca yapısal değişikliklerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Roma valisinin onayını gerektiren kararlar, özellikle toprak veya para bağışı gibi kent varlıklarıyla ilgili konular da valinin kontrolüne girmiştir²¹¹. *Boule* üyeliği için yaş sınırlaması da getirilmiştir; örneğin, Pompeius'un Bithynia için belirlediği kural 30 yaşla sınırlıdır²¹². Bunun yanı sıra, Roma etkisiyle *boule* üyeliği için servet ölçütleri de ortaya çıkmıştır²¹³. Bu Yunan demokrasisinin özünden ayrılmış olan bir gelişmedir. Sonuç olarak, *boule* giderek Roma Senatosu gibi seçkinler zümresine ait bir kurum haline gelmiştir. Bu da esasında demokratik ilkelere uygun olmayan bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu değişimler, Roma İmparatorluğu'nun etkisiyle kentlerin politik yapısında köklü bir dönüşümün yaşandığını göstermektedir.

Aspendos kentinde bu kurumlar imparatorluk yazıtlarında iki örnek üzerinde görülmektedir. İmparatorluk yazıtları, kentin önde gelen isimlerinden bazılarının *boule* ve *demos* tarafından onurlandırıldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu yazıtlardan biri, su kemerinin inşasına katkıda bulunan Tib. Claudius Italicus'un oğlu Tib. Claudius Erymneus'i onurlandırmaktadır (3.3.6). Diğer bir örnekte ise kentin en önemli yapısı olan Aspendos tiyatrosunun mimarı Zenon, *boule* ve *demos* tarafından takdir ve onurlandırma almıştır (3.3.7). Pamphylia kentleri epigrafik anlamda diğer bölgelerin yazıtlarındaki bilgiler ile karşılaştırıldığında *boule* ve *demos*'un işleyişi ve uygulamaları hakkında çok fazla bilgi sağlamamaktadır. Bununla birlikte, idari yapılarında bazı farklılıklar olsa da kentlerin temel kurumlarının oluşumu ve işleyişi genellikle benzerdir. *Demos* teorik olarak daha etkin bir politik güce sahip gibi görünse de kanun tekliflerinin *boule* tarafından hazırlanması nedeniyle kent yönetiminde *boule*'nin asıl belirleyici kurum olarak kabul edildiği bilinmektedir.

²⁰⁹ Bean, 1958 n. 63.

²¹⁰ Cass. Dio XXXVII.20.2.

²¹¹ Magie, 1950: 642.

²¹² Plin. *epist.* 10.79.

²¹³ Peker, 2012: 30.

2.1.2 İdari Memuriyetler

2.1.2.1 Δημιουργός

Demiourgia, Antik Dönemde kent yönetiminin en yetkili idari makamlarından biri olarak kabul edilen ve aynı zamanda *eponymos* bir memuriyet olarak tanımlanan önemli bir görevdir. Aspendos örneğinde, MS yaklaşık 100 yılına tarihlenen bir memur listesi yazıtı, ἐπὶ δημιουργοῦ Τ. Φλαοῦίου Πολεΐτωνος ifadesiyle *demiourgia*'nın *eponymos* olarak kullanıldığını göstermektedir (n. 3.4.1) Bu ifade, memuriyetin belirli bir zamana işaret etmek ve tarihle bağlantı kurmak amacıyla kullanıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, başka bir Aspendos yazıtında geçen δημιουργήσαντα[- -] τὴν ἐπώνυ[μον - -] ifadesi bu kez *demiourgia*'nın *eponymos* bir memuriyet olduğunu açıkça belirtir (bkz. n. 3.3.11). Bu yazıtlar, *demiourgia*'nın kent yönetimindeki önemini ve *eponymos* olarak kullanılmasının etkisini vurgulamaktadır. *Demiourgos*'un bu görevi, belirli bir döneme atıfta bulunarak kent tarihini kaydetmeye yardımcı olmaktadır. Bu açıdan, *demiourgia*'nın hem yönetsel hem de tarihsel bir işlevi olduğu söylenebilir.

Demiourgia makamı, sadece erkeklerin görev aldığı bir alan olarak görülmemektedir. Bu durumu destekleyen kanıtlardan biri, MÖ II. yüzyıla tarihlenen bir Aspendos diyalekt yazıtında ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yazıtta, Limnaos'un kızı olan Kourasio'nun aktif bir şekilde *demiourgos*'luk görevini üstlendiği açıkça ifade edilmektedir. "Κουρασίω ... δαμιοργίωσα ..." ifadesi, bu kayıta Kourasio'nun memuriyetini belgelemektedir²¹⁴. Bir diğer yazıt ise MÖ III. yüzyıla ait olan bir yazıttır²¹⁵. Bu yazıtta da Aphrodisios'un kızı Nevopolis'in *demiourgos* olarak görev yaptığı kaydedilmiştir. Roma İmparatorluk Döneminde ise *demiourgos* terimi, tam yetkili ve önemli bir makam sahibi olan yurttaşları ifade etmektedir²¹⁶. Aspendos'tan bir diğer örnek de Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir yazıtta görülmektedir. Apelles oğlu Aphrodisios'un olduğu döneme ait bir *prytanis* listesi incelendiğinde (n. 3.4.2), *prytanis*ler arasında dört kişinin *demiourgos* olarak görev yaptığı belgelenmiştir.

Aspendos'un İmparatorluk Dönemi yazıtları, *demiourgos* unvanıyla anılan toplamda dokuz kişiyi belgelemektedir (bkz. Tablo 1). Bu kişilerin memuriyetleri ve görevleri hakkında daha fazla bilgi edinmek, Antik Dönemde memuriyetin işleyişine ve sosyal yapısına ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, bu memuriyetin cinsiyet ayrımı olmaksızın atanabileceği ve kadınların da önemli görevlere getirilebildiği anlaşılmaktadır.

²¹⁴ Brixhe, 1976: 204 n. 18.

²¹⁵ Akdoğan Arca, 2001: 94; Brandt, 1992: 45; Brixhe, 1976: 200-204 n. 17.

²¹⁶ DNP 3, 1997: 446.

2.1.2.2 Γραμματεὺς

Antik Yunan dünyasında, *grammateus*'ler, çeşitli önemli görevleri yerine getiren ve kent yönetiminin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan sekreterler olarak bilinir. Bu görevliler, *boule* ve *demosun* kararlarının tutulmasından, kentin resmi ve özel anlaşmalarının yazılı hâle getirilip arşivlenmesine, yabancı devletlerle yazışmaların düzenlenip kaydedilmesine, ilan edilmesi gereken duyuruların kamuya açıklanmasına kadar geniş bir yelpazede sorumluluk üstlenirler²¹⁷. *Grammateus*'ler aynı zamanda Halk Meclisi'ne sunulacak kanun tasarılarının hazırlanmasından da sorumlu tutulurlar, bu nedenle meclisin çalışmalarının düzgün bir şekilde ilerlemesi ve kararlarının tutarlı bir biçimde belgelenmesi için büyük önem taşırlar. Bu görevliler genellikle *arkhon*lardan ayrı bir statüde yer alırken, onlarla benzer şekilde belirli bir süre için atanırlar²¹⁸. *Grammateus*'ler ayrıca danışma kurulu veya halk meclisi faaliyetleriyle ilgili belgelerin yayınlanmasından da sorumludur. Tarih boyunca, MÖ IV. yüzyılın ortalarına kadar *boule*'nin bir üyesi olan *grammateus*'ler, daha sonra (verimlilik artışını sağlamak amacıyla) bu görev için gönüllü olan vatandaşlar arasından bir yıllığına seçilmeye başlanmışlardır²¹⁹.

Grammateus, adı ve unvanı genellikle sikkelerde ve yazıtlarda sıkça görülmektedir²²⁰. C. Mulvius Iu(s)tus Aspendos'un İmparatorluk Dönemine ait bir memur listesinde *grammateus* olarak belgelenmiştir. Bu kaynak, C. Mulvius Iu(s)tus'un *grammateus* olarak MS yak. 100 yılında Aspendos'ta önemli bir görevi üstlendiğini ve yönetimde etkili bir rol oynadığını göstermektedir (n. 3.4.1).

2.1.2.3 Πρύτανις

Prytanis, antik Yunan polis sistemindeki en köklü ve önemli yönetim organlarından biriydi. Bu görevde bulunan *prytanis*'ler, *arkhontes*, *demiourgoi* ve diğer yüksek memurlar gibi geniş kapsamlı yetkilere sahipti²²¹. *Prytanislik* memuriyeti, zaman içindeki evrimiyle birlikte temel işlevlerini büyük ölçüde kaybetse de geleneksel görevlerin yanı sıra dini ve törensel görevler ile hatta adaletin idaresiyle ilgili görevleri de üstlenebiliyordu. Atina'da her biri on *phyle* (seçmen birimi) tarafından seçilen 500 üyeden oluşan *boule* için, kura ile belirlenen konseyin yürütme kurulu olan 50 kişilik bir *prytanis* topluluğu vardı. İlk dört *prytanis* 36 gün boyunca görev yaparken, diğerleri 35 gün süresince bu sorumluluğu üstlenirdi²²². *Prytanis*'lerin

²¹⁷ Jones, 1998: 238; Magie, 1950: 60.

²¹⁸ DNP 4, 1998: 1197.

²¹⁹ Aristot. *Ath. pol.* LIV.3.

²²⁰ Macro, 1980: 678-679 dn. 44.

²²¹ Aristot. *pol.* 1305a 17 vd.; 1322b 29.

²²² Aristot. *Ath. pol.* XLIII.2.

başlıca görevi, *boule* ve Halk Meclisi toplantılarını hazırlamak, toplamak ve yönetmektir. Ancak MÖ IV. yüzyılın başlarından itibaren, *boule* ve Halk Meclisi'nin liderliğini üstlenen dokuz *prohedroi* seçilmeye başlandı. Bu yeni görevliler, *Prytanis*'lerin yetkilerini kısmen devralırken, *Prytanis*'ler hala toplantıların hazırlanması ve düzenlenmesinden sorumlu olmaya devam ettiler²²³. Böylece, *Prytanis*'ler rolü, *polis*'in yönetimindeki yerlerini korumaya devam ettiler.

Aspendos'ta İmparatorluk Dönemine ait yazıtlar, bu unvanın yerel yönetimdeki etkisini ve bu göreve sahip olan kişilerin çeşitli başka memuriyetlerde de bulunduğunu göstermektedir. Örneğin, Apelles oğlu Aphrodeisios'un *demarkhos* olduğu dönemdeki *prytanis*'lerin listesi, kent yönetimindeki çeşitlilik ve katılımı ortaya koymaktadır (n. 3.4.2). *Agonotheteslik* ve *demiourgosluk* gibi yüksek memuriyetlerde görev yapmış olan kişilerin de *prytanis* olarak yer aldığı görülmektedir. Aspendos'ta MS III. yüzyıla tarihlenen bir mezar yazıtında ise, Aurelia Marcia Aphphion adlı bir kadının eşi tarafından büyük bir mezar yapısı inşa ettirildiği belirtilmektedir (n. 3.7.20). Bu görkemli yapı, zenginliği ve prestiji temsil ettiği gibi, mezarı yaptıran ve muhtemelen *prytanis* unvanına sahip olan kişinin toplum içindeki etkisini yansıtmaktadır. Ne yazık ki, bu yazıtta *prytanis* unvanını taşıyan kişinin ismi günümüze ulaşmamıştır.

2.1.3 Eğitimle İlgili Memuriyetler

2.1.3.1 Γυμνασιαρχός

Gymnasiarkhos, antik Yunan kentlerinde önemli bir memuriyet olan ve *gymnasion* adı verilen eğitim kurumunun yönetiminden sorumlu en prestijli görevlerden birini üstlenen memurdur²²⁴. *Gymnasion*, Hellenistik Dönem'den itibaren gençlerin ve çocukların eğitiminden sorumlu bir kurum olarak yoğun bir şekilde faaliyet göstermiştir ve toplumsal yaşama büyük ölçüde etki etmiştir. *Gymnasiarkhos*'un görevi, *gymnasion*un sürekli işleyişini sağlamak ve en iyi hizmeti sunmaktır, çünkü bu kurum bir kentin kamusal yaşamını derinden etkileyen bir hizmet sunmaktadır. *Gymnasion*'un düzenli bir şekilde işlemesi ve eğitimin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi *gymnasiarkhos* tarafından denetlenir ve gözetilir. Halk Meclisi tarafından seçilen *gymnasiarkhos*, önemli bir makamda (ἀρχή) bulunur ve bu görevi yürütürken yukarıda sayılan çeşitli sorumlulukları üstlenmek zorundadır²²⁵. Özellikle MÖ V. ve IV. yüzyıllarda Atina'da, *gymnasiarkhos* Büyük Panathenaia, Hephaistia, Promethia ve Pan Bayramları gibi önemli etkinliklerdeki yarışmalara hazırlık için belirli sayıda koşucuyu eğitmek ve ihtiyaç duydukları her türlü desteği sağlamakla görevlidir. Bir yıl süren bu *leiturgia*, bir tür kamu

²²³ Aristot. *Ath. pol.* XLIV.2.

²²⁴ Jones, 1998: 221.

²²⁵ Jones, 1998: 220 vd.; Quaß, 1993: 286.

hizmeti olarak kabul edilir ve *gymnasiarkhos*'un toplumun en yetenekli gençlerini yetiştirerek toplumsal gelişmeye katkıda bulunması beklenir²²⁶.

Aspendos'ta *gymnasiarkhos*'luk yapmış olan Tib. Claudius Italicus'un oğlu Tib. Claudius Erymneus de rafine edilmiş saf yağ bağıışı yaparak *gymnasiarkhos*'luk yapmıştır. Aspendos'ta bulunan ve MS 70 yılına tarihlendirilen bir yazıt belgelenmektedir. Paulina için dikilen bu onurlandırma yazıtında, ismi günümüze ulaşmamış bir *gymnasiarkhos* yazıtta tarihlendirme unsuru olarak kullanılmıştır (bkz. n. 3.3.1).

Gymnasiarkhos'un sorumlulukları arasında gençlerin ahlaki gelişimine özen göstermek, disiplin sağlamak ve gerektiğinde ceza vermek (kırbaçlamak gibi) yer alır²²⁷. Bu yetkileri kullanarak, *gymnasiarkhos*, disiplin ve düzenin korunmasını sağlar ve gençlerin sağlıklı bir ortamda yetişmelerine katkıda bulunur. Aynı zamanda *gymnasion*'un finansal yönetiminden de sorumludur. Kentler, *gymnasion*'un masraflarını karşılamak için bütçeden pay ayırırken, hayırsever vatandaşlar da yağ temini gibi bağışlar aracılığıyla destek sağlarlar²²⁸. Ancak, *gymnasiarkhos*'un en büyük sorumluluğu, bu bütçeyi etkin bir şekilde yönetmek ve *gymnasion*'un gereksinimlerini karşılamaktır.

Yukarıda bahsedilen Aspendos'ta bulunmuş İmparatorluk Dönemine ait onur yazıtında, Tib. Claudius Italicus'un oğlu Tib. Claudius Erymneus *gymnasiarkhos* olarak görevini yerine getirirken bireysel katkı da sağlamıştır. Tib. Claudius Erymneus, rafine edilmiş saf yağ bağışında bulunarak *gymnasion*'un finansmanına katkıda bulunmuştur (bkz. n. 3.3.6). Bu tür bağışlar hem *gymnasion*'un sürdürülebilirliğini sağlamak için hem de *gymnasiarkhos*'un prestijini ve toplumsal konumunu güçlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Yazıtlar ve belgeler aracılığıyla günümüze ulaşan verilere göre, *gymnasiarkhos*'ların görev süreleri boyunca başarıları ve katkıları onurlandırma yazıtlarına yansıtılmıştır. Bu yazıtlar, *gymnasiarkhos*'ların önemli mevkilerde bulunduklarını ve kentin sosyal ve eğitimsel hayatında aktif bir rol oynadıklarını göstermektedir.

Gymnasiarkhos, antik Yunan kentlerinde eğitim ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Gençlerin eğitimi, ahlaki değerlerin kazandırılması ve toplumun düzeninin sağlanması gibi temel sorumluluklarını yerine getirerek, *gymnasiarkhos*'lar, kentlerin kültürel ve sosyal gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

²²⁶ Dem. 20, 21.

²²⁷ Plut. *Amatorius*. 755a.

²²⁸ IGR III n. 804; IGR IV n. 790; Lanckoroński, 1890: 179 dn. 64h.

2.1.3.2 *Ἀρχίατρος*

Antik Yunan kentlerinde, halk sağlığının korunması ve sağlık hizmetlerinin sunulması amacıyla erken dönemlerden itibaren hekimler istihdam edilmiştir²²⁹. Bu pratik hem Hellenistik Dönemde hem de Roma Döneminde önemli bir yer tutmuştur. Roma İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü Dönemde neredeyse her kent, resmi olarak atanan birçok hekime sahip olmuştur. Bununla birlikte, Antoninus Pius hekim sayısını sınırlamak zorunda kalmıştır. İmparator, eyaletin önemli kentleri olan metropolisler için on, daha küçük kentler için ise beş hekimin atanabileceğini belirlemiştir²³⁰. Hellenistik Dönemde ise bu hekimler, kraliyet hekimi olarak da bilinen bir unvana sahip olmuşlardır. Özellikle Seleukos Hanedanlığı ile ilişkilendirilen bu unvan, hükümdarlar ve saray çevresindeki yetkililerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak amacıyla kullanılmıştır²³¹.

Antik Dönemde halk hekimlerinin önemli bir rolü, vatandaşlara tıbbi hizmetler sunmaktır. Bu hekimler, toplumun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla görevlendirilmişlerdir. Halk hekimleri, genellikle kent doktorları olarak da bilinirler ve yerel halkın sağlık sorunlarıyla ilgilenirler. Aspendos antik kentinde M.S. II. yüzyıla tarihlenen bir onur yazıtında, başhekim unvanını taşıyan Zoilos'un adı geçmektedir. Bu yazıtta, annesi Athena rahibesi olan Zoilos'un, “ἀρχίατρον ἄριστον” unvanıyla anılmasından yola çıkarak kendisinin mesleğini en iyi şekilde icra ettiği görülmektedir (n. 3.3.4).

Hekimlerin görevleri sadece tedavi sağlamakla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda, şüpheli ölümlerin nedenlerini araştırmak ve saldırı iddialarında zararların bilirkşi olarak değerlendirilmesi gibi önemli sorumlulukları da üstlenmişlerdir²³². Toplumun sağlık ve güvenlik konularında adil bir şekilde hizmet almasını sağlamak için bu tür olayları soruşturup, gerekli önlemleri almışlardır. Halk hekimleri, bilim ve sanat dallarında düzenlenen yıllık yarışmalarda da etkin bir rol oynamışlardır. Bu yarışmalar, hem sağlık alanındaki yenilikleri teşvik etmek hem de tıbbi bilginin paylaşılmasını sağlamak amacıyla düzenlenirdi. Halk hekimleri, bu yarışmalarda hem jüri üyeleri olarak görev alırken hem de tıbbi eğitimlerini paylaşarak genç hekimlerin yetişmesine katkıda bulunmuşlardır²³³.

²²⁹ DNP 1, 1996: 990.

²³⁰ Magie, 1950: 634.

²³¹ TAM V, I n. 689.

²³² Peker, 2012: 61.

²³³ Merkelbach ve Şahin, 1988: 104 vd. n. 5.

2.1.4 Bayramlarla İlgili Memuriyetler

2.1.4.1 *Ἀγωνοθέτης*

Hellenistik ve Roma Döneminde, Yunan kentlerinde atletizm ve müzik yarışmalarının düzenlendiği bayramlar, toplumun kamusal yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Bu bayramlar, düzenleniş biçimlerine göre dört yılda bir, iki yılda bir veya her yıl kutlanmaktaydı. Bu etkinlikler, tiyatro oyunlarının sahnelenmesi, sanatçıların davet edilmesi, yarışmalara katılacak atletlerin kaydedilmesi, kurbanlık hayvanların temin edilmesi gibi çeşitli organizasyonlardan oluşurdu ve bu organizasyonların planlanması ve yönetimi *agonothetes* adı verilen memurlara emanet edilirdi²³⁴.

Kentlerin bayramlar için ayrılan bütçelerinin genellikle yetersiz kaldığı bilinmektedir, dolayısıyla *agonothetes* bireysel olarak mali katkıda bulunmak zorunda kalmıştır. Hellenistik Dönemden itibaren, *agon* etkinliklerinin masrafları genellikle kentlerin saygın aileleri arasından seçilen ve uzun bir süre bu görevi üstlenen kişiler tarafından yerine getirilmiştir²³⁵. *Agonothetes*, *agon*ların düzenli bir şekilde icra edilmesini sağlamakla görevlendirilmiş olup, yarışmacıların kayıtlarını tutar, yaş gruplarına göre sınıflandırır, anlaşmazlıklarda karar verir, ödülleri sunar ve kazananın onur yazıtı ve heykelini onaylar. Resmî törenlerde mor şeritli *toga* giyip çelenk takarken, özel bir asa taşıması ve kendisine ayrılmış bir oturma yeri bulunması da görevinin ayrıcalıklı yönlerindendir²³⁶.

MS I. yüzyıldan itibaren, imparatorluk kültürle ilişkilendirilen büyük pentaeterik festivallerin düzenlenmesi hem gösterişli etkinliklere hem de maliyetin artmasına sebep olmuştur, bu da *agonotheteslik* görevini hem prestijli hale getirmiş hem de daha yüksek bir önem kazandırmıştır. Aspendos'ta bulunan ve Tib. Claudius Erymneus'e ithafen yazılmış olan bir İmparatorluk Dönemi yazıtı, bu durumu açıkça gösteren bir örnektir. Erymneus'in babası Tib. Claudius Italicus, *arkhiereus* olarak görev yapmasının yanı sıra Büyük Kaisareia *agon*'larının *agonothetes*'liğini de üstlenmiştir (n. 3.3.6), bu da görevin prestijini ve etkinliklerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, Aspendos'ta keşfedilen bir diğer imparatorluk yazıtında ise Apelles oğlu Aphrodeisios Dönemindeki *prytanis*'ler belgelenmiştir. Bu yazıtta, Lucius Semnius Rufus'un *agonothetes* olarak görev yaptığı kaydedilmektedir (n. 3.4.2). Bu belgeler, *agonothetes*'in toplum içindeki itibarını ve görevin önemini yansıtmaktadır, aynı zamanda imparatorluk kültürle ilişkili festivallerin organize edilmesindeki etkin rolünü vurgulamaktadır.

²³⁴ Magie, 1950: 653; Wörrle, 1988: 183-209.

²³⁵ IG IV, n. 606.

²³⁶ SEG XXXVIII n. 1462; van Bremen, 1996: 67.

2.1.5 Dini Memuriyetler

2.1.5.1 Ἱερεὺς

Ἱερεὺς, (fem. ἱερέα; lat. sacerdos) antik çağ medeniyetlerinde tapınak personeli olarak görev yapan, siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran, sayıca kalabalık ve çeşitli yapıları olan bir sosyal sınıfa mensup bireyleri ifade eder²³⁷. Bu önemli görevde, özellikle büyük tapınaklardaki rahiplik görevini genellikle varlıklı kişiler üstlenirdi. Antik Yunan dünyasında, kamu rahipleri bireysel olarak tapınak kültürüne hizmet etmek üzere atanırken, Roma’da rahipler daha çok senatoya danışmanlık işlevi gören bir kurum olarak kullanılırdı²³⁸. Rahipler genellikle Halk Meclisi’nde bir yıl gibi kısa süreler için atanırken, Halk Meclisi zaman zaman bir kişiye veya bir tapınağa yarar sağlayan kişiye ve onun soyuna sonsuza kadar rahiplik yetkisi verebilirdi²³⁹. Bu bağlamda, rahiplik görevinin yaşam boyu (διὰ βίου) veya sonsuza kadar (εἰς τὸν αἰῶνα) veya ardışık birkaç yıl (πενταετηρικός) veya bir defadan fazla (δύς) üstlenilebileceği kesin olarak bilinmektedir²⁴⁰. Bu kurumsal düzenlemeler, Antik Dönemde rahiplerin toplumsal ve dini hayatta önemli bir rol oynadığını ve güçlü bir statüye sahip olduklarını göstermektedir.

Rahiplere, belirli bir maaş ödenir ve görevlerine karşılık olarak çeşitli onurlar verilirdi. Bu onurlar arasında, kurban etinden (ἱερώσυνα) ve sunulardan belirlenmiş bir pay (τραπεζώματα), tiyatroda özel bir koltuk (προεδρία), bazen altından yapılmış bir taç ve özel bir giysi (hizmet ve onur giysisi) bulunurdu²⁴¹. Helenistik Dönemde, rahiplik görevleri özel bir halk hizmetinden kentsel bir göreve dönüşmeye başlamıştır²⁴². Başlıca görevleri arasında, kendilerine bağlı tapınağın bakımı, ibadet edenlerin beslenmesi, dualarla birlikte kurbanların yerine getirilmesi ve tapınak tesislerinin ve sahiplerinin denetlenmesi yer alırdı. Rahiplik görevi genellikle *leitourgia* özelliği taşırdı, çünkü birçok konuda kendi cebinden harcamalar yapmak zorunda kalırlardı. Ayrıca, bir rahiplik makamı genellikle kamusal bir siyasi makam olarak da kullanılabilirdi²⁴³.

Pamphylia kentlerinin rahiplik sistemleri Aspendos’ta da zengin bir kültürel ve dini çeşitlilik sunar. İmparatorluk Dönemine ait yazıtların dikkate alınmasıyla, bu kentlerde çok sayıda rahip ve rahibenin çeşitli kültürlerle ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Aspendos, özellikle Roma İmparatorluk Döneminde, çeşitli tanrı ve tanrıçaların ibadet edildiği bir merkez olarak ön plana çıkmaktadır. İmparatorluk Dönemi yazıtlarında, beş imparator kültü rahibinin

²³⁷ DNP 10, 2001: 319.

²³⁸ DNP 10, 2001: 319.

²³⁹ Jones, 1998: 227 dn. 32; van Bremen, 1996: 22.

²⁴⁰ Peker, 2012: 47.

²⁴¹ DNP 10, 2001: 320.

²⁴² van Bremen, 1996: 22.

²⁴³ Plut. *Arist.* V.321.

varlığı kaydedilmiştir (3.1.2; 3.3.2; 3.8.1). Bunun yanı sıra, Aspendos'ta Roma (3.1.2), Aphrodite (3.2.2), Hermes (3.3.2; 3.8.3) Ares (3.7.36), Athena (3.3.4), Helios (3.7.35) ve Demeter (3.7.49) gibi tanrı ve tanrıçalar için rahiplik görevleri de belgelendirilmiştir. Bu yazıtlar, kentteki dini ritüellerin ve kültürlerin canlılığını ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

2.1.5.2 *Ἀρχιερεύς*

Anadolu'da, Roma İmparatorluğu'nun Augustus Döneminden itibaren Asia Eyaleti'nde kurulan imparator kültürünün icrasından sorumlu olan *arkhiereia* (başrahiplik), hem eyalet düzeyinde hem de yerel kentlerde önemli bir rol oynamıştır. Bu başrahiplik makamı, imparator kültüne bağlı tapınakların yönetimi, törenlerin düzenlenmesi ve imparatorluk kültürünün genel işleyişinin sağlanması gibi önemli görevleri yerine getiriyordu. İlk olarak MÖ 29 yılında Pergamon'da eyalet çapında bir imparator tapınağı kuruldu ve bu dönemden itibaren diğer Pamphylia kentlerinde de benzer tapınaklar inşa edildi²⁴⁴. Başrahiplik, bu kentlerde imparator kültürünün yerel uygulamalarından sorumluydu ve imparatorluk kültüne bağlı oyunların düzenlenmesi gibi etkinlikleri yönetiyordu²⁴⁵. Bu prestijli makama atanacak kişiler genellikle yerel seçkinler sınıfına ait olup, kentin önde gelen isimleri arasında sayılırlardı²⁴⁶. Aspendos örneğinde, Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarında üç başrahip yer almaktadır (3.3.2; 3.3.6), bunlardan bir tanesi İmparator Hadrianus'un unvanlarından biridir (3.1.4).

Anadolu'nun Antik Dönemine ait kaynaklarda, geleneksel kültürlerin rahipleriyle benzer şekilde başrahiplik görevlerinin süresi çeşitlilik arz etmektedir. Bazı başrahipler yalnızca bir yıl süreyle görev yaparken, bazıları ömür boyu bu kutsal görevi sürdürebilirdi. Aspendos örneği, Roma İmparatorluk Dönemine ait bir yazıtta ortaya çıkmaktadır ve bu yazıtta göre Demetrios adlı bir kişi, imparator başrahibi olarak atanmış ve bu görevi beş yıl boyunca yerine getirmiştir (3.3.2). Benzer şekilde Ephesos'ta ise bir ailenin beş kuşak boyunca başrahiplik görevini sürdürdüğü bilinmektedir²⁴⁷.

Başrahiplik görevinin en maliyetli yönü, imparatorluk kültürüyle ilişkili oyunların düzenlenmesidir. Özellikle Aspendos'ta kaydedilen Tib. Claudius Erymneus'i onurlandıran bir yazıtta, Erymneus'in babası olan Tib. Claudius Italicus'un başrahipliğin yanı sıra beş yılda bir kutlanan Büyük Kaisareia oyunlarının *agonothetes*'liğini yapmış olduğu belirtilmektedir (bkz. n. 3.3.6). Bu durum, başrahipliğin sadece manevi bir görev olmadığını, aynı zamanda büyük bir maddi yükümlülük getirdiğini göstermektedir. Bu görevi üstlenenlerden beklenen, cömertlik

²⁴⁴ Cass. Dio. LI.20.7.

²⁴⁵ Price, 1984: 179 vd.

²⁴⁶ Quaß, 1993: 216.

²⁴⁷ IEphesos III 710.

ve cömertliklerini göstermeleridir, çünkü başrahiplerin topluma ve kültürel etkinliklere büyük katkıda bulunması beklenmektedir²⁴⁸.

2.1.5.3 *Συνθύτης*

Synthytes veya çoğul haliyle *synthytai* terimi, köken olarak *θύω* fiilinden türetilmiştir ve “kurban kesmek” veya “tanrılara kurban sunmak” anlamını taşır. Bu terim, genellikle imparatorluk şenliklerinde sunulan kurbanlarla ilgilenen ve rahibelerin yanında hizmet eden kült personellerini ifade eder. Aspendos kentinde bulunan bir onur yazıtı, imparator rahibi Demetrios’u onurlandırmakta ve *synthytai* hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Bu yazıtta, başrahip Demetrios’u onurlandıran ve *synthytai* olarak adlandırılan görevlilerin beş yıllık bir süre boyunca kurban kesme görevini üstlendikleri ifade edilir (n. 3.3.2).

Sonuç olarak, Aspendos’ta kaydedilen onur yazıtında, *Synthytai* tarafından onurlandırılan Demetrios’un imparator başrahipliği yaptığını göz önünde bulundurduğumuzda *Synthytai*’ın görevlerinin de imparatorluk kültü ile ilgili olduğu söylenebilir.

2.1.6 Resmi Evraklardan Sorumlu Memuriyetler

2.1.6.1 *Ἐπισφραγιστής*

Episphragistai, Antik Dönemde resmî belgelerin mühürlenmesi ve güvenliğiyle ilgilenen önemli memurlardır. Aspendos’ta kaydedilen MS I. yüzyıla ait bir memur listesi yazıtında, Apollodoros oğlu Phereas, Neikias oğlu Marcus ve C. Ignatius Celer’in, T. Flavius Poleiton’un *demiourgos* olduğu dönemde *episphragistai* olarak görev yaptığı belirtilmektedir (n. 3.4.1). Bu yazıttan anlaşıldığı kadarıyla, T. Flavius Poleiton’un görev süresi boyunca, söz konusu memurlar dörtlü bir ekip olarak faaliyet göstermişlerdir. Söz konusu yazıtta ayrıca bir baş *episphragistes* de bulunduğu ve isminin Apollonios oğlu Kendeas olduğu anlaşılmaktadır. *Episphragistai*, muhtemelen aynı yazıtta adı geçen *eisagogeus*’ler gibi diğer görevlilerle birlikte çalışarak sorumluluklarını yerine getirmişlerdir.

2.1.6.2 *Εἰσαγωγέως*

Atina’da; yargı yetkisine sahip olan her memurun, mahkemelere sunulan davaları mahkeme sürecine dahil etme sorumluluğu vardı. Bu memurlar, *εἰσάγειν* (*eiságein*) fiilinden türetilen *eisagogeus* ismiyle anılmaktaydı. *Eisagogeus* terimi, genel anlamda mahkemeye götürmek eylemini ifade etmekle birlikte, daha dar bir anlamda acil hukuki davaların mahkeme başkanlığını yapan beş üyeli bir kurulun üyelerini belirtmektedir²⁴⁹.

²⁴⁸ Price, 1984: 64 vd.

²⁴⁹ Aristot. *Ath. pol.* LII.2.

Aspendos'taki bir memur listesi yazıtında ise Apollin--?, Khariksenos ve Eutykhos gibi isimlerin *eisagagoi* olarak geçtiği görülmektedir (n. 3.4.1). Bu kişilerin baba adlarının belirtilmemesi, devlet arşivlerinde çalışan muhtemelen köle statüsünde memurlar olduklarına işaret etmektedir²⁵⁰.

2.1.7 Mali Memuriyetler

2.1.7.1 Δεκάπρωτος

Dekaprotos, ilk olarak MS I. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir kavramdır. Özellikle Küçük Asya'da bulunan yazıtlarda kaydedilen belgelere göre, bu sistem öncelikle Roma İmparatorluğu'ndaki şehirlerin vergi gelirlerini düzenlemek amacıyla kullanılmıştır²⁵¹. MS III. yüzyılda Mısır'da da uygulamaya geçmeden önce, papirolojik belgelerde somut bir şekilde belgelenmiştir²⁵². Bu *dekaprotai* (ilk on kişi) olarak adlandırılan görevliler, Roma'ya ödenmesi gereken yıllık vergileri garanti eden bir kurumu temsil etmekteydi²⁵³.

W. M. Ramsay'ın görüşüne göre, bu memuriyet sistemi Batı modellerine uygun bir anlayışa sahip olup, senato'nun rütbe sırasını andırır ve Romalılar tarafından icat edilmiştir²⁵⁴. Başlangıçta, *dekaprotai boule*'nin temsili bir komitesini oluşturuyordu. Bununla birlikte, Küçük Asya ve Yunanistan'da böyle bir hiyerarşiye dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır²⁵⁵.

Sillyon'da *dekaprotos* olarak adlandırılan bir kadının varlığı, memuriyetin sadece *boule* üyeleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir²⁵⁶. Sillyon'dan kaydedilen Menodora, bilinen tek kadın *dekaprotos* unvanı sahibidir. R. van Bremen, bu kadının olağanüstü konumu ve görevlerini neredeyse tüm erkek atalarının yaptığı aile geleneğini sürdürerek üstlenmesi nedeniyle böyle bir durumun meydana geldiğini göstermiştir²⁵⁷.

O. Seeck'e göre, Doğu'daki *dekaprotai*, temel olarak eşraf arasında ilk on meclis üyesi olarak kabul edilir ve başlangıçta bu görevin ömür boyu sürdürülmesi, daha sonra muhtemelen beş yıllık bir süre için yerine getirilmesi gerektiği düşünülmektedir²⁵⁸. O. Seeck, bu makamın kökeninin, Roma yetkilileriyle (vergi toplama gibi konularla ilgili) müzakereler için bir irtibat olarak kurulan ve daha sonra kurumsallaşan, başlangıçta gayri resmi ve geçici bir komiteye

²⁵⁰ Şahin, 1999: 43-44 n. 6.

²⁵¹ Samitz, 2013: 2.

²⁵² Boecklin ve Hyatt, 1934: 511 vd.

²⁵³ Samitz, 2013: 2.

²⁵⁴ Ramsay, 1895-1897: I 63 vd.; II 437.

²⁵⁵ Samitz, 2013: 19.

²⁵⁶ IGR III 802.

²⁵⁷ Van Bremen 1996, 77; 111-112.

²⁵⁸ Seeck, 1901: 152-153.

dayandığını düşünmektedir. Bununla birlikte, *dekaprotoi*'a tüm vergilerin sorumluluğunun yüklendiğini belirtmektedir. Ayrıca, bazı eyaletlerde *dekaprotoi* başlangıçtan itibaren, diğer eyaletlerde ise zaman içinde (yurttaş ve senatör listelerinin tutulması ve gözden geçirilmesi gibi) bir *ensor*'un görevlerini üstlenmiştir. Bunun yanı sıra, *dekaprotoi*, hazinelerin ve belgelerin memurlardan devralınması ve toprak mülklerinin kiralanması gibi görevler de yapmıştır²⁵⁹.

Dekaprotoi, Küçük Asya'da Hadrianus Döneminde ortaya çıkmıştır. Ancak o zamanlarda *dekaprotoi*, sadece en zengin vatandaşların imparatorluk yönetimi tarafından talep edilen hizmetler için ödeme yapmaya çağırılan bir *leiturgia* makamı olarak kabul ediliyordu²⁶⁰. Vergilerle ilgilenmek düzenli olarak ancak MS II. yüzyılın sonları ve MS III. yüzyılda başlamış ve *dekaprotoi*, en yüksek kent makamlarından biri haline gelmiştir²⁶¹. Küçük Asya ve Yunanistan'da, *dekaprotoi* yalnızca Roma'ya teslim edilmesi gereken vergilerin tahsilatından sorumlu değil aynı zamanda kamu yararına hizmet eden özel vakıfların yönetiminde de görev almaktaydı²⁶². Bu memuriyeti ömür boyu sürdürmek de muhtemelen gönüllülük esasına dayanıyordu²⁶³.

Batı Anadolu'da, özellikle Lykia'da, *dekaprotoi* veya *eikosaprotoi* genellikle diğer memuriyetlerin bir parçası olarak kabul edilir ve görevin özel bir öneme sahip olup olmadığı belirsizdir. Ancak Pamphylia şehirleri için *dekaprotoi*'un en yüksek kent memuriyetlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür²⁶⁴. Aspendos'ta İmparatorluk Dönemi bazilikasının girişinde bulunan bir yazıt Aur. Minucius Tuesianos'un Pamphylia halkının *dekaprotos'u*, *arkhon'u* ve *proegoros'u* gibi unvanlara sahip olduğunu kaydetmektedir (n. 3.3.3). Su kemerinin yakınında Tib. Claudius Erymneus'i onurlandıran bir yazıt bulunmuştur. Erymneus ve babası Tib. Claudius Italicus kentteki en önemli memuriyetleri yerine getirmişlerdir. Yazıtta her iki isim için de ilk olarak *dekaprotos* unvanı yazılmıştır (n. 3.3.6). Bir diğer örnek de Lykia-Pamphylia valisi Terentius Marcianus'un Döneminde ismi günümüze kalmamış bir hayırseverin onurlandırıldığı yazıtta kaydedilmektedir. Hayırseveri onurlandıran Touesianos'un atlı sınıfından ve *dekaprotos* olduğu yazıtta belirtilmiştir (n. 3.3.8).

Dekaprotoi'un görevlerinin zaman içinde nasıl değiştiği konusunda çok az bilgi bulunmaktadır. Ayrıca, Yunan şehirlerinin iç yönetiminde *dekaprotoi*'un faaliyetleri hakkında

²⁵⁹ Samitz, 2013: 3.

²⁶⁰ Rostovtzeff, 1926: 594.

²⁶¹ Rostovtzeff, 1926: 339-342.

²⁶² Samitz, 2013: 18.

²⁶³ Samitz, 2013: 7.

²⁶⁴ IGR III 801; IGR III 802; IGR III 804; ayrıca bkz. n. 3.3.6.

neredeyse hiç kanıt mevcut değildir²⁶⁵. Bu durum, bu görevin başlangıçta Roma vergileriyle ilgili olarak oluşturulduğunu ve daha sonra bazı statü ve görevlere erişebilmek amacı ile kullanıldığını düşündürebilir²⁶⁶.

2.1.8 Diğer Görevliler

2.1.8.1 Πρεσβευτής

*Presbeutes*lik, kökeni itibarıyla yaşlıların (πρέσβυς) elçi olarak gönderildiği bir görevdir. Ancak MÖ V. yüzyıldan itibaren bu görevin geleneksel bir şekilde yaşlılara ait olduğu düşüncesi zayıflamıştır²⁶⁷. Hellenistik ve Roma Döneminde *presbeutes* olarak görev yapmak, önemli bir *leitourgia* memuriyeti olarak kabul edilmiştir. Bu unvan, sürekli bir memurluk görevi olmamakla birlikte, *presbeutes*ler belirli durumlarda atanırlardı. Bu nedenle, diğer kent memurları gibi belli sürelerle seçilmezler. Bu sebepten *presbeutes*'in, kent memuriyeti olarak görülmemesi gerektiği düşüncesi de göz önünde bulundurulmalıdır²⁶⁸. *Presbeutes*'in temel görevi, olumlu sözleşme maddelerini müzakere etmek ve çeşitli taleplerde bulunmaktır. Bu görev kapsamında, diğer kentlere yardım talepleri iletilir²⁶⁹, şikayetler sunulur²⁷⁰, rehinelerin veya mahkumların serbest bırakılması talep edilir²⁷¹.

Kentler arasında gerçekleştirilen ve hatta kral veya imparatora yapılan elçilikler, kentlere birçok ayrıcalık sağlama imkânı sunmaktaydı²⁷². Bu sebepten kişiler bu görevi para talep etmeden de üstlenmekteydiler. Bu duruma örnek olarak, bir Roma İmparatorluk Dönemi Aspendos yazıtında onurlandırılan Tib. Claudius Erumneus'un babası verilebilir. Erymneus'in babası Tib. Claudius Italicus, üç kez para talep etmeden imparatorlara elçilik için gitmiştir (n. 3.3.6). Italicus'un hangi imparatorlara gittiği ve bu elçilikler sonucunda imparatorlardan ne aldığına yönelik herhangi bir bilginiz olmasa da genellikle bu elçilikler, kentlerin imparatorluk nezdinde saygınlık kazanmasına ve özel ayrıcalıklara sahip olmasına olanak tanımıştır.

2.1.8.2 Προηγόρος

Elçilik görevlerinin yürütülmesi ve yöneticilerle iletişim kurma sürecinde önemli bir rol oynayan *proegoros*²⁷³, Antik Dönemde kamuoyu önünde konuşma yetkisine sahip olan bir memurdur. Terim, προαγορεύω (birinin adına kamuoyu önünde konuşmak) fiilinden

²⁶⁵ Samitz, 2013: 34-35.

²⁶⁶ Samitz, 2013: 35.

²⁶⁷ Aristoph. *Ach.* 599 vd.

²⁶⁸ Peker, 2012: 71.

²⁶⁹ Thuk. II.7; 3, 86, 3.

²⁷⁰ Dem. XIX.306.

²⁷¹ Diod. XVII.15.

²⁷² Peker, 2012: 71.

²⁷³ Peker, 2012: 72.

türetilmiştir. *Proegoros*, kentin sözcüsü olarak görev yapar ve müzakere süreçlerini yönetme sorumluluğunu üstlenir²⁷⁴. Aspendos'un tarihi kayıtlarında, MS II. yüzyılın ikinci yarısına ait olan bir onur yazıtında, *proegoros* unvanına sahip olan Aur. Minucius Tuesianos'un, Aelius Antonius'u onurlandırdığı belgelenmiştir (n. 3.3.3). *Proegoroslar*, imparatorluk otoriteleriyle iletişim kurma ve kentin çıkarlarını savunma görevini üstlenen önemli memurlardır.

2.1.8.3 *Πρόβουλος*

Proboulos, antik Yunan'da ön danışmanlık görevi üstlenen önemli bir memuriyet olarak faaliyet göstermiştir²⁷⁵. Bu memuriyet, *boule* ve *prytanislerin* bazı işlevlerini devralarak politik süreçlerde etkin bir rol oynamıştır. Özellikle MÖ 411'de gerçekleşen Atina oligarşisinin iktidara gelmesinde proboulosların rolü büyük olmuştur²⁷⁶. Aristoteles, *proboulosları* oligarşinin karakteristik özelliklerinden biri olarak tanımlamış ve bunlar politik karar alma süreçlerinde etkili bir danışma organı olarak görülmüştür²⁷⁷.

Proboulos 'lar, bir *arkhiproboulos* liderliğinde *boule*'nin yürütme komitesini oluşturmuş ve önemli politik kararlar alırken danışmanlık yapmışlardır²⁷⁸. Örneğin, Termessos'ta *arkhiproboulos* tarafından yönetilen on iki *synprobouloi* bulunmaktaydı²⁷⁹. Bu grubun, politik stratejileri belirleme ve yönetimde aktif rol alma gibi görevleri vardı. Aynı şekilde, Aspendos'ta keşfedilen bir onur yazıtı da *proboulos* 'ların kentteki varlığını göstermektedir. İmparator başrahibi Demetrios'un babası olan Aristous'un, Hermes rahibi ve proboulos olarak görev yaptığı belirtilmektedir (n. 3.3.2).

2.1.8.4 *Δήμαρχος*

Demarkhos, Atina'da her bir *demos* 'ta en üst düzey görevli olarak görev yapan bir memurdur²⁸⁰. Demokrasinin oluşum sürecinde ortaya çıkmış olan bu görev, MÖ IV. yüzyıldan itibaren belirli bir *demos* için demarkhos'un yıllık olarak seçilmesiyle gerçekleştirilmiştir; ancak Peiraieus'un demarkhos'u polis tarafından atanırdı²⁸¹. *Demarkhos*, *demos* 'u bir araya getirir ve onun başkanlığını üstlenirdi. Bu önemli görevin başlıca sorumlulukları arasında, polis tarafından el konulan mülklerin kayıtlarını tutmak, *demos* içinde mülk sahibi yurttaşlardan *eisphora* adı verilen vergileri toplamak, belirli hizmetler için uygun *demos* üyelerinin bir

²⁷⁴ Ksen. *hell.* I.1.27; II.2.22; Ksen. *anab.* V.5.7.

²⁷⁵ IG IX 1, 682.

²⁷⁶ Aristot. *Ath. pol.* XXIX.2.

²⁷⁷ Aristot. *pol.* IV.1298b 26-30; 1299b 30-38.

²⁷⁸ Quaß, 1993: 177; Tomaschitz, 2003: 129.

²⁷⁹ TAM III: 74; 104; Sherk, 1992: 241;

²⁸⁰ Aristot. *Ath. pol.* LIV.8.

²⁸¹ Aristot. *Ath. pol.* LIV.8.

listesini oluşturmak ve adak sunularını toplamak bulunurdu²⁸². Aynı zamanda, *demos* içinde hayatını kaybedenlerin gömülmesinden de sorumluydu. Ek olarak, *demos*, çeşitli mali görevleri *demarkhos*'a devredebilirdi ve gerektiğinde *demarkhos*, demosu mahkemelerde temsil etmekle görevlendirilirdi²⁸³. Bazı *demos*'lar, *demarkhos*'u tarihlendirme için temel bir kaynak olarak kullanmış olsa da bu durum tüm *demos*'lar için geçerli değildir. Her *demos*'un kendine özgü yapısı ve uygulamaları olduğu unutulmamalıdır.

Aspendos tiyatrosunda bulunan *topos* yazıtlarında, Lollius adında *demarkhos* olarak anılan bir kişi belgelenmiştir (n. 3.5.3 (A)). Burada ismi geçen Lollius ismi Lollius Aspendos'a ait kırsal bir yerleşimde (*demos*) yönetici olma ihtimali bulunmaktadır. Bununla birlikte Lollius'un bir Roma adı olmasından yola çıkarak kendisinin senato sınıfından Roma görevlisi olan *tribunus plebis* olma ihtimali de bulunmaktadır.

2.1.8.5 Ἀρχιτέκτων

ArkHITEKTON terimi, eski Yunanca kökenli bir terim olup MÖ V. yüzyıla kadar uzanan tarihi bir altyapıya sahiptir²⁸⁴. Kökeni τέκτων (marangozluk zanaatı) kelimesinden türetilmiştir ve yapı inşasıyla ilişkili mesleki faaliyetleri ifade eder. Bu terimin Latince karşılığı olan *arc(h)itectus* ise ἀρχιτέκτων kelimesinden alınmıştır. *ArkHITEKTON* terimi, τέκτων kökeni ile yapı malzemesi olarak başlangıçta özellikle Arkhaik Dönemde ahşap kullanımının yaygın olduğuna işaret etse de daha sonra gelişimle beraber yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır. *ArkHITEKTON*, sosyal ve ekonomik olarak değişken bir konuma sahip olmuştur, erken Arkaik Dönemden geç Roma Dönemine kadar farklı roller ve statüler üstlenmiştir²⁸⁵. Geç Klasik Dönemde ise *arkhitekton*'lar, genellikle kraliyet saraylarında (örneğin, Deinokrates Aleksandros Megas'ın sarayında), önemli tapınaklarda ve *polis*'teki meclisler tarafından istihdam edilen uzmanlar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu dönemde *arkhitekton*'lar, mimari projelerin planlanması, tasarlanması ve inşasıyla ilgilenmişlerdir.

Bugünkü anlamda vizyoner ve prestijli olan bir meslek değildir. Ancak *arkhitekton*'ların prestijli bir meslek olarak kabul edilmesi, döneme ve topluma göre değişkenlik göstermiştir. Bazı saray *arkhitekton*'ları, özel ayrıcalıklar ve imtiyazlar elde etmişlerdir. Bununla birlikte, genel olarak *arkhitekton*'lar, inşaat ve yapı sektöründe çalışan zanaatkarlar olarak görülmüş ve toplumun yapı ihtiyaçlarını karşılamışlardır²⁸⁶.

²⁸² Dem. L.6.

²⁸³ DNP 3, 1997: 418.

²⁸⁴ Hdt. III.60; IV.87.

²⁸⁵ DNP 1, 1996: 1003.

²⁸⁶ Str. XVII.1.791.

Roma İmparatorluk Döneminde, Roma mimarisi Yunan mimarisinden farklı bir anonimlik özelliği sergiler ve binalar genellikle müşterilerin isimleriyle ilişkilendirilirken, bir mimarla pek bağlantılı değildir. Bununla birlikte, Romalı mimarlar toplum içinde yüksek bir sosyal konuma sahip olabilirler ve imparatorlar veya eyaletlerdeki üst düzey ve güçlü kişilerle kişisel ilişkiler geliştirebilirler. Doğrudan sarayda, ordu içinde veya belediyelerde *arkhitekton* olarak istihdam edilebilirlerdi.

Yunan mimarlarının aksine, Romalı mimarlar büyük binaların inşasında vasıfsız işçi ordularını yönetirlerdi²⁸⁷. Roma İmparatorluğu'nun genişlemesi ve büyük yapı projelerinin gerçekleştirilmesi için geniş bir iş gücü yönetimi etkili bir yöntem olarak kullanılırdı. Yunan mimarlarının aksine, Romalı mimarlar az sayıda zanaatkarla çalışmazlardı. Bunun yerine, geniş bir işçi ordusuyla büyük projelerde çalışırlardı. Roma imparatorları da mimarlık mesleğini desteklemek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır²⁸⁸.

Aspendos tiyatrosunun mimarı Zenon'un onur yazıtında, Zenon ἀρχιτέκτο[να] το[ῦ] [θεά]τρου καὶ [τῶν τῆς πόλ]εος ἔργων ifadesi ile tiyatronun ve kentin diğer kamu binalarının mimarı olarak vurgulanmaktadır. Ayrıca Zenon, tiyatronun açılışında halkın tezahürat yapan bir kısmına hipodrom yanındaki bahçeleri bağışlayarak cömertlik de göstermiştir (n. 3.3.7).

2.1.8.6 Σπονδοφόρος

Spondophoros terimi, kökeni Yunanca “içecek sunma” veya “içecek dökme” fiilleri olan σπένδω ve taşımak anlamındaki φέρω kelime köklerinden türetilmiş bir memuriyet unvanıdır²⁸⁹. Bu memurlar, barış veya ateşkes anlaşmalarıyla birlikte sunulan teklifleri iletmekle görevli olan kişileri tanımlar. Roma İmparatorluğu'ndaki karşılığı ise *fetialis* olup, anlaşma tekliflerini sunan bir memur anlamına gelir²⁹⁰.

Aspendos'ta, Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen *prytanis* listesi yazıtında, *spondophoros* örneği belgelenmiştir. Bu yazıtta, prytanis'ler arasında *spondophoros* olarak kaydedilen bir kişi olan Kendeas, Κενδεας σπονδοφόρος ifadesi ile yer almaktadır (n. 3.4.2). Bu durum, bir *spondophoros*'un, Aspendos'ta barış ve anlaşma süreçlerinde önemli rol oynadığına işaret etmekle birlikte Kendeas'ın kentte bu görevini hangi durumda ve ne zaman ifa ettiği anlaşılamamaktadır.

²⁸⁷ DNP 1, 1996: 1005.

²⁸⁸ Cass. Dio. LXIX.4.

²⁸⁹ LSJ s.v. “σπονδοφόρος”.

²⁹⁰ Aristoph. Ach. 216.

2.1.8.7 Ὑποδιάκων

Eski Yunanca'da διάκων veya διάκονος terimleri, hizmetkar, bekçi veya haberci gibi anlamlara gelir²⁹¹. Hristiyan metinlerinde karşılaşılan *diakon*'larda aranan nitelikler, saygınlık, çift dilli olmama, aşırı içkiye düşkün olmama ve açgözlülüğünden kaçınma gibi özelliklerdir²⁹². S. Dmitriev'in çalışması, Roma İmparatorluğu Döneminde Asya ve çevre eyaletlerde Hellenistik Dönemden bilinmeyen çeşitli *hypo-* memuriyetlerin var olduğunu göstermektedir (*hyphepharkhos*, *hypagonothetes*, *hypotamias*)²⁹³. Bu dönemde kent yönetimi daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu için *hypo-* ön takılı memuriyetlerin sayısında artış yaşanmıştır. Ayrıca askeri ve dini memuriyetlerin kent yönetimine dahil edilmesi de bu artışın nedenlerinden biridir²⁹⁴. Bu memuriyetler, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve düzeni sağlamak amacıyla oluşturulmuşlardır.

Aspendos'ta MS III-IV. yüzyıla tarihlenen bir mezar yazıtı, bu memuriyete dair bir örnek sunmaktadır (n. 3.7.24). Bu mezarın sahibi Nestor'un unvanı, *hypodiakon* olarak kaydedilmiştir. Nestor'un unvanındaki *hypo-* ön eki, Roma öncesi dönemden beri çeşitli kentlerde yardımcı memurları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır²⁹⁵. Bu bağlamda, Nestor'un *hypodiakon* unvanı, onun *diakon* yardımcılığı görevini yerine getirdiğini göstermektedir. Bu mezar yazıtı, antik Aspendos toplumunda memuriyet hiyerarşisinin varlığını ve bu hiyerarşide *diakon*'un önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Nestor'un unvanı, onun toplumda tanınmış bir konuma sahip olduğunu ve belirli sorumluluklar üstlendiğini gösteren bir işarettir.

2.2 Aspendos Kentindeki Kültler ve Tapınımlar

K. Kraft'ın 1972 yılındaki çalışması, Küçük Asya'daki imparatorluk sikkelerinin tarihî değerlendirmesinin önünü açan önemli bir çalışmadır. Bu çalışma, MS ilk üç yüzyıldan itibaren Küçük Asya'da dolaşıma giren sikkelerin sistematüğını anlamak ve analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Kraft, özellikle *principatus* dönemine ait madeni para sorunlarını ele alarak, çok geniş kapsamlı olmasa da bir araştırma taslağı sunmuştur ve bu çalışması ile önemli sonuçlar elde etmiştir. K. Kraft'ın çalışması değerli bir referans kaynağı olmuştur ve Küçük Asya'nın imparatorluk dönemi sikke sistemine dair daha kapsamlı çalışmalara zemin hazırlamıştır²⁹⁶.

K. Kraft'ın çalışması, damga benzerliğinin özellikle komşu kentler veya küçük yerleşim bölgeleriyle sınırlı olmadığına dair kanıtlara odaklanmıştır. Örneğin, Nikaia'dan Bithynia'da

²⁹¹ LSJ s.v. “διάκων”.

²⁹² Timothy I.3.8.

²⁹³ Dmitriev, 2005: 229.

²⁹⁴ Dmitriev, 2005: 229.

²⁹⁵ Dmitriev, 2005: 60 dn. 113.

²⁹⁶ Kraft, 1972: 11.

ve Sagalassos'tan Pisidia'da olduğu gibi, birbirinden oldukça uzak yerleşim yerlerinde bile damga benzerliklerinin sıkça gözlemlendiği genel bir olgu olduğunu ortaya koymuştur²⁹⁷. K. Kraft'a göre, bu durum, seyyar darphanelerin belirli ihtiyaçlara yönelik farklı yerlerde madeni para basmaları ve dönemin mevcut darp türlerinden etkilenmeleriyle açıklanabilir²⁹⁸. Bununla birlikte, merkezi bir kalıp üretimi ve darphane sistemi olasılığı göz ardı edilmemelidir. Merkezi üretim, bu sikkelerin bölgesel açıdan ikonografik olarak yorumlanmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle madeni para resimleri, yerel kültlere ilişkin yeterli kanıt sağlama konusunda sınırlıdır. Kraft, örneğin, Aspendos ve Perge sikkelerinin arka yüzünde görülen oturmuş Hephaistos tasvirinin (Şekil 8), seyyar atölyelerden gelen damgalarla açıklanabileceğini belirtmektedir²⁹⁹. Sikkeler üzerindeki genel Hephaistos tasviri olarak Hephaistos'un kaya üzerinde oturmuş, sağa dönük, dizlerinin üzerinde çekiç ve kalkan tuttuğu tasvirdir.

F. Brommer'in 1972 yılında Küçük Asya sikkeleri üzerine yaptığı ayrıntılı incelemede, Hephaistos ile ilgili benzer sonuçlara ulaşması, sadece bir tesadüf olmayıp K. Kraft'ın çalışmasının da sağlam bir kanıtıdır³⁰⁰. Bu durum, Küçük Asya'daki imparatorluk sikkelerinin kült kanıtı olarak tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, K. Tuchelt de Pan (Aspendos'taki İmparatorluk sikkeleri üzerindeki Pan tasviri için bkz. şekil 9) kültüyle ilgili araştırmaları sırasında benzer sonuçlara varmıştır³⁰¹. Bu bulgular, Küçük Asya'nın imparatorluk sikkelerinin kült kanıtı olarak kesin bir şekilde kullanılamayacağını ve theophorik kişi isimleri için de aynı prensibin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Theophorik isimler, yerel bir kültürün varlığına ve önemine dair doğrulayıcı kanıtlar sunabilir, ancak yalnız başlarına bir kültürü kanıtlamazlar. F. Brommer, örneğin Hephaistion isminin yaygın olmasının, bu ismin Tanrı Hephaistos'a adanmış bir kültürün varlığını doğrulamadığını doğru bir şekilde vurgulamaktadır. Bu nedenle, madeni paralara ve/veya Küçük Asya'daki polislerin theophorik adlarına dayanarak oluşturulan yerel kültür listelerinin kapsamlı bir incelemeyi gerektirdiği sonucuna varılabilir. Ayrıca, farklı nedenlerle olsa bile, her madeni paranın mevcut bir kültürün göstergesi olarak değerlendirilmesiyle ilgili tartışmaların dile getirilmiş olması da önemlidir.

Sikke resimleri, antik şehirlerin kültürlerine dair kaynaklar arasında önemli bir yer tutmaktadır ve genellikle bir tanrının resminin o tanrıya yönelik ibadet veya kültür pratiklerine işaret ettiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, sikke resimlerinin kesinlikle ve mutlak olarak bir kültürün varlığını kanıtladığına dair kesin bir yargıya varmak oldukça zorlu bir süreçtir³⁰². Bu

²⁹⁷ Brandt, 1988: 237; Kraft, 1972: 18.

²⁹⁸ Kraft, 1972: 90; Rosenbaum-Alföldi, 1978: 190; von Aulock, 1979: 17.

²⁹⁹ Brandt, 1988: 238; Kraft, 1972: 94.

³⁰⁰ Brandt, 1988: 239. Brommer, 1972: 531.

³⁰¹ Tuchelt, 1969-1970: 223.

³⁰² Brandt, 1988: 239.

konuda, dikkatli bir bilimsel yöntem ve çoklu kanıtların birleştirilmesi gerekmektedir. Sikke resimlerinin tek başına bir araştırma alanı olarak değerlendirilmesi eksik bir yaklaşım olacaktır. Sikke resimlerini anlamak için diğer kaynaklarla birlikte ele almak ve birbirini tamamladıklarından emin olmak gereklidir. Edebi kaynaklar, yazıtlar, anıtlar, arkeolojik buluntular, festivaller gibi çeşitli kanıtlar, yerel kültürlerin varlığına dair güvenilir bir ipucu sağlamak için birbirleriyle etkileşim içerisinde değerlendirilmelidir³⁰³.

2.2.1 Aphroditai Kastnietides ve Aphrodite Pantheos Kültü

Aspendos'ta göze çarpan bir kült olarak öne çıkan Aphroditai Kastnietides kültü, büyük bir öneme sahiptir ve araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. L. Robert, Aspendos'taki yazıtlar ve kentin Roma İmparatorluk Dönemine ait sikkeleri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalarında, çift tanrıçaların tasvir edildiği bu kültün tanımlamasını başarılı bir şekilde yapmıştır³⁰⁴. H. Price'a göre tanrıçaların ikiz olarak tasvir edilmesi, Anadolu'daki Çatalhöyük Neolitik kültürlerine kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir³⁰⁵. İki Aphroditai'nin yan yana durdukları ilk tasvirler ise Augustus Dönemindeki İmparatorluk Dönemi kent sikkelerinde gözlemlenmektedir (Şekil 10) ve bu motif Gallienus Dönemine kadar devam etmiştir. Tanrıçalar bazen tapınakta (Şekil 11) ya da iki naiskos (küçük tapınak) içinde (Şekil 12) görülebilirler³⁰⁶. Ayrıca, Zeus'un (Şekil 13), tanrıça Tykhe'nin (Şekil 14) ya da nehir tanrısı Eurymedon'un (Şekil 15) elinde de tasvir edildikleri bilinmektedir³⁰⁷. Sikke resimlerinde genel olarak, iki tanrıça bir *naiskos* içinde ya da dışında cepheden yan yana dururlar. Her iki tanrıça da bir başlık olan *polos* ve ayaklarına kadar uzanan uzun bir örtü ile betimlenirler. Belki de Aspendoslular, Roma *pantheon* 'unda zaten var olan *Dioskouroi*, Remus ve Romulus gibi ikiz tanrıları düşünerek Augustus'la iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlardır³⁰⁸.

Aspendos sikkelerindeki Aphrodite Kastnietis tasvirleri, *polis*'in mitolojik ve tarihsel geçmişindeki önemli bir statüyü yansıtmaktadır. Bu tasvirler, özellikle Aspendos'un köken mitlerine dayanarak, Aphrodite Kastnietis'e bir yaban domuzu kurban eden Mopsos adlı efsanevi kurucu figürle ilişkilendirilmiştir³⁰⁹. Bu mitolojik bağlantılar, tanrıçaların Aspendos'un kültürel kimliği ve yerel *pantheon* 'undaki merkezi konumuyla ilişkilidir³¹⁰.

³⁰³ Krş. Ehrhardt, 1983

³⁰⁴ Robert, 1960: 177 vd.

³⁰⁵ Price, 1971: 50-54.

³⁰⁶ Tekin, 1991: 97.

³⁰⁷ Tekin, 1991: 97.

³⁰⁸ Şahin, 2018: 137-139.

³⁰⁹ Str. IX.5.17; Pfeiffer, 1988: 197.

³¹⁰ SEG XVII 637; Brixhe, 1976: 147; 191 vd.

Aspendos'un kuruluş mitleri, kentin kendi benzersiz kimliğini ve önemini yaratmada büyük bir rol oynamıştır. Bu mitler, kentin tarih öncesi dönemlerinden itibaren varlığını sürdüren kült ve inançlarının temelini oluşturur. Aphrodite Kastnietis kültü, bu bağlamda öne çıkan bir unsurdur ve Aspendos'un yerel *pantheon*'unda büyük bir yer tutar. Bu da kentte Aphrodite'nin theophorik kişi adlarının (3.7.10; 3.7.47) yaygın kullanımına yansımaktadır³¹¹.

Roma İmparatorluk Dönemine ait bir adak yazıtında, Zeus ve Hera'nın yanı sıra Ἀφροδείταις Καστινήτισιν ifadesi belirtilmektedir (bkz. n. 3.2.3). Bu ifade, daha önce bilinen Kastnietis *epitheton*'unun Aphrodite'ye uygulandığını göstermektedir³¹². Ayrıca Aspendos'ta farklı bir *epitheton*'a sahip olan Aphrodite Pantheos belgelenmektedir. Bu yazıtta, Rahibe Eugis Aphrodite Pantheos'a bir nike adamaktadır (bkz. n. 3.2.2).

Strabon, Kallimakhos'tan alıntı yaparak, bu ifadenin Aphrodite'nin sadece domuz kurbanlarını kabul ettiği tek ὑπότασις'i olduğunu belirtir³¹³. Domuzun özel bir statüye sahip olması, Hitit kültüründe de gözlemlenebilir. Hititler, Yakın Doğu ve Mısır gibi bazı bölgelerde domuzları kirli hayvanlar olarak kabul ettiğinden, kült amaçlı kullanımları oldukça nadirdir³¹⁴. Bununla birlikte, Hitit kraliçeleri özellikle toprak, doğum, annelik, doğurganlık ve yeraltı dünyası ile ilişkilendirilen tanrılar için gerçekleştirilen ritüellerde domuzları kurban olarak kullanmışlardır. Ayrıca, Hitit kraliçeleri, sonbahar festivali olan *nuntarriyaşa* adı verilen özel bir domuz festivalini kutlamışlardır. Bu festival, doğanın bereketi, yaşam döngüsü ve toplumun bütünlüğüyle ilişkili önemli bir etkinliktir³¹⁵.

Hitit toplumunda kadınlar ve domuzlar arasındaki ilişki, kült ritüellerinde domuz kalıntılarının çukurlara bırakılması gibi uygulamalarla belirginleşir. Bu ritüel, dişil doğurganlığın önemsendiği ve Demeter ile Kore'nin onurlandırıldığı Yunan Thesmophoria festivalleri ile de benzerlikler taşır. Thesmophoria kutlanırken, Argos Hysteria'sında olduğu gibi domuzlar *megara* adı verilen çukurlara atılıyordu³¹⁶. Bu ritüel Knidos, Priene ve Ephesos Artemision gibi bölgelerde de gerçekleştirilmiştir, bu da söz konusu uygulamanın Hitit kökenli olduğu ve Anadolu'dan Yunanistan'a yayıldığına dair bir hipotezi destekler³¹⁷. Bu bağlamda, kadınlar ve domuzlar arasındaki bu ilişkinin, doğurganlık, toprak ve yeraltı dünyası ile ilişkili

³¹¹ Bkz. Brixhe, 1976: 303.

³¹² Hereward, 1958: 64-65 n. 10; Robert, 1960: 177.

³¹³ Str. IX.5.17; bkz. n. 3.9.12: (Καλλίμαχος μὲν οὖν φησιν ἐν τοῖς ἰάμβοις τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία) τὴν Καστινήτιν ὑπερβάλλεσθαι πάσας τῇ φρονεῖν, ὅτι μόνῃ παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν. καὶ μὴν πολυίστωρ, εἴ τις ἄλλος, καὶ πάντα τὸν βίον, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ ταῦτα μυθεῖσθαι βουλόμενος. οἱ δ' ὕστερον ἤλεγξαν οὐ μίαν Ἀφροδίτην μόνον ἀλλὰ καὶ πλείους ἀποδεδεγμένας τὸ ἔθος τοῦτο, ὧν εἶναι καὶ τὴν ἐν τῇ Μητροπόλει: ταύτῃ δὲ μίαν τῶν συνοικισθεισῶν εἰς αὐτὴν πόλεων παραδοῦναι τὸ ἔθος Ὀνθύριον.)

³¹⁴ Van Wyk, 2014: 111-134.

³¹⁵ Collins, 2006: 161-164.

³¹⁶ Chlup, 2007: 69-95.

³¹⁷ Collins, 2002: 224-243.

tanrılarla olan bağlantıları yansıttığı düşünülmektedir. Domuzun kutsal bir hayvan olarak kabul edilmesi, onun sembolik ve ritüel anlamda kadınların doğurganlık gücünü temsil ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Bu durum, Aspendos'taki Aphrodite kültünün yerel doğasını anlamak açısından önemlidir. Zira benzer uygulamaların Hitit ve Yunan kültürlerinde de görülmesinden yola çıkılarak, bu ritüelin doğurganlık, annelik ve çocuk doğurma gibi kavramlarla ilişkilendirilebileceği düşünülebilir.

Araştırmalar, Aphrodite'nin Kastnietis olarak anılmadan önce, farklı bölgelerde domuzla birlikte tasvir edildiği ve tapınıldığına dair çeşitli kanıtlar sunmaktadır. Kıbrıs³¹⁸, Side³¹⁹, Troia³²⁰, Sardinia ve Argos³²¹ gibi yerlerde, tanrıçanın bu şekilde temsil edildiği kült merkezleri bulunmaktadır. Aspendos'un MÖ V. ve IV. yüzyıllara tarihlenen sikkeleri, ilginç bir anlatıyı yansıtmaktadır: Sikke, yerel ve koruyucu tanrıça Aphrodite Kastnietis'e kurban sunan Mopsos'un, yaban domuzu avını tasvir etmektedir. Bu sikkeler, sadece Aspendos halkının yerel dini inançları ve tanrıçalarına olan bağlılığını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu önemli ritüeli de betimler. Bu ritüelin uzun süre devam ettiği, MS II. yüzyılda yaşamış olan Dionysios Periegetes'in belirttiği üzere³²², Aspendos'taki bu yerel geleneğin yaklaşık yedi yüzyıl boyunca sürdüğü görülmektedir³²³. Aspendos'un Aphrodite Kastnietis kültü, yerel doğasını vurgulayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu kült, kentin kimliği ve yerel *pantheon*'u içinde özel bir konuma sahiptir. Tanrıça onuruna gerçekleştirilen ritüeller, Aspendos halkının dini inançlarını güçlendirirken, toplumsal ve dini hayatlarının merkezinde yer aldığını da göstermektedir. Bu uzun süreli devamlılık, Aspendos'un kültürel ve dini bağlamda zengin bir geçmişe sahip olduğunu ve bu kültürün toplumunun önemli bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

W. Leake, Teselya Metropolis'inde gerçekleştirdiği çalışmalarda, Aphrodite ve domuzun tasvir edildiği bir kabartma bulmuştur³²⁴. Bu keşif, Aphrodite'nin Kastnietis olarak adlandırıldığını kesin olarak kanıtlamasa da ilginç bir bağlantıyı ortaya koymaktadır. W. Leake, keşif bölgesine yakın bir konumda Kastania adında bir yerleşim ve sahil boyunca da Kasthanaia adında başka bir yerin varlığını belirledi³²⁵. Bu yerleşim ve coğrafi isimler, Kastnietis adının kökeni konusunda ipuçları sunmaktadır. Bazı araştırmacılar, Kastnietis teriminin kardeş

³¹⁸ Pfeiffer, 1988: 197

³¹⁹ von Eckhel, 1794: 26.

³²⁰ Hereward, 1958: 65 n. 10.

³²¹ Hereward, 1958: 65 n. 10.

³²² Dion. Perieg. 851 vd.

³²³ Dağlı Dinçer, 2020: 398; Hereward, 1958: 65 n. 10.

³²⁴ Leake, 1835: 507.

³²⁵ Str. IX.5.22.

anlamına gelen *κῶσις* kelimesinden türediğini düşünmektedir, ancak bu görüş kesin bir kanıtla desteklenmemektedir³²⁶. Bununla birlikte, daha yaygın bir hipotez, Kastnietis adının Aspendos'un topraklarında yer alan Kastnion dağından türediğidir³²⁷. Stephanos Byzantinos (VI. yüzyıl), Aspendos'ta Kastnion adında bir dağ olduğunu ve Kastnios, Kastnion ve Kastnietes gibi isimlerin bu dağın adından türeyen etnik tanımlamalar olduğunu belirtmektedir³²⁸. Bu bilgiler, Aspendos'taki Kastnietis kültürünün kökeni ve önemi hakkında daha fazla anlayış sağlamaktadır.

Aspendos'ta doğal özelliklerin tanrılarla ilişkilendirilmesi, bölgede yaygın bir fenomen olup yerli kültürlerin özgün karakterini yansıtabilmektedir³²⁹. Bu bağlamda, kentin doğu tarafında Akropolis'in üzerinde yer alan kayalık terasta bir tapınak ortaya çıkmıştır. Konumu itibarıyla merkezi bir yerde bulunan bu tapınak, nehir ve doğu kapısından gelen ziyaretçiler tarafından kolaylıkla görülebilir niteliktedir. Tapınağın içinde ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda Klasik Döneme ait seramik parçaları ve Helenistik Döneme ait sikke örnekleri bulunmuştur³³⁰. Bununla birlikte, henüz tapınağı belirli bir tanrı ya da tanrıçaya bağlayacak kesin kanıtlar ortaya çıkarılamamıştır. Ancak, tapınağın inşa edildiği tepeye Kastnion Dağı denmesi durumunda, Aphrodite'nin burada tapınılan bir olasılık olduğu düşünülebilir³³¹. Bu durum, yerel inançların ve kültürlerin doğal çevreyle olan ilişkisini ve bu bölgenin dini yapılarında doğa kültürlerinin önemini vurgulayabilir. Detaylı arkeolojik çalışmalar ve kaynak analizleri, Aspendos'taki tapınağın kesin niteliği ve ilgili tanrı ya da tanrıçaya ait olduğu iddia edilen ritüeller hakkında daha fazla ışık tutabilir.

Aspendos'ta tapınım gören Wanassa Akrou'nun³³² (Akropolis'in Kraliçesi), Aphrodite Kastnietis'in yerel adı olabileceği İ. Dağlı Dinçer tarafından belirtilmektedir³³³. Bu teori, Augustus Dönemine kadar Aspendos sikkelerinde Aphrodite tasvirlerinin bulunmamasıyla da desteklenmektedir. MÖ IV. yüzyıl yazarı Kallimakhos, kenti Aspendos olarak adlandırmış ve Aspendoslu tanrıça Aphrodite'den bahsetmiştir. Özellikle Pamphylia lehçesinde yazılmış olan yakın çevredeki yazıtlar, Aspendos'ta yerel bir tanrıça için tapınım ritüellerinin gerçekleştirildiğine dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Bu yazıtlardan biri, Akropolis'in kuzeyinde, su kemerinin 100-150 m doğusunda yer alan bir alanda bulunmuştur³³⁴. Yazıt, 37

³²⁶ Hereward, 1958: 65 n. 10.

³²⁷ Pfeiffer, 1988: 197.

³²⁸ Steph. Byz.: 366.

³²⁹ Dağlı Dinçer, 2020: 393.

³³⁰ Özgür, 1993: 251-261.

³³¹ Dağlı Dinçer, 2020: 393 vd.

³³² Pamphylia'da Wanassa kültü ve tapınımı için bkz. Dağlı Dinçer, 2020: 400 vd.

³³³ Dağlı Dinçer, 2020: 401.

³³⁴ Brixhe ve Tekoğlu, 2000: 25-53 n. 276.

satırdan oluşmakta ve MÖ IV. yüzyılın sonu ile MÖ III. yüzyılın başına tarihlenmektedir. Taşın büyük bir kısmı tahrip olmuş olsa da içeriğinden bazı anlamlar çıkarılabilmektedir. Özellikle, yazıtta yer alan terimler, Wanassa Akrou'nun (Aspendos Akropolü Kraliçesi) mülküne ait olabilecek bir arazinin kiralanmasına işaret etmektedir. Tapınak mülküne ait arazinin kiralanması uygulaması, bölgede Roma İmparatorluk Döneminde de belgelenmiştir, bu da MÖ IV. yüzyıldan itibaren uzun bir süre boyunca devam eden bir geleneğe işaret etmektedir³³⁵. Tüm bu bulgular, Aspendos'un yerel kültlerinin ve tanrıça onuruna gerçekleştirilen ritüellerin zengin ve çeşitli bir yelpazesi olduğunu göstermektedir.

Eldeki veriler, Aspendos'un Aphrodite kültü için Pamphylia bölgesinde önemli bir tapınım merkezi olduğunu doğrulamaktadır. Belkis-Camili Köy'de bulunan bir adak yazıtı, MÖ II. yüzyıla tarihlenmektedir ve bu bölgede gerçekleşen festivallere katılan *kithara* sanatçısı Horma tarafından yapılan bir ithafa işaret etmektedir³³⁶. Wanassa Akrou'nun *kithara* sanatçısı Horma'nın, Akropolis tanrıçasının festivalleri sırasında müzik ve dans eşliğinde sahne aldığı düşünülmektedir, bu da kültürün ritüel pratiklerinde müziğin ve dansın önemli bir rol oynadığını göstermektedir³³⁷. Ayrıca Brixhe'nin çalışmaları, Aspendos'taki Aphrodite kültürünün etkisiyle ilişkilendirilen Pamphylia lehçesinde yazılmış mezar stellerinde sıkça görülen Aphordisius, Aphordisis, Phordisis, Phordeiseia, Phordisios, Phordeisos gibi isimlerin kullanımının yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu isimler, Aphrodite'ye olan tapınımın ve kültürün geniş bir kitle tarafından benimsenmesinin bir yansıması olabilir³³⁸. Bu bulgular, Aspendos'un Aphrodite kültürünün merkezi bir konuma sahip olduğunu ve uzun bir süre boyunca bu kültürün önemini koruduğunu göstermektedir.

Aspendos'un sikkeleri, çift tanrıça tasvirine sahiptir³³⁹ ve bu durum, her iki tanrıçaya da tapınıldığını göstermektedir. Bu çift kullanım, Smyrna örneğinde de olduğu gibi, iki tanrıçanın varlığını yansıtmaktadır³⁴⁰. MÖ V. ve IV. yüzyıla tarihlenen sikkelerin ön yüzünde, bir mızrakla donanmış bir adam figürü, dört nala giden bir at üzerinde betimlenmiştir. Arka yüzünde ise bir yaban domuzu resmedilmiş ve bu tasvirler, Aspendos'un yerel lehçesinde yazılan etnikon'u ile birleştirilmiştir³⁴¹. Ancak Aspendos'ta, ritüelle ilgili bu tür kanıtların sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Ritüele dair bilgiler tanrıçanın adak olarak domuz kabul ettiğidir. Yukarıda da belirtildiği üzere Aphrodite Kastnietis, Aspendos'un yerli tanrıçası olarak bilinen ve adını

³³⁵ Dağlı Dinçer, 2020: 210 vd.

³³⁶ Brixhe ve Tekoğlu, 2000: 19-29 n. 274.

³³⁷ Cic. Verr. II.1.53.

³³⁸ Brixhe, 1976: 43-44; 59 n. 76, 77, 78.

³³⁹ BMC Lycia, Pamphylia, Pisidia: XXII, 7; XXII, 11.

³⁴⁰ RE XVI. 2353.

³⁴¹ BMC Lycia, Pamphylia, Pisidia: 94 n. 10-13.

yakınında bulunan Kastnion Dağı'ndan alan bir tanrıça olarak kabul edilir. Bu kült, epigrafik ve nümizmatik kanıtlarla belgelenmiştir ve Aspendos'un yerel dini inançlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

2.2.2 Artemis Kültü

Aspendos kentinde Artemis kültünün gelişimi üzerine yapılan araştırmalar, birçok soru işaretini beraberinde getirmektedir. Sınırlı verilere dayanarak çıkarımlarda bulunmak zor olsa da mevcut kanıtlar üzerinden bazı olası senaryolar ortaya konulabilir. İlk olarak, MS 218-223 yıllarında dolaşıma giren ve Artemis'in ayakta meşale ve yay tutan bir kadın olarak tasvir edildiği sikkeler, Artemis kültünün Aspendos'ta var olduğunu işaret edebilir³⁴². Bir diğer betimde ise; ayakta sağa dönük Artemis, uzun khiton giymiş ve elinde ok ve yay tutmaktadır. Ancak bu sikkeler (Şekil 16), tek başına güçlü bir kanıt sunmamaktadır.

Daha kesin kanıtlar arasında, Aspendos'ta bulunan ve MÖ 300 civarında vatandaşlık hakkı kazanan yabancı paralı askerlere ait bir onur yazıtı bulunmaktadır³⁴³. Bu yazıt, Artemis kültünün Aspendos'ta daha eski ve köklü olduğunu gösteren önemli bir kanıttır. Yazıtı göre, paralı askerler Artemis Tapınağı'nın etrafında bir araya gelmiş ve tanrıçaya adaklar sunmuşlardır. Bu, Artemis kültünün en geç MÖ IV. yüzyılın sonlarında Aspendos'ta yerleşik bir kült olarak var olduğunu ve toplum üzerinde etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca Aspendos'taki mezar yazıtlarında sıkça rastlanan Ἀρτεμείς, Ἀρτεμεισία, Ἀρτεμᾶς, Ἀρτεμών ve Ἀρτεμίδωρος gibi theophorik isimler (3.3.4; 3.4.2; 3.7.38; 3.7.42; 3.7.49), Artemis'e olan saygının ve kültünün yaygınlığını vurgulamaktadır. Bu isimler, Aspendosluların Artemis'i önemli bir tanrıça olarak kabul ettiklerini ve ona olan inançlarını günlük yaşantılarına yansıttıklarını göstermektedir³⁴⁴.

Artemis kültünün Pamphylia'da özel bir yere sahip olduğu açıktır³⁴⁵. Örneğin Perge kenti, Artemis Pergaia kültünün önemli bir merkezi olarak bilinir ve Artemis'e olan tapınma bu kentte köklü bir geleneğe ve zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Fakat Artemis kültü Perge'de diğer Pamphylia kentlerindeki tapınma kıyasla o kadar güçlüydü ki, genel olarak diğer kentler onun gölgesinde kalmıştır. Bununla birlikte Aspendos'daki kült de, Perge'deki gibi gelişmiş ve önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, Artemis kültünün Pamphylia bölgesinde yaygın ve önemli olduğunu göstermektedir. Artemis'e duyulan saygı, tapınım alanında ve toplumun genelinde derin bir etki yaratmıştır.

³⁴² BMC Pamphylia: 105 n. 89.

³⁴³ SEG XVII n. 639; Bosch, 1957: 60 vd.

³⁴⁴ CIG 4352.

³⁴⁵ SEG VI n. 728; Onurkan, 1969/1970: 289 vd.; von Aulock, 1977.

2.2.3 Asklepios Kültü

Aspendos antik kentindeki bir diğer tanrı olarak Asklepios, öne çıkmaktadır. Ancak, bunu destekleyen kanıtlar oldukça sınırlıdır ve MS III. yüzyıla ait sikkelerde Asklepios'un tasviriyle ilişkilendirilen tapınım³⁴⁶ tek başına bir kültün varlığını kanıtlamak için yeterli bir delil değildir. Asklepios'un Aspendos'taki varlığına dair kesin bir kanıt bulunmadığından, bu iddia öne sürülürken dikkatli olunmalıdır³⁴⁷. Sikkeler Maximinus (MS 235-236), Trebonianus Gallus (MS 251-253) ve Gordianus III (MS 238-244) Döneminde basılmıştır. Aspendos'un bu İmparatorluk sikkeleri üzerindeki Asklepios genel olarak ayakta ve elinde yılanlı bir asa tutarken tasvir edilmektedir (Şekil 17).

2.2.4 Athena Kültü

Aspendos antik kentindeki Athena kültü, epigrafik belgeler ve MS III. yüzyıla ait sikkeler gibi kanıtlarla desteklenmiştir³⁴⁸ ve bu kanıtlar, tanrıçanın varlığını ve önemini göstermektedir. Öncelikle, MÖ V. ve IV. yüzyıllara ait Aspendos sikkeleri, Athena'nın tasvirlerini barındırmaktadır³⁴⁹. Bu sikkelerde, tanrıça klasik özellikleriyle birlikte (miğfer, zeytin dalı) betimlenmiştir. Bu tasvirler, Athena'nın kentteki varlığının güçlü bir göstergesidir. Ayrıca, epigrafik kanıtlar da Athena kültünün varlığını doğrulamaktadır³⁵⁰. MS II. yüzyıla tarihlenen bir onurlandırma yazıtında, $\text{ἱέρ[εα] Ἀθηνᾶς Ἀρ[εμυ]ῖα}$ ifadesi yer almaktadır, bu da başhekim Zoilos'un kızı olan Artemisia adında theophorik isimli bir kişinin Athena rahibesi olduğunu göstermektedir (n. 3.3.4). Bu yazıt, Athena kültünün Aspendos'taki varlığının ve önemli bir rol oynadığının kanıtı niteliğindedir. Bir diğer fragmanda ise Ἀθηνοδόρου ifadesi ile theophorik olarak tanrıçanın ismi okunmaktadır (3.5.3 (E); 3.7.37). Aspendos antik kentinde Athena kültünün varlığı, sikkelerin, epigrafik kanıtların ve tanrıçanın klasik özelliklerini yansıtan tasvirlerin bir araya gelmesiyle desteklenmektedir³⁵¹. Bu kanıtlar, Athena'nın kentin dini ve kültürel hayatında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, daha fazla arkeolojik ve epigrafik çalışmaların yapılması, Athena kültünün detayları ve gelişimi hakkında daha kapsamlı bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır.

Aspendos ve Side'nin sikkelerindeki Athena tasvirleri, Antik Dönemde bu bölgelerde Athena'ya olan tapınmanın önemini ve sürekliliğini gösteren değerli kanıtlardır. Athena, Aspendos'ta MÖ V. ve IV. yüzyıllarda belirgin bir şekilde varlığını sürdürmüş ve MS III.

³⁴⁶ Babelon, 1898 n. 3255.

³⁴⁷ Brandt, 1988: 242.

³⁴⁸ Babelon, 1898 n. 3245.

³⁴⁹ Imhoof-Blumer, 1974: 310 n. 4; von Vacano, 1986.

³⁵⁰ Oktan ve Adak, 2020: 109-110 n. 7.

³⁵¹ Brandt, 1988: 242.

yüzyılda da tekrar ortaya çıkmıştır. Bu durum, Athena kültünün Aspendos halkı arasında derin köklere sahip olduğunu ve uzun süreli olarak ilgi ve saygı gördüğüne işaret etmektedir. Aspendos'ta Athena'ya olan tapınmanın tarihi, MÖ V. yüzyıla kadar uzanmaktadır. MÖ 430-390/85 yıllarına ait obollerde, ön yüzünde bir gorgoneion ve arka yüzünde miğferli Athena'nın başının yer aldığı göze çarpmaktadır³⁵². Bu oboller, Athena'nın kutsal varlığını ve önemini sembolik bir şekilde yansıtmaktadır. Özellikle MÖ 430 tarihli güreşçi heykelciklerinde, Athena'nın silahlı bir tanrıça olarak arka planda betimlenmesi, onun koruyucu ve savaşçı niteliklerini vurgulamaktadır³⁵³. MÖ 400-370 yıllarına ait bir staterde ise Athena, silindirik bir kaide üzerinde ayakta dururken mızrak ve kalkan tutarak tasvir edilmiştir³⁵⁴. Bu dönemde Aspendos'ta Athena'ya olan tapınmanın hala canlı ve önemli olduğunu göstermektedir.

Athena, Aspendos'ta en belirgin şekilde tasvir edilmiş olarak MS III. yüzyıl sikkelerinde görülmektedir³⁵⁵. Athena, Severus Alexander (MS 222-235) Döneminde basılan bir sikkede sola dönük, tahtta oturmuş, mızrak tutmakta ve solda ayakta duran, *polos* giymiş ve uzun asa tutan Hera'nın elini tutar vaziyette tasvir edilmiştir (Şekil 18). Gordianus III (MS 238-244) sikkelerinde ise genel olarak ayakta, sola dönük, elinde yıldırım ve mızrak tutarken ve ayaklarında bir kalkan ile tasvir edilmiştir (Şekil 19). Bu sikkeler, Aspendos'taki Athena kültünün önemini vurgulamaktadır, çünkü Athena bu kentteki en erken sikkelerde betimlenen tek tanrıdır. Bu durum, Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Aspendos *pantheon*'unda Athena'nın önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Athena kültünün yaygınlığına dair başka kanıtlar bulunmamakla birlikte, komşu kent Side'de bulunan ve Gnaeus Pompeius Magnus'a adanmış bir onursal yazıt, Athena kültünün etkisini ve yaygınlığını doğrulamaktadır³⁵⁶. MÖ 67 yılında Side'deki korsanlarla mücadelede gösterdiği başarılar nedeniyle Pompeius Magnus, tanrısal onurlara layık görülmüş ve kentin koruyucusu olarak kabul edilmiştir. J. Nollé'nin belirttiği üzere, Pompeius aynı zamanda Athena'nın *synnaos*'u olarak kabul edilmiş ve tapınağına dikilen heykeli aracılığıyla Artemis ile ortak bir kültü paylaşmış olabilirdi³⁵⁷.

2.2.5 Athena ve Zeus Kültü

Aspendos'ta Athena ve Zeus için ayrı bir kült varlığına dair varsayımlar bulunmaktadır, ancak bu varsayımların kesin bir kanıtı mevcut değildir³⁵⁸. MS III. yüzyıla ait bir Maximinus (MS 235-238) Dönemi Aspendos sikkesinde Zeus ve Athena'nın birlikte tasvir edilmesi bu

³⁵² www.asiaminorcoins.com, Coin ID#3930

³⁵³ Tekin, 1991: 31-33.

³⁵⁴ www.asiaminorcoins.com, Coin ID#3930

³⁵⁵ SNG France 3, 1994 n. 182.

³⁵⁶ Bean, 1965: 14-16 n. 101; Nollé, 1993b: 333-335 n. 5.

³⁵⁷ Nollé, 1993b: 334.

³⁵⁸ Forrer, 1975 n. 7325.

kültün varlığına işaret olarak gösterilmektedir (Şekil 20). Sikke üzerinde Zeus ve Athena, karşılıklı olarak durmakta ve Zeus uzun bir asa tutarken Athena mızrağını tutarak tanrıdan bir *quinquireme* almaktadır. Ancak, bu görüş yalnızca bu tek sikkeye dayanmakta ve başka bir kanıt sunulamamaktadır, bu nedenle güvenilirliği konusunda şüpheler vardır³⁵⁹. Aspendos'ta Zeus ve Hera'ya birlikte tapınıldığına dair yazıt bulunmasına rağmen (n. 3.2.3), Zeus ve Athena için benzer bir kanıt henüz bulunmamıştır. Bu nedenle, Zeus ve Athena için ayrı bir kültün varlığı konusunda kesin bir sonuca varmak için daha fazla araştırma ve kanıt toplanması gerekmektedir.

2.2.6 Dionysos Kültü

Sillyon ve Aspendos gibi antik kentler ile Doğu Pamphylia ve Batı Kilikia bölgesinde yer alan Iotape, Laertes, Syedra ve Kolybrassos gibi diğer yerleşimler, Dionysos'u sikkelerinde tasvir etmişlerdir. Bu kentlerdeki ikonografik temsiller genellikle benzerdir: Dionysos ayakta dururken, elinde *thyrsos* adı verilen asa ve *kantharos* adı verilen bir içki kabı bulunmaktadır. Dionysos'un ayaklarının dibinde ise sıkça bir panter figürü yer almaktadır³⁶⁰. Aspendos örneğinde, MS 222-235 yıllarında basılan bir sikke³⁶¹, Dionysos kültüne dair kanıtların en belirgin örneği olarak öne çıkmaktadır (Şekil 21). Bu sikkede Dionysos, panter, sarmaşık çelengi ve Kantharos ile bir sütunun yanında tasvir edilmektedir. Bu bulgu, Aspendos'ta Dionysos kültünün varlığına dair ipuçları vermektedir, ancak kesin kanıtlar sınırlıdır. Dionysos'a atfedilen isimlerin sıkça kaydedilmesi, bu tanrının özellikle Aspendos'ta özel bir ibadet gördüğünü düşündürmektedir³⁶². Dionysos kültünün, Yunan ve Doğu Akdeniz bölgeleri arasında aracılık işlevi gördüğü ve etkili bir şekilde yayıldığı düşünülebilir³⁶³.

Anadolu'nun zengin tarihinde, şarap kültürü ve üzüm bağları önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, Dionysos tanrısı özellikle bu coğrafyada önemli bir rol oynamıştır. Dionysos, Yunan öncesi dönemde, üzüm bağlarının efendisi ve şarabın sembolü olarak kabul edilen bir tanrı olarak öne çıkmıştır. Dionysos kültü, şarap üretimi ve tüketimiyle yakından ilişkilendirilmiş ve bu nedenle Anadolu'da da büyük bir ilgi görmüştür. Dionysos'un Küçük Asya kökenli olduğu görüşü antik çağda sıkça dile getirilen bir öneridir³⁶⁴. Bölgenin iklimi ve toprak yapısı, üzüm bağlarının verimli olması için uygun bir ortam sağlamıştır. Dionysos'un doğa ve bereket tanrısı olarak kabul edilmesi, bu coğrafyada zengin üzüm bağlarına ve şarap

³⁵⁹ Robert, 1960: 187; RE Suppl. XV, 1978: 1165, s. v. Zeus.

³⁶⁰ RPC IV, n. 8075; RPC VI, n. 6197; RPC VI, n. 6199; RPC VI, n. 6210; RPC VI, n. 6962.

³⁶¹ BMC Pamphylia: 105 n. 90.

³⁶² Brixhe, 1976 n. 36, 77, 98, 109, 110, 126, 132, 177.

³⁶³ Der Kleine Pauly 2, 1979: 84 s. v. Dionysos.

³⁶⁴ Bernhart, 1949; Robert, 1958: 139 vd.; Simon, 1985: 289; 291.

üretimine olan inancın bir yansıması olabilir. Ancak, bu tezin desteklenmesi için Aspendos gibi antik kentlerde daha kesin kanıtlara ihtiyaç vardır.

Ne yazık ki, MS 222-235 yıllarında Severus Alexander Döneminde basılan imparatorluk sikkesi dışında şu ana kadar elde edilen kanıtlar Aspendos'ta bir Dionysos kültünün varlığını doğrulamak için yeterli değildir³⁶⁵. Arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklar, bu konuda net bir kanıt sunmamaktadır. Bununla birlikte, Dionysos'a dair bazı göndermelere ve sembollere Aspendos'ta da rastlanmış olabilir. Gelecekte yapılacak arkeolojik çalışmalar ve keşifler, bu konuya daha fazla ışık tutabilir ve Dionysos kültünün Aspendos'taki varlığına dair daha sağlam bir temel oluşturabilir.

2.2.7 Hades Kültü

Aspendos'ta yeraltı tanrısı Hades'e ait bir kültün varlığına dair sınırlı kanıtlar bulunmaktadır. Hades diğer popüler tanrılara kıyasla benzer bir üne sahip değildir. Pausanias, sadece Elealıların Hades için bir kült kurduğunu iddia eder³⁶⁶. Bununla birlikte, kültürlerin ve tapınma alanlarının çeşitliliği göz önüne alındığında, Aspendos'un Hades için belirli bir kült alanına sahip olabileceği olasılığı da dikkate alınmalıdır. Ancak mevcut kanıtlardan biri, Valerianus Dönemine (MS 253-260) ait bir sikkenin arka yüzündeki Hades tasviridir³⁶⁷. Ayrıca Severus Alexander Döneminde de (MS 222-235) sola dönük Hades-Sarapis taburede oturmuş, uzun bir asa tutarken ve elini Kerberos'un üzerine uzatmış şekilde betimlenmiştir (Şekil 22). Fakat daha önce de değinildiği üzere sikkeler tek başına kesin bir kült kanıtı olamazlar. Bu nedenle, Aspendos'un Hades kültüne dair net bir kanıt sunmadığı ve bu konuda daha fazla araştırmanın gerekliliği açıktır. Arkeolojik kazılar ve epigrafik buluntular, Aspendos'un Hades ile ilişkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

2.2.8 Hephaistos Kültü

Hephaistos kültü, Güney Küçük Asya'da önemli bir yer tutan tanrısal bir kült olarak kabul edilir. Ancak, bu kültün kesin bir şekilde kanıtlanması için öne sürülen delillerin büyük ölçüde yetersiz olduğunu açıktır. Mevcut kanıtların çoğu, külte dair bilgilerin zayıf veya değersiz olduğunu göstermektedir. Aspendos'ta da durum benzerdir. Örneğin, MS III. yüzyıla ait Hephaistos sikkeleri haricinde, Hephaistos kültüne ait belirgin kanıtlar oldukça sınırlıdır³⁶⁸. Maximinus (235-238), Gordianus III (MS 238-244), Trebonianus (MS 251-253) Dönemine ait

³⁶⁵ Brandt, 1988: 243.

³⁶⁶ Paus. VI.25.2.

³⁶⁷ Babelon, 1898 n. 3259.

³⁶⁸ Babelon, 1898 n. 3243; Brommer, 1972: 531 vd.

sikkeler üzerinde Hephaistos genel olarak kaya üzerinde oturmuş, sağa dönük, dizlerinin üzerinde çekiç ve kalkan tutarken tasvir edilmiştir (Şekil 23). Yalnızca Thera’da bulunan bir mezar yazıtında adı geçen bir Aspendoslu için Hephaistion adı bir theophorik anlamda bir ipucu olarak bulunmaktadır³⁶⁹.

2.2.9 Herakles Kültü

Aspendos’un dini manzarasının incelenmesi, Herakles kültüne dair güçlü kanıtların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Herakles’in tasviri, imparatorluk dönemine ait sikkelerde yaygın olarak görülmektedir³⁷⁰, ancak bu sikkeler dışında Aspendos’ta Herakles kültüne ilişkin sağlam delillere rastlanmamaktadır. Genellikle sola dönük duran, sopasına dayanmış ve elinde aslan derisi ile *kerykeion* tutan bir şekilde tasvir edilen Herakles, Commodus (MS 177-192), Elagabalus (MS 218-222), Severus Alexander (MS 222-235) ve Gordianus III (MS 238-244) Dönemlerine ait sikkelerde yer almaktadır (Şekil 24). Bu durum, Herakles kültünün Aspendos’ta henüz kesin olarak kanıtlanmamış tanrılar arasında yer aldığını göstermektedir. Ancak, arkeolojik ve epigrafik buluntuların artmasıyla gelecekte daha fazla kanıt ortaya çıkabilir ve Aspendos’taki Herakles kültü hakkındaki bilgilerimiz daha da derinleşebilir.

2.2.10 Zeus ve Hera Kültü

Daha önce de belirtildiği gibi Aspendos’ta Zeus ve Hera’nın birlikte tapınıldığına dair kesin kanıt, Aphroditai Kastnietides’in adının geçtiği ithaf yazıtında da bulunmaktadır. Bu yazıt, kültün önemini ve Aspendos’taki tapınma geleneğinin bir parçası olarak Zeus ve Hera’ya yönelik birlikteliği vurgulamaktadır (3.2.3):

Δὺ καὶ Ἥραι
2 καὶ
Ἀφροδείταις
4 Καστνήτισιν.

Aspendos’taki Zeus ve Hera kültünün varlığına dair kesin kanıtlar, sikkelerle de desteklenmektedir. Özellikle MS II. ve III. yüzyıla ait Aspendos sikkelerinde, Zeus ve Hera’nın ikili olarak tasvir edildiği görülmektedir³⁷¹. Bu sikkeler, kentin bu Zeus ve Hera kültüne olan yoğun ilgisini yansıtmaktadır. MS I. yüzyılda Vespasianus (MS 69-79) Dönemine ait bir sikkede, Zeus ve Hera’nın başları yan yana yer alırken (Şekil 25), bu tasvirlerin birlikte

³⁶⁹ Bkz. Robert, 1963: 400.

³⁷⁰ Babelon, 1898 n. 3242; BMC Pamphylia: 105 n. 88.

³⁷¹ Babelon, 1898 n. 3253; BMC Pamphylia: 106 n. 91; Imhoof-Blumer, 1974: 320 n. 44; Robert, 1960: 187 vd.

sunulduğu nadir bir örnek de Traianus (MS 98-117) Dönemi sikkesinde bulunmaktadır. Bu sikke, Zeus'in Aphrodite Kastnietes'e ait kült heykellerini Hera'ya sunarken, Hera'nın patera tutan bir el ile betimlendiği özel bir tasviri içermektedir (Şekil 13). Bununla birlikte, diğer sikkelerde aynı betimlemeler ile tanrılar şeması devam etmiş ve Zeus'in elinde duran bir kartal simgesinin yer aldığı görülmektedir (Şekil 26). Maximinus (235-238) Dönemine ait bir sikke ise Zeus'un tahtta oturduğu ve Hera'nın onun önünde ayakta durarak uzun bir asa tuttuğu şeklinde betimlenmektedir (Şekil 27). Bu sikkeler, Aspendos'ta Zeus ve Hera kültürünün yaygınlığını ve önemini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, daha fazla arkeolojik ve epigrafik çalışmanın Aspendos'taki tanrı ve tanrıça kültürlerinin rolü hakkındaki bilgilerimizi genişleteceği ve daha fazla aydınlatacağı düşünülmektedir.

Aspendos'ta, Zeus ve Hera'nın kökenlerinin kesin bir şekilde belirlenmesinin zor olduğu bir bağlamda değerlendirilmektedir. Aspendosluların Argos kökenli olduklarını iddia etmeleri, Argos tarafından Aspendoslulara vatandaşlık verildiğini gösteren ve MÖ IV. yüzyıla tarihlenen bir kararnameyle desteklenmektedir³⁷². Bu kararname, Argos Heraion'u ve Nemea Zeus tapınağında yer almaktadır ve Hera kültürünün en azından kuruluş aşamasında Argoslu kolonistlerle ilişkili olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bu durum, Aspendos'taki Hera kültürünün kökeninin Argoslu yerleşimcilerle bağlantılı olabileceğine işaret etmektedir.

2.2.11 Tykhe Kültü

Aspendos'ta Tykhe kültürünün varlığına dair kesin kanıtların oluşması konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. MS III. yüzyılda basılmış sikkelere dayanılarak Tykhe için bir kült olduğu düşünülmüş³⁷³ olsa da bu iddianın sağlam bir temele dayandığı söylenemez. Sikkenin tasviri, Tykhe'nin başında küçük bir kule ve sol tarafında bir palmye dalı ile betimlenmesine işaret etse de bu örnekler yeterli kanıt sunmamaktadır. Zira MS II. ve III. yüzyıllara ait diğer sikkeler incelendiğinde, Tykhe'nin farklı baş süslemeleriyle tasvir edildiği görülmektedir³⁷⁴. Bazılarında taç, bazılarında diadem ve bazılarında ise çelenk bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, Tykhe'nin sadece Aspendos'a özgü bir kült olmadığını ve zenginlik ve refah sembolü olarak genel olarak tanımlandığını göstermektedir.

Tanrıça Tykhe Roma İmparatorluğu'nda Fortuna adıyla da anılmaktadır. MÖ IV. yüzyılda yapılan Tykhe heykeli, Tiberius (MS 14-37), Traianus (MS 98-117) ve Severus (MS 193-217) Döneminde restore edilerek yeniden canlandırılmış ve bu da Tykhe imgesinin Roma

³⁷² Stroud, 1984: 193-216.

³⁷³ Babelon, 1898 n. 3250.

³⁷⁴ Krş. von Vacano, 1986: 84; 88; 149; 376.

İmparatorluğu boyunca madeni paralarda yaygınlaşmasını sağlamıştır³⁷⁵. Özellikle MS II. ve III. yüzyıllarda popüler hale gelen Tykhe, bu dönemlerde basılan sikkelerde de gözlemlenmektedir. Aspendos, MS II. ve III. yüzyıllarda tanrıça Tykhe'nin farklı ikonografik temsillerini kullanmıştır. Örneğin, bazı Aspendos sikkelerinde Tykhe ayakta duran bir biçimde tasvir edilmiş ve elinde bir *cornucopia* ve dümen tutmaktadır. Bu ikonografi, II. ve III. yüzyıl Aspendos sikkelerinde bulunmaktadır (Şekil 28).

Ancak, Aspendos'ta Tykhe kültürüne dair kanıtların sınırlı olması, bu kültürün yaygınlığı ve önemi konusunda bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Söz konusu sikkelerin, politik amaçlarla üretilmiş ve propagandist bir işlev görmüş olabileceği göz önüne alındığında, bunların Aspendos halkının gerçek dini inançlarını yansıtmaktan ziyade Roma İmparatorluğu'nun egemenliği ve imparatorların meşruiyetiyle ilişkilendirilmiş olabileceği düşünülebilir. Aspendos'a nazaran Pamphylia'nın diğer bölgelerine baktığımızda, Tykhe kültürüne dair daha somut kanıtlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin, Selge şehrinde Tykhe ve Ares'in ortak bir kültürünü simgeleyen yazıtlar bulunmaktadır³⁷⁶. Ayrıca, Sillyon kentinde zengin bir bağışçı bir τῆς Τύχης ἱερὸν ἀκρεπελεφάντινον ἐπίχρυσον finanse ettiği için βουλή ve δῆμος tarafından onurlandırılmıştır³⁷⁷. Fakat Aspendos'ta herhangi bir yazıt şu ana kadar ortaya çıkarılmamıştır. Bu durum, Tykhe kültürünün en azından şu an için bazı Pamphylia kentlerinde daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Aspendos için Tykhe kültürüne ait kesin bir yazıt veya tapınak bulunmaması, bu kültürünün Aspendos halkı arasında önemli bir rol oynamadığına işaret edebilir. Bu noktada, arkeolojik ve epigrafik çalışmaların daha derinlemesine yapılması gerekmektedir. Yeni keşifler ve analizler, Aspendos'un dini pratikleri, kültürel yapıları ve Tykhe kültürünün yerel toplum üzerindeki etkisi hakkında daha fazla ışık tutabilir.

2.2.12 Hekate Triphormis

Aspendos'ta Hekate Triphormis, kültürüne dair kesin kanıtları henüz elde edilememiş olan bir tanrıdır. Hekate Triphormis, Roma İmparatorları Elagabalus (MS 218-222), Gordianus III (MS 238-244) ve Philippus Araps (MS 244-249) Dönemine ait imparatorluk sikkeleri üzerinde tasvir edilmiştir. Bu sikke ikonografilerinde, Hekate Triphormis genellikle üç başlı bir figür olarak betimlenirken sağında ve solunda meşaleler taşıyan bir konumda resmedilir (Şekil 29). Bununla birlikte, Aspendos'ta Hekate Triphormis kültürüne ait kesin kanıtlar sadece sikkelerle sınırlıdır ve epigrafik veya arkeolojik kaynaklarda henüz desteklenmemiştir. Hekate

³⁷⁵ Arya, 2002: 73.

³⁷⁶ Lanckoroński, 1892: 233 n. 247.

³⁷⁷ Lanckoroński, 1890: 175 n. 158.

Triphormis'in Aspendos'ta gerçek bir kült olarak varlığını kanıtlamak için daha fazla araştırma yapmak ve delil toplamak gerekmektedir. Bu çerçevede, Aspendos'un dini yaşamının detaylarını ve tanrısal kültlerini anlamak için ileri araştırmaların önem taşıdığı söylenebilir.

2.2.13 Harpokrates Kültü

Aspendos antik kentindeki yerel *pantheon* içerisinde Harpokrates'in konumu hala kesinlik kazanmamış bir konudur. Külte dair tek kanıt Aspendos sikkelerinde Harpokrates figürünün yer almasıdır³⁷⁸. Harpokrates, Elagabalus (MS 218-222) ve Gordianus III (MS 238-244) Dönemine ait sikkelerde sol tarafa dönük, ayakta duran ve elini ağzın götürmüş bir şekilde tasvir edilmektedir (Şekil 30). Ayrıca, diğer elinde ise bir *cornucopia* bulunmaktadır. Bununla birlikte, Aspendos'ta Harpokrates'e ait bir kültün varlığını doğrulayan epigrafik veya arkeolojik kanıtlar henüz bulunmamaktadır. Harpokrates'in Aspendos'taki rolü ve önemi hakkında daha fazla bilgi edinmek için epigrafik incelemeler ve arkeolojik kazıların yapılması gerekmektedir. Bu veriler, Aspendos'taki bu kültün doğasını ve Harpokrates'in yerel toplumda nasıl algılandığını anlamamıza yardımcı olabilir.

2.2.14 Nemesis Kültü

Aspendos'ta yerel *pantheon*'un bir parçası olup olmadığı kesin olmayan tanrılardan biri de Nemesis'tir. Nemesis'in Aspendos'un kült listesine dahil edilmesi için kesin kanıtlar bulunmamakla birlikte bazı ipuçları mevcuttur. Bu tanrı, genellikle MS II. ve III. yüzyıl sikkelerinde görülmekte olup, bu sikkelerin varlığı Nemesis kültünün ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda yeterli bir bilgi sağlamamaktadır.

Aspendos sikkelerinin arka yüzünde yer alan Nemesis figürü, MS II. ve III. yüzyıllarda Aspendos'un dini yaşamında varlığını sürdürebilecek bir kültün işaretini vermektedir. Sikkelerde, Nemesis ayakta, elinde tuttuğu ölçü çubuğunu (kübit), ayağının dibinde bulunan grifon'un üzerinde tutarken betimlenmektedir (Şekil 31). Ancak, bu sikkelerin Nemesis kültünün tarihini kesin olarak belirlemek için yeterli kanıt sağlamadığını unutmamak önemlidir.

V. Köse tarafından bahsedilen ve Aspendos'ta bulunan Roma bazilikasının altındaki odalardan birinin kapı *lento*'sunda yer alan Νέμεσις yazıtı³⁷⁹, ilgi çekici bir arkeolojik keşiftir (şekil 32). Bu yazıt (bkz. n. 3.5.4), anlam konusunda farklı yorumlara açık olmakla birlikte, yazıt ile ilgili birkaç olası açıklama öne sürülebilir. İlk olarak, yazıt tanrıça Nemesis'e atıfta bulunabilir ve bu, odanın Nemesis kültüyle ilişkili bir işlevi olduğunu gösterir. Bu durumda,

³⁷⁸ Bkz. Macrinus (217-218 AD) dönemi, BMC Lycia, Pamphylia, Pisidia, n. 86.

³⁷⁹ SEG LXII n. 1356.

yazıt odayı Nemesis'e adayan ya da Nemesis'e adanmış bir tapınma alanını işaret ediyor olabilir. Öte yandan, yazıtın odanın sahibini belirtmek amacıyla yazılmış olması da bir olasılıktır. Belki de yazıt, odayı inşa eden veya kullanan bir kişiyi onurlandırmak için konulmuştur. Bu durumda, yazıtın içeriğinde Nemesis tanrıçasıyla bir bağlantı ancak theophorik anlamda olabilir.

2.2.15 Isis Kültü

Aspendos, Mısır kökenli tanrıların varlığına dair sağlam kanıtların bulunduğu bir antik kent olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Isis, Sarapis ve Harpokrates? gibi Mısır tanrıalarının kültleri bu bölgede belirgin bir şekilde yer almıştır. Bu kültlerin kökeni ve yayılış süreci konusunda ise farklı teoriler ortaya atılmıştır. Bu tanrıaların Side üzerinden Aspendos'a gelmiş olabileceği düşünülürken³⁸⁰, Side ile Mısır arasındaki tarihi bağlantılar ve ticari ilişkiler de bu olasılığı desteklemektedir. Ancak, Aspendos ile Mısır arasındaki doğrudan teması gösteren pek çok kanıt da bulunmaktadır. Örneğin, Mısır'ın önemli bir şehri olan Aleksandreia'nın Aspendia adlı bir bölgeye sahip olması³⁸¹, Aspendos'ta yaşayan halkın Mısır tanrıalarının kültünü benimsemiş olabileceğine dair güçlü bir işarettir. Ayrıca, Mısır papirüsleri gibi yazılı kaynaklarda da Aspendosluların adları geçmektedir³⁸², bu da Mısır ile Aspendos arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Aspendos'ta Mısır tanrıalarının kültünün Side üzerinden değil, Mısır'dan doğrudan ithal edildiği daha sağlam bir hipotez olarak değerlendirilmelidir.

Aspendos'taki Isis kültüne dair kanıtların, güvenilirliği ve yeterliliği hâlâ tartışmalıdır. Kültün tek kanıtı Severus Alexander (MS 222-235) ve Maximinus (MS 235-238) Döneminde basılan sikkeler³⁸³ ve bu sikkelerin Aspendos'ta Isis tapınıminin varlığına işaret edecek deliller olmasıdır. Isis deniz tanrıçası, rüzgarların, yelkenlerin ve denizin koruyucusu, olarak Isis Pharia adını alır³⁸⁴. Sikkeler üzerindeki ikonografide Isis Pharia, geriye bakarken, lotus takmış, yelken ve *sistrum* tutarken tasvir edilmektedir (Şekil 33). Ancak, bu kültü destekleyecek güçlü ve kesin deliller henüz bulunmamaktadır. Dahası, D. Magie, Isis'in tasvirlerini taşıyan sikkelerin bulunduğu yerlerde dahi, bu sikkelerin doğrudan bir kültün varlığını göstermediğini belirtmektedir³⁸⁵.

³⁸⁰ RE Suppl. XII, 1970: 105.

³⁸¹ Ath. Deip. IV.75.

³⁸² SEG VIII n. 387; SEG XXXI n. 1526; Brixhe, 1976 n. 177; Preisigke, 1915 n. 4037.

³⁸³ Bkz. Maximinus (MS 235-238) dönemi, SNG France 3, n. 178.

³⁸⁴ Dağlı Dinçer, 2020: 240.

³⁸⁵ Magie, 1963: 163 vd.

D. Magie'nin Küçük Asya'daki Mısır kültleri üzerine yaptığı araştırmalar, Isis sikkelerinin ikonografik özelliklerinin tek tip olması nedeniyle, bunların sadece belirli bir yerel külle sınırlı olmadığını göstermektedir. Isis sikkelerinin yaygınlığı ile Isis kültürünün yazılı kaynaklarla veya diğer arkeolojik kanıtlarla doğrulandığı yerler arasındaki çarpıcı fark, sikkelerin kültürün yayılması hakkında sağlam bir kanıt sunmadığını göstermektedir. Üstelik, Isis kültürünün kesin olarak belgelendiği yerlerde, Isis resimli sikkelerin günümüze ulaşmamış olması, ilginç bir gerçektir³⁸⁶.

Bu nedenle, D. Magie'nin görüşüne katılan ve Isis kültürü üzerine kapsamlı bir çalışma yapan F. Dunand da sikkelerin tek başına Isis kültürünün varlığını kanıtlamak için yetersiz olduğunu kabul etmektedir³⁸⁷. F. Dunand, Isis kültürünün Aspendos'ta var olduğu varsayımını tamamen reddederek, bu varsayımın güçlendirilmesi için daha fazla arkeolojik ve epigrafik kanıta ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır³⁸⁸. Isis'in ikonografisini taşıyan sikkelere dayanarak Aspendos'ta Isis kültürünün varlığının iddia edilmesi, tek başına yeterli bir kanıt sunmamaktadır. Isis sikkesinin Aspendos'ta basılmasının nedeni, Isis'in popülerliği veya prestijinden ziyade, dönemin siyasi veya ekonomik faktörleriyle ilişkilendirilebilir. Örneğin, sikkenin MS III. yüzyılın başlarında basıldığı düşünüldüğünde, Aspendos'un Roma ile olan ilişkileri ve Mısır ile ticari ve askeri bağlantılarının sikke basımında etkili olabileceği düşünülebilir (bkz. n. 1.5.1). Sonuç olarak, Isis'in, Aspendos'un Küçük Asya'daki Mısır kültürlerinin yayılım haritasına dahil edilmesi için daha kesin bulgular gerekmektedir.

2.2.16 Sarapis Kültü

Aspendos'da Sarapis'e atfedilen bir kültürün varlığına dair kanıtların da Isis kültüründe olduğu gibi yetersiz olduğunu ifade etmek önemlidir. Bu konuda tek dayanak yine MS III. yüzyıla ait Aspendos sikkeleri üzerinde bulunan motiflere dayanmaktadır³⁸⁹.

Aspendos'ta Sarapis'e ait başka epigrafik veya arkeolojik bulgular bulunmamaktadır. Dolayısıyla, sikke üzerindeki betimlerin Aspendos'ta bir Sarapis kültürünün varlığını doğruladığı sonucuna varmak için daha fazla kanıt ve analiz gerekmektedir. Buna karşın, Aspendos'ta Sarapis'in tamamen bilinmediği veya önemsiz olduğu sonucunu çıkarmak da doğru değildir. Tarihsel kaynaklarda, MÖ III. yüzyılda Aspendoslu bir vatandaş olan Zoilos'un Ptolemaios II Philadelphos (MÖ 283-246) Döneminde Mısır'ın *dioiketes*'i olan Apollonios'a yazdığı bir papirüs mektup bulunmaktadır³⁹⁰. Bu mektup, Zoilos'un Sarapis için bir tapınak inşa etme

³⁸⁶ Magie, 1963: 181.

³⁸⁷ Dunand, 1973: 8 dn. 4.

³⁸⁸ Dunand, 1973: 8 dn. 5.

³⁸⁹ Imhoof-Blumer, 1974: 322 n. 349; n. 351; BMC Pamphylia: 107 n. 98.

³⁹⁰ Krş. Dunand, 1973: 7 vd.

talebini içermektedir. Bu yazılı belge, Aspendos'ta Sarapis'in belirli bir itibara sahip olduğunu ve yerel halk tarafından tanındığını göstermektedir. Ancak, mektup sadece Sarapis'in varlığına ve saygınlığına işaret ederken, Aspendos'ta bir Sarapis kültünün varlığını doğrulayacak kesin kanıtlar sunmamaktadır.

Aspendos'un sikkeleri, çeşitli tasvirlerle Sarapis'i betimlemektedir. Sarapis, sikkelerin bazılarında tek başına, bazılarında ise Isis, Demeter ve Eurymedon ile birlikte resmedilmiştir. Tek başına tasvir edildiği sikkelerde, Sarapis oturur pozisyonda Kerberos'un üzerine kolunu uzatmakta ve bir asa tutmaktadır (Şekil 34). Diğer bir betimlemede ise Sarapis ayakta, sola dönük bir şekilde uzun bir asa tutmakta ve sağ elini ışıklı bir sunağın üzerine kaldırmaktadır (4.15.9 şekil 35). Aspendos'a özgü bir tasvirde ise Sarapis, *quadriga* üzerinde asasını tutarken ve elini kaldırırken tasvir edilmekte, *quadriga*'nın altında ise nehir tanrısı Eurymedon kollarını açmış bir şekilde yer almaktadır (Şekil 36). Severus Alexander Dönemine tarihlenen bir sikkede ise Sarapis'i, alınlığında bir kürenin bulunduğu altı sütunlu bir tapınağın önden görünümüyle birlikte betimlenmektedir. Tapınağın içinde ise sola dönük bir şekilde oturan Sarapis, uzun bir asa tutmakta ve sağ elini Kerberos'un üzerine uzatmaktadır (Şekil 22). Sarapis, Isis ve Demeter'in üçlü bir grup olarak tasvir edildiği bir diğer dikkat çekici sikke tipi ise öne çıkmaktadır³⁹¹. Bu sikkelerde, tahtında oturan Sarapis'in önünde elinde sistrum bulunan Isis ve arkasında meşale taşıyan Demeter bulunmaktadır (Şekil 37). Bu tasvirin kökeninin Aleksandreia'dan geldiği ve Roma İmparatorluk Döneminde taş kabartmalarda ve kandillerde benzer örneklerin olduğu belirtilmektedir³⁹².

Pamphylia'nın neredeyse tüm kentlerinde, Serapis ve Isis adına yazılmış adak yazıtları bulunmaktadır³⁹³. Aspendos'ta, Hellenistik Döneme ait bir mezar steli³⁹⁴ ve Roma Dönemine ait bir yazıt üzerinde ortaya çıkan theophorik isimler, Sarapis'in belki kült olarak olmasa da önemli bir tanrı olarak Aspendos'un inanç sistemine entegre olduğunu belgelemektedir. Bu dokümanlardan biri, Hellenistik Döneme ait mezar stelinde yer alan Σεραπίω ifadesidir (n. 3.7.25). Bu isim, Sarapis'e atıfta bulunmakta ve onun Aspendos'ta önemli bir yere sahip olduğunu yansıtmaktadır. Diğer bir kaynak ise Roma Dönemine ait olan ve C. Brixhe ve R. Hodot tarafından yayınlanan bir yazıttır³⁹⁵. Bu yazıtta ise Σεραπίωνα Σεραπίωνος ifadesi yer almaktadır (n. 3.7.7). Bu isimlerin Sarapis'in adından türetilmiş olması, Aspendos halkının Sarapis'i benimsediğini ve ona bir inanç beslediğini gösteriyor olabilir. Bu bağlamda,

³⁹¹ Bkz. SNG France 3, n. 171.

³⁹² Hornbostel, 1973: 373.

³⁹³ Alanya için bkz. Nollé vd., 1985: 127 n. 4; Side için bkz. Nollé, 1993a: 272 vd. n. 16.

³⁹⁴ SEG XII 494a; Brixhe, 1976 n. 74.

³⁹⁵ Brixhe ve Hodot, 1988: 72-73 n. 22.

Aspendos'un dini kapsamında Sarapis kültüne dair bazı somut kanıtların mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, Aspendos'ta Sarapis'in kült olarak tapınım gördüğüne dair kesin kanıtlar eksik olsa da bazı belirtiler bu tanrının Aspendos'ta belirli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu belirtiler arasında MÖ III. yüzyıla ait bir papirüs üzerindeki mektup ve Hellenistik Döneme ve Roma Dönemine ait mezar yazıtları gibi theophorik isimler içeren yazıtlar bulunmaktadır. Mektupta Sarapis'e bir tapınak yapılması için izin istenmesi ve mezar stelinde Sarapis'in adının geçmesi, Aspendos kenti tarafından önemsendiğini göstermektedir. Ayrıca, theophorik isimlerin kullanımı, Sarapis'in Aspendos'taki inanç sisteminde yer aldığını ve halk arasında önemli bir figür olarak kabul edildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, Aspendos'ta Sarapis kültürünün varlığını kesin olarak doğrulamak için daha fazla epigrafik ve arkeolojik kanıtın ortaya çıkarılması gereklidir.

2.2.17 Pan Kültü

Aspendos'un Gordianus III (MS 238-244) Dönemine ait sikkeleri üzerinde Pan tasviri görülmektedir. Bununla birlikte Mısır'ın Res el Kanais bölgesinde bulunan Pan kutsal alanındaki yazıtlar, Pamphylia halkının MÖ III-I. yüzyıllar arasındaki Dönemde var olan tapınım pratiklerini belgeleyen önemli kanıtlardır. Perge'li Eumelos'un oğlu Didymarkhos'un adı, Pan Soter'e yapılan üç ayrı adak yazıtında geçmektedir³⁹⁶. Perge'li Molesis ve Aspendos'lu Erymnesis gibi diğer kişiler de Pan'a adak sunarak tanrının korumasını ve lütfunu talep etmişlerdir. Aspendos'lu Dionysios'un da Pan'a adak sunarak tanrının lütfunu kazandığı belgelenmiştir³⁹⁷. Sikkeler üzerinde ise Pan; ayakta, sola dönük, elinde *syrinks* ve *pedum* tutarken tasvir edilmektedir (Şekil 38).

2.2.18 Eurymedon Kültü

Aspendos'un sikke buluntuları arasında sıkça görülen tasvirlerden biri nehir tanrısı Eurymedon'a aittir³⁹⁸. Eurymedon'un Aspendos sikkeleri üzerindeki tasvirleri MS II. yüzyılın sonlarından itibaren başlamış ve MS III. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu tasvirlerde Eurymedon genellikle benzer bir konumda betimlenmiştir: tek başına betimlendiğinde genel olarak içinden su akan bir küp üzerinde uzanmış halde ve elinde bir su kamışıyla betimlenmiştir (Şekil 39). Tykhe ile birlikte olan betimlerinde ise Tykhe'nin ayakları altında durmaktadır (Şekil 40). Ancak, nadir bir örnekte elinde Aphrodite Kastnietis'in kült heykelini tutarken tasvir

³⁹⁶ Bernand, 1972 n. 25, 39, 40; Dağlı Dinçer, 2020: 236.

³⁹⁷ Bernand, 1972 n. 84; Dağlı Dinçer, 2020: 236.

³⁹⁸ Babelon, 1898 n. 3261; BMC Pamphylia: 107 n. 97.

edilmiştir (Şekil 15). Aspendos’a özgü olan bir başka tasvirde ise Sarapis, quadriga üzerinde asasını tutarken ve elini kaldırırken tasvir edilmekte, *quadriga*’nın altında ise nehir tanrısı Eurymedon kollarını açmış bir şekilde tasvir edilmektedir (Şekil 36). Yine de bu tasvirlerin sadece Roma İmparatorluk Dönemine ait sikkelerde bulunması, Aspendos’ta Eurymedon’a özgü bir kültün olduğunu doğrulamak için yeterli değildir. Zira, nehir tanrılarının sikke resimlerinde sıkça yer alması, sadece sikkelerin basıldığı yerlerde bir kültün varlığını göstermez ve bu durum elbette Aspendos için de geçerlidir. Bu nedenle, Eurymedon’un Aspendos’taki tapınım pratiği hakkında daha kesin bir bilgiye sahip olabilmek için başka arkeolojik ve epigrafik kanıtların ortaya çıkması gerekmektedir.

Aspendos’taki sikke buluntuları, tanrı tasvirlerinin varlığından hareketle kültlerin kanıtlarını ortaya koymak için yaygın bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ancak bu yöntemin güvenilir bir şekilde uygulanabilmesi için, epigrafik kaynaklara başvurma önemli olduğu unutulmamalıdır³⁹⁹. Nehir tanrılarına ait tasvirlerin neredeyse aynı dönemde ortaya çıktığı göz önüne alındığında, bu tür imgelerin şehirler arasındaki rekabet ve kimlik oluşumuyla ilişkili olabileceği düşünülebilir. Aspendos’ta bulunan nehir tanrılarının sikkelerde temsil edilmesi, sadece bir kültün varlığını değil, aynı zamanda şehrin tanımlayıcı bir özelliğini de yansıtabileceğini düşündürmektedir.

2.2.19 Ares Kültü

Aspendos’un nümizmatik verileri, MÖ V. yüzyıla tarihlenen sikkelerde ilgi çekici tasvirler sunmaktadır. Bu sikkelerde öne çıkan bir savaşçı figürü yer almaktadır: sol elinde yuvarlak bir kalkan ve sağ elinde bir kılıç, hançer ya da mızrak taşımaktadır. Bu figürün kimliği hakkında çeşitli teoriler öne sürülmüştür, örneğin bir hoplit ya da yerel bir kahraman olabileceği düşünülmüştür⁴⁰⁰. M. Gonzales, Aspendos sikkelerini Sillyon’un MÖ III. yüzyıl sikkeleriyle karşılaştırarak, bu tasvirlerin Aspendos’ta Ares’e atıfta bulunabileceğini öne sürer. Ancak, epigrafik verilerin eksikliği, bu tasvirlerin kesin bir şekilde yorumlanmasını zorlaştırmıştır⁴⁰¹. RPC’ye göre bir Maximinus (MS 235-238) Dönemi sikkesinde Ares ayakta, elinde mızrak ve ters çevrilmiş kılıç tutarken tasvir edilmiştir (Şekil 41).

Aspendos’daki diğer buluntular da Ares kültünün varlığına işaret etmektedir. Külte dair theophorik isimler Roma Dönemi yazıtlarında da geçmektedir. Aspendos’ta bulunan ve Paulina’nın onurlandırıldığı yazıtta bir tephorik isim bulunmaktadır. Bu yazıtta Demetrios’un babası olarak Ἀρε[τᾶ] ifadesi geçmektedir (n 3.3.1). Roma Dönemine tarihlenen bir desenli stel

³⁹⁹ Brandt, 1988: 246.

⁴⁰⁰ www.wildwinds.com; Tekin, 1991: 13-20.

⁴⁰¹ Gonzales, 2004: 374.

üzerinde ise, $\text{ἱερεὶ Ἀρεὼς Κυαίῳ Ἀντιχάμου}$ ⁴⁰² ifadesi yer almaktadır (n. 3.7.36). Bu ifade, Aspendos'ta Ares'in rahipliğini yapmış olan Kyaaios adlı bir kişiye atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, başka bir imparatorluk dönemi yazıtında⁴⁰³ da Kyaaios adı geçmekte ve bu yazıt, epigrafik kanıtlarla desteklenen bir şekilde Ares kültünün varlığını kesin olarak kanıtlamaktadır.

2.2.20 Helios Kültü

Aspendos'ta Roma Dönemine ait bir mezar taşı, Korbalis adındaki bir kadın için dikilmiştir. Bu mezar taşında yer alan $\text{Κορβαλὶς ἱερέως Ἡλίου Λάγου}$ ⁴⁰⁴ ifadesi, Korbalis'in babası olan Lagos'un Helios'un rahipliğini üstlendiğini vurgulamaktadır (n. 3.7.35). Bu durum, Aspendos'ta Helios kültünün mevcut olduğunu ve hatta bu tanrıya adanmış bir tapınının varlığını göstermektedir. L. Robert, Selge'deki benzer örnekler üzerinden yola çıkarak Lagos isminin yerli bir ad olduğunu belirtmiştir⁴⁰⁵. Korbalis'in babası Lagos Helios kültünün rahipliğini yaparak bu kültün Aspendos *pantheon*'unda yer edindiğini göstermektedir. Aspendos'ta Helios'un tapınınının varlığı, bölgenin genelinde yaygın olan Helios kültüyle de uyumludur bu da muhtemelen Ἡλιάδας theophorik isminde bir yansıma olarak yer bulmuştur⁴⁰⁶. Küçük Asya'nın güneyinde, özellikle de Apollon tapınımla yakından ilişkili olan Helios kültünün Aspendos'ta da temsil edilmesi şaşırtıcı değildir⁴⁰⁷.

2.2.21 Apollon Kültü

Aspendos yazıtlarının incelenmesi, öncelikle Apollon'dan türetilen theophorik şahıs isimlerinin yoğunluğunu gözler önüne sermektedir⁴⁰⁸. Aspendosluların kendi şehirleri dışında da bu isimlerle belgelendiği gözlemi, bu bulgunun doğruluğunu pekiştirmektedir; zira Ἀπολλώνιος ismi (3.1.2; 3.4.1; 3.7.46; 3.7.47; 3.7.49) oldukça sık rastlanan bir örnektir⁴⁰⁹. Ayrıca Apollodoros theophorik ismi de Aspendos'ta bulunan bir memur listesinde belgelenmiştir (n. 3.4.1). Theophorik isimler, Apollon kültünün varlığına dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir, ancak bu konuda daha fazla ispat gerekmektedir. MS II. ve III. yüzyılda basılmış Aspendos sikkeleri üzerinde Apollon tasvirinin bulunması da kültün varlığını desteklemektedir⁴¹⁰.

⁴⁰² Hereward, 1958: 66 n. 12; SEG XVII n. 650; bkz. n. 3.7.36.

⁴⁰³ Lanckoroński, 1890: 183 n. 98.

⁴⁰⁴ Hereward, 1958: 66 n. 11; SEG XVII n. 649; bkz. n. 3.7.35.

⁴⁰⁵ Robert, 1963: 117 vd.

⁴⁰⁶ Brixhe, 1976: 273 n. 138.

⁴⁰⁷ Cahn, 1975: 29 vd.

⁴⁰⁸ Brixhe, 1976: 135; 138 vd.

⁴⁰⁹ SEG III n. 334.

⁴¹⁰ Imhoof-Blumer, 1974: 322 n. 50.

Aspendos'da Apollon'un ikonografik temsilleri, MS I.-III. yüzyıllara ait sikkeler üzerinde çeşitli betimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Apollon bir lyra ile birlikte üzerine defne dalı yerleştirilmiş bir tripod arasında (Şekil 42) ya da bir defne dalı ile bir lyra arasında betimlenmiştir (Şekil 43). Ayrıca, bazı tasvirlerde Apollon, bir tripod üzerine dirseğini koymuş şekilde betimlenmiştir (Şekil 44). Bu tasvirlerde yanında yılan sarılmış bir tripod da bulunmaktadır (Şekil 45). Bazı sikkelerde ise Apollon, bir defne dalı ve bir lyra tutarken ya da bir lyra ile bir taç tutarken resmedilmiştir (Şekil 46). Bu çeşitlilik, Aspendos'ta Apollon'un farklı yönlerini ve niteliklerini temsil ettiğini göstermektedir. Apollon, kehanet tanrısı olarak tripod ile ilişkilendirilirken, müzik ve sanat tanrısı olarak da lyra ve defne dalı sembolleriyle betimlenmiştir. Aspendos sikkelerinde Apollon'un bu farklı tasvirleri, şehirdeki Apollon kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Bunun yanı sıra, Aspendos'un Roma Bazilikası'nda 2015 yılına tarihlenen kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan çıplak bir Apollon heykeli (Şekil 47), Apollon'un şehirdeki görünüşünün somut bir kanıtını sunmaktadır⁴¹¹. Heykel, sol omzuna bir *khlamys* bağlı olarak tasvir edilmiştir. Bu buluntu, Apollon'un Aspendos'un dini ve görsel manzarasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Apollon kültürünün sadece sikkelerde değil, aynı zamanda heykelerde de canlı bir şekilde var olduğunu ve şehir halkının bu tanrıya olan bağlılığını ve tapınma geleneğini vurgulamaktadır.

H. Cahn'ın çalışması, zengin materyal kanıtlarına dayanarak Apollon'un sembolik önemi ve özellikle Küçük Asya'nın güney bölgelerinde bu sembolün çeşitli materyallerle desteklendiği konusunda önemli bir bilgi sunmaktadır⁴¹². H. Cahn, Apollon ve aslan figürü arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde incelemiş ve bu sembolün Apollon kültürünün önemli bir parçası olduğunu göstermiştir. Özellikle Aspendos'ta, MÖ V./IV. yüzyılda basılan ve arka yüzünde aslan protomu bulunan bir sikke⁴¹³ ve MÖ VI. yüzyıla ait nekropolde bulunan aslan figürü, H. Cahn'ın iddialarını destekleyen önemli bulgular arasındadır⁴¹⁴. Bu buluntular, Aspendos'ta Apollon kültürünün var olduğu hipotezini güçlendirmektedir. Ancak, özellikle yazılı kanıtların eksikliği nedeniyle bu hipotez henüz kesinlik kazanmamıştır ve daha fazla araştırma ve epigrafik verilerin ortaya çıkması gerekmektedir.

⁴¹¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdir?8211CE2493638723E83223A4A0DECBFC>.

⁴¹² Cahn, 1975: 29 vd.

⁴¹³ von Aulock, 1965 n. 4501.

⁴¹⁴ Strooka, 1977: 498 vd.

2.2.22 Hermes Kültü

Aspendos antik kentindeki araştırmalar, kesinlikle tanrı Hermes'e adanmış bir kültün varlığını ortaya koymaktadır. Bu kült, epigrafik buluntular sayesinde aydınlatılmıştır. Kırılmış bir yazıt üzerindeki Ἑρμῆς Ἑρμοῦ⁴¹⁵ ifadesi dikkat çekicidir (n. 3.8.3). Bu ifade, yazıtta geçen Sosipatros adındaki kişinin babasının bir Hermes rahibi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, başka bir yazıtta ise ἱερέως Ἑρμοῦ Ἀρίστο[υ] ifadesiyle, imparator rahibi olan Demetrios adlı kişinin babasının ismi *genetivus* halinde belirtilmektedir (bkz. n. 3.3.2). Demetrios'un babası da Hermes rahipliği yapmıştır, bu da Aspendos'ta Hermes kültünün kesinlikle var olduğunu gösteren güçlü bir kanıttır. Bu bulgular, Aspendos'un dini hayatında Hermes'in önemli bir figür olduğunu ve bu tanrıya adanmış ritüellerin ve ibadetlerin gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Nümizmatik kanıtlar, bu yazıtları destekleyen önemli deliller sunmaktadır⁴¹⁶. Aspendos'ta bulunan Hermes'i tasvir eden sikkeler, MS II. ve III. yüzyıllara aittir⁴¹⁷. Bunun yanı sıra, MÖ IV. ve I. yüzyıllar arasına tarihlenen diğer bazı sikkeler de Hermes'i tasvir etmektedir bu sikkelerde Hermes, belirgin özellikleri olan *kerykeion* ve kanatları ile birlikte betimlenmektedir. Roma İmparatorluk Döneminde, özellikle MS I. ve III. yüzyıllar arasında, diğer Pamphylia kentlerinin sikkelerinde de benzer tasvirler görülmektedir. Örneğin, Aspendos'un MS II-III. yüzyıl sikkelerinde Hermes ayakta dururken veya bir kaya üzerinde otururken, elinde bir kese ve *kerykeion* ile betimlenmektedir (Şekil 48). Bu nümizmatik buluntular da Aspendos'ta Hermes kültünün varlığını desteklemektedir.

2.2.23 Demeter Kültü

Demeter kültü Aspendos'ta da Sillyon ve Perge gibi büyük bir öneme sahipti. Bu durumu destekleyen kanıtlardan biri, Elagabalus (MS 218-222) Döneminde basılan bir Aspendos sikkesidir. Sikkenin arka yüzünde, Serapis, elinde uzun bir meşale tutan Isis ve muhtemelen arkasında sola bakan Demeter tasvir edilmiştir (Şekil 37). Bu, Mısır kökenli tanrıların Aspendos'ta önemli bir varlığa sahip olduğunu gösteren bir diğer işarettir. Aspendos kenti, Hellenistik Dönemden itibaren Mısır ile sıkı bir ilişki içindeydi ve bu dönemde Mısır tanrılarının kültü Aspendos'ta açık bir şekilde görülebiliyordu. Özellikle Demeter ve Isis arasında bir bağlantı bulunmaktaydı. Mısır kültüründe, Demeter ve Isis tanrıçaları doğanın bereketi, bolluğu ve anneliği sembolize eden önemli figürlerdi⁴¹⁸. Ancak Aspendos'ta bu eşdeğerlik tam olarak yansıtılmamıştır. Örneğin, Severus Alexander (MS 222-235) Dönemine

⁴¹⁵ Lanckoroński, 1890: 183 n. 99.

⁴¹⁶ Imhoof-Blumer, 1977: 174 n. 5; von Aulock, 1965 n. 4583.

⁴¹⁷ BMC Pamphylia: 103 n. 77; Imhoof-Blumer, 1974: 318 n. 334.

⁴¹⁸ Tobin, 1991: 187-200.

ait bir sikke üzerinde Demeter, ayakta durmakta ve elinde uzun bir meşale ve mısır başakları tutmaktadır (Şekil 49). Bu, diğer Pamphylia kentlerindeki tasvirlerle benzerlik göstermektedir ve Demeter'in Aspendos'taki özel kültüne işaret etmektedir.

Aspendos'un Demeter kültüne dair sikke imgeleri, epigrafik kanıtlarla da desteklenmektedir. Bu bağlamda, Roma İmparatorluk Dönemine ait bir Aspendos mezar yazıtı, $\iota\epsilon\rho\epsilon\alpha \Delta\eta\mu\eta\tau\rho\omicron\varsigma \text{ Ζωβάλιμα}$ ifadesiyle Zobalima adlı bir kişiden bahsetmektedir⁴¹⁹. Bu mezar steli, Astragalos'un kızı Zobalima'nın adını Demeter rahibesi olarak kaydetmektedir (n. 3.7.49). Bu durum, Aspendos'ta bir Demeter kültünün varlığına dair kesin bir kanıt olarak görülebilir. Sonuç olarak Aspendos'un İmparatorluk Dönemi sikkesinde temsil edilen ve daha önce vurgulanan $\Delta\alpha\mu\acute{\alpha}\tau\rho\epsilon\upsilon\varsigma$, Paulina'nın onurlandırıldığı yazıtta (n. 3.3.1) geçen $\Delta\eta\mu\eta\tau\rho\iota\omicron\nu$ ya da imparator rahibi Demetrios (n. 3.3.2) gibi isimlerle ve Zobalima'nın rahip olarak adının kaydedildiği epigrafik belgelerle de ilişkilendirilen Demeter'in Aspendos'ta bir kült olarak varlığına kesin gözüyle bakılabilir⁴²⁰.

2.2.24 Zeus Kültü

Aspendos antik kentinde kesinlikle var olan bir diğer kült, Zeus'e ait olan ayrı bir kùltür. Zeus ve Hera'nın ortak tapınımının yanı sıra ayrı bir Zeus kültünün varlığı da gözden kaçırılmamalıdır. Athena ve Zeus için kesin bir kanıt bulunmasa da Aspendos'ta Athena'ya özgü ayrı bir kültün mevcut olduğu bilinmektedir (bkz. n. 2.2.4). Buna benzer şekilde, Zeus için özel olarak kurulmuş olan bir kültün varlığını da dikkate almak gerekir. Bu durum, Aspendos'un çok katmanlı dini yapıları ve tanrısal inanç sistemleriyle zengin bir kültürü yansıttığını göstermektedir.

Aspendos *pantheon*'unda tanrı Zeus'in kendi kültüne sahip olduğu gerçeği, nadir rastlanan bir olay değildir. Aspendos'taki Zeus rahiplerini kaydeden iki Helenistik yazıt⁴²¹, kültün genel bir resmini sunarak külte dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Epigrafik kanıtlar, MS II. yüzyılda da Aspendos'taki Zeus kültü hakkında bilgi vermektedir. Aspendos'ta Belkıs'ta bir tarlada bulunan, üstünde üçgen bir alınlık olan dikdörtgen bir stel üzerine Pamphylia lehçesi ile yazılmış bir yazıtta, Büyük Zeus Dios Megalos'un rahipliğini yapan Aristopolis'in çocukları Theodoros ve Na'nın isimleri kaydedilmiştir⁴²². Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen başka bir yazıtta ise Zeus, Hera ve Aphrodite Kastnietis'e sunulan bir adak belgelenmiştir (bkz. n. 3.2.3). Zeus kültü, Küçük Asya'da geniş bir yaygınlığa sahip olsa da sikkelerdeki tasvirlerde

⁴¹⁹ Brixhe, 1965: 130. n. 27.

⁴²⁰ Brixhe, 1976 n. 22, 39, 40, 64, 70, 131.

⁴²¹ Brixhe, 1976 n. 134; SEG XII n. 485.

⁴²² Brixhe, 1996: 75-76 n. 246.

her zaman yanında olan Hera için özgün bir kültü belgeleyen kanıtlar sınırlıdır. Zeus isminden türetilen theophorik isimlere de Aspendos'un Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarında rastlamaktayız. MS II. yüzyıla ait kentin başhekim Zóilos'a ithafen yazılan bir onurlandırma yazıtında iki şahıs ismi geçmektedir. Sözü edilen yazıtta Başhekim Zóilos'un baba ve dede adı Διοκλῆς (Zeus'in ünü), dedesinin babası ise Διοδότος (Zeus'in armağanı) olarak geçmektedir. Her iki şahıs isminin de tanrı Zeus'in adından türediği anlaşılmaktadır. Bu durum, Aspendos'ta Zeus'in daha belirgin bir figür olarak algılandığını göstermektedir. Aspendos *pantheon*'u hem yerel dinî gelenekleri yansıtan hem de bölgesel etkileri yansıtan karmaşık bir yapıya işaret etmektedir.

2.2.25 Themis Kültü

MS II.-III. yüzyıllara tarihlenen Themis tasvirli Aspendos sikkeleri⁴²³, üzerlerindeki semboller ve nesnelerin yanı sıra genel olarak kültürel bağlamı dikkate alındığında, Themis kültüne işaret etmek için yeterli kanıt sağlamamaktadır. Bu sikkelerin üzerinde yer alan Themis figürü, bazen otururken bazen ayakta bir *amphora*'ya çakıl taşı bırakırken tasvir edilmektedir. Bununla birlikte, Themis'in yanında tasvir edilen nesneler, Aspendos'taki agonlar ve festivallere gönderme yapmaktadır⁴²⁴. Ayrıca, Pamphylia, Pisidia ve Kilikya bölgelerinde ΘΕΜΙΑΕΣ olarak adlandırılan festivallerin varlığı da dikkate alınmalıdır⁴²⁵. Aspendos sikkelerinde yer alan Themis tasviri, bu festivallerin genel bir sembolü olabilir veya Aspendos'un bu bölgesel festivallere katılımını ve kültürel bağlarını yansıtır olabilir.

2.2.26 Aspendos'ta Tek Tanrı İnancı

Eldeki bulgulara göre, Aspendos'ta bulunmuş ve MS I-II. yüzyıla tarihlenen bir yazıt, belki de Yahudi cemaatinin pagan gelenek ve ritüellerine karşı tutumuna ve algısına aydınlatıcı bir örnek sunmaktadır. Bu yazıt, bir silindirik sunağın üzerine kazınmış olup, Aspendos'taki bir evde (Hasan Arı'nın evinin önünde) bulunmuştur. Bu sebeple ne yazık ki, yazıtın bağlamı ve ilişkili yapısı hakkında sınırlı bilgiye sahibiz. Ancak içerisinde yer alan Θεῷ ἁψευδ[εῖ καὶ] ἄχειροποιήτῳ| εὐχὴν ifadesi, “dürüst ve (insan) eliyle yapılmamış tanrıya” anlamına gelmektedir (n. 3.2.1).

ἁψευδής sıfatı, pagan inanç sistemlerinde, tanrılara atfedilen özellikleri tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Bu terim, zaman içinde hem pagan hem de Yahudi ve Hristiyan topluluklar tarafından etkilenecek benimsenmiştir. ἁψευδής, Yunan mitolojisinde önemli bir

⁴²³ von Aulock, 1965 n. 4596, 4598.

⁴²⁴ Karl, 1975: 57 vd.

⁴²⁵ Karl, 1975: 142.

yere sahip olan Nereidlerden birinin adı olarak da bilinir. Homeros, Nereidlerden birini bu sıfatı kullanarak adlandırmaktadır⁴²⁶. Ayrıca, Atina’da bir *arkhon*’un da bu terimi kullanmış olduğu bilinmektedir⁴²⁷. Hesiodos’un ise, Nereus’e atfettiği ἀψευδής sıfatı genellikle kahinlerin doğruluklarına atıfta bulunmak için kullanılmıştır⁴²⁸. Aiskhylos’un Khoephoroi oyununda ise Apollon, “yalansız kâhin” anlamına gelen μάντις ἀψευδής olarak anılmıştır⁴²⁹. Bu nedenle, ἀψευδής teriminin θεός ἀψευδής şeklinde kullanımının, sadece Yeni Ahit’te değil, antik Yunan edebiyatında da mevcut olduğu görülmektedir.

ἀχειροποίητος sıfatı, Herodotos tarafından kullanıldığı⁴³⁰ dönemden Hristiyan metinlerine uzanan literatürde yer tutan dikkate değer bir terimdir. Köken olarak ἀ- öneki, olumsuz bir anlama gelirken, χεῖρ kelimesi ise el anlamına gelmektedir. Bu terim hem antik pagan metinlerinde hem de Hristiyan literatüründe kullanılmış ve farklı anlamlar kazanmıştır. Özellikle Hristiyan metinlerinde, ἀχειροποίητος terimi, yaratıcının veya ilahi varlığın insan eliyle değil, doğrudan Tanrı tarafından yapıldığı anlamında metaforik bir ifade olarak kullanılmaktadır.

Yeni Ahit’te, ἀχειροποίητος terimi, İsa’nın kilisesini ifade etmek için kullanılmıştır. ἀχειροποίητος ναός ifadesi, “el ile yapılmamış tapınak” anlamında kullanılmaktadır⁴³¹. Bu ifade insan yapımı olan Kudüs Tapınağı için kullanılan τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον ifadesi ile karşıtlık oluşturur⁴³². Bu terim, İsa’nın bedeni olarak kabul edilen kiliseyi, Tanrı’nın doğrudan işi olarak niteler. Aynı şekilde, Meryem’in ve bazı azizlerin tasvirlerinde de kullanılmıştır. Yunanlı Hristiyan yazarlar, Meryem’in resimlerini ἀχειροποίητος olarak adlandırarak, onların insan eliyle değil, Tanrı tarafından yapıldığına dair inançlarını ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımın sebebi, Tanrı’yı doğuran bir figürün tasvirlerinin de insan elinden değil yine Tanrı’nın kendisinden geldiği düşüncesidir⁴³³.

Aspendos’ta bulunan bu yazıttaki Hristiyan sembollerinin eksikliği, yazıtın yaratıcısının veya kaynağının bir Hristiyan olduğu olasılığını düşük kılmaktadır. Bu durumda, taş üzerindeki yazıtın, döneminde ortaya çıkan yeni ve yüce bir tanrı arayışının bir ifadesi olabileceği düşünülebilir⁴³⁴. Yazıtın içeriğinde kullanılan ἀψευδής (dürüst) terimi, pagan kehanet

⁴²⁶ Hom. *Il.* 18.46.

⁴²⁷ Diod. 12.36.

⁴²⁸ Hes. *Theog.* 233.

⁴²⁹ Aiskh. *Kho.* 459.

⁴³⁰ Hdt. I.195: ... πᾶν τὸ σῶμα. σφρηγῖδα δὲ ἕκαστος ἔχει καὶ σκήπτρον χειροποίητον: ἐπ’ ἐκάστῳ δὲ σκήπτρῳ ἔπεστι πεποιημένον ἢ μῆλον ἢ; Hdt. *Historiae* II, 149: ... εὐῶσα βάθος, τῇ βαθυτάτῃ αὐτῇ ἑωυτῆς, πεντηκοντόργυιος. ὅτι δὲ χειροποίητος ἐστὶ καὶ ὀρυκτὴ, αὐτὴ δηλοῖ: ἐν γὰρ μέσῃ τῇ; Klauser, 1950: 67-71.

⁴³¹ Marc. 14.58.

⁴³² Brixhe ve Hodot, 1988: 125.

⁴³³ Kittel ve Friedrich, 1973: 425-426. (“Ἀχειροποίητος passim Graeci scriptores Christi vel Deiparae imagines, quas divinitus nec arte humana pictas putabant”). Thesaurus).

⁴³⁴ Brixhe ve Hodot, 1988 n. 42.

yazıtlarında sıkça rastlanan bir ifadedir ve bu nedenle yazıtın yorumlanması konusunda belirsizlik yaratmaktadır⁴³⁵. Başka bir görüş ise yazıtın, Yahudiliğe yakınlık hissedilen bir pagan tarafından adanmış olabileceği yönündedir⁴³⁶. Ancak, mevcut kanıtların kesin olmaması nedeniyle, yazıtın tam olarak kim tarafından ve hangi amaca hizmet etmek için yapıldığı konusunda hala tartışmalar devam etmektedir. Bu durum, Aspendos'ta bulunan bu yazıt, Antik Dönemdeki dinlerin etkileşimi ve dönüşümü üzerine bir kanıt niteliği taşıyor olabilir.

2.2.27 Tanrıça Roma Kültü

Bir Aspendos sikkesinin arka yüzünde, MS III. yüzyıla ait olan ve Aspendos'un kişileştirilmesiyle birlikte tasvir edilen tanrıça Roma, önemli bir kültün işaretlerini sunmaktadır. Bu durum R. Mellor tarafından Aspendos'ta bir Roma kültünün varlığına dair iddiaları ortaya çıkarmıştır⁴³⁷. Sikkenin detayları, Roma tanrıçasının belirgin bir şekilde betimlenmesiyle, Aspendos halkının Roma kültüne olan bağlılığını ve onun güçlü etkisini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, daha sağlam bir kanıt olarak, MS yaklaşık 18-19 yıllarına tarihlenen bir imparator ithaf yazıtı da bulunmaktadır⁴³⁸. Bu yazıt, Κυδροπόλεις ιερέως Ρώμης ifadesini içermekte olup, Aspendos'ta tanrıça Roma'nın rahipliğini yapan Kydropolis adlı bir kişiyi belgelemektedir (n. 3.1.2). Bu yazıt, Roma kültünün Aspendos'ta somut bir varlık olduğunu ve toplumun Roma tanrıçasına olan saygı ve bağlılığını göstermektedir. Ayrıca, kişinin adı da tarihlendirme unsuru olarak değerlendirilmiştir.

2.2.28 İmparator Kültü

Küçük Asya'da *divi imperatores*'e resmi olarak tapınıldığı gerçeği, birçok *polis*'te mevcuttur. Aspendos'ta da imparator kültünün⁴³⁹ varlığı, yakın komşu kentler Attaleia, Perge ve Side gibi yerlerde bulunan imparator kültü uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. Epigrafik belgeler, Aspendos'un imparator kültünün varlığını doğrulamaktadır ve bu kültün kentte resmi bir kuruma sahip olduğunu göstermektedir. Aspendos'ta imparatorluk kültüne dair daha fazla detayın araştırılması, özellikle literatürde yer alan imparator heykellerinin⁴⁴⁰ yanı sıra, bir imparatorluk kültü için tapınak olup olmadığının belirlenmesi oldukça önemlidir. Ayrıca, Aspendos genellikle νεωκόρος unvanıyla onurlandırılan polis listelerinde yer almamaktadır⁴⁴¹.

⁴³⁵ Ameling, 2004: 458-460 n. 218.

⁴³⁶ Van der Host, 1992: 32-37.

⁴³⁷ BMC Pamphylia; 109 n. 104; Mellor, 1975: 87 vd.

⁴³⁸ Oktan ve Adak, 2020: 100 n. 1.

⁴³⁹ Bkz. Baz, 2013; Brandt, 1988: 248; Herz, 1955/1975; Wlosok, 1978

⁴⁴⁰ Phil. vit. Apoll. I.15; krş. Akdoğan Arca vd., 2011: 291; Pekáry, 1985;

⁴⁴¹ Pick, 1904: 1 vd.; RE XVI (1935) Suppl. 2422 vd. s. v. Neokoroi (Hanell).

Bununla birlikte, Aspendos, Roma ile olan ilişkilerini güçlendirmek amacıyla İmparator Tiberius Döneminde aktif bir şekilde çalışmıştır. İmparator Tiberius'a atfedilen ve büyük olasılıkla ona adanmış iki yazıttan ilki İmparator Tiberius'a (n. 3.1.3), ikinci yazıt ise Tiberius'un bir çocuğuna adanmıştır (n. 3.1.1, 3.1.2). İkinci yazıt, 1874 yılında Hirschfeld tarafından kaydedilmiş ve Brixhe ve Hodot tarafından Hirschfeld'in Viyana'da korunan kopyasından yola çıkılarak yayımlanmıştır. Daha sonra M. Oktan ve M. Adak tarafından yazıta ait başka bir parça ve yeni tamamlama önerileriyle birlikte tekrar yayımlanmıştır. Yazıtın B kısmı, Aspendos tiyatrosunun kuzey girişinde zemine monte edilmiş bir şekilde bulunmuştur:

- 01 [Γερμανικῷ Καίσαρι ἀνθ]-
[υπάτ]φ, υἱῷ Αὐτοκράτορ[ος Τι]-
2 [βερί]ου Καίσαρος Σεβαστ[οῦ]
vacat   ὁ δῆμος   vacat
4 [ἐπὶ τῷ]ν ἱερέως Καίσαρος Σ[εβ]-
[αστο]ῦ Ξενοκλέους, Δι[- -]
[ιερέως Τιβερίου Καίσαρος,]
B
Κυδροπόλεις ἱερέως Ῥώμης, Ἀπολ-
2 λωνίου ἱερέ<ω>ς Γερμανικοῦ Καί-
σαρος. Σοσίπατρος Ἀπολ- vacat
4 λωνίου κατὰ τὴν Ἀπολλωνίου διαθή-
vacat   κην   vacat

Yazıtın, Tiberius'un oğlu Drusus'a değil, S. Şahin'in önerisinden bu yana kabul edilen görüşe göre, Drusus'un evlatlık kardeşi Germanicus'a yönelik olduğunu belirtmek önemlidir⁴⁴². Bu tespit, anıtın inşasında etkili olan Germanicus rahibi Apollonios sayesinde ortaya çıkmıştır. İlginç bir şekilde, dört farklı rahibin ismi de tarihleme unsuru olarak kullanılmıştır.

Bu ithaf yazıtı Rahip Apollonios'un talebi üzerine Aspendos halkı tarafından Germanicus için dikilmiştir. Bu tür bir yazıtın, her zaman imparator veliahdının kente olan ziyaretiyle ilişkili bir anlam taşıması gerekmiyordu. Germanicus 18 yılındaki görevi sırasında Perge'yi ziyaret etmiş ve orada mahkeme düzenlemiştir. Bu bilgi elçi Apollonios'un hasarlı onur yazıtından çıkarılmaktadır⁴⁴³. Ancak bu metindeki unsurların kesin bir kanıtı bulunmamaktadır⁴⁴⁴. Germanicus'un yolculuğunun Rodos'tan doğuya doğru muhtemelen deniz

⁴⁴² Wörrle, 2007: 87.

⁴⁴³ I.Perge 23

⁴⁴⁴ Jones, 1995; Şahin, 1995: 23-26.

yoluyla devam ettiği ve konaklayabileceği birkaç Pamphylia kenti olduğu düşünülmektedir⁴⁴⁵. Ancak bunu destekleyen somut bir kanıt bulunmamaktadır. Aspendosluların bu ithaf yazıtı, muhtemelen tüm imparatorlukta büyük bir sevgi gören veliaht için sunulan bir sadakat beyanından ibarettir⁴⁴⁶. Ayrıca yazıt, Aspendosluların, iktidardaki imparator ile paralel olarak, Germanicus için de bir kült inşa ettiğini kanıtlamaktadır. Germanicus kültleri doğu bölgelerinde de bilinmektedir⁴⁴⁷. Bu nedenle Germanicus ve Tiberius'un sözde hala özgür olan Lykia'da da kült olarak tapınmaya tabi tutulduğu anlaşılmaktadır⁴⁴⁸. Devşirme olarak kullanılan ve G. Hirschfeld'in notlarına göre akropolün güneybatısında bir duvarın içinde bulunan bu yazıt, bir sunağa ait olabilir. Yazıtta, Ksenokles adındaki kişinin Caesar Augustus, Di[--]'in Tiberius Caesar, Kydropolis'in tanrıça Roma, Apollonios'un ise Germanicus Caesar rahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu rahipler, üstlendikleri bu önemli görevleri nedeniyle aynı zamanda yazıtta bir tarihleme unsuru olarak da kullanılmaktadırlar.

MS II. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta, ilginç bir ifade olan ἱερέως Γερμα- yer almaktadır (n. 3.8.1). Bu ifade, çeşitli yorumlara açık olup, dikkat çekici bir araştırma konusu teşkil etmektedir. ἱερέως terimi, özel bir isim olarak da kullanılabildiği için, bu durumda yazıtın sahibinin adı da olabilir⁴⁴⁹. Ancak, bu ifadenin isimden önce gelen bir unvanı ifade ettiği de düşünülebilir. Bu durumda, rahibin (ya da Hieres'in) babasının ismi olarak geçen Γερμανός veya Γερμανικός gibi yaygın bir Yunanca ismi taşıdığı öngörülebilir⁴⁵⁰.

ἱερέως Γερμα-

2 [νικοῦ Κα]ίς[αρος ----]

Bu kişilerin, rahip olarak görev yapmalarının yanı sıra, onların Aspendos'un yerli eşraf tabakasına mensup zengin ailelerden geldiklerinin kanıtı olmalıdır⁴⁵¹. Antik Akdeniz dünyasında, Roma'nın hakimiyeti altında bulunan kentlerdeki bu eşraf sınıfı, bu tür görevleri üstlenmek ve yerel toplumlarına ait kültlerin kurulmasına öncülük etmek için çabalamıştır. Bu nedenle, bu kültler, merkezi otorite baskısı yerine, zengin ailelerin talepleri ve zaman zaman kendi kaynaklarını kullanarak bu kültlerin finansmanını sağlamaları sonucu ortaya çıkmıştır⁴⁵². İmparatorluk rahipliği gibi görevleri icra etmek ve gerektiğinde bu tür kurumların masraflarını karşılamak, Roma vatandaşlığına sahip olma amacını taşımaktadır. Ksenokles ve Apollonios

⁴⁴⁵ Bkz. Halfmann, 1986: 169; Şahin, 1995: 30-31.

⁴⁴⁶ Krş. Halfmann, 1986: 169: "Germanicus'un Doğu Yunan'daki popülaritesinden kaynaklanan sayısız onur yazıtı, belirli bir kentte kaldığı sonucunu çıkartmayı zorlaştırmaktadır."

⁴⁴⁷ Şahin, 1995: 26-32; Metropolis'ten sunağın dokunulmazlığından bahseden Germanicus'a yeni bir ithaf yazıtı için bkz. Dreyer ve Engelmann, 2006: 174-175.

⁴⁴⁸ Bkz. Reitzenstein, 2011: 33 ve 37.

⁴⁴⁹ Brixhe ve Hodot, 1988 n. 44.

⁴⁵⁰ SEG XII n. 514 ve XXVII n. 1273 (Kilikia'dan 2 örnek)

⁴⁵¹ Böhme, 1995: 57; Goodman, 1997: 139; Quaß, 1993: 216; Rives, 1999: 135.

⁴⁵² Durant, 1949: 679; Jones, 1980: 1038; Schoedel, 1992: 272-358.

adlı rahiplerin İmparator kültünü yerine getirmeleri ve Yunanca isimlere sahip olmaları, yazıtın tarihlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Roma vatandaşlığına sahip olmasalar da daha sonraki dönemlerde kendileri veya aile üyelerinin Roma vatandaşlığı kazanmış olması olasıdır. Zira Yunan eyaletlerindeki yönetici sınıflar, zamanla Romalılaşma sürecine tabi tutulmuşlardır⁴⁵³. Bu bağlamda, Aspendos'un imparatorluk dönemindeki yerel elit sınıfının, Roma kültü ve ideallerine olan ilgilerini ve bağlılıklarını gösteren birer örnek olarak bu yazıt, önemli bir tarihsel kaynak niteliği taşımaktadır.

Ayrıca yine Aspendos'ta belgelenen bir yazıtta Demetrios adındaki bir imparator rahibi onurlandırılmaktadır. Yazıtta göre Demetrios, Aspendos'ta beş yıl süreyle imparator başrahipliği unvanını elde etmiştir. Ayrıca, kendi vatanındaki diğer Helenler arasında bu unvanı alan ilk kişi olarak anılmaktadır.

Aspendos, Pamphylia bölgesi içinde yer aldığından eyaletin MÖ 25 yılındaki kuruluşundan itibaren İmparator Vespasianus Dönemine (MS 69-79) kadar Galatia Eyaleti'nin bir parçası olarak kalmıştır⁴⁵⁴. Bu nedenle, Aspendoslular muhtemelen Galatia eyaletindeki imparator kültlerini benimsemiş olmalıdır⁴⁵⁵, ta ki Pamphylia'nın Lykia bölgesiyle birleşerek tek bir eyalet haline geldiği tarihe kadar⁴⁵⁶. Aynı şekilde, Attaleia'da da Drusus, İmparator Claudius ve imparator ailesine mensup kişiler için kültler kurulmuştur⁴⁵⁷.

Antik yazar Philostratos'un eserinde anlatılanlar, Aspendos kentinde imparator kültleri ile ilgili bir olaya dair önemli bilgiler sunmaktadır⁴⁵⁸. Philostratos'un Tyana'lı Apollonios'un Vita'sındaki anlatısına göre, Aspendos halkı içerisinde meydana gelen ciddi bir kıtlık döneminde, *arkhon*'luk görevini icra eden önde gelen bir kent *magistratus*'u ya da *demiourgos*'u, halk tarafından bu kıtlığın sorumlusu olarak suçlanır ve hatta yakılmak istenir. Ancak *arkhon*, kızgın kalabalıktan kaçarken, Tiberius'un heykellerine ve bazı kime ait olduğu bilinmeyen sunaklara sığınır. Bu heykeller, halk arasında Zeus Olympios'tan daha fazla korku uyandıran ve yenilmezlik simgesi olan figürler olarak kabul edilmektedir. Kişinin *asylia* hakkına saygı duyulduğundan, *arkhon* bu heykellerin yanında yer aldığına, kendisine halkın saldırısından korunmak için bir sığınak sağlamış oluyordu. Aspendoslular, *arkhon*'un bu hakkını gözeterek, meşalelerini *agora*'daki diğer sunakların üzerine yerleştirerek onu dinlemeye başlarlar. Bu durumda, ünlü Apollonios devreye girer ve halkı yatıştırarak *arkhon*'un

⁴⁵³ Brixhe ve Hodot, 1988: 121-123.

⁴⁵⁴ Adak ve Wilson, 2012: 1-40; Brandt ve Kolb, 2005: 21, 24; Leschhorn, 1992: 316-317; Mitchell, 1986: 23-24; Sherk, 1951: 15 vd.

⁴⁵⁵ Mitchell, 1993: 100.

⁴⁵⁶ Adak ve Wilson, 2012: 17-22; Brandt, 1992: 99; Eck, 1970: 75; Şahin ve Adak, 2007: 85-89.

⁴⁵⁷ Bean, 1958: n. 22, 24.; Gökalp, 2008: 54.

⁴⁵⁸ Phil. vit. Apoll. I.15; bkz. n. 3.9.7.

güvenli bir şekilde kaçmasına yardımcı olur. Ayrıca, kıtlıktan sorumlu olan *δυνάτοὶ* denilen kişilerin istifledikleri tahılın pazara getirilmesini de sağlar⁴⁵⁹. Ayrıca Philostratos yaşanan bu olaya ek olarak bir adamın, elinde Tiberius sikkesi tutan kölesine vurduğu için dinsizlikle suçlandığına dair bir olaya da değinmektedir. Bu olay, Apollonios'un halk arasında adaletin sağlanmasını ve sorunların çözülmesini temsil ederken, Aspendos'un imparator kültlerini benimseyen bir toplum olduğunu da göstermektedir. Bu anlatı, Aspendos'un kültürel, idari ve dini bağlamını anlamak için önemli bir kaynaktır.

Aspendos kentindeki imparator kültleriyle ilgili bu anlatılan hikâyeye dayanarak, M. Clauss *agora*'daki diğer sunakların da İmparator Tiberius için adandığı düşünmektedir⁴⁶⁰. Bu durum, Aspendos halkının, diğer kentlerde olduğu gibi agorada imparator kültü için ayrılmış bir alan oluşturduğunu göstermektedir⁴⁶¹. Philostratos'un anlatısı, bir dizi önemli noktaya işaret etmektedir. Tiberius'un tanrısal niteliği o kadar yüceltilmiştir ki, heykeli bile dokunulmaz bir kutsal alan (*temenos*) gibi korunmaktadır. Aynı zamanda, anlatıdan İmparatorluk kültü için ayrı bir tapınak inşa etmenin her zaman gerekli olmadığı da görülmektedir. Agora, geleneksel kültlerin ve İmparatorluk kültünün kamusal bir mekânda uygulanabileceği şekilde düzenlenmiştir. Bu durum, Aspendos halkının imparator kültünü agorada sürdürme tercihini ve bu alanda diğer sunaklarla birlikte kullanma pratiğini göstermektedir.

İmparator Tiberius kültünün Lykia Birliği tarafından organize edildiği ve MS III. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir⁴⁶². Bununla birlikte S. R. F. Price, genellikle Anadolu'daki imparator kültü uygulamalarında tek bir imparator için kurulan kültlerin uzun ömürlü olmadığını belirtmektedir⁴⁶³. Bu nedenle, Aspendos halkının da zamanla bu tür kültlerden ve uygulamalardan vazgeçtiği düşünülebilir⁴⁶⁴. Aspendos'un imparator kültleriyle ilgili geçmişi ve sonraki dönemdeki dini değişimlerinin daha detaylı bir şekilde incelenmesi için daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun ilerleyen dönemlerinde, Anadolu kentleri, sıklıkla değişen imparatorlara yönelik kültler kurmuştur⁴⁶⁵. Bu dönemde iktidarın sık sık el değiştirmesi, birden fazla imparatorun farklı bölgelerde ve kentlerde tanrısal bir statü kazanmasına neden olmuştur. Aspendos'ta su kemerinde bulunan bir onurlandırma yazıtı, Tiberius Claudius Italicus'un imparator kültüyle ilişkisine dair önemli bilgiler sunmaktadır⁴⁶⁶. Bu yazıtta, Italicus'un beş

⁴⁵⁹ Raeymaekers, 2000: 275-286.

⁴⁶⁰ Clauss, 1999: 305-306.

⁴⁶¹ Bkz. Bennett, 2007: 97; Zanker, 1987: 295.

⁴⁶² IGR III 474; Price, 1984: 61.

⁴⁶³ Price, 1984: 61.

⁴⁶⁴ Baz, 2013: 75.

⁴⁶⁵ Baz, 2013: 74.

⁴⁶⁶ IGR III 804; Lanckoronski vd., 1890: n. 64 h.

yılda bir düzenlenen Büyük Kaisareia adlı kült şenliğinde agonthetes olarak görev yaptığı belgelenmektedir. İmparatorun başrahipliği yanında, *dekaprotos*, *demiourgos*, *gymnasiarkhes* olarak önemli görevlerde de yer aldığı görülmektedir (n. 3.3.6). Italicus para talebinde bulunmadan üç defa imparatorlara elçilik de yapmıştır. Aynı şekilde, Perge'deki imparator rahibi Tiberius Claudius Apollonios'un da imparatorlara yapılan elçilik görevlerinde yer aldığı bilinmektedir⁴⁶⁷. Su kemeri yapım tekniği olarak MS II. yüzyıla tarihlenmektedir⁴⁶⁸, ancak bu tür imparator kültürlerinin kökeni muhtemelen MS I. yüzyılda başlamış ve MS II. yüzyılda da devam etmiştir⁴⁶⁹. Bu kültürlerin varlığı, Perge'de Flaviuslar Döneminde Gaius Iulius Cornutus Bryoninus⁴⁷⁰, Gnaeus Postumius Cornutus⁴⁷¹ ve Gaius Iulius Rufus Neos⁴⁷² gibi imparator rahiplerinin Büyük Kaisareia oyunlarını finanse etmeleriyle de doğrulanmaktadır. Bu oyunlar, imparatorluk kültürünün toplumsal ve kültürel yaşamda önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Pamphylia bölgesi, Roma İmparatorluğu'nun geç Dönemlerinde önemli bir yer tutmuş ve imparatorluk kültürünün yaygın olarak uygulandığı bir bölge olmuştur. Bu bağlamda, *neokoros* unvanı, Pamphylia'daki kentler arasında prestijli bir statü ve imparatorluk kültürünün bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Valerianus ve Gallienus Dönemlerinde Pamphylia kentlerine verilen *neokoros* unvanı, bölgenin siyasi ve stratejik önemini yansıtmaktadır. Perge, Pamphylia'da *neokoros* unvanını alan ilk kent olmuştur⁴⁷³. Side kenti ise Valerianus Döneminde *neokoros* unvanını elde etmiştir⁴⁷⁴, bu da bölgedeki imparatorluk kültürünün yaygınlaşmaya devam ettiğini göstermektedir.

Aspendos'un *neokoros* unvanı alıp almadığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalardan ilki Aspendos tiyatrosunun mimarı Zenon için yazılan onur yazıtlarıdır⁴⁷⁵. Bu yazıtlar, 19. yüzyılda Ross de Blandenburg tarafından incelenmiş, ancak 7. satırındaki harfler (IITEIIENΩΓPONI) eksik ve belirsiz bir şekilde kopyalanmıştır⁴⁷⁶. J. Franz, bu satırdaki harflerden yola çıkarak NEΩKOPOΣ kelimesinin okunabileceğini öne sürmüştür. Tamamlama önerisi olarak da [ό] τε νεωκόρος [ή πόλις ἐγένετο ή Σιδητῶ]v ifadesini düşünmüştür⁴⁷⁷. Ancak, burada Side adının Aspendos'a ait bir kamu binasında kullanılması mantıklı görünmemektedir. Ayrıca, *neokoros* unvanı, polisler arasındaki rekabetin bir göstergesi ve prestij simgesi

⁴⁶⁷ Şahin, 1999b n. 58.

⁴⁶⁸ Brandt, 1992: 101.

⁴⁶⁹ Baz, 2013: 75.

⁴⁷⁰ Şahin, 1999b n. 42, 43, 44, 45.

⁴⁷¹ Şahin, 1999b n. 60, 61.

⁴⁷² Şahin, 1999b n. 63.

⁴⁷³ Perge'ye İmparator Vespasianus tarafından *neokoros* unvanı verilmesi için bkz. Şahin, 1999b: 79-80; Şahin, 2004: 56.

⁴⁷⁴ Bkz. Bean, 1965 n. 183; Nollé, 1993b n. 44.

⁴⁷⁵ CIG 4342 d3; bkz. n. 3.3.7.

⁴⁷⁶ Bkz. Burrell, 2004: 190.

⁴⁷⁷ Brandt, 1988: 249; CIG 4342 d3.

olduğundan, Aspendos'taki kamu binasında bulunan bir yazıtta bu unvanın Side'ye ait olduğunun vurgulanması pek olası değildir⁴⁷⁸. Ek olarak, *pax Romana* Döneminde Side kentine ait bir *neokoros* unvanının mevcut olmadığı da bilinmektedir⁴⁷⁹. M. Adak tarafından bahsi geçen kentin mimarı Zenon'a ithafen yazılmış yazıtlar tekrar incelenmiştir. Yapılan son okumalarda, tiyatronun güney kulesinde bulunan ilk yazıtın yedinci satırında kopyalanan ve yazıtta var olduğu varsayılan *neokoros* ifadesinin aslında yazıtta hiç yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır (n. 3.3.7 (A)).

S. R. F. Price, Küçük Asya'daki imparatorluk kültü üzerine kaleme aldığı önemli eserinde, nümizmatik kanıtların sağladığı bir örnek üzerinde odaklanmaktadır⁴⁸⁰. Bu örnek, F. Hill tarafından 1923 yılında yayınlanan bir sikkeyi temsil etmektedir ve arka yüzünde ΑΣΠΙΕΝΔΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ ifadesini taşımaktadır⁴⁸¹. Bu değerli sikke, MS III. yüzyıla tarihlenmekte olup, üzerinde tasvir edilmiş iki sütunlu bir tapınak cephesini barındırmaktadır (Şekil 50). Özellikle dikkate değer olan, bu sikkenin *neokoros* unvanı ve dolayısıyla bir imparatorluk kültü tapınağına işaret etmesidir. Sikke, İmparator Gallienus Dönemine ait olduğu ve Aspendos kentinin Pamphylia bölgesinde *neokoros* unvanına sahip üçüncü kent olduğunu doğruladığı için büyük bir önem taşımaktadır⁴⁸². Gallienus'un hüküm sürdüğü Dönemde basılan bu sikkenin arka yüzünde *neokoros* ibaresiyle birlikte bir tapınak tasviri yer alması, Aspendos'un imparatorluk kültürünü benimsemesi ve bu kültü onurlandırması açısından önemli bir kanıt sunmaktadır. Nümizmatik kanıtlar, Aspendos'un *neokorosluk* statüsünü Gallienus Döneminde kazandığını açıkça göstermektedir.

Pamphylia'da *neokoros* unvanının artış gösterdiği dönem, Valerianus ve Gallienus (MS 253-268) Dönemi olarak kaydedilmektedir⁴⁸³. MS 260 tarihinde, Roma İmparatorluğu'nun doğuda Perslerle mücadelesi yoğunlaşmış ve Kilikia kentleri Persler tarafından ele geçirilmiştir⁴⁸⁴. Bu durum, Pamphylia Bölgesi'nin askeri ve stratejik bir öneme sahip olmasını sağlamış⁴⁸⁵ ve Roma'nın bölgedeki kentlerden lojistik destek talep etmesine yol açmıştır⁴⁸⁶. İmparatorlar, bu destek karşılığında kentlere onursal unvanlar vermiş ve imparatorluk kültürünün daha da yayılmasını sağlamışlardır.

⁴⁷⁸ Brandt, 1988: 249.

⁴⁷⁹ Baz, 2013: 76.

⁴⁸⁰ Price, 1984: 271 katalog n. 137.

⁴⁸¹ Hill, 1923: 212 vd.

⁴⁸² BMC 109 n. 104; Brandt, 1988: 248; Burrell, 2004: 189; Hill, 1923: 212-213 n. 4; Price, 1984: 271.

⁴⁸³ Burrell, 2004: 181-185; Nollé, 1993b n. 123; SNG 366, 434, 609, 610, 616, 943, 946, 947.

⁴⁸⁴ Bkz. Ioh. Mal. XII; Kettenhofen, 1982: 106-122; Sayar, 2000: 6; Ziegler, 1964: 143 vd.

⁴⁸⁵ Baz, 2013: 77.

⁴⁸⁶ Brandt, 1992: 162; Kissel, 1995: 97-101; Nollé, 1993b: 311.

Pamphylia'daki *neokoros* unvanının ilk kazananı olan Perge, İmparator Vespasianus (MS 69-79) Döneminde bu statüyü elde etmiştir. Bu dönem, bölgenin eyaletleşme sürecine denk gelmektedir⁴⁸⁷. Ancak Attaleia kentinin, imparator kültlerini barındırmakla birlikte *neokoros* unvanına sahip olmadığı bilinmektedir⁴⁸⁸. Side ve Aspendos ise bu prestijli unvana ancak MS III. yüzyılda ulaşmışlardır, bu da bölgedeki imparatorluk kültürünün gelişimi ve yayılımının zaman içinde ivme kazandığını göstermektedir.

Sonuç olarak, söz konusu sikke (şekil 50), Aspendos'un MS III. yüzyılda *neokoros* unvanını aldığına dair önemli bir kanıt niteliği taşımaktadır. Sikke üzerindeki tapınak tasviri ve Aspendos'un bu prestijli unvana sahip olması, imparatorluk kültürünün kentin hayatında merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Zenon yazıtındaki tartışmalar ise artık geçerliliğini korumamaktadır. M. Adak tarafından yapılan detaylı incelemelerde, önceden varsayılan *neokoros* ifadesinin yazıtta bulunmadığı kesin olarak tespit edilmiştir. Bu da dikkate alınması gereken bir nokta olup, Aspendos'un *neokoros* unvanını, elimizdeki bulgulara göre, muhtemelen Gallienus (MS 253-268) Döneminde aldığına işaret etmektedir.

⁴⁸⁷ Şahin, 1999b: 79-80; Şahin, 2004: 56.

⁴⁸⁸ Baz, 2013: 77; Gökalp, 2008: 38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EPIGRAFİK TESTİMONİA

3.1 İmparator İthaf Yazıtları ve Bir İmparator Mektubu

3.1.1 Germanicus'a ithaf (B)

Buluntu yeri: Aspendos. Tiyatronun kuzey girişinde, zemine yanlış bir şekilde montelenmiş olarak bulunmuştur (Şekil 51).

Malzeme: Kireç taşından yapılmış dikdörtgen bir bloğun alt kısmı.

Ölçüler: Yükseklik: 29 cm; Genişlik: 77 cm; Kalınlık: 40 cm; Harf yüksekliği: 2,5-3 cm.

Tarih: MS yak. 18-19 (Germanicus Caesar kültü)

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 100 n. 1.

[ ]

Κυδροπόλεις ἱερέως Πώμης, Ἀπολ-
 2 λωνίου ἱερε<ω>ς Γερμανικοῦ Καί-
 σαρως. Σοσίπατρος Ἀπολ- vacat
 4 λωνίου κατὰ τὴν Ἀπολλωνίου διαθή-
 vacat κην vacat

Kenarlarından tamamen okunabilir, fakat üst kısmı kırılmış. Yazı yüzeyi çok fazla çatlakla kaplıdır.

Taş 2001 yılında Antalya Müzesi tarafından kazılıp çıkarılmış ve tekrar üstü kapatılmıştır. İstek üzerine 2019'da kazı ekibi tarafından tekrar ortaya çıkarılmıştır.

3.1.2 Germanicus'a ithaf (A-B)

Buluntu yeri: Aspendos. Tiyatronun kuzey girişinde, zemine yanlış bir şekilde montelenmiş olarak bulunmuştur (Şekil 52).

Malzeme: Kireç taşından yapılmış dikdörtgen bir bloğun alt kısmı.

Ölçüler: Yükseklik: 29 cm; Genişlik: 77 cm; Kalınlık: 40 cm; Harf yüksekliği: 2,5-3 cm.

Tarih: MS 18-19 (Germanicus Caesar kültü)

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 121-123 n. 40 (edd. pr.; Hirschfeld'in kopyasından sonra); SEG 38, 1333; Şahin, 1991: 133 - 134; SEG 41, 1303; Vgl. BE 1989, 215 (S. Follet); W. D. Lebek, EA 18, 1991, 74; Şahin, 1995: 31; Wörrle, 2007: 87; Baz, 2013: 71-73; Oktan ve Adak, 2020: 100 - 102.

A

- 01 [Γερμανικῷ Καίσαρι ἀνθ]-
[υπάτ]Ϝ, υἱῷ Αὐτοκράτορ[ος Τι]-
2 [βερί]ου Καίσαρος Σεβαστ[οῦ]
vacat   ὁ δῆμος   vacat
4 [ἐπὶ τῷ]ν ιερέως Καίσαρος Σ[εβ]-
[αστο]ῦ Ξενοκλέους, Δι[- -]
[ιερέως Τιβερίου Καίσαρος,]

B

- Κυδροπόλεις ιερέως Ῥώμης, Ἀπολ-
2 λωνίου ιερέ<ω>ς Γερμανικοῦ Καί-
σαρος. Σοσίπατρος Ἀπολ- vacat
4 λωνίου κατὰ τὴν Ἀπολλωνίου διαθή-
vacat   κην   vacat

«Demos; Ksenokles'in Caesar Augustus rahibi, Di--'nin Tiberius Caesar rahibi, Kydropolis'in Roma rahibi ve Apollonios'un Germanicus Caesar rahibi olduğu sırada, , İmparator Tiberius Caesar Augustus'un oğlu proconsul Germanicus Caesar'a (ithaf etti). Apollonios'un oğlu Sosipatros, Apollonios'un vasiyeti üzerine (bunu dikti).»

Satır 1: Brixhe-Hodot; Δρούς]Ϝ, υἱῷ Αὐτοκράτορ[ος. Şahin; [Γερμανικῷ Καίσαρι | τ]ῷ υἱῷ Αὐτοκράτορ[ος. Lebek; [Γερμανικῷ Καίσαρι ἀνθ|υπάτ]Ϝ, υἱῷ Αὐτοκράτορ[ος.

Satır 4: Brixhe-Hodot; [πα]νίρεως ya da [ἐπὶ ἀρ]<χ>ιερέως. Şahin; [ἐπὶ ἀρ]<χ>ιερέως. Follet (BE 1989, 215) [συ]νιερέως.

01: Germanicus birçok yazıtta *gens Iulius*'la birlikte görülmektedir⁴⁸⁹. Bu kısım muhtemelen Aspendos'un ithafında yoktur, aksi takdirde satırın daha fazla harf içermesi gerekirdi.

01-1: ἀνθ|υπάτ]Ϝ: Bu tamamlamanın temel dayanağı, Germanicus'u proconsul olarak bulunduğu doğu eyaletlerinin yeniden düzenlenmesi için kendisine *imperium maius*'un devredilmesidir⁴⁹⁰.

5: Δι- büyük olasılıkla bir Tiberius rahibiydi. Yazıtta, Augustus rahibi ile Roma rahibi arasına yerleştirilmiştir. Petersen tarafından Aspendos'ta kopyalanan başka bir ithaf yazıtı büyük ihtimalle Tiberius'un kendisi için yazılmıştı ve bundan dolayı da bu yazıtta zamansal olarak yakındı⁴⁹¹.

⁴⁸⁹ AE, 1933: 236 (Kamiros/Rhodos); Dreyer ve Engelmann, 2006: 174; I. Ephesos 255A; I. Iasos 27.

⁴⁹⁰ Crawford, 1996 n. 37; Eck vd., 1996: 157-161.

⁴⁹¹ Brixhe ve Hodot, 1988: 123 n. 41; SEG XXXVIII n. 1334: [---- Κα]ίσαρι Σε[βαστῷ | ὁ δῆ]μος.

B1: Κυδρόπολις, gen. Κυδρόπολεις: Aspendos'tan 3, Perge'den (I. Perge 304: Agoranomos Aur. Kydropolis) 1 belge listelemektedir. İsim Aspendos'ta birkaç farklı şekilde de görülmektedir: Κουδρόπολις ve Κυδρόπολις.

Yontulmuş harflerin özenli işçiliği, bu anıtın erken imparatorluk dönemine ait olduğunu göstermektedir. Özellikle, kısa eğik çizgili kappa ve ayakları dışa doğru uzatılmış mü harfi bu döneme özgüdür. Anıt üzerinde yer alan rahipler, Roma'nın ve Germanicus'un rahibi olduğunu göstermekte ve genetivus halde tarihlendirme amacı taşımaktadır. Anıtın Germanicus rahibi Apollonios'un vasiyetiyle oğlu Sosipatros tarafından dikildiği belirtilmektedir.

Mevcut anıt, Germanicus için halka açık bir adağın alt kısmına aittir ve üst yarısının büyük bir kısmı 1874 yılında Gustav Hirschfeld tarafından kopyalanmıştır. C. Brixhe ve R. Hodot, bu fragmanların (A) ilk edisyonunu G. Hirschfeld'in kopyasından almışlardır. Söz konusu kopya, Viyana'daki Avusturya Bilimler Akademisi Epigrafi Çalışma Grubu'nun arşivinde bulunmaktaydı. Çalışmada, G. Hirschfeld, Notizbuch I, 132'ye atıfta bulunarak yazıtın taşıyıcısı ve bulunduğu konumu hakkında kısa bir not içerilmektedir. Yazıt, kaleye ait güneydoğu köşede, kötü durumda olan bir duvara yerleştirilmiştir. Hirschfeld tarafından belirlenen harf yükseklikleri ve genişlikleri, yeni fragmanlarla uyumludur (yükseklik 0.27, genişlik 0.38, harf yüksekliği 0.025).

3.1.3 Bir imparatora ithaf (Tiberius?)

Buluntu yeri: Aspendos. Agora'nın batısında görülmüştür (Şekil 53).

Malzeme: Beyaz kireçtaşı.

Tarih: MS I. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 123 n. 41.

- - - Κα]ίσαρι Σε[βαστῶ

2   ὁ δῆ]μος

«Halk, --- Caesar Augustus için»

Aspendos'ta bulunan diğer ithaf yazıtları ile bağlantılı olarak Tiberius'a ithaf söz konusu olabilir⁴⁹².

3.1.4 Hadrianus'a ithaf

Buluntu yeri: Yerleşimin bulunduğu tepede, doğu kapısından agoraya giden yolun yanında, H. Lauter⁴⁹³'in bouleuterion olarak yorumladığı Helenistik yapının güneybatı

⁴⁹² Brixhe ve Hodot, 1988: 123 n. 40.

⁴⁹³ Lauter, 1970: 82

köşesinde görülmüştür. Arkhiatros Zoilos'un sütunu yaklaşık 2 m uzaklıkta, imparator rahibi Demetrios'un sütunu ise birkaç metre doğusunda bulunmaktadır. Bu anıtlar 1991 yılında Antalya Müzesi'nin doğu kapısı ile agora arasında yapılan bir temizlik sırasında ortaya çıkarılmış fakat bugüne kadar yayımlanmamıştır (Şekil 54).

Malzeme: Arkası kırık olan bir kireç taşının üst kısmıdır.

Ölçüler: Yükseklik: 77 cm; Çap: 61 cm; Harf yüksekliği: 3 cm.

Tarih: MS 125 (Hadrianus'un 9. *tribunicia potestas* yılı)

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 102-103 n. 2.

[Αὐτοκράτορι Καίσαρι,]
[θεοῦ Τραϊανοῦ Παρ]-
[θικοῦ υἱῶ, θεοῦ Νέρ]
ουα [υἱών]ῳ Τρα[ϊανῶ]
2 Ἀδρ[ι]α[νῶ Σε]βα[στῶ,]
ἀρχιερεῖ[ι μεγί]στῳ, [δημ]-
4 ἀρχικῆς εξουσί[ας τὸ]
ἔνατον, ὑπάτῳ τ[ὸ τρί]-
6 τῶν^{vacat} ἐκ διαταγῆς [εκ]
[π]ροσόδου χρημάτων
8 [ι]ερῶν Ποιμένει Βίῳ[νος]
^{vacat} καταλειπ[ομένων?]

«Tanrısıl Traianus Parthicus'un oğlu, tanrısıl Nerva'nın torunu, başrahip, 9 kez tribunluk yetkisi almış ve 3 kez konsül olan imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus için, emir üzerine Bion oğlu Poimenis'in bıraktığı kutsal paraların gelirinden (dikildi).»

Kısmen korunmuştur, yazı yüzeyi ise çatlaklarla kaplıdır.

Satır 1: [υἱών]ῳ'da bulunan iota adscriptum sonraki satırlarda görülmemektedir.

Satır 6-9: Yazıt, Poimen ya da Poimenes adında birisinin kente bıraktığı kutsal paradan finanse edilmişti.

Satır 8: Ποιμένει Aspendos'ta sıklıkla görülen Ποιμένις ya da Ποιμήν isimlerinin *dativus* formudur⁴⁹⁴.

3.1.5 Hadrianus mektubundan bir fragman

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Ramazan Oltar'a ait bir barakanın duvarında görülmüştür (Şekil 104).

⁴⁹⁴ LGNP VB, 356.

Malzeme: Kireçtaşındandır bir levha parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 26 cm; Genişlik: 36 cm; Kalınlık: 9 cm.

Tarih: MS 131 (Hadrianus'un saltanatının 15. yılı veya daha düşük bir ihtimalle Antoninus'la ilişkili olarak 152 yılı)

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 117-121 n. 39.

- [Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ Τραϊανοῦ Παρτικοῦ υἱός, θεοῦ]
 2 [Νέρουα υἱωνος, Τραϊαν]ός Ἀδρια[νός Σεβαστός καὶ Ὀλύμπιος]
 [δημαρχικῆς ἐξου]σίας τοῦ· ὑπ[ατος τοῦ·, πατήρ πατρίδος]
 4 [Ἀσπενδίων vacat τ]οῖς ἄρχουσι vacat καὶ τ[ῆς βουλῆς vacat καὶ τῶι δήμῳ]
 vacat χαίρειν vacat
 6 [- - - - - ἣν ἐποίησ]άμην καὶ ἥς ἔπεμ[ψα ἀντίγραφον - - - - -]
 [- - - - - ἐκέλευ]σα ἀποσταλῆναι ὑμε[ῖν - - - - -]
 8 [- - - - -] ἀγοραίας vacat Εὐ[τυχεῖτε]

«Tanrısıl Nerva'nın torunu, tanrısıl Traianus Parthicus'un oğlu, 15 kez tribunluk yetkisine sahip, 3 kez konsül, vatanın babası, İmparator Caesar Augustus ve Olympius olan Traianus Hadrianus. Aspendosluların arkhon'larına, danışma ve halk meclisine selam eder.

...oluşturdum ve kopyasını yolladım...

...size gönderilmesini emrettim...

...talihiniz açık olsun.»

Satır 5-7: Bir kararın kopyasını ve İmparatorun kişisel temsilcisini göndermesi ile ilgili bir nesneyi belirten ifadeler okunmaktadır.

Görünen ilk satır "...Τίτος Αἴλιος Ἀδριανός Ἀντωνεῖνος..." şeklinde de tamamlanabilirdi. Hadrianus gibi Antoninus Pius da 15 yıldan fazla süre saltanat sürdü ve bu şekliyle yazıtı 152 yılına tarihlendirmek mümkün olabilirdi. Fakat yazıtın bu kısmı daha kısa olan Hadrianus ismi için daha uygundur. Bu bildiriler, Hadrianus'un 128-129 kışında ve özellikle 132'de Atina'da yaptığı iki önemli doğu ziyaretine tekabül etmektedir.

Mektuplarda sık rastlanan selamlama biçimi ἔρωσθε yerine εὐτυχεῖτε'nin imparator mektuplarında ilk kez Hadrianus tarafından kullanıldığı görülmektedir⁴⁹⁵.

Yazıtın son kelimesi olan ἀγοραίας, büyük olasılıkla *genetivus singular* olarak bir *participium*'un öznesi konumundadır. Latince'de *conventus iuridicus* ile eş anlamda olan ἄγειν τὴν ἀγοραίαν (mahkeme oturumu düzenlemek) ifadesini büyük ölçüde çağrıştırmaktadır⁴⁹⁶.

⁴⁹⁵ Drew-Bear, 1978: 8 n. 24.

⁴⁹⁶ Robert ve Robert, 1968: 511 n. 462.

Muhtemelen burada da böyle bir *conventus iuridicus* ile ilgili bir düzenleme söz konusu olmalıdır.

3.2 Adak Yazıtları

3.2.1 Dürüst ve (insan) eliyle yapılmamış tanrıya adak

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin önünde görülmüştür (Şekil 55).

Malzeme: Silindirik bir sunak.

Ölçüler: Yükseklik: 34,5 cm; Çap: 68 cm; Harf yüksekliği: 1,6 cm (epsilon), 3,2 cm (psi)

Tarih: MS I/II. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 124-126 n. 42.

Θεῷ ἀψευδ[εῖ καὶ]

2 ἀχειροποιήτῳ

εὐχὴν folium

«Dürüst ve (insan) eli ile yapılmamış tanrıya adak olarak ...»

Yazıt, eski yazıtın üzerine yeni bir yazıt kazınması amacıyla silinmiştir. Üzerinde eski yazıtın kalıntıları bulunmaktadır. İlk satırdaki alpha harfinin alt kısmında, sigma harfini anımsatan işaretler bulunmaktadır. Bu yazıt, anonim bir tanrıyı tanımlayan ve nadir kullanılan iki sıfatı bünyesinde barındırmaktadır. Bu iki sıfatın bir arada kullanımı daha önce görülmemiştir⁴⁹⁷.

3.2.2 Aphrodite Pantheos'un Nike'si

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Durmuş Yılmaz'ın evinin bahçesinde görülmüştür (Şekil 56).

Malzeme: Alınlıklı bir stelin üst kısmı.

Ölçüler: Yükseklik: 26 cm; Genişlik: 28 cm; Kalınlık: 16 cm; Harf yüksekliği: 1,5-1,8 cm.

Tarih: MS I/II. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 126-130 n. 43.

Νείκην Ἀφροδείτης

2 Πανθέου ἔστησεν

ἱέρεια Εὐγίς ΚΑΔ

4 [- -]ΒΟ[. .]ΒΑΝΤΟ[. .]

⁴⁹⁷ Brixhe ve Hodot, 1988: 124.

[- - - - -]

«Kal-- kıızı rahibe Eugis Aphrodite Pantheos'un Nike (heykelini) dikti.»

Satır 3: Y dan önce bir “E” net bir şekilde gözükmetedir ve satırın sonunda K ve “Λ” harflerinden sonra bir harfin üçgen şeklindeki kalıntıları görülmektedir.

Satır 4: B ve O dan önce bir veya iki harfin sığabileceği kadar boşluk bulunmaktadır. BO ile “BA” arasındaki iki harflik boşlukta belirgin olmayan ΛΙ? bulunmaktadır. Omikron bu satırda 1 ve 2. satırda olduğundan daha büyüktür (1,8 cm). Yazıtın 4. satırdan sonra da devam ettiğini düşündüren izler bulunmaktadır.

Νίκη/Νείκη ismi, imparatorluk döneminde kadınlar arasında yaygın bir şekilde kullanılan bir isimdir⁴⁹⁸. Ancak burada Νείκην ismi, özel bir isim olmak yerine Ἀφροδείτης Πανθέου bağlamında yaygın olarak kullanılan "zafer" kelimesini ifade etmektedir⁴⁹⁹. Bu tür bağlamlarda "zafer", kanatlı bir heykelciği niteleyen çeşitli tanrılara atıfta bulunmaktadır⁵⁰⁰.

Rahibe tarafından sunulan nike (bir heykelcik olarak olmasa da), sitelin bugün kayıp olan alt kısmında bir kabartma biçiminde konumlanmış olmalıdır. Eğer yazıt 6 satırı geçmiyorsa alt kısımda kalan 25-30 cm boşluğun kabartma için ayrıldığı varsayılabilir.

Rahibenin adı, Εὐγίς olarak verilmektedir. Bu yeni sayılabilecek isim, yazıtta yalın haliyle kullanılmış gibi görünmektedir. İsim, Ἀριστοκίς⁵⁰¹ (veya erkekler için kullanılan Δίογνις, Κλέομ(μ)ις, Πάρμις vb.) gibi hypokoristik olarak kullanılan isimlerle aynı formatta yer almaktadır. Bu isimler, Εὐγαμος, Εὐγείτων, Εὐγένης gibi birleşik kelimelerden türetilmiştir. 4. satır, bir öneri sunmak için fazla hasarlı olduğundan başarılı bir şekilde okunamamaktadır. Ancak, Εὐγίς'in ardından onomastik formülün devam etmesi beklenmelidir. Bu durumda, baba adından sonra etnik kökeni belirten bir isim veya rahibeyi tanımlayan ikinci bir isim gelmelidir.

3.2.3 Zeus, Hera ve Aphroditai Kastnietides'e adak

Buluntu yeri: Aspendos (Şekil 57).

Malzeme: Pervaz ve palmetlerle süslenmiş ve çelenklerle çevrelenmiş, her köşesinde bir öküz başı ve tepesinde kuş banyosu şeklinde bir oyuk bulunan kremi gri taş sunak.

Ölçüler: Yükseklik: 75,5 cm; Genişlik: 43 cm; Kalınlık: 39,5 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Hereward, 1958: 64-65 n. 10.

⁴⁹⁸ TAM III 1

⁴⁹⁹ Nike adağı örnekleri Saittai (TAM V 1, n. 77: Μητρί θεῶν, Δί Βατηνῶ | νείκην Ἀνδρόνεικος καὶ Ἀπ|φία οἱ Ἀνδρονείκου ἀνέθηκαν ἐκ τῶν ιδίων (MS 83)) ve Ephesos (Börker ve Merkelbach, 1979 n. 504: Ἀρτέμιδι ἐπεκόω Καπετωλείνος Διοδώρου ... τήν νείκην σὺν τῷ πανθείῳ ἀνέθηκεν (MS II. yüzyıl başı)) kentlerinde görülmektedir.

⁵⁰⁰ Bernert, RE XVII 1 (1936), 285-307.

⁵⁰¹ Bechtel, 1917: 71.

Διὶ καὶ Ἥραι
 2 καὶ
 Ἀφροδείταις
 4 Καστινήτισιν.
 «Zeus ve Hera ile Aphrodeitai Kastnietides için ...»

3.3 Onur Yazıtları

3.3.1 Paulina için onurlandırma

Buluntu yeri: Aspendos. Agoranın batısındaki tepenin üzerinde bulunmuştur (Şekil 58).

Malzeme: Grimsi beyaz taştan bir heykel kaidesinin parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 52 cm; Genişlik: 51 cm.

Tarih: MS 70 ve sonrası

Edisyon: Dow, 1962: 142-144; Hereward, 1958: 59-61 n. 3; Robert ve Robert, 1959: 258 n. 452.

 [γυμνα]σι[αρχοῦντος]
 [. ².]στου Φλάου[ίου ³⁻⁴.]
 [. ².]ν Παυλῖναν ἐ[- - -]
 4 [. ^{2?}.]αν ἀνδριάντι ἐ[κ τῶν ἰ]-
 δίων· οἱ ἀπὸ γυμνα[σίου]·
 οἱ περὶ Φλάουιον Σωσίπα[τρον]
 καὶ περὶ Κλαύδιον [Π]ύρρον [καὶ --]
 8 περὶ Ξενοκλέα Δημάρ[χου]
 καὶ οἱ περὶ Φηρέαν Ἀφροδ[ᾶ(?)]
 καὶ οἱ περὶ Δημήτριον Ἀρε[τᾶ(?)]
 ἀρετῆς ἕνεκεν.

«*Flavius oğlu --stos gymnasiarkhos iken, gymnasion'dan olanlar; Flavius Sosipatros, Claudius Pyrros ve Demarkhos oğlu Ksenokles'in yanındakiler, Aphrodas oğlu Phereas'ın yanındakiler ve Aretas oğlu Demetrios'un yanındakiler kendi paralarıyla yaptırdıkları bir heykel ile Paulina'yı erdeminden ötürü onurlandırdılar.*»

D. Hereward'a göre, 5. satırın en uygun tamamlaması γυμνα[σίων] ifadesidir. Bununla birlikte, ἀπογυμνα[σάρχου] ifadesi de alternatif bir seçenektir. Aynı anlama gelen οἱ ἀπὸ γυμνα[σισαρχῶν] ifadesi ise satırı diğer satırlardan 4 veya 5 cm daha uzatacağından dolayı pek olası gözükmemektedir. Bu ifade, eski *gymnasiarkhos*'ları temsil etmektedir.

Gymnasiarkhos'lar, her yıl bir başkanın adıyla ayırt edilen heyet olarak görev yaparlar ve Ksenokles veya Phereas gibi yöneticilerinin adı ile anılırlar. Bir kentte aynı anda birden fazla *gymnasiarkhos* görev yapabilir ve birden fazla *gymnasion* varsa genellikle her biri kendi yıllık *gymnasiarkhos*'u ile yönetilirdi⁵⁰². Ancak, οἱ περὶ ifadesiyle bütün şehrin temsil edildiği bir başka bir *gymnasiarkhos* heyeti örneği bulunmamaktadır. Yani, genel olarak bir *gymnasiarkhos* heyeti, bir *gymnasiarkhos*'un ismi üzerinden bütün şehri temsil etme işlevine sahip değildir. D. Hereward, οἱ ἀπὸ γυμνα[σίου] ifadesinin, *gymnasion*'u kullanma hakkına sahip olanlar için yaygın olarak kullanılan bir ifade olduğunu söylemektedir. Ancak, 6. ve 10. satırlar arasında çeşitli *gymnasion*'ların varlığı belirtilmiş olabilir, bu nedenle οἱ ἀπὸ γυμνα[σίων] ifadesi daha uygun bir tamamlama olacaktır. οἱ περὶ -- ifadesi ise *gymnasion* kullanıcılarına ve onların *gymnasiarkhos*'larına atıfta bulunmaktadır. *Gymnasiarkhos*'ların vesayeti altında olanlar için περὶ kullanımı, yazıtlarda görülmemiş bir durumdur ve bu bağlamda pek olası görünmemektedir.

S. Dow ise οἱ ἀπὸ γυμνα[- - -] ifadesinin 6-10. satırlarda verilen isimlerin gramer olarak 5. satırdaki ifadeye bağlı olduğunu ve dolayısıyla aynı *gymnasion* üyeleri olduğunu düşünmektedir⁵⁰³. Ayrıca, sayılan isimlerin Paulina'yı onurlandıran kişiler olduğunu belirtir. Bu nedenle tamamlamayı οἱ ἀπὸ γυμνα[σίου] olarak değerlendirmektedir.

8. satırın içeriği tam olarak okunamamaktadır, ancak Δημῶρ[χου] için bir eta veya Διῖ Μαρ[- - -] için iki iota şeklinde okunabileceği düşünülmektedir. 9. ve 10. satırlar da benzer şekilde, tanrı adının *dativus* haliyle veya *gymnasiarkhos*'un *patronym* ismi olarak tamamlanabilir. Romalı olmayan erkekler için çoğunlukla *patronym* adlarının kullanılması beklenmektedir⁵⁰⁴. 9. satır için Ἀρροδεῖσίου tamamlaması, Aspendos'ta birkaç kez rastlanan bir isim olmasına rağmen, 4. satırdan 8 santimetre daha uzun olması nedeniyle pek olası görünmemektedir. Öte yandan, 9. satır için Ἀρροδῶ tamamlaması daha kısa olmasına rağmen, Aspendos'ta kaydedilmiş bir isim değildir. Eğer tanrı isimleriyle tamamlanacak olsalardı, her *gymnasion*'un farklı bir tanrıya adanmış taş heykel kaidesi olduğu varsayılabilirdi. Ancak bu durum pek olası görünmemektedir. Ayrıca, gramatik olarak da ἐτείμησαν ἀνδριάντι Δίῖ ifadesi oldukça olağandışı olurdu.

Son isim yazıtı ele alan kişiler tarafından Ἀρε[τῶ(?)] olarak tamamlanmış olsa da bu durumda isim Ἀρε[τῆ] şeklinde olabilir, çünkü taşta bunun için yeterli alan mevcuttur. Ancak Ares'in bir sıfatı için pek fazla yer bulunmamaktadır çünkü ismi dört harften fazla takip etseydi, 4. satırın dört santimetre ötesine ve ayrıca taşın korunmuş kenarına kadar uzanacaktı. 8. satırda

⁵⁰² RE VII, 1978-1979; 1981; 1985-1986; 1992.

⁵⁰³ Dow, 1962: 144.

⁵⁰⁴ Lanckoroński, 1890: 183 n. 98

Μαρ[- -] veya Μαε[- -] ise Zeus'in bir sıfatı olarak, örneğin Gazze'den Zeus Marnas, kullanılmış olabilir⁵⁰⁵. Bu heykel kaidesi, daha önce pek rastlanılmayan ve belki de tek örneği olan bir yazıttır. Heykel, herhangi bir tanrıya adak veya bağlılığın ifadesi olarak değil, Paulina'yı onurlandırmak amacıyla dikilmiştir.

Onurlandırılan kadın Paulina'nın, MS 81-83⁵⁰⁶ yıllarında Lycia-Pamphylia valisi olan Caristianus Fronto ile ilişkili olabileceği düşünülebilir⁵⁰⁷. Caristianus Fronto'nun eşinin, Lucius Culpurnius Longus'un kızı Culpurnia Paulla olduğu bilinmektedir⁵⁰⁸. Eğer 1. satır doğru bir şekilde restore edilirse, tek bir *gymnasion*'un *gymnasiarkhos*'unun tarihlemesi için kullanılabilir. Muhtemelen bu, Paulina'nın heykelinin dikileceği *gymnasion* olabilir ve aynı zamanda Paulina'nın bu *gymnasion*'a maddi destek sağlamış olması da bir varsayımdır. 6-10 satırlarında adı geçen beş adamın eski *gymnasiarhoi* olarak tanımlanmasının sebebi, 8-9 ve 10. satırların sonundaki tanrı isimlerinin üçünün birden tesadüf olamayacağı izlenimi vermesidir. Daha basit bir yaklaşımla, sadece bir *gymnasion*'un bir *gymnasiarkhos*'unun dahil olduğunu varsaymak uygun olabilir.

3.3.2 İmparator rahibi Demetrios

Buluntu yeri: 1991 yılında Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan temizlik çalışmaları sırasında *bouleuterion*'un kuzeydoğu köşesinde bulunmuştur (Şekil 59).

Malzeme: Kırmızımsı kireçtaşından yapılmış profilli bir sütun.

Ölçüler: Yükseklik: 142 cm; Çap: 79 cm; Harf yüksekliği: 3-3,5 cm.

Tarih: MS I. veya II. yüzyıl geç dönem (Yazı formuna göre).

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 107-109 n. 6.

ν ἀρχιερέα Αὐτοκρά[τορος ^{vacat?}]

2 Καίσαρος πενταετίας π[ρῶτο]ν Ἑλλή[νων]

τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ δημιουργὸν

4 Δημήτριον ἱερέως Ἑρμοῦ Ἀρίστο[ν]

προβούλου ἐτείμησαν συνθύται οἱ ἐπὶ

6 πενταετίαν συνθύσαντες εὐν[οίας]

^{vacat}

χάριν

^{vacat}

⁵⁰⁵ Cook, 1940: 549-556; krş. RE XIV, 1906-1907 ve 1909.

⁵⁰⁶ PIR² II, n. 423.

⁵⁰⁷ PIR II, n. 423; PIR III, n. 383.

⁵⁰⁸ AE, 1926: 78; CIL III n. 6832; JRS, 1924: 177; Christol-Drew-Bear, 2002: 277-289; Mowery, 2006: 238; Marek, 2006: 307 n. 126.

«5 yıl için kurban vermekle görevli olan Synthytai; kentteki Hellenlerin 5 yıllığına İmparator Caesar'ın başrahipliğini üstlenen ilk kişi olan, Hermes rahibi (ve) proboulos olan Aristous'un oğlu demiourgos olan Demetrios'u iyi niyetinden dolayı (onurlandırdı).»

Üst kısımlar aşındığı için yazıtın başlangıç kısmı hasar görmüştür. Üs kısımda bronz bir heykeli takmak için iki yuvarlak dübel deliği vardır (Çap: 8,0 cm; Derinlik: 7,5 cm). Yüzey çok sayıda çatlakla kaplıdır. Yazıt, 4. ve 5. satırlar arasında ince bir şeritle ayrılmıştır.

Satır 2-3: Demetrios, Aspendos'ta beş yıl süreyle başrahiplik unvanını elde etmişti ve bu yazıttan anlaşıldığına göre kentte bir rekordu. Ayrıca, kendi vatanındaki diğer Helenler arasında bu unvanı alan ilk kişi olarak öne çıkıyordu. Aspendosluların Argos kökenli olmaları nedeniyle bu durum şaşırtıcı değildi. Doğudaki rakipleri Side, epikorik köklerine vurgu yaparken, Aspendoslular Yunan köklerine büyük bir önem veriyorlardı. Bu durum, onların Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılmasını sağlamıştır.

Görünüşe göre imparatorluk rahipliğinin, Pamphylia şehirlerinde birkaç yıl boyunca uygulanışı yaygın bir durumdu. Attaleia'dan L. Gavius Fronto için Traianus zamanına tarihlenen bir onur yazıtı da bunun örneğidir⁵⁰⁹: ἐπὶ ἡγεμονίᾳ αἰώνιον γυμνασιαρχίαν κατὰ πενταετίαν πρῶτον, ἀρχιερεῖα πάντων τῶν Σεβαστῶν ἐπὶ τετραετίαν.

Satır 3: Demiourgosluk, Ptolemaios I'in askerleri için Aspendos vatandaşlarının haklarında *eponymos* bir görev olarak belirtilmişti⁵¹⁰. Bu görev Helenistik Dönemden beri kadınlar tarafından da üstlenilmektedir⁵¹¹.

K. Lancoroński'nin 1890, 183 n. 99'da kaydettiği yazıtta, muhtemelen başka bir Hermes rahibinden bahsedilmektedir. *Kerykeion* ve kanatlar, Aspendos'taki Hermes kültünün eski dönemlerine işaret eden unsurlardır ve kent sikkelerinde MÖ V. yüzyıldan itibaren kullanılmaktadır. Ayrıca tanrı Hermes, imparatorluk sikkelerinde de aynı betimlemeler ile tasvir edilmiştir⁵¹².

3.3.3 Proconsul Aelius Antonius'un tekrar kullanılan kaidesi

Buluntu yeri: Roma İmparatorluk Dönemi pazar bazilikasının girişinde bulunmuştur (Şekil 60).

Malzeme: Beyaz mermerden yapılmış heykel kaidesi.

⁵⁰⁹ SEG XVII n. 584.

⁵¹⁰ Bkz. Wörle, 2019: 169-170.

⁵¹¹ Bkz. van Bremen, 1996: 30-31.

⁵¹² Brandt, 1988: 247; bkz. n. 4.11.6; 4.12.8; 4.13.14; 4.14.15; 4.17.6.

Ölçüler: Yükseklik: 144 cm; Genişlik: 63 cm (Profil), 51 cm (Gövde); Derinlik: 63 cm (Profil), 51 cm; Harf yüksekliği: 2,8 (Yazıt A), 2,5-3,0 (Yazıt B); Satır aralığı: 2,0-2,5 cm (Yazıt A), 1,3-1,4 cm (Yazıt B).

Tarih: MS II. yüzyılın ilk yarısı.

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 104-106 n. 4.

A

[[βουλευῆς καὶ δήμου]]
 2 [[ψηφισαμένων]]
 [[Μ.....ΝΟΡΒΑ.]]
 4 [[. . . . . ΔΗΜ]]
 [[.ΟΥΡ.Ο.....ΟΣ]]
 6 [[. . . . . ΟΣ]]
 [[ὁ πα[τ]ήρ]]

«Boule ve Demos karar aldıktan sonra babası --os, demiourgos olan M--'yi (onurlandırdı).»

Silme işlemi tam olarak yapılmadığından bazı harfler hala görülebilir durumdadır.

Daha geniş ve daha belirgin bir biçimde oyulmuş olan yazıt, B yazıtıyla (Şekil 61) doğrudan bir ilişkisi olmadığı için bu konuda bir bağlantı bulunmamaktadır. Heykelin onurlandırdığı kişi muhtemelen Aspendos'un bir vatandaşıydı ve *demiourgos* yetkisine sahipti (Satır: 4-5 δημ[ι]ουρ[γ]ὸς[ν]). Onur, *boule* ve *demos* tarafından verilirken, yazıtın dikilmesi ise baba tarafından yapılmıştır.

B

Αἴλιον Ἀντώνιον τὸν λαμπρότατ^{ov}
 ἀνθ^{vacat} πατον
 τὸν πάση ἀρετῇ κεκοσ-
 4 μημένον, Αὐρ.
 Μινούκιος Τουησιανὸς[ς]
 δεκάπρωτος, ἀρχων
 καὶ προήγορος καὶ συν-
 8 αγωγεὺς τοῦ λαμπρο-
 τάτου Πανφύλων
 ἔθνους τὸν εἶδιον
 αὐτοῦ σωτῆρα καὶ

12 τοῦ ἔθνους εἰς πάντα
vacat εὐεργέτην. vacat

«*Dekaprotos, Pamphylia'nın ünlü halkının arkhon'u, proegoros'u ve synagogeus'i olan Aur. Minucius Tuesianos; en ünlü proconsul, tüm erdemlerle süslenmiş, kendi kurtarıcısı ve halkın her konuda hayırhahı olan Aelius Antonius'u (onurlandırdı).*»

Onurlandırılan kişi olan Aelius Antonius muhtemelen Lykia-Pamphylia eyaletinde *proconsul* olarak görev yapmaktaydı. Yazıtta doğrudan eyaletin adı geçmese de muhtemelen Pamphylia halkına üstün hizmetleriyle bilinen bir şekilde eyalet valisi olarak faaliyet göstermiştir (Satır: 12-13). P. Aelius Antonius Plancianus adında Perge'den bir Nemesis heykeli ve Asklepios için bir sunak dikmiş biri daha bilinmektedir⁵¹³. Ancak bu kişi MS II. yüzyılda yaşamış ve muhtemelen bir senatör değildi. Buradaki Aelius Antoninus'u identifiye edebileceğimiz daha uygun bir aday, Roma kentindeki birçok yazıttan tanınan T. Aelius Naevius Antonius Severus'tur ve MS III. yüzyılın ortalarında *consul suffectus* olarak bilinir. Kariyerinin başlangıcında Suriye'deki Legio XVI Flavia Pia Fidelis'de *tribunus militum* olarak görev yapmış olmasına rağmen, kariyeri günümüze eksik bir şekilde ulaşmıştır⁵¹⁴. Bu yazıt sayesinde büyük olasılıkla Lycia-Pamphylia valisi olarak görev yaptığı da anlaşılmaktadır.

Onurlandıran Aur. Minucius Tuesianos ise şimdiye kadar bilinmiyordu. Nadir kullanılan bir *gens* adı olan Minucius, atalarının Constitutio Antoniniana'dan önce bile Roma vatandaşı olduğunu gösteriyor. Bu vatandaşlıkların verilmesinde rol oynayan kişiyi tespit etmek artık mümkün değildir. Lykia-Pamphylia eyaleti valileri içerisinde şimdiye kadar Minucius gensinden bir *senator* bulunmamaktadır. Görevlerine bakıldığında onurlandıran kişinin kentteki seçkinler arasında etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Kendi kentinde *dekaprotos* olarak görev yapmış, eyalet meclisinde ise *eponymos* görevini yürütmüştür. Devamında Perge'deki iki yazıtta yer alan ἄρχων καὶ προήγορος καὶ συναγωγεὺς τοῦ λαμπροτάτου Πανφύλων ἔθνους ifadesi görülmektedir. Bir Nymphaion'un restorasyonu hakkında bilgi veren bir yapı yazıtı tarihleme için ἐπὶ ἄρχοντος καὶ προηγόρου καὶ συναγωγέως τοῦ λαμπροτάτου Παμφύλων ἔθνους Αὐρ. Σειλανοῦ Νεωνιανοῦ Στασίου Περγαίου ifadesini kullanmaktadır. Perge'de bulunan iki yazıtın da ilk edisyonunu sunan S. Şahin buradaki devlet yetkililerinin birbirinden farklı olduğu düşüncesini öne sürmüştür⁵¹⁵. TAM II 583'te Lykia birliği yöneticisi için kaydedildiği üzere συναγωγαὶ'nin çağırılması da eyalet yöneticisinin ana görevlerinden biriydi (Λυκιαρήσαντα τοῦ ἔθνους | τὰς τρεῖς συναγωγὰς τοῦ κοινοῦ καθαρῶς καὶ ἐνδόξως)⁵¹⁶.

⁵¹³ I. Perge 175 ve 176.

⁵¹⁴ Hächler, 2019: 245-246 n. 7.

⁵¹⁵ Krş. Vitale, 2016: 103.

⁵¹⁶ Şahin ve Adak, 2007: 52; Vitale, 2012: 272-277, 2016: 99-100.

Kenar ve köşelerindeki birkaç çizik dışında iyi korunmuştur. Ön yüzünde (A) ve sağ tarafında (B) olmak üzere 2 yazıt bulunmaktadır. Daha kısa olan yazıt (A) hasar görmüştür. B yazıtında iste dikey bir çatlak bulunmaktadır.

2015 yılında batı duvarına yakın olan ve iç kısmı ortaya çıkarılan imparatorluk çarşı bazilikasının girişinde bulunmuştur⁵¹⁷.

Şaftın alanındaki tüm kenarlar aynı genişliğe ve derinliğe sahiptir. Başlangıçta ön cephe olarak kabul edilen ve ilk yazılan (muhtemelen MS II. yüzyılda) yazıt kısa ve silinmiş olmalı. Bu yazıt daha sonra kazındı ve yanına aşağı yukarı aynı zamanda (MS II. yüzyılın ilk yarısı) *proconsul* Aelius Antonius için yeni bir onur yazıtı yazılmış, ön cephe olarak da bu yazıt kabul edilmiştir.

3.3.4 Başhekim Zoilos için onurlandırma

Buluntu yeri: Akropolis'te Bouleuterion civarında, Hadrianus'un sütun kaidesinin yanında bulunmuştur (Şekil 62).

Malzeme: Kireçtaşıdan profilli yuvarlak bir kaide.

Ölçüler: Yükseklik: 164 cm; Çap: 69-72 cm; Harf yüksekliği: 3 cm.

Tarih: Muhtemelen MS II. yüzyıl (Yazı formuna göre).

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 109-110 n. 7.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος]

ἐτείμησεν

Ζωΐλον Διοκλέους β'

4 Διοδότου

ἄνδρα ἀγαθὸν

καὶ ἀρχιατρὸν ἄριστον

σεμνῶς καὶ κοσμίως

8 [τ]ῆς ἐπιστήμης ἀφηγη-

σάμενον καὶ πολλά-

κις ἐπὶ τούτοις τετει-

μημένον. τὸν δὲ ἄνδρ[ι]-

12 ἄντα ἀνέστησεν ἱέρ[εια]

Ἀθηνᾶς Ἀρτ[εμισ]ίᾱ

Ζωΐλου ἡ μήτηρ α[ὐτο]ῦ μνή-

⁵¹⁷ Bkz. Arena, 2005: 101; Cüppers, 1961: 27; Lanckoroński, 1890: 96-98.

ø μης χάρις. ø

«Boule ve Demos; Diodotos'un torununun oğlu, Diokles'in torunu ve Diokles'in oğlu, iyi bir adam, harika bir başhekim, onurlu ve ünlü bir şekilde görevini tamamlayan, ayrıca bunlar için sık sık takdir gören Zoilos'u onurlandırdı. Heykelini ise annesi, Zoilos'un kızı Athena rahibesi olan Artemisia hatırası sebebiyle diktirdi.»

Taş tamamen korunmuş, üst kısımda mermer bir heykelin takılması için iki büyük boşluk vardır. Doğrudan üst profilin altına yerleştirilen yazıt kısmen çatlaklarla kaplıdır. 4. satırın altında bir şerit bulunmaktadır. Yazıtın sonuna doğru ligatürler artmaktadır. 10-14. satırların sonunda zarar gören harflerden bazıları, F. Hild tarafından 1993 yılında çekilen bir fotoğrafta hala görülebilmektedir. Bunlar yazıtın transkripsiyonunda altı çizilerek belirtilmiştir.

Hekim Zoilos, anne tarafından olan dedesinin adını almıştır. Muhtemelen, ona imzalı bir belge veren anavatanından başhekim unvanını almış olmalıdır⁵¹⁸. Annesi Artemisia, Athena rahibesi idi. Bu da ailenin yüksek bir sosyal statüde olduğunu göstermektedir. Athena kültü klasik zamanlardan beri sikkelerle görünmektedir. MS III. yüzyıla ait sikkelerde ise Zeus'le birlikte görünmektedir⁵¹⁹.

Yazıtın sonundaki μνήμης χάρις ifadesine dayanarak ölümden sonra gelen bir onur yazıtı olması gerektiği düşünülmelidir.

3.3.5 Gaius Curtius için onurlandırma

Buluntu yeri: Güney kapısının kalıntılarının altında bulunmuştur (Şekil 63).

Malzeme: Kireçtaştan yapılmış üstten profilli bir heykel kaidesi.

Ölçüler: Yükseklik: 40 cm; Genişlik: 58 cm; Çap: 64 cm; Harf yüksekliği: 4,5-5 cm.

Tarih: Muhtemelen MS II. yüzyıl (Yazı formuna göre).

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 110 n. 8.

Γάϊον Κούρτιον

2 Πρόκλου υἱόν

«Proklos oğlu Gaius Curtius'u ...»

Sağ profil alanı ve şaftın sağ kenarı hasar görmüştür. Üst kısımda bronz bir heykel için 2 dübel deliği vardır.

Onurlandırılan kişinin *cognomen* 'inin yer aldığı yazıt ve kendisi hakkında daha fazla bilgi, mutlaka başka bir blokta kesin olarak devam etmektedir. Harflerin çok düzgün olması MS II. yüzyılın bir göstergesidir. Onurlandırılan farklı bir *praenomen* taşımasına rağmen,

⁵¹⁸ Doğu Yunanistan'daki *arkhiatroi* için bkz. Nutton, 1977: 198-206; 219-223 (Küçük Asya'daki *arkhiatroi* listesi).

⁵¹⁹ Brandt, 1988: 242.

muhtemelen Aulus Curtius Crispinus ve oğulları Arruntianus ve Auspicatus Titinnianus ile akrabadır. Bunlar muhtemelen Marcus Aurelius ve Lucius Verus'un ortak yönetimi altında Aspendos tiyatrosunu inşa ettirmişlerdir. P. Weiss, Aulus Curtius Crispinus Arruntianus tarafından Ager Tusculanus bölgesinde azatlı bir adam için dikilen mezar taşına ve de 159 yılına ait dört *consul suffectus*'un isimlerinin yer aldığı parçalı bir listeye dayanarak senatör sınıfına ait olduğunu ve Tusculum'da mülk sahibi olduğunu ileri sürmüştür⁵²⁰. Pamphylia'da yaşayan bu *Curtii*'nin Roma vatandaşlığının kime dayandığı sorusu şimdiye kadar cevapsız kalmıştır. S. Jameson ise bu aile mensuplarının İtalyan göçmenlerin torunları olduklarından şüphelenmektedir⁵²¹. Diğer taraftan, bu *Curtii gens*'i Küçük Asya'da çok nadiren belgelenmiştir. Antalya'daki Panagia Kilisesi'ne inşa edilmiş bir yazıtta adı geçen başrahibe Curtia Paulina, muhtemelen Aspendos'un *Curtii* ailesi ile ilişkilidir⁵²².

3.3.6 Tib. Claudius Erymneus için onurlandırma

Buluntu yeri: Su kemerinin yakınında bulunmuştur.

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: IGR III n. 804; Lanckoroński, 1890: 179 dn. 64h.

- Τιβ. Κλ. Κυρεΐνα Ἐρυμν[έ]-
 α δεκάπρωτον, γυμνασ[ι]-
 αρχήσαντα ἀλείμμασι[v]
 4 ἐλκυστοῖς, υἱὸν Τιβ. Κλ.
 Ἰταλικοῦ δεκαπρώτου,
 ἀρχιερέως, δημιουργοῦ,
 γυμνασιάρχου καὶ ἁ-
 8 γωνοθέτου τῶν μεγά-
 [λ]ων πενταετηρικῶν
 Καισαρήων ἀγώνων,
 [έ]πιδόντος εἰς τ[ήν]
 12 [τ]οῦ ὕδατος εἰσαγ[ω]γ[ήν]
 ἀργυρίου μυριάδας [σ' ?]
 καὶ πρεσβεύσαντο[ς]

⁵²⁰ Weiß, 1999: 162-163.

⁵²¹ RE Suppl. XII, 1970, 102.

⁵²² SEG XVI n. 762.

πρεσβείας τρεῖς π[ρὸς]
 16 τοὺς Αὐτοκράτ[ορας]
 προῖκα.

«[Boule ve Demos?] dekaprotos, başrahip, demiourgos, gymnasiarkhos ve beş yılda bir kutlanan Büyük Kaisareia agonlarının agonothes 'i olan, suyun getirilmesi için iki milyon (?) denarii bağışlamış ve üç defa para talep etmeden İmparatorlara elçilik yapmış olan Kyreina tribusundan Tiberius Claudius Italicus 'un oğlu, dekaprotosluk (ve) rafine edilmiş yağ bağışıyla gymnasiarkhosluk yapan Tiberius Claudius Erymneus 'i (onurlandırdı).»

Paris ve Radet, taş üzerinde var olmayan harfleri de yazıt kopyasını alırken kaydetmişlerdir⁵²³. Bu duruma en iyi örnek, 13. satırın sonundaki rakamda kullanılan sigma harfidir. Ancak bu *sigma* harfi ne Hirschfeld'in çiziminde ne de Petersen'in yazıttan aldığı estampajda bulunmamaktadır. Buna rağmen 2 milyon *denarii* (8 milyon *sestertii*) olarak genel kabul gören bir rakam bilinmektedir. Ancak Viyana'da korunan estampajda harf okuması yapılamamıştır. Lankoronski'nin edisyonunda da rakam boş bırakılmıştır⁵²⁴. Hirschfeld'in kopyasında ise *sigma*'dan sonra herhangi bir rakam bulunmamaktadır. Dolayısıyla yazıtta yer alan para miktarı kuşkulu görünmektedir.

3.3.7 Aspendos Tiyatrosunun Mimarı: Zenon yazıtları

A:

Buluntu yeri: Tiyatronun kuzey kulesinde bulunmaktadır (Şekil 65).

Malzeme: Mermer

Ölçüler:

Tarih: Antoninus'lar Dönemi.

Edisyon:

[ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν?]
 [Ζή]ωνα Θεο[δώρα, ἀρ]χιτέκτο[να] το[ῦ]
 [θεά]τρου καὶ [τῶν τῆς πόλ]εος ἔργων,
 [ἐπιδεδωκότα εἰς ἀγῶνα γυμνικ]ὸν γυν-
 4 [έθλιον τοῦ θεάτρ]ου Χ.τρις-
 [χεῖλια καὶ εἰς εὐφημ]ον [ἐκκλησίαν χαρισάμενον]
 κή[π]ο[υ]ς πρὸς τῷ ἵπποδρόμῳ, τὸν εὐεργέτην]
 ἑαυτοῦ, ἀγά[λ]μα[τ]ι χ[αλκ]έῳ σὺν τ[ῷ]

⁵²³ Paris ve Radet 1886: 160 n. 8.

⁵²⁴ Lanckoroński, 1890: 179 dn. 64h.

- 8 ἐπικειμένῳ κόσμῳ τῆς εἰς τὴν π[α]-
 [τρ]ίδα εὐνοίας ἔνεκεν· ^v τὸ δὲ ἀνά-
 [λ]φμα τοῦ ἀνδριάντος ψηφισαμένης
 [τῆ]ς πόλεως γενέσθαι ἐκ τοῦ δημο-
 12 [σί]ου, [...]σεν ὁ Ζήνων [ἐπι]μελησ[ά]-
 [μενο]ς παρὰ ἑαυτοῦ ^{vacat}.

«Boule ve demos tiyatronun ve kentin kamu binalarının mimarı olan, bir jimnastik agonu ve tiyatronun açılışı için 3000 denarii bağışlayan, tezahürat yapan ekklesia'ya hipodrom yanındaki bahçeleri veren, kendi hayırhahı Theodoros oğlu Zenon'u vatanına olan iyi niyetinden dolayı çevresindeki süslemelerle birlikte (bir tanrının?) heykeli ile onurlandırdı. (Zenon'a ait) heykelin maliyeti kent tarafından karar alındığı üzere devlet kasasından karşılanacaktır. Zenon kendisi ilgilenerek ---.»

B:

Buluntu yeri: Tiyatronun güney kulesinde bulunmaktadır (Şekil 66).

Mildeki yazıt:

- ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν Ζήνων[α]
 2 Θεοδώρου, ἀρχιτέκτονα τοῦ θεάτρου [καὶ]
 τῶν τῆς πόλεως ἔργων, ἐπιδεδωκότα [εἰς]
 4 ἀγῶνα γυμνικὸν γενέθλιον τοῦ θεάτ[ρου]
 δηνάρια τρισχεῖλια καὶ εἰς εὐφημον ἐκκλησ[ίαν]
 [χ]α[ρ]ισά[με]νον κήπους πρὸς [τῷ ἱ]πποδρόμῳ ^{vacat}.

«Boule ve Demos; tiyatronun ve kentin kamu binalarının mimarı olan, tiyatronun açılışı sebebiyle bir jimnastik agonu için 3000 denarii bağışlayan ve tezahürat yapan ekklesia'ya hipodrom kenarında bahçeler tahsis eden Theodoros oğlu Zenon'u onurlandırdı.»

C:

Buluntu yeri: Tiyatroda güney girişte bulunmaktadır (Şekil 67).

Üst kısım:

- [ἀγαθῇ τύχῃ]· τὸ[ν ἑαυτοῦ ἀν]δρι- vac.
 [άντα σὺν τῷ ἐπ]ικειμενῷ κόσμῳ Ζήνων vac.
 [Θεοδώρου ἀρχιτ]έκτων τοῦ θεάτρου ἀνέθηκεν καὶ vac.
 [ἐπέδωκεν εἰς ἀγῶνα] γυμνικὸν γενέθλιον τοῦ θεάτρου X τρισχεῖλια
 [καὶ εἰ]ς εὐφημον ἐκκλησίαν ἐχαρίσατο κήπους πρὸς τῷ ἱππο[δρόμῳ]

«Tiyatronun mimarı Theodoros oğlu Zenon; çevresindeki tüm süslemelerle birlikte (bir tanrı heykeli olabilir?) diktirdi, tiyatronun açılışı sebebiyle bir jimnastik agonu için 3000 denarii bağışladı ve hipodrom kenarındaki bahçeleri tezahürat yapan ekklesia'ya tahsis etti.»

Zenon yazıtları burada Mustafa Adak tarafından gözden geçirilmiş hali ile verilmektedir.

3.3.8 Bilinmeyen bir kişi için onurlandırma ve Vali Terentius Marcianus'a ithaf

Buluntu yeri: Kale yerleşiminin güneyinde, güney kapısına giden yol üzerinde, güney kapısının yaklaşık 120 m güneyinde ve tiyatronun 225 m batısında, Antik Dönemden sonra inşa edilmiş olan duvarın içinde bulunmuştur.

Malzeme: Kireçtaşından bir heykel kaidesi.

Ölçüler: Yükseklik: 57 cm (A), 48 cm (B); Genişlik: 29 cm (A), 33 cm (B); Çap: Ölçülemiyor; Harf yüksekliği: 3 cm (Satır 12: 2 cm)

Tarih: MS yak. 278 (Terentius Marcianus'un valiliği)

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 106-107 n. 5.

A

[ἡγεμονεύοντος]
2 τοῦ διαση[μοτάτ]-
ου ἡγεμό[νος Τερ]-
εντίου Μα[ρκιαν]-
4 οῦ Λυκίας [Παμ]-
[φ]υλίας Αὐρ.[ ]-
6 αἰος ὁ καὶ Τ[ουη?]-
σιανὸς ἱππ[ικὸς,]
8 [δ]εκάπρωτ[ος ὁ]
[π]ατήρ Α.[ ]
10 [Κ]λαυδίου [ ]
τὸν εὐε[ργέτην]
[?]

B

εὐτύχι vacat
vacat

«*Vir perfectissimus Terentius Marcianus Lycia-Pamphylia valisi (praeses) iken, A(ur.?) Claudius'un babası, atlı sınıftan dekaprotos olan, Touesianos olarak da bilinen Aur. --aios hayırhahını (onurlandırdı). Hayırlı uğurlu olsun.*»

Kireçtaşından bir heykel kaidesinin ilgili 2 parçasıdır. Sol kenar kısmen korunmuş, diğer kısımlar hasar görmüştür. Bu nedenle harfler kısmen yıpranmış haldedir.

Küçük parça B, daha büyük parça olan A'nın hemen altındadır. 2019 yılındaki keşif çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmıştır.

Satır 2-5: διασημοτάτος ἡγεμών .... Λυκίας Παμφυλίας = *vir perfectissimus, praeses (provinciae) Lyciae-Pamphyliae*. Bu Latince karşılığı, Terentius Marcianus'un 278'de Kremna'da İmparator Probus için diktirdiği bir onur anıtında görülmektedir. Bu unvanlar, aynı atlı sınıfı mensubu Vali Terentius Marcianus'a ithaf edilen Trebenna, Termessos ve Sagalassos'taki onur yazıtlarında da yer almaktadır⁵²⁵.

Satır 3-4: Valinin adı büyük olasılıkla [Τερ]εντίος Μα[ρκιαν]ός olarak tamamlanmaktadır.

Satır 6-8: Onurlandıran *cognomen*'i muhtemelen Τουησιανός idi. Tou köküyle oluşturulan bu isim Pamphylia bölgesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Onurlandıran kişi bir atlı sınıf mensubuydu ve memleketinde *dekaprotos* üyesiydi.

Satır 9-10: Onurlandıran ayrıca, muhtemelen A(ur.?) Claudius olarak adlandırılan ve şehirde büyük saygı gören oğlunu da yazıta eklemiştir. Ancak bu durumda, 11. satırda εὐεργέτης olarak anılan kişinin oğlu olması pek olası değildir.

3.3.9 Bereket'ten mil taşı ve imparator İulianus için onurlandırma

Buluntu yeri: Taş, küçük bir yerleşim olan Bereket'in merkezindeki caminin yanında Roma-Selçuklu Eurymedon köprüsünün kuş uçuşu olarak yaklaşık 5,5 km güneydoğusunda bulunmuştur (Şekil 68).

Malzeme: Kireçtaşından bir sütun parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 41 cm; Çap: 40 cm; Harf yüksekliği: 3,0 cm.

Tarih: MS 361-363 (İulianus'ların tek iktidarlığı)

Edisyon: Oktan ve Adak, 2020: 103-104 n. 3.

[τὸν δεσπό]την τῆς
2 [οἰκ]ομένης [Φλ(άουιον)]
[Κλαύ]διον Ἰουλιανόν,
4 [τὸν αἰ]ώνιον Αὐγούστον

⁵²⁵ Trebenna: AE 1915, 53; Termessos: TAM III 89; Sagalassos: I.Sagalassos 63 (s. 145-146).

[ἡ λαμπ]ρὰ Ἀσπεν(δίωv)

6 [vacat] πό(λις) vacat.

«Aspendosluların ünlü kenti; dünyanın efendisi, sonsuza kadar Augustus olan Flavius Claudius Iulianus 'u onurlandırdı.»

Üst ve alt kısımları eksik olan bir kireçtaşı sütunu parçasıdır. Iulianus'un onurlandırması, daha eski ve büyük ölçüde silinmiş olan bir yazıtın üzerine yazılmıştır. Sol kısımdaki harfler tamamen yıpranmış haldedir.

Daha sonra Side Müzesi'ne taşınmış ve envanter numarası olmadan hala orada bulunmaktadır. Köy büyüklerinden alınan bilgiye göre, taş ilk olarak Serik'ten Manavgat'a giden modern karayolu üzerinde Bereket'in 1 km kuzeyinde duruyordu. Bu nedenle, mil taşının en başta, Eurymedon Köprüsü'nün yaklaşık 5 km doğusunda, Aspendos ve Side arasındaki antik yol üzerinde dikilmiş olması gerekir. O bölge yine de Aspendos teritoryumunun bir parçasıdır.

Satır 4: MS IV. yüzyılın başından beri yaygın olarak kullanılan bir sıfat αἰώνιος Αὔγουστος/semper Augustus⁵²⁶.

Satır 6: Omikron Pi'nin üzerine konulmuştur. Bu satırın sonunda eski yazıttan kalan TO altındaki ΝΔΙΩ harfleri hala okunabilir. Muhtemelen bu kısım kent etnikonunun son ekleridir.

Yeni yazıt da geç Antik Dönem mil taşlarının çoğu gibi bir onur yazıtıdır. Yerel halk tarafından imparatora bir ithaf biçimindedir⁵²⁷. İmparator Iulianus, yaygın olduğu biçimde *dativus* halde değil *accusativus* halde görünmektedir. Yazıtta bir mesafe belirtilmemiştir.

Lykia-Pamphylia eyaletinden şimdiye kadar Iulianus'u onurlandıran 2 yazıt bilinmektedir. Bu yazıtlar Isinda ve Balbura'nın teritoryumundan çıkarılmıştır⁵²⁸. Ayrıca Side'den imparatorun θεός olarak adlandırıldığı fragman halinde korunan bir yazıt bilinmektedir⁵²⁹.

3.3.10 Roma İmparatorluk Döneminden bir onurlandırma yazıtına ait fragman

Buluntu yeri: Harabelerdeki kaynağın yakınında bulunmuş ve bekçinin evine getirilmiştir (Şekil 103).

Malzeme: Grimsi beyaz bir taş levha parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 13 cm; Genişlik: 12 cm.

Edisyon: Hereward, 1958: 59 n. 2.

⁵²⁶ Bkz. Röscher, 1978: 34-35.

⁵²⁷ Kolb, 2004: 148-149; Witschel, 2002: 325-393.

⁵²⁸ Bkz. French, 2014: 50 n. 17b.

⁵²⁹ Conti, 2004 n. 45.

Tarih: MS 70 sonrası.

--- -ov Φλ[άουιον --- -]

2 --- -ov κ- ---

3.3.11 Bir Demiourgos onurlandırılmasına ait fragman

Buluntu yeri: Aspendos.

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 184 n. 101.

--- ΔΕ

2 [- - - δημιου]ργήσαντα

[- - -] τὴν ἐπώνυ-

4 [μον - - -]

«Demiourgosluk yaparı (ve) (yıla) ismini veren kişiyi ---»

3.4 Memur Listeleri

3.4.1 Demiourgos T. Flavius Politon Dönemindeki mühürdarlar

Buluntu yeri: Aspendos yakınındaki Eurymedon (Köprüçay) üzerinde bulunan Selçuklu köprüsünün güney tarafına devşirme olarak yerleştirilmiş, köprünün restorasyonu sırasında kaldırılarak köprünün kuzey korkuluğunun dışına konulmuştur.

Malzeme: Kalın kireçtaşı levha.

Ölçüler: Yükseklik: 9,495 m; Genişlik: 1,41 m; Kalınlık: 13,5 cm; Harf yüksekliği: 4 cm.

Tarih: MS yak. 100 (Yazılış şekline göre muhtemelen I. yüzyılın sonlarına doğru (Flavius'lar 69'dan sonra))

Edisyon: Şahin, 1999a: 43-44 n. 6.

ἐπὶ δημιουργοῦ Τ. Φλαουίου Πολεΐτωνος

2 vacat ἐπισφραγισταί· vacat

Φηρέας Ἀπολλοδόρου, Μάρκος Νεικ[ε]ίου,

4 Γ. Ἰγνάτιος Κέλερ· Π[.]ΑΡ[.] ἐπισφραγιστῶν·

vacat Κενδᾶς Ἀπολλωνίου· vacat γραμματεῦς·

6 Γ. Μούλβιος Ἰοῦτος· εἰσαγωγῆ· ΑΠΟΠΛΙΝΟ

vacat Χαρίξενος vacat Εὐτυχος

«T. Flavius Poleiton'un demiourgos olduğu dönemdeki mühürdarlar: Apollodoros oğlu Phereas, Neikias oğlu Marcus, C. Ignatius Celer. Mühürdarların başında Apollonios oğlu Kendas; grammateus olarak C. Mulvius Iu(s)tus; eisagogoi ise Apollin--?, Khariksenos ve Eutykhos idi.»

Satır 1: Πολείτων, -ωνος kişi adı olarak kullanımı yeni görünmektedir.

Satır 2-4: ἐπισφραγισταί resmî belgeleri imzalayan veya mühürleyen memurlardır.

Satır 6: Burada ΑΠΟΠΛΙΝΟ okunmaktadır. Fakat buradaki isim büyük olasılıkla Apollonios olmalıdır.

Kendas, ἐπισφραγιστῶν olanların baş görevlisi gibi görünüyor. Bu anlamda düşünüldüğünde ὑπαρχος] ἐπισφραγιστῶν olarak da anlaşılabilir. Fakat P ve E arasındaki boşluk sadece bir harfe yetecek kadardır. Belki de burada kelimenin bir kısaltması vardı. Görünüşe göre diğer yetkililer (bir kâtip ve üç esiagogoi), ἐπισφραγισταί baş görevlisine yardım etti.

3.4.2 Aphrodeisios'un -- olduğu dönemdeki Prytanisler

Buluntu yeri: Nymphaion'un batısındaki çalılıklarda bulunmuştur (Şekil 69).

Malzeme: Kare blok.

Ölçüler: Yükseklik: 78 cm; Genişlik: 73 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 183 n. 98.

- - -

ΔΕΜΝΙ[- - -

ΝΕΤΗΑΙΓΑ[-- Ἀφ]ροδεισίου Ἀπελλοῦ τοῦ

Δημάρχου. πρυτανεῖται·

Λεύκιος Σέμνιος Ῥοῦφος ἀγωνοθέτης,

5 Ἀλεξίων β' Φηρέου, Κιδραμύας Ἀπελλοῦ,

Στησίπολις Βάλου,

Τίτος Γάνιος Ῥοῦφος,

Κῆστος Σωσιπάτρου,

Κυαῖος Ἀφροδεισίου,

10 Μοσχίων Βάλου,

Ἐπούας(?) Ἀφροδεισίου

Εὔμηλος Κυδρέους

Μάρκος Ἰούνιος Πρίνκεψ

	[K]ύδρης Ἀλεξίωνος	
15	[Σό]λων Σόλωνος	Φηρέας Ἀρτεμᾶ,
	[Οὔ]ρος Ἀφροδεΐσιου	Φηρέας δημιουργ[ός],
	[...]ος Μεννέου Βάλος	Βαλος Στησιπόλε[ως],
	[Βά(?)]λος Ἀρτεμᾶ	Ἀπελλῆς δημιουργ[ός],
	[- - -]νας Οὔρου	Βαλος δημιουργ[ός],
20	[- - -] Ἀρτεμᾶ	Ἀφροδεΐσιος δημιο[υργός],
	[- - -]ος Κυαίου	Κενδέας σπονδοφό[ρος],
	[Πρίνκε]ψ(?)[- - -]	Κε[νδέας(?) - - -],
	- - - - -	- - - - -

« Demarkhos'un torunu, Apelles oğlu Aphrodeisios'un dönemindeki prytanisler: Agonothetes olan Lucius Semnius Rufus, Phereas oğlu Phereas'ın oğlu Aleksion, Balos oğlu Stesipolis, Titus Gaius Rufus, Sosipatros oğlu Kestos, Aphrodeisios oğlu Kyaios, Balos oğlu Moskhion, Aphrodeisios oğlu Epuas?, Kydres oğlu Eumelos, Marcus Iunius Priceps, Aleksion oğlu Kydres, Solon oğlu Solon, Artemas oğlu Fereas, Aphrodeisios oğlu Uros, Demourgos olan Fereas, Menneas oğlu? Balos, Stesipolis oğlu Balos, Artemas oğlu Balos?, Demourgos olan Apelles, Uros oğlu –nas, Demourgos olan Balos, Artemas oğlu –, Demourgos olan Aphrodeisios, Kyaios oğlu –os, Spondophoros olan Kendeas, Princeps (ve) Kendeas.»

3.5 İnşaat Yazıtları

3.5.1 Tiyatro Binasını yaptıranlar: Curtius kardeşler

Buluntu yeri: Tiyatroda kuzey ve güneye bakan kapıların üzerinde bulundan iki sütunun üzerinde bulunmuştur (Şekil 70).

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Antoninus'lar Dönemi.

Edisyon: CIG 4342d4; CIL III: 45 n. 231; IGR III n. 803; : Lanckoroński, 1890: 179 64c; Le Bas ve Waddington, 1870: 355 n. 1379.

A: Güney kapısı üzerinde

	vac.	Dis patris et domui Aug(ustae)	vac
2	[ex t]estamento A(uli) Curti Crispini A(ulus) Curtius Crispinus Arr[u]n-		
	[tia]nus et A(ulus) Curtius Auspicatus T[iti]nnianus fecerunt		
4	vac.	Θεοῖς πατρίοις καὶ τῷ οἴκῳ τῶν Σεβαστῶν	vac.
	ἐκ δια[θήκη]ς A. Κουρτίου Κρεισπείνου A. Κούρτιος Κρεισπεῖ-		

6 νος Ἀρρουντιανὸς καὶ Α. Κούρτιος Αὐσπικᾶτος Τιτιννιανὸς
ἐποίησαν.

B: Kuzey kapısı üzerinde

vac. Dis patris et domui Aug(ustae) vac.

2 ex testamento A(uli) Curti C[ri]spini A(ulus) Curtius Crispinus Arr[u]n-
tianus et A(ulus) Curtius Auspi[ca]tus Titinnianus fecerunt

4 vac. Θεοῖς πατρίοις καὶ τῷ οἴκῳ τῶν Σεβαστῶν
ἐκ διαθήκης Α. Κουρτίου Κρεισπείνου Α. Κούρτιος Κρ[εισπεῖ]-

6 νος Ἀρρουντιανὸς καὶ Α. Κούρτιος Αὐσπικᾶτος Τιτινν[ιανὸς]
vac. ἐποίησαν. vac.

«Atalardan kalma tanrılar ve İmparatorların hanesi için: A. Curtius Crispinus'un emri
üzerine A. Curtius Crispinus Arruntianus ve A. Curtius Auspicatus Titinnianus (bunu)
yaptırdılar.»

3.5.2 Sahne Binasındaki Curtius Crispinus Arruntianus ve Curtius Auspicatus Titinnianus yazıtı

Buluntu yeri: Tiyatronun sahne binasındaki heykel kaidesi üzerinde bulunmaktadır.

Malzeme: İki adet arşitrav bloğu.

Ölçüler:

Tarih: Antoninus'lar Dönemi.

Edisyon: CIL III 231b; Lanckoroński, 1890: 179 n. 64b; Le Bas ve Waddington, 1870:
355 n. 1378.

A(ulus) Curtius Crispinus Arrun[tianus] [A(ulus) Curtius Auspicatu]s
Titinnianus

Curtius yazıtları burada Mustafa Adak tarafından gözden geçirilmiş hali ile
verilmektedir.

3.5.3 Topos Yazıtları

Buluntu yeri: Aspendos Tiyatrosu

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: CIG 4324 d5.

A: Δήμαρχος Λόλλιος

B: Τατίας Πλουσίου Κόνωνος

C: Τόπος Ζόης γυναικὸς Κλαυδίου Κυδρέος

D: ὁ τοῦ Ἀσπασίου Λονγῖνος

«A: Demarkhos Lollius

B: Konon oğlu Plousios'un kızı Tatia'nın (yeri)

C: Claudius Kydreus'in eşi Zoe'nin yeri

D: Aspasios'un oğlu Longinus.»

E:

Buluntu yeri: Tiyatroda, 22. kemerin yanındaki en üst oturma basamağına kazınmıştır.

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 184 n. 102.

AΘΗ[- -]ΩΡΟΥΑ[.]Λ[.]ΟΝΤ[- - -

«Athenodoros'un(?) ---»

3.5.4 Nemesis

Buluntu yeri: Roma bazilikasının altındaki odalardan birinin kapı *lento*'sunda görülmüştür (Şekil 32).

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: SEG LXII n. 1356.

Νέμεσις

3.6 Kehanet Yazıtları

3.6.1 Alfabetik kehanetler

Buluntu yeri: Aspendos. Akropolün batısında ve Camili Köy'ün güneyinde, Mehmet Yılmaz'a ait bir pamuk tarlasında, kimliği belirsiz antik yapı kalıntıları ve Roma tonozlarının yanında bulunmuştur (Şekil 71).

Malzeme: Büyük bir mermer levha.

Ölçüler: Yükseklik: 55 cm; Genişlik: 72 cm; Harf yüksekliği: 2 cm.

Tarih: MS II. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 135-139 n. 45.

[Θεοῦ]ς ἀρωγοῦς [_ _ _ _ _]

- [Ἴδρ]ῶτές εἰσιν· πλ[ὴν ἀπάντων περιέση]
- [Κύ]μασι μάχεσθαι χα[λεπόν· ἀναμεινον,
- 4 [Λ]ύπης πέπαυσαι, προσ[δέχου λοιπὸν χαράν]
- Μάτην ἐπέιγῃ· μὴ τάχυν', οὐ συμ[φέρει]
- Νῦν εἰς ἄγραν ὁ καιρὸς ἀπμοζων ἔ[φυ] / ἀρμόζων· ἔ[που]
- Ξανθῆς σε Δεοῦς καρπὸς ὥριος μέν[ει]
- 8 Οὐκ ἐστὶ μὴ σπείραντα θερίσαι κάρπιμα
- Πολλοὺς ἀγῶνας διανύσας λήμψῃ στέφος
- Ῥᾶον διάξεις ἔτι βραχὺν μεῖνας χρόνον
- Σαφῶς ὁ Φοῖβος ἐννέπει· μεῖνον, ξένε
- 12 Τῶν νῦν παρουσῶν συμφορῶν ἔξεις λύσιν
- Ὑμῖν ὅδ' οὐ σὸς ἐστὶ· μὴ μάτην πόνει
- Φύτευε· Δηῶ πάντα γὰρ θρέψει καλῶς
- Χαίρων ἐπείγου· Ζεὺς τάδ' αὐτὸς ἐννέπει
- vacat
- 16 Ψῆφον δικαίαν τήνδε παρὰ θεῶν ἔχεις
- Ὡμὴν ὑπώραν ἣν λάβῃς, οὐ χρήσιμον
- «Merhametli tanrılara (sahipsin?) - - -
- Zorluklar var fakat sen hepsinin üstesinden geleceksin*
- Dalgalarla savaşmak zordur; sabrederek, - - -*
- 4 *Acına son ver, en sonunda mutluluğa ulaş*
- Boşuna acele ediyorsun, acele etme, faydası yok*
- İşte av mevsimi geldi / Şimdi av mevsimi, peşinden git*
- Sarışın Demeter'in taze meyvesi seni bekliyor*
- 8 *Verimli tohumlar ekmeden mahsul alınamaz*
- Birçok müسابakayı tamamladığında tacı alacaksın*
- Kısa bir süre bekledikten sonra daha rahat vakit geçireceksin*
- Bekle yabancı, Phoibos sana açıkça söylüyor*
- 12 *Şu anki sıkıntılardan kurtulacaksın*
- Bu evlilik senin değil, boşuna uğraşma*
- Ekin(leri) dik çünkü Demeter hepsini iyi bir şekilde besleyecek*
- Mutlu bir şekilde yoluna devam et, bunları (sana) bizzat Zeus söylüyor*
- 16 *Bu kesin kehaneti (kehanet taşını) tanrılardan alıyorsun*
- Olgunlaşmamış ürünleri alırsan, bir yararı olmayacak»*

Bu tür belgeler genellikle *trimetron* olarak *iambos* türünde, nadiren de *heksametron* olarak *daktylos* türünde yazılırlar. Birbirleri ile akrostiş olarak düzenlenmiş harflerden başka bir bağı bulunmayan cümlelerden oluşmaktadırlar. Kemiklerle verilen kehanetlerin bir çeşidi olarak kabul edilebilirler.

3.7 Mezar Yazıtları

3.7.1 Eudaimon ve diğer kişilerin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Osman Yılmaz'ın evinin avlusunda görülmüştür (Şekil 72).

Malzeme: Sert kireçtaşındandır stel.

Ölçüler: Yükseklik: 38 cm; Genişlik: 13,8 cm; Kalınlık: 10 cm; Harf yüksekliği: 1,5 cm.

Tarih: MÖ I/MS I. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 70-72 n. 21.

Εὐδαίμ[ων]

2 Κράτου[ς]

Θησεῦ[ς]

4 Γαίω[- -]

Λολ[- -]

6 Σωτ[- -]

«*Krates (?) oğlu Eudaimon, Theseus ve Gaius Lollius Sot-(?).*»

Stel Helenistik Dönemde karşılaşılan tiptedir fakat en erken MÖ I. yüzyıl ya da MS I. yüzyıla tarihlenmektedir. Satırların sonları zarar görmüş olmasına rağmen Pamphylia formu Κράτητος veya Κράτεις olan *genetivus* haldeki Κράτου[ς] isminden dolayı bir diyalekt yazıtı olmadığı söylenebilir⁵³⁰. Ya da Κράτου[ς]'un Latin isimlerine geçişin göstergesi olduğu da düşünülebilir.

İlk üç satır daha sonra gelen üç satırdan daha eski olabilir. Bu da yazıtın iki kısımdan oluştuğu anlamına gelir. Bu sebeple ilk kısım olan baştan üç satırda ölen iki kişinin ismi verilmektedir. İkinci isim olan Θησεῦ[ς]'in ardından bir baba adı gelmemektedir. Belki de bu durum Θησεῦ[ς]'in Εὐδαίμ[ων]'un kardeşi olmasından kaynaklanıyor olabilir. Eğer iki kardeş söz konusu ise baba adı (?) olan Κράτου[ς] bu sebepten tekrar edilmemiştir. İkinci kısım olan 4-6 arasındaki satırlarda ise tamamlama için en iyi çözüm *tria nomina* sahibi olan bir Roma vatandaşı ismidir: Γάιος Λόλ(λ)ιος Σωτ[- - -]. Son isim Roma vatandaşlığı aldıktan sonra

⁵³⁰ Brixhe, 1976: 104-105-108.

cognomen haline gelen bir Yunan ismi olmalıdır. Satırın sonunda muhtemelen iki harfli boşluk bulunmaktadır. Bu sebeple Σώτ[ας], Σωτ[ᾱς] veya Σώτ[ων] önerileri getirilebilir.

3.7.2 Menodoros ve eşi Tryphera'nın mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Durmuş Yılmaz'ın evinin avlusunda görülmüştür (Şekil 73).

Malzeme: Alınlıksız bir stelin üst kısmı.

Ölçüler: Yükseklik: 24 cm; Genişlik: 27,5 cm; Kalınlık: 12 cm

Tarih: MÖ I/MS I. yüzyıl?

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 74-76 n. 23.

Μηνόδορος

2 Κολους

καὶ γυνή

4 Τρυφέρα

«Koles (?) oğlu Menodoros ve Eşi Tryphera.»

Τρυφέρα ismi muhtemelen τρυφερός (hassaslık, incelik) sıfatından türetilmiştir. Derisinin inceliği ya da karakter özelliği nedeniyle verilmiş olabilir⁵³¹.

Aslında burada dikkate değer olan, Μηνόδορος'un baba adıdır. Yunanca ile bir veya daha fazla Anadolu dilinin uzun süre bir arada yaşadığı eski bir kent olan Aspendos'ta Κολ-- ifadesinde Yunan ve Anadolu köklerinin buluşması ve bu adın, konuşulan dile veya dillere bağlı olarak birini veya diğerini çağrıştırması mümkündür. *Genetivus* haldeki Κολους'un köklerinin Anadolu halkları ya da Yunan kaynaklı olup olmadığı belirsizdir. Hititçe isimler olan *kula-* ve *kulawani-* ve Luvice *kulani-* (anlamı hala belirsizdir)⁵³² isimleri ile bağlantılı olabilir.

3.7.3 Praülos'un mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Durmuş Yılmaz'ın bahçesinde görülmüştür (Şekil 74).

Malzeme: Alınlıksız, piramit şeklinde, kireçtaşı stel.

Ölçüler: Yükseklik: 40 cm; Genişlik: 26 cm; Kalınlık: 15,5 cm; Harf yüksekliği 2,5 cm.

Tarih: MÖ I/MS I. yüzyıl?

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 78-79 n. 25.

Πραύλος

⁵³¹ Bechtel, 1917: 508.

⁵³² Friedrich, 1952: 196.

2 Ἐρυμνέως

«Erymneus oğlu Praÿlos»

Ölen kişinin (Praülos) ismi παύς (nazik) sıfatından türetilmiştir. Erymneus ismi ise bir Pisidia kenti olan Orymna ya da Erymna kentiyle ilişkili etnik bir isimdir ve Aspendos'ta sık kullanılır.

3.7.4 Klearkhos'un mezarı

Buluntu yeri: Koyak (Sarıabalı yakınlarında bir mezra (Sarıabalı Mahallesi)). Mevkinin merkezindeki bir kuyunun ağzına gömülü olarak bulunmuştur (Şekil 75).

Malzeme: Alınlıksız stel.

Ölçüler: Yükseklik: 50 cm; Genişlik: 29 cm; Kalınlık: 15 cm.

Tarih: MS I. yüzyıl başı

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 66 n. 18.

Κλέαρχος

2 Διονυσίου

«Dionysios oğlu Klearkhos.»

3.7.5 P. Geminius Firmus'un mezarı

Buluntu yeri: Sarıabalı. Memiş Aksu'nun evinin duvarına yerleştirilmiş olarak bulunmuştur (Şekil 76).

Malzeme: Beyaz mermer blok.

Ölçüler: Yükseklik: 30 cm; Genişlik: 37 cm; Kalınlık: (yaklaşık olarak) 30 cm.

Tarih: MS I. yüzyılın başı.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 63-64 n. 16.

Πόπλιος

2 Γεμίνιος

Φίρμος, χαῖρε.

«(Ben) Poplius Geminius Firmus. Selametle.»

Satır 1-3: Mezar taşı bir Roma vatandaşına aittir ve bu nedenle *tria nomina* (*praenomen*, *nomen* ve *cognomen*) taşımaktadır. Bu üç isim de Latin kökenli ve yaygın kullanılan isimlerdir. Yunan dünyasında kendini kabul ettiren Πόπλιος, *Publius* isminin muhtemelen popüler bir varyantın fonetik karşılığıydı.

Satır 3: Χαῖρε ifadesi MÖ IV. yüzyılda Yunan dünyasında gelişigüzel bir şekilde yayılmıştı⁵³³. Pamphylia’da daha nadir olmasına rağmen örnekleri vardır⁵³⁴.

3.7.6 L. Seius Akastos tarafından dikilen mezar taşı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Osman Can’ın evinin avlusunda görülmüştür.

Malzeme: Tabanı pervazlı bir stelin alt kısmı (Şekil 77).

Ölçüler: Yükseklik: 35 cm; Genişlik: 27 cm; Kalınlık: 16,5 cm; Harf yüksekliği: 2 cm.

Tarih: MS I. yüzyıl başı?

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 79-81 n. 26.

Λεύκιος Σήιος

2 ἸΑκαστος ἀνέσ-

στησε ΔΕΛ (?) [- - -]

4 ΝΗ ἐμῇ ΚΛ (?) [- - -]

[- - - - -] Σ [- - - - -]

«(Ben) Lucius Seius Akastos (bu mezarı) kendim, ... için dikti(m).»

Mezar gerçek adını *cognomen* olarak koruyan Roma vatandaşı bir Yunanlı tarafından dikilmiştir⁵³⁵.

ἀνέσστησε ifadesindeki çift *sigma* kullanılmasının nedeni, *sigmalardan* birisinin satır sonuna yazılmasından sonra satır başında, büyük olasılıkla taş ustasının dalgınlığı sebebiyle, tekrar yazılması olmalıdır. Termessos’ta bulunan bir yazıt bu duruma örnek gösterilebilir⁵³⁶. Bu fiilin ardından ise mezar sahiplerinin isimleri geliyor olmalıdır.

İyelik sıfatı (*possesivus*) olarak kullanılan EMH, ἐμός sıfatının dişil cinsteki *dativus* formu olarak gözükmektedir ve muhtemelen aile üyelerinden birine bağlı olarak kullanılmaktadır.

Üçüncü şahısta bir fiil kullanımından sonra, birinci şahısta bir sıfat kullanımı oldukça yaygındır⁵³⁷.

3.7.7 Sarapion ve ailesinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Osman Yılmaz’ın evinin avlusunda görülmüştür (Şekil 78).

Malzeme: Alınlıksız kireç taşından stel.

⁵³³ Fraser ve Rönne, 1957: 158-160.

⁵³⁴ SEG VI n. 656: Perge: Δαμοφύλα Σάμου εὐσεβής, χαῖρε.

⁵³⁵ Krş. Bechtel, 1917: 571.

⁵³⁶ TAM III 1, 359: (ἐαυτῷ yerine EA|ΑΥΤΩ)

⁵³⁷ Petersen, 1890 n. 18: Attaleia (Λούκις Πακῶνις ... κατεσκεύασεν ἑαυτῷ καὶ τῇ συνβίῳ μου ...)

Ölçüler: Yükseklik: 54 cm; Genişlik: 27 cm; Kalınlık: 13,5 cm; Harf yüksekliği: 1,7 – 2 cm.

Tarih: MS I. yüzyılın başı.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 72-73 n. 22.

Σαραπίωνα

2 Σαραπίωνος τὸν
καὶ Ἀλεξᾶν καὶ τὴν

4 γυναιῖκα αὐτοῦ
Λαδίκην οἱ ἀπελεύ-

6 θεροι κατὰ διαθήκην
καὶ ἀπελεύθεραι

«Azatlı erkekler ve kadınlar, Sarapion oğlu Aleksas olarak da bilinen Sarapion ve eşi Ladike için vasiyet üzerine (bu mezarı diktiler.)»

Ölenlerin isimleri *accusativus* halde verilmiştir.

Λαοδίκην yerine Λαδίκην kullanımı dikkat çekmektedir. Λαο-- kullanımının yanı sıra Λα-- kullanımı da oldukça yaygındır⁵³⁸. Λαοδίκηια antik kenti için kullanılan Türkçe *toponymos* olan Ladik telaffuzunun yazıtta Λαδίκην olarak yansımaları dikkate değerdir.

3.7.8 Neon ve ailesinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Köleler. Bölgenin girişindeki küçük bir ortak evin (köy odası) duvarına gömülü olarak bulunmuştur (Şekil 79).

Malzeme: Bezemesiz çok sert kireçtaşı parçası.

Ölçüler: Uzunluk: 33 cm; Genişlik: 14,5 cm; Harf yüksekliği: 2 cm.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 66-67 n. 19; Petersen, 1890 n. 97.

Tarih: MS I. yüzyılın başı (?)

Νέων Ἡρακλέωνος

2 [ζ]ῶν ἑαυτῷ καὶ τῇ γυ-
[ν]αικὶ αὐτοῦ Εὐφροσύ-

4 νῇ καὶ Ἡρακλέωνι
τῷ vacat υἱῷ

«Herakleon oğlu Neon yaşarken; kendisi, eşi Euphrosyne ve oğlu Herakleon için (bu mezarı yaptırdı.)»

⁵³⁸ Schwyzer, 1939: 254.

Petersen tarafından bu yazıtın stelin alt kısmında ikinci bir kullanım olarak yazıldığı söylenmiştir⁵³⁹.

3.7.9 Eumelos ve ebeveynlerinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Mahmut Arıcı'nın evinin yakınında görülmüştür (Şekil 80).

Malzeme: Alt ve üst pervazlı alınlıksız stel.

Ölçüler: Yükseklik: 54 cm; Genişlik: 21 cm; Kalınlık: 9,5 cm; Harf yüksekliği: 1,8-2 cm.

Tarih: MS I. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 86-90 n. 30.

Εὐμηλος υἱ-
2   ός Δείου καὶ ό
πατήρ αὐτοῦ
4   Δεῖος τοῦ Τρύ-
φωνος καὶ Χοι-
6   ρεῖνης γυνή{ι}
τοῦ Δείου

«Deios oğlu Eumelos, babası Tryphon oğlu Deios ve Deios'un eşi Khoireine.»

Khoireine ve Eumelos arasındaki ilişki yazıtta belirsizliğini korumaktadır. Khoireine burada Eumelos'un annesi değil, babasının ikinci eşi olabilir. Yazıtın en başında adı geçen Eumelos, muhtemelen babasından önce ölmüş olmalıdır. MS III. yüzyılda bir kural haline gelecek olan geleneği öngören Deios'un, oğlunu gömerken, kendisinin ve eşinin cenazesini önceden sağlama alma önlemini aldığı kabul edilebilir.

Eumelos'un baba adı olarak verilen Δεῖος tanrısal ya da kutsal anlamına gelmektedir. Yunanların da bu isme yükledikleri anlam Hellenistik Dönemden beri bu şekildedir.

Eumelos'un dedesi olan Τρύφων ismine Aspendos diyalekt yazıtlarında rastlanmaktadır⁵⁴⁰.

Χοιρεῖνη ise bir deniz kabuğu ismi olarak kullanılmaktadır. Aynı kelime olan ἡ χοῖρῃve aynı zamanda domuz isminden türetilen erotik bir anlama da sahiptir⁵⁴¹. Kişi adı olarak kullanımı özellikle IV. yüzyılda Attika'da bilinmektedir⁵⁴².

⁵³⁹ Petersen, 1890 n. 97.

⁵⁴⁰ Brixhe, 1976 n. 116.

⁵⁴¹ Perpillou ve Perpillou, 1980: χοῖρος.

⁵⁴² Arch. Delt. 20, 1965: 121.

3.7.10 Aphrodisios'un mezarı

Buluntu yeri: Aspendos. Muhtemelen Belkıs-Köleler'den biraz önce görülen Türk mezarlığında Bauer, W. Tarafından Nisan 1914'te keşfedilmiştir.

Malzeme: Beyaz mermer veya çok sert kireçtaşıdan yapılmış stel.

Ölçüler:

Tarih: MS I. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 116-117 n. 38.

Ἀφροδίσιος

2 Ἀπολλοδώρ[ου]

«Appollodoros oğlu Aphrodisios.»

Stel görünüşe göre Hellenistik tiptedir. Ancak bu tür yazıtların çağımızın başına kadar Pamphylia'da varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Diyalekt yazıtlarının son yazılı evresi dahi olsa, diyalekt mezar yazıtları ve koine dilindeki mezar yazıtları kentte iç içedir. Bu yazıt diyalekt döneminin dışına, en erken MS I. yüzyıla yerleştirilebilir⁵⁴³.

3.7.11 Leon, Eleis ve ailelerinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy (Şekil 81).

Malzeme: Dikdörtgen kireçtaşı levha.

Ölçüler: Yükseklik: 27 cm; Genişlik: 25 cm; Kalınlık: 2,5-3 cm.

Tarih: MS I. yüzyıl sonu II. yüzyıl başı.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 83-85 n. 28.

Λέων κ(αί) Ἥλεις

Φλ(αβίου) Ἑρ(μνέως) ζῶντες

κατεσκεύασαν ἐ-

αυτοῖς τὸ κενο-

5 τάφιον καὶ ταῖς

γυναιξίν ἐαυ-

τῶν καὶ τοῖς τέ-

κνοις· Ἄλλω δὲ

[μη]δενὶ ἐξὸν εἶ-

10 [ναι ἄ]νῶξαι· ἂν δέ τις ἄ-

[νύξε]ι, δώσει τῷ φίσκῳ

δη(νάρια) * φ'

⁵⁴³ Brixhe ve Hodot, 1988: 116-117.

«*Flavius Erymneus*’in oğulları *Leon* ve *Eleis* yaşarlarken; kendileri, eşleri ve çocukları için bu *kenotaphion*’u yaptırdılar. Başka hiç kimsenin (mezarı) açmasına izin verilmeyecektir. Eğer birisi açacak olursa, *fiscus*’a 500 *denarii* verecek.»

Baba adı olarak verilen *Flavius*, Roma vatandaşlığı alındığına işaret eden bir *nomen* olduğundan önemlidir. *Leon* ve *Eleis* yine bu *nomen*’i kullanan Roma vatandaşlarıdır fakat yazıtta yalnızca Yunan isimleri olan *cognomen*’leri ile belirtilmektedirler.

Ἡλείς Pamphylia’da karşılaşılmayan bir isim olmasına rağmen, Küçük Asya’nın güneyinde Kapadokia Bölgesi’ne kadar yaygın olarak Ἡλείς ve Ἡλίας biçimlerinde görülmektedir⁵⁴⁴. Büyük olasılıkla yerel bir kökten gelmesine rağmen *Zgusta*’nın belirttiği üzere ıo yerine ı kullanılması durumunda tanrı ismini vurgulaması da olasıdır (Ἡλίοϝ = Ἡλίας)

Yasaklama formülünde daha vurgulu olması için ἐξῆναι yerine kullanılan ἐξὸν εἶναι ifadesi Güney Anadolu’da yaygındı. Suçlunun ödemesi gereken 500 *denarii*’lik ceza, bölgedeki diğer mezar yazıtlarında sıklıkla duyurulan 1000, 1500, 2000 ve 2500 *denarii* ile karşılaştırıldığında düşük görünmektedir. Muhtemelen bu düşük fiyat anıtın alçakgönüllülüğünden değil, döneminin erken olmasından kaynaklanmaktadır.

“κενοτάφιον” Pamphylia mezar yazıtlarında sık rastlanılan bir ifadedir. Kelime κενός (boş) ve τάφος (mezar) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır⁵⁴⁵. Kelimenin anlamı J. ve L. Robert tarafından Bulletin 1948, 203 ve daha geniş bir şekilde ele alınarak Bulletin 1950, 83-85’te tartışılmıştır. Robert’ler ilk tartışmada mezar sahibi hala hayatta olduğundan dolayı mezarın boş olduğu fikrini kabul etmişlerdir. Son tartışmada “*kenotaphion*” ve “*portre*” gibi uygunsuz anlam önerilerini reddederek en azından Perge’deki lahitlerde mezarın ana parçasından farklı bir şey olması gerektiğine dikkat çektiler. Bir cenaze için boşluk (muhtemelen bir lahdin sığabileceği kadar) veya çoğunlukla lahdin alt kısmında bulunun bir kişilik boşluk anlamına geldiğini anladılar. Homeros döneminden bu yana Yunan geleneklerinde yer alan bu tür mezarlar savaşta, gurbette ya da denizde yaşamını yitirmiş olanlar ile kahramanların ve önemli kişilerin anısını kendi memleketlerinde yaşatmak ve daha da önemlisi öbür dünya inancına uygun olarak ruhların sahipsiz bırakılmamasını sağlamak adına yapılmaktaydı⁵⁴⁶. Bu tür Aspendos stelleri genel olarak basit mezar taşları gibi görünmektedir. Daha büyük anıtlara ait olduklarını varsaymak için hiçbir neden yoktur ancak mevcut taş Roma İmparatorluk Döneminde yeniden kullanıldığında, bundan ne şekilde yararlanıldığını söylemek

⁵⁴⁴ Robert, 1963: 443-508; *Zgusta*, 1964: 684.

⁵⁴⁵ A. Hug, s.v. “κενοτάφιον”. RE XI/1, 1921: 171-172; Ch. Höcker, s.v. “Kenotaphion”. DNP VI, 1999: 412-413; krş. Yılmaz, 2016: 262

⁵⁴⁶ Hom. *Od.* I.291; IV.584. Bu durumlarda kalarak ölen kişiler için bir κενοτάφιον yapıldıktan sonra ruhlarının mezara girmesi için bu kişilerin adları üç kez yüksek sesli bir şekilde söylenmektedir. (Hom. *Od.* IX. 65 vd.; Ver. *Aen.* VI.505).

elbette imkansızdır. Diğer yüzdeki orijinal yazıtın silinmemiş olması, bir tür yapının içine inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yine de bir bütün olarak metnin yarattığı izlenim ve kelimenin geçtiği anıtların çok olması, bazen pratik bir çözüm olarak, yalnızca herhangi bir türdeki mezar anlamına geldiği yönündedir. Her şeye rağmen bir mezar, Robert’lerin önerdiği gibi, cenaze boşluğu (cavité funéraire) olarak da tanımlanabilir.

3.7.12 Menneas’ın mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy (Şekil 82).

Malzeme: Dikdörtgen kireçtaşı levha.

Ölçüler: Yükseklik: 16 cm; Genişlik: 23 cm; Kalınlık: 3 cm; Harf yüksekliği: 1,8 cm.

Tarih: MS II. yüzyıl. (?)

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 85-86 n. 29.

Μεννέας Ἑρμ[.]

2 Γοργίου ζῶ[ν ἐ-]

αυτῷ τὸ κε[νοτά-]

4 φιον_ἐπο[ίησεν]

«Gorgias’ın torunu, Herm—’in oğlu olan Menneas kendisi için bu kenotaphion’u yaptırdı.»

Mezar sahibinin adı; ad, baba adı ve dede adı şeklinde verilmiştir.

3.7.13 Karika’nın eşi ve ailesinin mezarı

Buluntu yeri: Aspendos (Şekil 83).

Malzeme: Hirschfeld tarafından muhtemelen 1874’te keşfedilen ve defterlerinden birinde bulunan (Viyana Akademisi’nde muhafaza edilen) yazıt parçası,

Ölçüler: Anıtın şekli ve boyutlarına dair hiçbir veri bulunmamaktadır.

Tarih: MS II. yüzyıl sonu III. yüzyıl başı.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 112-116 n. 37.

- - - - -

[ἐαυτῷ] καὶ τῇ

[γυ]ναικὶ αὐτοῦ

Καρικῇ Διοδώ-

τας καὶ τῷ τέκν-

5 φ αὐτῆς [Σ]τεφά-

νω κ<α>ὶ Τρεκουδ-

δει ἀδελφῷ τῆς

γυναικός μου

Καρικᾶς ὅστις ἄλ-

10 λον βαλῆ, δό<σει> τῷ φ[ί]-

[σ]κφ δεινάρια * φ'

«(-- oğlu Ben --), (bu mezarı) kendim, Diodota'nın kızı eşim Karika, onun çocuğu Stephanos ve eşim Karika'nın kardeşi Trekoudes için (yaptırdım). Her kim başka bir (ceset) koyarsa, fiscus'a 500 denarii ödeyecek.»

Yazıttaki isimlerin, daha ilkel formlarını koruyarak -α sesini koruyan bir lehçeden kaynaklanan ve -α ile biten bir yapıya sahip olduğuna dikkat edilmelidir. Bu tür biçimler, lehçelerin (herhangi bir kişisel ad gibi) yok olmasından çok sonra da varlığını sürdürebilir ve kendi topraklarında tekrardan ortaya çıkabilirler.

Düşük para cezası nedeniyle, yazıt muhtemelen MS III. yüzyılın enflasyonundan önceye aittir. Dolayısıyla MS II. yüzyıl veya en geç MS III. yüzyılın başı olmalıdır.

3.7.14 Gaius Poldeukes'in mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin avlusunda görülmüştür (Şekil 84).

Malzeme: Sol üst köşesini ve kaidesini kaybetmiş alınlıksız bir stel.

Ölçüler: Yükseklik: 43 cm; Genişlik: 30 cm; Kalınlık: 9 cm; Harf yüksekliği: 1,5-2 cm.

Tarih: MS II/III. yüzyıl (?).

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 205-207 n. 215.

B:

[Γ]άιος Πολδεύκης Νέω[νος] (veya Νέω(νος))

2 κατεσκευάσεν τό κε[νος]- (veya κε(νος)-)

τά<και>φίον ἑαυτῷ ΤΗΣ ^{vacat}

«Neon oğlu Gaius Poldeukes bu kenotaphion'u kendisi için yaptırdı. ΤΗΣ...»

Metin tamamlanmış görünmekte ve de ΤΗΣ ile bitmektedir. Taş üzerinde sadece yüzeysel hasar olmasına rağmen herhangi bir harf izi bulunmamaktadır.

3.7.15 Aurelius Kallikles ve eşinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Osman Can'ın ahır duvarının iç kısmına gömülü halde bulunmuştur (Şekil 85).

Malzeme: Alınlıksız stel.

Ölçüler: Yükseklik: 43 cm; Genişlik: 20 cm; Kalınlık: 10,5 cm; Harf yüksekliği: 2,5 cm.

Tarih: MS yak. 200-250

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 81-83 n. 27.

Αὐρ(ήλιος) Καλ-
 λικλῆς
 Καλοκαί-
 4 ρου ζῶν
 ἐαυτῷ κα-
 τεσκεύας-
 εν τὸ κενο-
 8 τάφιν κὲ τῇ
 [γ]υναικί μ-
 ου Αὐρ(ηλία)

«Kolakairos oğlu Aurelius Kallikles yaşarken, kendisi ve eşi Aurelia için bu kenotaphion'u yaptırdı.»

Mezarı yaptıran kişi Roma vatandaşlığını muhtemelen *Constitutio Antoniniana*'dan almıştır. Bu nedenle bir *tria nomina* 'ya sahiptir fakat burada *praenomen*'i yer almamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Latin onomastik formülü (*praenomen* + *nomen* + *cognomen*) ile fiilasyonun sona geldiği Yunan formülünün (*praenomen* + *nomen* + *filiasyon* + *cognomen*) kullanılmış olmasıdır.

3.7.16 Aurelia Anatole'nin babası Eutykhes'in mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin duvarına gömülü halde bulunmuştur (Şekil 86).

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 31,5 cm; Genişlik: 16,5 cm; Kalınlık: 28 cm; Harf yüksekliği: 2,4 cm.

Tarih: MS yak. 200-250

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 90-91 n. 31.

[κατεσκεύ-]
 ασεν τ[ὸ]
 κενοτά-
 4 φιν Αὐρ(ηλία)
 Ἀνατολ-
 ῇ θυγά-

τηρ Εὐ[τ-]
 8   ὑχει Ἄτ-
       ου ἐκ τῶ-
       [v ἰδί]ων KA
       [- - -]

«Kızı Aur(elia) Anatole, Ates oğlu Eutykhes için bu kenotaphion'u kendi cebinden yaptırdı...»

Εὐτόχει ifadesinin ardından gelen ατου için θυγάτηρ'e bağlı olan bir αὐτοῦ'nun sonu olduğunu söylemek zordur. Muhtemelen Eutykhes'in baba adı olmalıdır. Ἄτου Anadolu'da sık rastlanılan -ης bitimli bir Lallname'nin *genetivus* halidir⁵⁴⁷.

3.7.17 Aur. Kidramuas ve eşinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. İbrahim Demir'e ait bir bahçenin duvarına gömülü Helenistik stelin yan tarafında görülmüştür (Şekil 87).

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 16 cm; Genişlik: 55 cm; Harf yüksekliği: 2,3 cm.

Tarih: MS yak. 200-250

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 91-93 n. 32.

Αὐρ. Κιδραμυας Πρόσου
 2   κατεσκεύασα ἑαυτῷ τὸ
       κενοτάφιον_καὶ τῇ γυ(ναϊκί)

«(Ben) Roses oğlu Aur(elius) Kidramuas, bu kenotaphion'u kendim ve eşim için yaptırdım.»

İlk satırın sonunda üpsilon omikronun içine küçük bir biçimde yazılmıştır. Baba isminin ilk omikronunun ortası hasar görmüştür ve bu harfin de ortasında küçük bir üpsilon ayırt edilebilmektedir. Bu kısım belki de bilerek kazınmıştır. Buradaki isim alternatif olarak Po<υ>σου şeklinde okunabilmektedir.

Ölenin adı Güney Anadolu'da, Pamphylia'da ve özellikle Aspendos'ta Κιδραμυας, -μυας, -μουης ve burada olduğu gibi -μυας formları ile yaygın bir Anadolu ismidir⁵⁴⁸.

⁵⁴⁷ Zgusta, 1964: 119.

⁵⁴⁸ Zgusta, 1964: 603.

3.7.18 Aur. Aristippos'un eşi ve akrabalarının mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin duvarına gömülü halde bulunmuştur (Şekil 88).

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 18,5 cm; Genişlik: 48 cm; Kalınlık: 15 cm; Harf yüksekliği 2-2,6 cm.

Tarih: MS yak. 200-250.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 93-94 n. 33.

[- - - - -] ὥσα κατεσκεύασα ἐμαυ-
 2 [τῇ - - - - - καὶ] τῷ ἀνδρί μου Αὐρ. Ἀριστίππῳ
 [- - - - - καὶ - - - - - μ]ου Αὐρ. Ἠθικῷ Εὐτυχianoῦ
 4 [- - - - - μηδενὶ δ' ἐξὸ]ν ἵν' ἐτινα ἕτερον καταθέστω
 [- - - - - τῷ δ]ήμῳ τῷ Ἀσπενδίων *, α

«(Ben) ... (bu mezarı) yaşarken kendim, kocam Aur(elius) Aristippos, ... Eutykhianos oğlu Aur(elius) Ethikos için yaptırdım. Hiç kimseye başka bir (ceset) koyma izni verilmeyecektir. (Eğer koyacak olursa) Aspendos halkına 1000 denarii (ödeyecek).»

3. satırın başındaki eksiklik nedeniyle Aristippos'un babasının adı ve Aristippos'un eşi ile Ethikos arasındaki akrabalık ilişkisi gibi bilgiler muallakta kalmaktadır.

Satır 4: İNE burada εἶναι için kullanılan fonetik bir yazımdır. Aynı şekilde καταθέστω için ΚΑΤΑΘΕΣΤΕ ifadesi kullanılmaktadır.

Para cezasının daha yaygın olan şekli ile *fiscus*'a değil halka ödeneceği belirtilmektedir.

Bölgeye özgü olmayan isimler dikkat çekmektedir. Εὐτυχιανός ismindeki son ek, imparatorluk altında bulunan Yunanlılar için -ianos bitimiyle yaygın olarak kullanılmaktadır.

3.7.19 Charitine, eşi ve çocuklarının mezarı

Buluntu yeri:

Malzeme: Kalıplanmış Helenistik stel.

Ölçüler:

Tarih: MS yak. 200-250.

Edisyon: Brixhe, 1999 (BE): 77-78 n. 4 (SEG XLVII n. 1781).

Αὐρ. [. .] δὲδ(?) [- - -]
 [- - -] δος ζῶν ἑαυτῷ κα[τ]-
 2 [εσκέυ]ασεν τὸ κενοτάφιον

- [κὲ τῇ γυ]νεκί μου Χαριτίνῃ Ερ[?
 4 [- - -]ηδος καὶ τοῖς τέκνοις
 [?]: μηδενὶ δὲ ἐξὸν εἶνε κ
 6 [αταθ]έσθαι τινά: εἰ δὲ μή, δώ-
 [σει τ]ῷ Ἀσπενδίων ᾄμω [. . .]

«(Ben) –dos oğlu Aur(elius) –dyd–yaşarken; kendim, karım Er–edos’un kızı Kharitine ve çocuklarım için (bu) kenotaphion’u yaptırdım. Hiç kimsenin başka bir (ceset) koymasına izin verilmeyecek. Eğer koyacak olur ise, Aspendosluların halkına --- verecek.»

Orijinal metin silinmiş. Roma Döneminde taş yeniden kullanılmış ve yazıt arka kısma taşınmıştır.

3.7.20 Aur. Marcia? Aphphion ve ailesinin mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hamza Yılmaz’ın evinin yanındaki bir taş yığınının içinde bulunmuştur (Şekil 89).

Malzeme: Bir lahit kapağından ve teknesinden çıkan yedi adet beyaz mermer parçası.

Ölçüler: Kapak kısmındaki iki büyük parça, A: Yükseklik: 17 cm; Genişlik: 55 cm; B: Yükseklik: 20,5 cm; Kalınlık: 35,5 cm. Lahit teknesine ait beş parça, A: Yükseklik: 32 cm; Genişlik: 37,5; Kalınlık: 15 cm; B + C: Yükseklik: 49 cm; Genişlik: 54 cm; Kalınlık: 15 cm; D: Yükseklik: 29 cm; Genişlik: 16 cm; Kalınlık: 66 cm; E: Yükseklik: 22 cm; Genişlik: 16 cm; Kalınlık: 32 cm. Harf yüksekliği (Tüm parçalarda aynı düzen görünmektedir): 1,8-2,5 cm.

Tarih: MS III. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 96-109 n. 35.

A: Kapaktaki yazıt

- [- - - - -] harf izleri [- - - - -]
 2 [- - - - -].ικης τὸ ἡρώον σὺν τῇ περιφορᾷ πλ[έθρων]
 [. καὶ τῷ ἀν]γείῳ ζῶν κα^{vacat} τεσκεύασα ἐαντ[ῶ]
 vacat vacat vacat
 4 [κα]ὶ τῇ συμβίῳ μου Αὐρ. Μαρ^{vacat} [κ]ία Ἀφφιον ἢ κα[ὶ . . .]
 [Π]ολέμωνος Ὀλυμπηνῆ^{vacat} πρύτανις ΚΑ[- - - - -]

B: Mezar üzerindeki yazıt (Şekil 90).

- τέκνῳ Δικαίῳ, ἐπὶ
 τῷ μηδένα ἕτερο[v]
 ἐνβαλεῖν, εἰ μὴ μό-
 4 von ἣν ἐγὼ ἀνέθ[ρε]-

ψα [...]αλων, ἀγαθὴ ψυ-
 χή NE.....NE ἐν τῇ ἐνβατῇ·
 [εἰ] δέ τις ἐπιβαλε τινά, δώ[σει] τῷ εἰ-
 8 ερωτάτω ταμε[ίω]
 * μ· β´· Εὐ[υχέϊ]τε
 πάντες· ἐ[γὼ] γὰρ
 ὦδε κεῖμε.

«A: Kapak

(Ben) --ikes (bu) çevresindeki kaide ve lahdiyle birlikte 100 Yunan ayağı alana sahip olan heroon'u, ---, kendim, karım Polemon kızı Olymposlu --- olarak da bilinen Aurelia Marcia(?) Aphphion, prytanis olan (ben)---

B: Mezar

(ve) oğlu(m) Dikaios için yaptırdım. Yalnızca benim beslemem olan iyi niyetli Kalon(?) haricinde başka bir (ceset) koymaya izin yoktur. ... zemindedir. Eğer biri (başka) bir (ceset) koyacak olursa, en mukaddes kasaya (fiscus) 20.000 denarii ödeyecek. Herkese iyi şanslar, çünkü ben artık (burada) yatıyorum.»

A: Kapak

Satır 1: Burası muhtemelen yazıtın başlangıç satırıydı. Sağdaki parçada sadece harflerin alt kısımları görülmektedir. Bu kırık bölüm için olası okumaların çeşitliliği burada yararlı bir şekilde sıralanamayacak kadar fazladır.

B: Mezar

Satır 6: Taş ustası tarafından yapılan düzeltmeler ve taştaki kırılmalar çözümlemeyi belirsiz hale getirmektedir.

Satır 10: Bu tür dilek ifadeleri genel olarak ölüye yapılır fakat burada, mezarın sahibi kendi yazıtını muhtemelen kendisi yazarak, dileğini yaşayanlara yöneltir ve 10. Satırdaki γάρ ifadesinden sonra, gelecekteki ölümünü bekleyerek kendini teselli eder.

Bir ölüye adanan anıt mezar anlamına gelen *heroon* teriminin, basit bir *aedicula*⁵⁴⁹ dan görkemli bir mezar kompleksine kadar her türlü gömü için kullanılabileceği bilinmektedir⁵⁵⁰. Burada bir *periphora*'dan söz edilmesi, bunun bir miktar öneme sahip bir mezar kompleksi olduğunu göstermektedir. *Periphora* kelimesi, Diodoros Skylaks tarafından yapılan açıklamayı hariç tutarsak (tüm kenarları eşit uzunlukta ve her bir kenarı tutuşturulmuş olan)⁵⁵¹, cenaze için

⁵⁴⁹ Antik Roma'da *aedicula* küçük sunak anlamına gelmektedir. Bir çift sütun tarafından desteklenen ve bir heykeli çerçeveleyen bir alınlık ile kaplı bir niş olarak karşımıza çıkar. *Aedicula* kelimesi, bir tapınak binası veya mesken yeri anlamına gelen Latince *aedes*'in küçültme eki getirilmiş halidir.

⁵⁵⁰ Kubińska, 1968: 26.

⁵⁵¹ Diod. XVII.115 (τετράπλευρον πύραν, σταδιαίας οὔσης ἐκάστης πλευρᾶς)

kullanılan kelimeler içerisinde yeni görünmektedir. Bu metindeki περιφορά'nın kesin bir teknik anlamı bulunmamaktadır. Bu Aspendos yazıtında bulunan περιφορά kelimesi, heroon'un çevresini belirtmeli ve bu nedenle Pamphylia'da daha yaygın olarak kullanılan περίβολος'un eşdeğeri olmalıdır⁵⁵². Yazıttan sayısal bilgi edindiğimiz kelime πλέθρων, uzunluktan ziyade bir alan ölçüsü (100 ayak) vermektedir⁵⁵³. Τὸ ἀγγεῖον Pamphylia'da (özellikle Perge'de), lahit için beklenen terimdir. Τὸ ἄγγος (vazo) kelimesinden gelmektedir. Lahdin alt kısmı yazıtta ἐνβατή adıyla görünür.

Anıtı diktiren kişinin karısının adı Aurelia'dır. Bu sebeple yazıtın III. yüzyıl'ın ilk yarısına tarihlenmesi olası gözükmemektedir. Kadının ἡ καί ile verilen diğer adı dışında üç ismi vardır. Aurelia isminin *praenomen* olarak kullanıldığı örnekler de mevcuttur⁵⁵⁴. *Nomen* olarak kullandığı isim muhtemelen Marcia idi⁵⁵⁵. Lallname bir kullanım olan *cognomen*'i Ἀφφιον Küçük Asia'da oldukça yaygın bir kullanımdır⁵⁵⁶. Kadının geldiği yer olarak Olympos, muhtemelen Phaselis ile Korykos arasında yer alan doğu Lykia'nın sahil kasabasıdır⁵⁵⁷.

Πρύτανις sözcüğü kadınla ilişkili olarak düşünülebilir⁵⁵⁸, ancak 4. satırdan sonra gelen sözdizimindeki isim de πρύτανις olarak κατεσκεύασα fiili ile yeniden ilişki kurmak daha olası görünmektedir.

Dikaïos adı, İmparatorluk Döneminde moda olan ahlak ve adalet ile ilgili lakaplardan birisi olarak kullanılmaktadır⁵⁵⁹.

Mezar sahibinin aile mezarına yabancı herhangi bir kişinin bırakılmasına ilişkin geleneksel yasağa, Kalon adlı bir kadın için bir istisna yapılmıştır. Kendisinden özel olarak ayrıca bahsediliyor olması, ailede özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Θρεπτή (Latince *alumna*), hür olarak doğmamış fakat efendisi için adeta bir evlat gibi olduğundan normal bir köleden çok daha fazlası ailenin beslemesi olarak görülmektedir⁵⁶⁰.

Bu tür yazıtlarda ὑποσώριον olarak geçen mezarın alt kısmı bu yazıtta ἐνβατή kelimesi ile ifade edilmiştir. ἐνβατή (veya ἐνβασίς) bir başka yazıtta καταβατή şeklinde de karşımıza çıkmaktadır⁵⁶¹. ἐνβατή köken olarak banyo küveti veya leğen anlamına gelen bir kelimedir⁵⁶².

⁵⁵² Kubińska, 1968: 135-138.

⁵⁵³ Robert, 1939: 210: Tyane (ἀποῖερῶ δὲ τὸν τόπον πλέθρων δέκα)

⁵⁵⁴ TAM III 1, 302, 751, 390, 537, 623.

⁵⁵⁵ ABSA 17, 1910 -1911: 225, n. 1 (Perge'den MS II. yüzyıla ait bir mezar)

⁵⁵⁶ Zgusta, 1964: 66.

⁵⁵⁷ W. Ruge, RE XVIII 1 1939, n. 21.

⁵⁵⁸ F. Gschnitzer, 1973: 745 (RE Suppl. XIII).

⁵⁵⁹ Attaleia: SEG VI n. 667.

⁵⁶⁰ Cameron, 1939: 38.

⁵⁶¹ Vidal-Lablache, 1872: 80: Ἀὐρ. Εὐτύχης Συνφόρου Περίνθιος κατεσκεύασα τὴν καταβατὴν σὺν τῇ ἐπικειμένῃ σορῶ ἑμαυτῶ καὶ τῇ συνβίῳ μου, κτλ.

⁵⁶² Robert ve Robert, 1964 n. 631.

İmparatorluk Döneminde Küçük Asya’da yaygın bir tip olarak, bu anıtsal mezar yapısı olan heroon üç ana bölümden oluşmaktadır: bir lahit (τὸ ἀνγείον), üzerine yerleştirildiği kaide (ἡ ἐνβάτη) ve etrafını çeviren bir düzenek (ἡ περιφορά).

3.7.21 Bir mezar yazıtının sonu

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. İbrahim Demir’e ait bir bahçe duvarına gömülü olarak bulunmuştur.

Malzeme: Tekrar kullanılmış Helenistik bir stel.

Ölçüler: Yükseklik: 47 cm; Genişlik: 16 cm; Harf yüksekliği 2,8-3 cm.

Tarih: MS III. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 95-96 n. 34.

-----
2 καταθέσ-
θαι τινά·
4 εἰ δὲ μή,
δώσει τῷ
6 ἱερωτάτῳ
ταμείῳ
8 *βφ´

«(Hiç kimseye başka) bir (ceset) koyma (izni verilmeyecek). Eğer koyarsa en mukaddes kasaya (fiscus) 2500 denarii ödeyecek.»

Çağdaşı olan diğer yazıtlara nazaran bu mezar yazıtının düzgün grameri ve yazımı dikkat çekmektedir. Bu özellik belki de taşın önemli bir anıta yerleştirildiği anlamına geliyor olabilir. Ayrıca yazıtın başlangıcı başka bir parçaya, belki de buradaki ile bir tür bağlantı oluşturan bir başka stele yazılmış olabilir.

Magnesia ad Sipylum’da bulunan bir yazıt⁵⁶³, zamanın insanları için kendi mezarlarının mülkiyet haklarını korumanın çok önemli olmasının yanı sıra bu mezarların tekrardan satılabilmesinin de mümkün olduğunu göstermektedir: “Αὐρ. v. Τρύφων ἀγοράσας τὸ | ἥρῳον διαπεφορημένον κατε|σκεύασε αὐτῷ καὶ τῇ γυναικὶ | (...)· μεδενὶ δ’ ἐτέρῳ ἐξὸν εἶναι | Βληθῆναι εἰς τὸ ἥρῳον· εἰ | δὲ μή, δώσει Μητρὶ Θε|ῶν Σιτυληνῇ * φ´ | τοῦτου ἀντίγραφον ἐτέ|θη εἰς τὸ ἀρχεῖον”, «*Aurelius Tryphon, harap durumda olan heroon’u satın alarak kendisi ve eşi --- için tekrar yaptırdı. Başka hiç kimseye bu heroon’a (ceset) koyma izni verilmeyecektir.*

⁵⁶³ Ihnken, 1978 n. 24.

Eğer koyarsa Sipylum tanrılarının Ana'sına 500 denarii verecek. Bunun bir kopyasını arşive koydum.»

3.7.22 Aurelia Elpis'in mezarı

Buluntu yeri: Sariabalı. Latif Aksu'nun evinin duvarına gömülü şekilde bulunmuştur (Şekil 91).

Malzeme: Kireçtaşı.

Ölçüler: Yükseklik: 13 cm; Genişlik: 17,5 cm; Kalınlık: 8 cm.

Tarih: MS III. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 64-65 n. 17.

Ἀρη(λία) Ἐλπίς

2 ζῶσα ἐαυτῇ
κατεσκεύασ[ε]

4 [τ]ὸ κενotáφ[iv]

«*A(u)re(lia) Elpis, yaşarken kendisi için bu kenotaphion'u yaptırdı.*»

Yazıt tamamlanmış gibi görünmektedir. Ancak başka cesetlerin mezara konulması ya da para cezası tehdidi gibi ifadelerle devam ediyor olması elbette mümkündür. Adından da anlaşılacağı üzere, bu kadının *Constitutio Antoniniana* (MS 212) ile vatandaşlık hakkı alması muhtemeldir. Yazıtın tarihi olarak da MS 212-240 ya da 250 arasında olması gerekmektedir⁵⁶⁴. Ölen kişinin Yunan kökenli eski adı hala korunmakta ancak resmi olarak *cognomen* konumundadır. İsim olarak kullanılan “ἐλπίς” umut anlamına gelmektedir.

3.7.23 Tryphon ve Ioannes'in mezarı

Buluntu yeri: Boğasak. Fahri Çimen'in Boğasak'taki evinin avsulunda görülmüştür.

Malzeme: Beyaz mermerden küçük bir stelin üst kısmı, sütunun basit bir şekilde kalınlaştırılmasından oluşan bir tür başlıkla birlikte.

Ölçüler: Yükseklik: 27 cm; Genişlik: 17 cm; Kalınlık: 9 cm; Harf yüksekliği: 2-3 cm.

Tarih: MS III/IV. yüzyıl(?)

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 61-63 n. 15.

A: Ön yüz (Şekil 92)

Τρύφ-

ωνος

ΚΕΤ (?) [- - -]

⁵⁶⁴ Robert, 1964: 40.

B: Arka yüz (Şekil 93)

Ἰωάν-

[v]ου ΤΟ

- - -

A ve B, *genetivus* halde iki yaygın isim sunar. Birincisi Yunan kökenli Τρύφων (Diyalekt olarak Τρύφω⁵⁶⁵), ikincisi Sami kökenli Ἰωάννης. Ayrıca taş üzerinde Hristiyan sembolü olan hac mevcuttur. Mezar böylece en az iki ölü içermektedir. İlk akla gelen hipoteze göre, *genetivus* halde olan isimlerin ardından, bir baba adı gelmesi muhtemeldir.

3.7.24 Hypodiakon Nestor ve çocuklarının mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Köleler. Süleyman Cengiz'in evinin önünde görülmüştür (Şekil 94).

Malzeme: İmparatorluk Döneminde tekrar kullanılmış alınlıksız stel.

Ölçüler: Yükseklik: 55,5 cm; Genişlik: 30 cm; Kalınlık: 14 cm; Harf yüksekliği: 2,5 cm.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 185-187 n. 204.

Tarih: MS III/IV. yüzyıl.

B: Arka kısımdaki yazıt

Ἐνθάδε κτ̃-

τε Νέστωρ

ὑποδιάκων

4 σὺν τοῖς πε-

δίοις αὐτοῦ

Ἀνθιμίῳ

καὶ Φιλίππῃ-

8 ας· Εἴ τις δὲ

ἀνύξει<ι>ει, ἔχη

πρὸς τὴν

Τριάδα

«Hypodiakon Nestor, çocukları Anthimios ve Philippia ile burada yatıyor. Eğer biri (mezarı) açacak olursa, (Kutsal) Üçlü'ye hesap versin.»

Yazıt, EI/I/Y/OI yerine ι veya AI/E yerine ise ε kullanılan MS III. ve IV. yüzyıl kullanım alışkanlıkları ile oldukça uyumludur. ἀνύξει = ἀνοίξει ifadesinin yazımında normal olarak son harfin ι olması gerekirdi. Taş ustasının, bu kelimenin son hecesini yazmak için özellikle I ve EI

⁵⁶⁵ Brixhe, 1976 n. 116.

olarak iki seçeneği vardı fakat ikisinden birini seçmek yerine muhtemelen istemeyerek ikisini de art arda kullandığı görülmektedir.

ἔχη πρὸς τὴν Τριάδα Hristiyan mezarlarında sıklıkla başka benzer örnekleri ile de kullanılan ceza formüllerindendir⁵⁶⁶.

3.7.25 Aur. Epiktetos'un mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Abdurrahman Özkan'ın evinde görülmüştür.

Malzeme: Taş stel.

Ölçüler: Yükseklik: 37 cm; Genişlik: 20 cm; Kalınlık: 75 mm; Harf yüksekliği: A: 13-20 mm; B: 32-35 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk dönemi.

Edisyon: Bean, 1952-1953: 204 n. 16.

A:

Σεραπίω

2 Ἀλεξάνδρου.

B:

Αὐρ. Ἐπ[ί]-

2 κτητος Ἀτ[ι]-

μήτου κα-

4 τεσκεύα-

σα τὸ κεν-

6 οτάφιν.

«A- Aleksadros'un kızı Serapio

B- Atimetos oğlu Aurelius Epiktetos bu mezarı yaptırdı.»

2, 3 ve 5. Satırlarda “tau” “omikron”un içine yazılmıştır.

3.7.26 Aur. Geminus ve Eşi Aur. Metrodora'nın mezarı

Buluntu Yeri:

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 184 n. 104.

Αὐρ. Γεμεῖνος ζῶν

⁵⁶⁶ Robert, 1960: 398-413.

2   ἐαυτῷ κατασκεύα-
           [σ]εν τὸ κενοτάφι-
 4   ον καὶ τῇ συνβίῳ αὐ-
           τοῦ Αὐρ. Μητροδώ-
 6   ρα· μηδένα ἐπείσε-
           [νεγκεῖν ἕτερον πτώμα]
       - - - - -

«*Aur. Geminus, yaşarken kendisi ve eşi Aur. Metrodora için bu kenotaphion'u yaptırdı. Hiç kimsenin başka bir bedeni getirmesine (izin verilmeyecek).*»

3.7.27 Aurelius Castor'un mezarı

Buluntu yeri:

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edison: Lanckoroński, 1890: 184 n. 105.

          Αὐρήλιος Κάσ-
 2   τωρ ἀνέστησε
           τὴν ἱστίλη-
 4   ν τοῦ ἰδίου υἱ-
           οῦ Κάστο-
 6   [ρ]ος μνή-
           [μη]ς χάριν

«*Aurelius Castor, kendi oğlu Castor'un hatırası sebebiyle bu steli dikti.*»

3.7.28 T. Claudius Otacilius ve Eşi Ailia'nın mezarı

Buluntu yeri: Aspendos (Şekil 95).

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 184 n. 103.

          Τ. Κλ. Ὀτακίλι[ος - - -]Κ[.]ΔΕΜ[- -]Ν[- - - τὸ]ν τάφον κατε-
 2   σκεύασεν ἐκ [τῶν ἰδί]ων ἐαυτῷ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ
           Αἰλία Φίλο[- - - καὶ] τοῖς τέκνοις τοῖς αὐτ[οῦ].

«*T. Claudius Otacilius ---; kendisi, eşi Aelia Philo--- ve ondan olan çocukları için bu mezarı kendi cebinden yaptırdı.*»

3.7.29 Aurelius Demetrios'un mezar yazıtı

Buluntu yeri: Belkıs-Köleler. Şükran Cengiz'in evinin duvarına gömülü olarak bulunmuştur.

Malzeme: Taş blok.

Ölçüler: Yükseklik: 29 cm; Genişlik: 47 cm; Kalınlık: 14 cm; Harf yüksekliği: 27 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Bean, 1952-1953: 205 n. 24.

[Αὐ]ρή(λιος) Δημήτριος κα-
 2 [τ]ήρτισα ἑαυτῷ καὶ τῇ
 [γ]υναικί μου Αὐρη(λία) Τατι-
 4 [αν]ῇ· ἔὰν δέ τις ἐπίσε-
 [ν]έγκῃ τινά, δώσι εἰς
 6 [τ]ὸ ταμίον * βφ'.

«(Ben) Aurelius Demetrius (bu mezarı) kendim ve karım Aurelia Tatiane için yaptırdım. Eğer biri başka birini üzerine koyarsa, tameion'a 2500 denarii verecek.»

3.7.30 Aurelius Lucianus'un mezar yazıtı

Buluntu yeri: Belkıs. Kadir Temiz'in evinin duvarına gömülü olarak bulunmuştur.

Malzeme: Taş fragman.

Ölçüler: Yükseklik: 8 cm; Uzunluk: 39 cm; Harf yüksekliği: 16 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Bean, 1952-1953: 205 n. 25.

Αὐρ(ήλιος) Λουκιανὸς Λουκ[-- κατεσκεύασα ἑαυτῷ καὶ]
 2 τῇ γυναικί μου Αὐρ(ηλία) Μαρ[---· ἔὰν δέ τις ἕτερόν τινα κα]-
 τάθητα<ι>, δώ[σει τῷ ταμείῳ * – (?)']

«(Ben) Aurelius Lucianus Luc-- (bu mezarı) kendim ve karım Aurelia Mar- için yaptırdım. Eğer biri başka birini koyarsa, tameion'a --- denarii verecek.»

3.7.31 Aurelius Toues Mida'nın mezar yazıtı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. İsmail Özkan'ın evinin duvarına gömülü olarak bulunmuştur.

Malzeme: Beyaz mermer blok.

Ölçüler: Yükseklik: 18 cm; Uzunluk 41 cm; Harf yüksekliği: 28 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Bean, 1952-1953: 205-206 n. 26; SEG 12 n. 500.

Αὐρ(ήλιος) Τουης Μίδ[α ζῶν καὶ φρονῶν κατεσκεύα]-
 2 σεν τὸ κενοτάφι[ν ἑαυτῷ καὶ τῇ γυναικὶ Δη]-
 μητρίανῃ καὶ τῷ τέκ[νῳ αὐτῶν ...7... ἑτέρῳ]
 4 δὲ μηδενὶ ἐξὸν εἶνε [ἐπεισενεγκεῖν τινα]

«Aurelius Toues Mida hayatta ve aklı başında iken kendisi, eşi Demetriane ve çocuğu -
 -- için bu mezarı yaptırdı. Hiç kimsenin başka bir beden koymaya izni yoktur.»

3.7.32 Aurelia Euporia ve Aurelia Vava'nın mezar yazıtı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Abdurrahman Özkan'ın evinin duvarına gömülü olarak bulunmuştur.

Malzeme: Taş blok.

Ölçüler: Yükseklik: 25 cm; Uzunluk: 72 cm; Harf yüksekliği: 28 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Bean, 1952-1953: 206 n. 27.

[Αὐ]ρηλία Εὐπορία Ζωοιμου καὶ Αὐρη-
 2 [λί]α Οὐαυα Μήνιδος κατεσκεύα-
 [σ]αν ἑαυταῖς τὸ κενοτάφιν· ἑτέ-
 4 [ρω] δὲ μηδενὶ ἐξὸν εἶναι καταθέσ-
 [θ]αν· εἰ δὲ μή γε, δώσει τῷ δήμῳ τῷ Ἀσ-
 6 [πε]νδίων δηνάρια χεῖλια.

«Zooimos'un kızı Aurelia Euporia ve Menis'in kızı Aurelia Vava bu mezarı kendileri için yaptırdılar. Başka hiç kimseye (başka bir beden) koymak için izin verilmeyecek. Ve eğer koyarsa Aspendos halkına 1000 denarii verecek.»

Satır 2: Vava ismi güney Anadolu'daki çeşitli yazılarda sıklıkla geçmektedir⁵⁶⁷.

Satır 5: Buradaki γε eklentisi alışılmışın dışında bir kullanımdır fakat taş üzerindeki okumada bir şüphe yoktur.

3.7.33 Agathemeris'in mezarı

Buluntu yeri: Aspendos. Bekçinin evinde destek için kullanılmaktadır (Şekil 96).

⁵⁶⁷ Sundwall, 1913: 240.

Malzeme: Kremsi beyaz taş.

Ölçüler: Genişlik: 29 cm; Kalınlık: 14 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Hereward, 1958: 61 n. 4.

Ἀγαθημερίς

(şerit)

2 θυγάτηρ Σωδ-

ΣΟΔΗ

4 ΠΟΝ

ΔΙΚΗΡ

«Sod–’un kızı Agathemeris ...»

Agathemeros ismi sıklıkla görülürken, Agathemeris ise rastlanmayan bir kullanımdır.

3.7.34 Gorgias Thraseos’un kızı

Buluntu yeri: Aspendos. Bekçiye teslim edilmiştir (Şekil 97).

Malzeme: Grimsi beyaz mermer.

Ölçüler: Yükseklik: 16 cm; Kalınlık: 13 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Hereward, 1958: 63 n. 8.

- - -ΠΟΙ- - -

(şerit)

2 [γ]υνή δὲ Καλλ- - -

--μεδωβ, [θυγ]-

4 [άτ]ερ δὲ Γοργί-

[ο]υ Θρασέου (ya da θραγγου).

«Kal–’in eşi ..., Thraseos (veya Thraggos) oğlu Gorgias ’ın kızı»

3.7.35 Korbalis’in mezarı

Buluntu yeri: Aspendos (Şekil 98).

Malzeme: Kremsi beyaz taştan bir mezar taşı.

Ölçüler: Yükseklik: 25 cm; Genişlik: 36 cm; Kalınlık: 21 cm; Harf yüksekliği: 2,2-2,7 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Hereward, 1958: 66 n. 11.

Κορβαλὶς ἱερέ-

- 2   ως Ἡλίου Λά-
           γου, γυνή δὲ
 4   Λ[ά]γου Ἀπελ-
           λοῦ.

«*Helios rahibi olan Lagos'un kızı, Apelles oğlu Lagos'un eşi olan Korbalis*»

Satır 1: Korbalis, yine Aspendos'ta rastlanılan Κορβαλίνα⁵⁶⁸ ve ΚορF[α]λιμνα⁵⁶⁹ isimlerinden türetilmiş olabilir.

Satır 2-3-4: Nadir görülen Lagos ismi Pamphylia'daki Hisar Dağı mağarasında bir rahibenin babasının adı olarak da karşımıza çıkmaktadır⁵⁷⁰.

3.7.36 Kyaaios'un mezarı

Buluntu yeri: Aspendos (Şekil 99).

Malzeme: Üstte ve altta pervazlı bir sütun ve altta bir kaideye ve üstte bir heykele bağlanmak birer delik olan gri taş.

Ölçüler: Yükseklik: 88 cm; Çap: 43-53 cm; Harf yüksekliği: 6-7 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Hereward, 1958: 66 n. 12

- ἱερεῖ Ἄρεως Κυ-
 2   αῖω Ἀντιχάμου
           (Çiçek desenli şerit)
           Νάνης
 4   τῷ ἀνδρί.

«*Nanes; kocası, Antikhamos (Antimakhos) oğlu Ares rahibi Kyaaios için (bu mezarı dikti)*»

Ἀντιχάμου" muhtemelen Ἀντιμάχου ismini yazarken yapılan basit bir hata olmalıdır. Kyaaios ise Aspendos'ta görülen bir isimdir⁵⁷¹.

3.7.37 Demokritos'un mezarı

Buluntu yeri: Aspendos. Şu anda Antalya Müzesinde bulunmaktadır: Envanter n. 443.

Malzeme: Bir stelin üst kısmı.

⁵⁶⁸ SEG XII n. 487.

⁵⁶⁹ SEG XII n. 496.

⁵⁷⁰ SEG VI n. 716.

⁵⁷¹ Lanckoroński, 1890: 183 n. 98.

Ölçüler: Yükseklik: 16 cm; Genişlik: 25 cm; Kalınlık: 13 cm; Harf yüksekliği: 18-21 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Bean, 1952-1953: 205 n. 21.

Ἐπιτεύξει Ἀθη-
2 νοδώρου Δημ[ό]-
κριτος - - - -
4 ΟΙ- - - -

«Demokritos, Athenodoros'un kızı Epiteuksis için ...»

Orijinal yazıt daha sonra İmparatorluk Dönemine ait olanı yazmak amacıyla silinmiştir⁵⁷².

3.7.38 Makaria'nın mezarı

Buluntu yeri: Aspendos. Şu anda Antalya Müzesinde bulunmaktadır: Envanter n. 435.

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 54 cm; Genişlik: 36 cm; Kalınlık: 14 cm; Harf yüksekliği: 15-18 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Bean, 1958: 67-68 n. 82.

Μακαρία Ἀρτέμω-
2 νος θυγάτηρ Μηνοφίλας
Δημα- - - -
4 ΧΕΛΙΡ- - -

«Artemon kızı Makaria, Menophilas ...»

Makaria ismi Hristiyanlar tarafından sıklıkla kullanılan bir isimdir.

3.7.39 Antiokhianos'un mezarı

Buluntu yeri: Aspendos. Şu anda Antalya Müzesinde bulunmaktadır: Envanter n. 440.

Malzeme: Beyaz mermerden küçük bir altar.

Ölçüler: Yükseklik: 29 cm; Genişlik: 9 cm; Harf yüksekliği: 19 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Bean, 1958: 68-69 n. 83.

Αὐρήλιος

⁵⁷² Bean, 1952-1953: 205 n. 21.

Ἀντιοχια-
 νὸς Ἀπα-
 μεὺς νεα-
 5 νισκολό-
 γος καὶ Φιρ-
 μεῖνα Μύρις-
 σα Ἀντιοχι-
 ανῶ χρηστο-
 10 τάτω υἱῶ ἐ-
 πταέτει τε-
 λευτήσαν-
 τι μνείας
 χάριν.
 15 Διονύσιος
 ὁ φίλος τὸ
 μνηῆμα
 παρέσχεν.

«Genç rollerin oyuncusu Apameialı (aktör) Aurelius Antiokhianos ve Myralı Firmina, yedi yaşında ölen pek kıymetli oğulları Antiokhianos'un hatırası sebebiyle (bu anıtı diktiler). Arkadaşı Dionysios mezarı temin etti.»

Her iki ebeveyn de yabancısıdır. Anne Lykia'da bulunan Myra kentindendir, babası ise Apameia kentindendir fakat hangi Apameia olduğu açık değildir.

Νεανισκολόγος başka yerlerde sadece Latince biçiminde kullanılmıştır. Iuvenalis VIII, 191'deki scholia'da da geçmektedir. Burada *planipedes Fabios* sözcükleri *nobiles neaniscologos* ile açıklanmaktadır. Bazı scholia'lar *mimologos* ve *gesticulatores*'i de buna ekler. Antiokhianos gençlik rollerinde uzmanlaşmış bir aktördü. Sözcük daha çok karşımıza çıkan μιμολόγος ve βιολόγος gibi oluşturulmuştur, ancak Roma Döneminde tiyatro mesleğinde uzmanlaşma konusuna kanıt niteliği taşıdığından fazlaca önemli bir yere sahiptir.

3.7.40 - - -s Tatis ve akrabalarının mezarı

Buluntu yeri: Aspendos.

Malzeme: Beyaz mermer blok.

Ölçüler:

Tarih: Roma imparatorluk Dönemi

ἡ καὶ Λαοδίκη,
4 Ἴσῖας Ἀφροδισ[ίου].

«Laodike olarak da bilinen Neikanor'un kızı Artemeisia (ve) Aphrodisios oğlu Isias.»

3.7.43 Trephyllos'un Mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Mahmut Özkır'ın evinin yakınında görülmüştür.

Malzeme: Alınlıklı stel.

Ölçüler: Yükseklik: 54 cm; Genişlik: 23 cm; Kalınlık: 14,5 cm; Harf yüksekliği: 1,2-2 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: Brixhe, 1976: 274 n. 141.

Τρεφύλιος
2 Πρεέως.
«Preeus oğlu Trephyllos»

3.7.44 Longinus'un Mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy.

Malzeme:

Ölçüler:

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: Mon.Ant. 23.1914.120,84

ὁ τοῦ Ἀσπασίου Λονγῖνος.
«Aspasios oğlu Longinus»

3.7.45 Marcus Mevius Philemon'un mezarı

Buluntu yeri: Boğasak. Mahmut Uysal'ın evinin merdiveninde bulunmuştur.

Malzeme: Beyaz mermerden stel

Ölçüler: Genişlik: 29 cm; Kalınlık 13 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 22; Robert ve Robert, 1967: 548 n. 605.

Μάρκος
2 Μήουιος
Φιλήμων
4 χαῖρε

«Marcus Mevius Philemon, selametle.»

3.7.46 Moles'in mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Osman Yılmaz'ın evinde bulunmuştur.

Malzeme: Mermer plak.

Ölçüler: Yükseklik: 21,5 cm; Genişlik: 24,5 cm; Kalınlık: 3,4 cm; Harf yüksekliği: 20 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 23.

Μόλης Ἑρμα[ί]-
 2 ου Ἀπολλωνίου
 Ζῶν κατεσκεύ-
 4 ασε τὸ κενοτά-
 φιν ἑαυτῷ καὶ τῇ
 6 συνβιῷ καὶ τοῖς
 τέκνοις αὐτοῦ.
 8 [Ἑτέρ]ῳ δὲ οὐδε[νί]
 ----- επ -----

«Apollonios torunu, Hermaios'un oğlu Moles yaşarken; bu mezarı kendisi, eşi ve çocukları için yaptırdı. Başka hiç kimseye---»

3.7.47 Rufus'un mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy (Şekil 100).

Malzeme: Büyük bir çakıl taşı şeklinde mermer parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 11,3 cm; Genişlik: 15,7 cm; Kalınlık: 2 cm; Harf yüksekliği: 15-22 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 24.

Ροῦφος
 2 Μάρκου
 δῖς Ἀπολ(λωνίου)

«Apollonios oğlu Apollonios oğlu Marcus'un oğlu Rufus»

3.7.48 Selgeli Aur. Artemas'ın mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Coşkun Özkan'ın evinin avlusunda bulunmuştur (Şekil 101).

Malzeme: Küçük beyaz mermer stel.

Ölçüler: Yükseklik: 30 cm; Genişlik: 17 cm; Kalınlık: 13,5 cm; Harf yüksekliği: 30-35 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 25; Robert ve Robert, 1967: 548 n. 605.

Αὐρ.
2 Ἄρτε
μᾶς β´
4 Σελγεὺς
ἔθετο

«Artemas'ın oğlu Selgeli Aur. Artemas (bu mezarı) dikti.»

3.7.49 Demeter Rahibesi Zobalima'nın mezarı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Durmuş Yılmaz'ın evinin avlusunda bulunmuştur (Şekil 102).

Malzeme: Helenistik Dönemdekilere benzer mermer stel.

Ölçüler: Yükseklik: 55,5 cm; Genişlik: 28,5 cm; Kalınlık: 15,5 cm; Harf yüksekliği: 15-21 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 27; Robert ve Robert, 1967: 548 n. 605.

Ἰέρεια Δήμητρος Ζω-
2 βαλιμα Ἀστραγάλου
καὶ Ἀρτεμίδωρος
_____
4 Αμύντου ζῆ
καὶ Ἀμύντας Ἀρτε-
6 μιδώρου ἔστησεν
δὲ ἡμᾶς Ἀπολλώ-
8 νιος ὁ υἱός.

«Astragalos'un kızı, Demeter rahibesi Zobalima, Amyntas oğlu Artemidoros yaşıyor. Artemidoros oğlu Amyntas. Oğul(umuz) Apollonios bizim (mezarlarımızı) dikti.»

Demeter rahibesi Zobalima ve Artemidoros oğlu Amyntas şüphesiz karı koca idiler. Çocukları Apollonios annesi ve babası için mezarı yaptıran kişidir. C. Brixhe'e göre Ἀρτεμίδωρος Αμύντου ζῆ ifadesi yazıtı sonradan eklenmiştir. Zobalima ve Amyntas'ın ikinci

oğulları ve Apollonios'un kardeşi olan Artemidoros, mezarda kendine de bir yer edinmek amacı ile bu kısmı sonradan eklemiş olmalıdır.

Ender rastlanan Zobalima ismi komşu kent Sillyon'da bir güneş saatinin üzerine kazınmış iki epigramda da geçmektedir⁵⁷³.

Yazıtın 4. satırında bulunan ζῆ üçüncü tekil şahısta ve *coniunctivus* kipinde kullanılmıştır. C. Brixhe bu kullanımın taştaki boşlukları tasarruflu kullanmak için yazıldığını söylemektedir. Ayrıca 5. satırdaki δὲ ἡμᾶς ifadesi de ölenlerin *accusativus* halde kullanıldığı mezar yazıtlarındaki formlar gibi görünmektedir (bkz. n. 3.7.7). Fakat δὲ “ayrıca” veya “...’nın yanında” gibi anlamlara sahip olduğundan Apollonios’un, anne ve babasının heykellerini diktiği ve onları onurlandığı da düşünülebilir.

3.7.50 Chrysagonia'nın (ya da -os) mezar fragmanı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. İbrahim Demir'in evinin duvarına yerleştirilmiş olarak bulunmuştur (Şekil 106).

Malzeme: Kireçtaşıdan bir levha parçası.

Ölçüler: Yükseklik: 14 cm; Uzunluk: 25 cm.

Tarih: MS III. yüzyılın ilk yarısı.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 76-78 n. 24.

Αὐρήλιος Εὐδημί[- - -]

2]IN κατεσκεύασε [- - -]

]TOY Χρυσογονί[- - -]

4]N. Εἰ δέ τις [- - -]

«Aurelius Eudemion(?) (ya da Eudemios) --- Khrysogoni--- (için) (bu mezarı) yaptırdı.

Eğer birisi ---»

Satır 1: Εὐδημί–şüphesiz bu roma vatandaşının *cognomen*'i idi. Muhtemelen Εὐδημί[ος] veya Εὐδημί[ων] isimlerinden biriydi.

Satır 1-2: 2. Satırın başındaki –IN, τὸ κενωτάριον kelimesinin sonu olmalıdır.

Satır 3: --TOY burada αὐτοῦ kelimesinin sonu olmalıdır. Bu kelime genel olarak bir aile üyesine bağlı olduğundan bu aile üyesi bu satırdaki Χρυσογονί[---] olabilir.

Satır 4: εἰ δέ τις yazıtta adı geçen kişiler dışındaki bir bedenin mezara konulmasını yasaklayan bir cezalandırma ifadesinin başıdır. Satırın başındaki N, [ἐτερο]ν (başka bir ceset ya da beden) veya [ἐπιβαλεῖν] (üzerine koymak, atmak) kelimesinin son harfi olabilir⁵⁷⁴.

⁵⁷³ Angio, 2016: 311 vd.

⁵⁷⁴ TAM III 1, 512: Termessos, οὐδενὶ δὲ ἐξέσται ἐπενθάψαι ἕτερον, ἐπεὶ ἐκτείσει ...; Ramsay, 1883: 266 n. 8.: Attaleia, ἐτέρῳ δὲ μηδενὶ ἐξὸν εἶναι πῶμα ἐπιβαλεῖν: εἰ δὲ τις ἐπιβάλῃ, δώσει ...

3.7.51 Aelius Claudianus'un dedesinin mezar fragmanı

Buluntu yeri: Eurymedon (Köprüçay) üzerindeki Selçuklu köprüsünün merkez kemerinin kuzey kısmında devşirme olarak kullanılmıştır.

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 27 cm; Genişlik: 57 cm; Harf yüksekliği: 5-6 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi (?).

Edisyon: Şahin, 1999a: 44-45 n. 8.

- - - - -
 [- - - Aἴ]λιος Κλαυδιαν[ός - - -]
 2 [- - - -] ὅστέα τοῦ πάππ[ου- -]
 [- - - -]ΟΥ[.]ΝΑ[.]ΥΑΝΡΟ[- - -]
 - - - - -

«--- Aelius Claudianus --- dedesinin kemiklerini ---»

3.7.52 Mezar fragmanı

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin yanında görülmüştür (Şekil 107).

Malzeme:

Ölçüler: Yükseklik: 32 cm; Genişlik: 61,5 cm; Kalınlık: 20 cm; Harf yüksekliği: 3 cm.

Tarih: MS III/IV. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 109-111 n. 36.

[- - - - -τ]οῖς τέκνοις
 2 [- - - - -].ΝΕΙΕΣΕΙΚΑ
 [- - - - -]σαι τις τολ-
 4 [μήσει - - δώσει τ]ῷ εἰρωτάτῳ τα-
 [vacat μείῳ] <α>φ' vacat

«--- çocukları için (bu mezarı yaptırdı). --- (eğer) biri --- teşebbüs edecek olursa, en mukaddes kasaya (fiscus) 1500 denarii verecek.»

Satır 2: Burada okunabilen kısım, yazıtın genel dizilimine bakılırsa ceza formülünün bir parçası olmalıdır.

3.7.53 Mezar fragmanı 2

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy (Şekil 108).

Malzeme: Mermer stel.

Ölçüler: Yükseklik: 35 cm; Genişlik: 22 cm; Kalınlık: 13 cm; Harf yüksekliği: 30 mm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi.

Edisyon: Brixhe, 1965 n. 26.

----- α -----

2   ἐαυτ]ῆ καὶ τῷ [ἀνδρί αὐτῆς
καὶ] τοῖς ἐξ [αὐτῶν τέκνοις]

«---Kendisi, kocası ve çocukları için---»

3.8 Fragmanlar

3.8.1 Rahipten bahseden bir fragman

Buluntu yeri: Belkıs-Camili Köy. Hasan Arı'nın evinin yakınında görülmüştür (Şekil 105).

Ölçüler: Yükseklik: 36 cm; Genişlik: 34,5 cm; Çevresi: 110 cm; Harf yüksekliği: 3,2-4 cm.

Malzeme: Silindirik bir kaidenin üst kısmı.

Tarih: MS I./II. yüzyıl.

Edisyon: Brixhe ve Hodot, 1988: 131-132 n. 44.

Ἰερέως Γερμα -

2   [ν - - - -] . ΙΣ . . [- - -]

3.8.2 Fragman

Buluntu yeri: Eurymedon (Köprüçay) üzerinde bulunan Selçuklu köprüsünün güney tarafına devşirme olarak konulmuş ve daha sonra köprünün restorasyonu sırasında çıkarılarak köprünün güney bölümünün dış kısmına yeniden yerleştirilmiştir.

Malzeme: Kireçtaşı bloğu.

Ölçüler: Yükseklik: 53,5 cm; Genişlik: 32,5 cm; Kalınlık: 26 cm; Harf yüksekliği: 5,5-6 cm.

Tarih: MS II. yüzyıl.

Edisyon: Şahin, 1999a: 44 n. 7.

- - - - -

[- - - -] λωννιο[- - -]

2   [- - - -] ν κατα[- - -]

[- - - -] ντα φο[- - -]

4   [- - - -] κίς χ[- - -]

- - - - -

3.8.3 Hermes Rahibi'nin oğlu Sosipatros

Buluntu yeri: Aspendos.

Malzeme: Üstten ve soldan profilli çerçeve.

Ölçüler: Yükseklik 19 cm; Genişlik 18 cm.

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi?

Edisyon: Lanckoroński, 1890: 183 n. 99.

Σωσίπα[τρος - - - υἱὸς ἱερέ(?)]-

2   ως Ἑρμῶ[ϛ - - -]

τὴν οἰκ[εῖαν - - -]

4   ῤΕΝΕΙ[- - -

- - -

«Hermes Rahibi olan --- oğlu Sosipatros, eve ait olanı ---»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK KAYNAKLARDA ASPENDOS⁵⁷⁵

4.1.1 Arrianos

Anab. I.26.2: ἐκ Πέργης δὲ ὡς προήκει, ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν πρέσβεις Ἀσπενδίων αὐτοκράτορες, τὴν μὲν πόλιν ἐνδιδόντες, φρουρὰν δὲ μὴ εἰσάγειν δεόμενοι. **3:** καὶ περὶ μὲν τῆς φρουρᾶς πράξαντες ἀπῆλθον, ὅσα ἠξίουσαν: πεντήκοντα δὲ τάλαντα κελεύει τῇ στρατιᾷ δοῦναι αὐτοῖς ἐς μισθὸν καὶ τοὺς ἵππους, οὓς δασμὸν βασιλεῖ ἔτρεφον. οἱ δὲ ὑπὲρ τε τοῦ ἀργυρίου καὶ τοὺς ἵππους παραδώσειν ζυγχιμένοι ἀπῆλθον. **5:** ἐπεὶ τ' ἠγγέλθη αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν τοὺς Ἀσπενδίους ὅτι οὐδὲν τῶν ζυγχιμένων πρᾶξαι ἐθέλοιεν, οὔτε τοὺς ἵππους παραδοῦναι τοῖς πεμφθεῖσιν οὔτε ἀπαριθμῆσαι τὰ χρήματα, καὶ τὰ ἐκ τῆς χώρας ὅτι ἀνασκευασάμενοι ἐς τὴν πόλιν τάς τε πύλας ἀποκεκλείκασιν τοῖς παρὰ Ἀλέξανδρου καὶ τὰ τεῖχη, ὅπη πεπονηκότα ἦν, ἐπισκευάζουσι, ταῦτα πυθόμενος ἐπὶ Ἀσπένδου ἀνεξεύγνυνεν.

«(Aleksandros) Perge'den ilerlemeye devam ederken, yol üzerinde kentlerini teslim eden ve garnizon kurulmamasını isteyen Aspendosluların yetkili elçileri onunla karşılaştılar. **3:** Garnizon konusunda anlaşıldı. (Aleksandros)'un onlardan istediği ordu için vergi olarak 50 talent'i ve (Pers) kralı için yetiştirdikleri atları haraç olarak (vermeyi) kabul ettiler. Ardından parayı ve atları teslim etmek üzere toplanmak için ayrıldılar. **5:** Yolda Aleksandros'a, Aspendosluların şartların hiçbirini yerine getirmeye niyetli olmadıkları, ne teslimat için gönderilenlere atları vermek, ne de parayı vermek istemedikleri haber verildi. Ayrıca bölgeden eşyalarını toplayarak kente gidiyorlar, Aleksandros'un elçilerine kentin kapılarını kapatıyorlar, çok çalışarak duvarlarını onarıyorlardı. Aleksandros bunları duyar duymaz Aspendos'un üzerine doğru yürüdü.»

Anab. I.27.1: Ὡκισται δὲ τῆς Ἀσπένδου τὰ μὲν πολλὰ ἐπὶ ἄκρα ὀχυρᾷ καὶ ἀποτόμῳ καὶ παρ' αὐτὴν τὴν ἄκραν ὁ Εὐρυμέδων ποταμὸς ῥεῖ. ἦσαν δὲ αὐτοῖς καὶ περὶ τῇ ἄκρᾳ ἐν τῷ χθαμαλῷ οὐκ ὀλίγαι οἰκῆσεις καὶ τεῖχος περιεβέβλητο αὐταῖς οὐ μέγα. **2:** τὸ μὲν δὴ τεῖχος εὐθύς, ὡς προσάγοντα Ἀλέξανδρον ἔγνωσαν, ἐκλείπουσιν ὅσοι ἐπώκουν καὶ τὰς οἰκίας, ὅσας ἐν τῷ χθαμαλῷ ὤκισμένας οὐκ ἐδόκουν διαφυλάξαι ἂν δύνασθαι. αὐτοὶ δὲ ἐς τὴν ἄκραν ζυμφεύγουσιν. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀφίκετο ξὺν τῇ δυνάμει, εἴσω τοῦ ἐρήμου τείχους παρελθὼν κατεστρατοπέδευσεν ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς καταλελειμμέναις, πρὸς τῶν Ἀσπενδίων. **3:** οἱ δὲ Ἀσπένδιοι ὡς εἶδον αὐτόν τε Ἀλέξανδρον παρ' ἐλπίδα ἦκοντα καὶ τὸ στρατόπεδον ἐν κύκλῳ

⁵⁷⁵ Bu kısımda sunulan antik kaynaklar alfabetik sıra ile listelenmektedir. Ayrıca Aspendos için temel kaynak olan antik metinler burada listelenmekte olup Pamphylia hakkında yazan antik yazarlar vb. listeye alınmamıştır.

σφῶν πάντη, πέμψαντες πρέσβεις ἐδέοντο ἐφ' οἷσπερ τὸ πρότερον ζυμβῆναι. καὶ Ἀλέξανδρος τὸ τε χωρίον ἰσχυρὸν ἰδὼν καὶ αὐτὸς ὥς οὐκ ἐπὶ χρόνιον πολιορκίαν παρεσκευασμένος ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μὲν οὐδὲ ὥς ξυνέβη πρὸς αὐτούς. **4:** ὁμήρους δὲ δοῦναι σφῶν τοὺς δυνατωτάτους ἐκέλευσεν καὶ τοὺς ἵππους, οὓς πρόσθεν ὠμολόγησαν, καὶ ἑκατὸν τάλαντα ἀντὶ τῶν πεντήκοντα, καὶ πείθεσθαι τῷ σατράπῃ τῷ ὑπ' Ἀλεξάνδρου ταχθέντι καὶ φόρους ἀποφέρειν ὅσα ἔτη Μακεδόσι, καὶ ὑπὲρ τῆς χώρας διακριθῆναι, ἣν τῶν προσχώρων οὕσαν βία κατέχειν ἐν αἰτία ἦσαν.

«Aspendos'un çoğu sert ve dik bir tepeye kurulmuştur. Buradan Eurymedon nehri akar. Tepenin etrafında, düzlükte az sayıda olmayan evleri vardı ve onları büyük olmayan bir duvar çevreliyordu. 2: Aleksandros'un geldiğini fark ettiklerinde yerleştikleri duvarı terk ettiler ve düzlükte kurulmuş olan onca evi korumanın mümkün olmadığına karar verdiler. Böylelikle tepeye kaçtılar. Aleksandros kudretiyle gelerek terk edilmiş surların içerisine girip boş evlerde, Aspendosluların yanında ordugâh kurdu. 3: Aspendoslular umulanın aksine bizzat Aleksandros'un geldiğini ve ordugahın etraflarını tamamen sardığını görünce, elçiler göndererek daha önceki anlaşmayı talep ettiler. Aleksandros da (kentin) konumunun güçlü olduğunu düşünmesine ve kendisinin uzun bir kuşatmaya hazır olmamasına rağmen önceki anlaşmaya uymadı. 4: En nüfuzlu adamların rehine olarak verilmesini, daha önce söz verilen atları, elli yerine yüz talent vermelerini, kendisi tarafından atanan satraba itaat etmelerini ve Makedonia'ya yıllık haraç ödemelerini ve ellerinde tutmakla suçlandıkları komşularının toprakları hakkında yargılanmalarını emretti.»

4.1.2 Athenaios

Deip. IV.75: ἔοικεν δὲ τὸ ὄργανον βωμῷ στρογγύλῳ, καὶ φασὶ τοῦτο εὐρήσθαι ὑπὸ Κτησιβίου κουρέως ἐνταῦθα οἰκοῦντος ἐν τῇ Ἀσπενδία ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, διαπρέψαι τέ φασὶ μεγάλως.

«Organ yuvarlak bir sunağa benziyordu ve Ptolemaios II Euergetes Döneminde Aspendia'da yaşamış olan berber Ktesibios tarafından icat edildiğini söylüyorlardı, ayrıca çok ünlü olduğunu da aktarırlar.»

4.1.3 Cicero

Verr. II.1.53: Aspendum vetus oppidum et nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris evecta exportataque esse. atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo

saepe audistis id quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia “intus canere” dicebant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam illum ipsum suo artificio superasse videatur.

«Aspendos'un Pamphylia'da en iyi heykellerle dolu eski ve soylu bir kent olduğunu biliyorsun. Oradan şu ya da bu heykelin götürüldüğünü söylemiyorum: şunu söylüyorum, sen, Verres, Aspendos'ta hiçbir heykel bırakmadın; tüm yurttaşlar seyrederken, tapınaklardan ve tüm kamusal alanlardaki her şey açıkça ele geçirildi ve arabalarla taşındı. Hatta hakkında Yunanlılar arasında bir atasözü olduğunu ve onun her şeyi kendi içinden şarkı olarak bestelediğini söylediklerini sıklıkla işittiğiniz Aspendoslu kithara çalgıcısı heykelini bile götürüp kendi evinin en iç kısmına koydu, böylece heykelin kendisini kendi sanatıyla alt etmiş gibi görünecekti.»

4.1.4 Cornelius Nepos

Dat. 8.1: Haec etsi Autophrodates videbat, tamen statim maluit congregi quam cum tantis copiis refugere aut tam diu uno loco sedere.

«... Autophrodates her ne kadar bunları anlasa da yine de bu kadar büyük bir kuvvetle geri çekilmek ya da bir yerde bu kadar uzun süre durmak yerine ilerlemeye karar verdi.»

Dat. 8.2: ... Aspendiorum et Pisidarum circiter tria milia ...

«(Autophrodates) ... Aspendoslu ve Pisidalı yaklaşık üç bin kişiye ... (sahipti).»

4.1.5 Kallimakhos

iambos X: Τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία)

ἡ Καστνιήτις τῷ φρονεῖν ὑπερφέρει

πάσας,

ὅτι μόνη παραδέχεται τήν τῷ ὕδν θυσίαν.

«Aphrodite'lere (çünkü tek bir tanrıça (Aphrodite) değildi)

Kastnietis, bilge olması ile üstün gelir tümüne,

zira yalnızca o kabul eder kurbanını domuzların.»

Frag. I: Ἐν Ἀσπένδῳ τῆς Παμφυλίας τῇ Καστνίῃ Ἀφροδίτῃ ὅς ἱεουργεῖται ἐντεῦθεν. Μόψος ἀρχηγὸς τῶν Παμφυλίων ἐπὶ θήραν ἐξίων εὗξατο αὐτῇ εὐβολήσας ὃ ἂν λάβοι πρῶτον καλλιερῆσειν· καὶ δὴ θηράσας κάπρον ἐτέλεσε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀφ' οὗ καὶ Παμφύλιοι μέχρι νῦν τοῦτο ποιοῦσι· εἰ μὴ γὰρ ἦδετο ὁ θεός, οὐκ ἂν ὁ Μόψος ἐκυνήγησεν τοῦτο⁵⁷⁶.

«Pamphylia kenti Aspendos'ta, Aphrodite Kastnietis'e şu nedenden dolayı domuz kurban edilir: Pamphylia'nın kurucusu Mopsos ava giderken, eğer şanslı olursa yakalayacağı

⁵⁷⁶ Krş. Robert, 1960: 177.

ilk (hayvanı) ona (Aphrodite Kastnietis) vermeye yemin etti. Ve de bir yaban domuzu avlayarak (bu) yeminini yerine getirdi. Bu olaydan beri Pamphyliyalılar da bunu yaparlar; eğer tanrıça hoşnut olmasaydı, Mopsos bu domuzu avlamazdı.»

4.1.6 Ksenophon

Anab. I.2.12: ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξα ἡ Συεννέσιος γυνὴ τοῦ Κιλίκων βασιλέως παρὰ Κῦρον· καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. τῇ δ' οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κῦρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα φυλακὴν καὶ φύλακας περὶ αὐτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδίους· ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι Κῦρον τῇ Κιλίσσει.

«O sırada Kilikyalılar'ın kralı Syennesis'in eşi Epyaksa Kyros'un yanına geldi ve Kyros'a çok miktarda para verdiği söylenir; Kyros o zaman askerlere dört aylık maaş verdi. Kilikya kraliçesine Kilikyalılar ve Aspendoslulardan oluşan bir muhafız birliği eşlik ediyordu ve de Kyros'un kraliçeyle ilişkisi olduğu söyleniyordu.»

Hell. IV.8.30: ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προσηγάγετο τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προσχωρουσῶν λεηλατῶν χρήματα τοῖς στρατιώταις, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀφικέσθαι. ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ὡς ἐρρωμενέστατον τὸ στράτευμα ποιήσαιτο, ἐξ ἄλλων τε πόλεων ἡργυρολόγει καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀφικόμενος ὠρμίσατο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. ἤδη δ' ἔχοντος αὐτοῦ χρήματα παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, ἀδικησάντων τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπένδιοι τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτόν.

«Bundan sonra (Thrasyboulos) bazı kentleri kendi tarafına çekti ve gelmeyi reddedenleri yağmalayarak askerleri için para topladı; Rodos'a varmak için acele etti. Orada da nasıl olduysa ordusunu olabildiğince güçlü hale getirdi, farklı şehirlerden para topladı ve Aspendos'a gelerek Eurymedon nehrinde demirledi. Thrasyboulos Aspendoslulardan para aldıktan, askerleri ise onların topraklarından haksız yere bazı yağmalar yaptıktan sonra; Aspendoslular öfkeyle geceleyin onun üzerine çullandılar ve çadırında onu kestiler.»

4.1.7 Livius

XXXVII.23.2: cuius pestilentiae metu profecti cum praeterveherentur Pamphylium sinum, ad Eurymedontem amnem appulsa classe audiunt ab Aspendiis ad Sidam hostis esse.

«Bu hastalığın korkusuyla yola çıktılar. Gemi Eurymedon nehrine gelince Aspendoslulardan düşmanın Side yakınında olduğunu duydular.»

XXXVIII.5-6: volenti consuli causa in Pamphyliam devertendi oblata est. [6] adveniens obsidione Isiondensis exemit; Termesso pacem dedit quinquaginta talentis argenti acceptis; item Aspendiis ceterisque Pamphyliae populis.

«Böylece hevesli consul'e Pamphylia'ya dönmesi için bir neden sunuldu. Varışıyla Isiondenses'i kuşatmadan kurtardı; elli talent gümüş alarak Termessos'a barış sağladı; Aspendoslular ve Pamphylia'nın diğer halkları için de aynısını yaptı.»

4.1.8 Philostratos

Vit. Apoll. I.15: ἀφίκετο μὲν γὰρ ἐς Ἄσπενδον τὴν Παμφύλων (πρὸς Εὐρυμέδοντι δὲ οἰκεῖται ποταμῷ ἢ πόλις αὕτη, τρίτη τῶν ἐκεῖ) ὄροβοι δ' ὄνιοι καὶ τὰ ἐς βρῶσιν ἀναγκαῖα διέβασκεν αὐτούς, τὸν γὰρ σῖτον οἱ δυνατοὶ ξυγκλείσαντες εἶχον, ἵν' ἐκκαπηλευθείη τῆς χώρας. ἀνηρέθιστο δὴ ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ἡλικία πᾶσα καὶ πυρὸς ἐπ' αὐτὸν ἤπτοντο καίτοι προσκείμενον τοῖς βασιλείοις ἀνδριᾶσιν, οἳ καὶ τοῦ Διὸς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ φοβερώτεροι ἦσαν τότε καὶ ἀσυλότεροι, Τιβερίου γε ὄντες, ἐφ' οὗ λέγεται τις ἀσεβῆσαι δόξα τυπτήσας τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον φέροντα δραχμὴν ἀργυρᾶν νενομισμένην ἐς Τιβέριον. προσελθὼν οὖν τῷ ἄρχοντι ἤρετο αὐτὸν τῇ χειρὶ, ὅ τι εἶη τοῦτο, τοῦ δὲ ἀδικεῖν μὲν οὐδὲν φήσαντος, ἀδικεῖσθαι δὲ μετὰ τοῦ δήμου, λόγου δ' εἰ μὴ τύχοι, ξυναπολεῖσθαι τῷ δήμῳ, μετεστράφη τε εἰς τοὺς περιεστηκότας ὁ Ἀπολλώνιος καὶ ἔνευσεν ὡς χρὴ ἀκοῦσαι, οἳ δὲ οὐ μόνον ἐσιώπησαν ὑπ' ἐκπλήξεως τῆς πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ ἔθεντο ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν αὐτόθι. ἀναθαρρήσας οὖν ὁ ἄρχων 'ὁ δεῖνα' ἔφη 'καὶ ὁ δεῖνα' πλείους εἰπὼν 'τοῦ λιμοῦ τοῦ καθεστηκότος αἴτιοι, τὸν γὰρ σῖτον ἀπολαβόντες φυλάττουσι κατ' ἄλλος ἄλλο τῆς χώρας.' διακελευομένων δὲ τῶν Ἀσπενδίων ἀλλήλοις ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς φοιτᾶν, ἀνένευσεν ὁ Ἀπολλώνιος μὴ πράττειν τοῦτο, μετακαλεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς ἐν τῇ αἰτίᾳ καὶ παρ' ἐκόντων εὐρέσθαι τὸν σῖτον. ἀφικομένων δὲ μικροῦ μὲν ἐδέησε καὶ φωνὴν ἐπ' αὐτοὺς ῥῆξαι, παθὼν τι πρὸς τὰ τῶν πολλῶν δάκρυα (καὶ γὰρ παιδία ξυνερρυήκει καὶ γυναῖα, καὶ ὠλοφύροντο οἱ γεγηρακότες, ὡς αὐτίκα δὴ ἀποθανούμενοι λιμῷ) τιμῶν δὲ τὸ τῆς σιωπῆς δόγμα γράφει ἐς γραμματεῖον ἐπίπληξιν καὶ δίδωσιν ἀναγνῶναι τῷ ἄρχοντι: ἡ δὲ ἐπίπληξις ὧδε εἶχεν: 'Ἀπολλώνιος σιτοκαπήλοις Ἀσπενδίων. ἡ γῆ πάντων μήτηρ, δικαία γάρ, ὑμεῖς δὲ ἄδικοι ὄντες πεποιήσθε αὐτὴν αὐτῶν μόνων μητέρα, καὶ εἰ μὴ παύσεσθε, οὐκ ἔασω ὑμᾶς ἐπ' αὐτῆς ἐστάναι.' ταῦτα δείσαντες ἐνέπλησαν τὴν ἀγορὰν σίτου καὶ ἀνεβίω ἡ πόλις.

«(Apollonios) Pamphylia kenti Aspendos'a geldi (buradaki bu kent Eurymedon yanında kurulmuştu ve diğer kentler arasında üçüncü sıradaydı). Halk, beslenmek için satılan acı burçakları ve zorunda kaldıkları şeyleri yiyordu, çünkü zenginler tahılı satmak için saklıyorlardı. Sonunda, her yaşta insan arkhon'un üzerine doğru harekete geçti ve ona ateşle saldırdılar. Daha sonra arkhon, o zamanlar Olympia'daki Zeus'tan daha korkunç ve daha dokunulmaz olan Tiberius heykellerine sığındı. Bununla ilgili olarak birisinin, elinde bir Tiberius gümüş drakhme'si taşıyan kölesine vurduğu için dinsizlikle suçlandığı da söylenir.

Bunun üzerine (Apollonios) arkhon'un yanına giderek, eliyle ona ne olduğunu sordu; arkhon da kendisinin bir adaletsizlik yapmadığını, halkla birlikte haksızlığa uğradığını; eğer bir konuşma yapılmazsa halkla birlikte (kendisinin) de yok olacağını söyleyince, Apollonios çevrede duranlara döndü ve dinlemeleri için bir işaret verdi. Onlar da sadece ona karşı olan şaşkınlıkları üzerine susmakla kalmayıp ateşi de oradaki sunakların üzerine koydular. Cesaretini toplayan arkhon, falanca ve filanca kişi ve daha fazlasının da adını vererek "ortaya çıkan kıtlığın sorumlusudurlar, çünkü tahıl aldılar ve kentin farklı farklı yerlerinde saklıyorlar" dedi. Aspendoslular da birbirlerine tarlalarda gezinmelerini öğütleyince, Apollonios bunu yapmamalarını, aksine suçu işleyenleri çağırması ve tahılın onlardan rızalarıyla alınmasını işaret etti. Kısa sürede geldiklerinde kalabalığın gözyaşlarından etkilendiği için onlarla konuşma özlemi duydu. Çünkü çocuklar ve kadınlar harap olmuşlardı ve yaşlılar o an açlıktan öleceklermiş gibi feryat ediyorlardı. Sessizlik (yeminine) saygı duyarak suçlama kararını bir tablete yazdı ve onaylaması için arkhon'a verdi. Kararname şunları içeriyordu: "Apollonios'tan Aspendoslu tahıl tüccarlarına: Toprak herkesin anasıdır, çünkü adildir. Siz ise adaletsiz olduğunuz için onu yalnız kendinizin anası haline getirdiniz. Eğer buna son vermez iseniz, onun üzerinde durmanıza izin vermeyeceğim." Bunlardan korktukları için agorayı tahılla doldurdular ve kent yeniden canlandı.»

4.1.9 Plinius

Nat. XXXI.27: sal omnis aut fit aut gignitur, utrumque pluribus modis, sed causa gemina, coacto umore vel siccato. siccatur in lacu tarentino aestivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioqui, altitudine genua non excedens, item in sicilia in lacu, qui cocanicus vocatur, et alio iuxta gelam. horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur et usque ad medium.

«Tüm tuzlar ya doğal ya da yapaydır; her iki tür de çeşitli şekillerde oluşur, ancak iki neden vardır, (bunlar) ya sıvının yoğunlaştırılması ya da kurutulmasıyla elde edilen yöntemdir. Tarentum Gölü yaz güneşinin sıcaklığıyla kurur ve orta derinlikte, dizleri geçmeyen bir yüksekliği olan sularının tamamı bir tuza dönüşür. Sicilya'da Cocanicus adında bir göl ve Gela civarında bir başka göl için de aynı şey geçerlidir. Bu göllerin tamamen kenarları kurumaktadır. Aynı şekilde Phrygia'da, Kappadokia'da ve Aspendos'ta da (göl) daha geniş bir şekilde ortasına kadar kurur.»

Nat. XIV.42: e diverso aspendios damnata aris; ferunt eam nec ab alite ulla attingi.

«Diğer taraftan Aspendos asması sunaklarda lanetlenmiştir; bu asmaya hiçbir kuş tarafından dokunulmadığı söylenir.»

4.1.10 Polybios

V.73.3: τοῖς δὲ περὶ Γαρσύηριν Ἐτεννεῖς μὲν οἱ τῆς Πισιδικῆς τὴν ὑπὲρ Σίδης ὀρεινὴν κατοικοῦντες, ὀκτακισχιλίους ὀπλίτας ἔπεμψαν, Ἀσπένδιοι δὲ τοὺς ἡμίσεις. **4:** Σιδῆται δὲ τὰ μὲν στοχαζόμενοι τῆς πρὸς Ἀντίοχον εὐνοίας, τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὸ πρὸς Ἀσπενδίου μῖσος, οὐ μετέσχον τῆς βοηθείας.

«Side'nin yukarısındaki Pisidia'da yaşıyan Etennalılar, Garsyeris'e sekiz bin hoplit, Aspendoslular da bunun yarısı kadar asker gönderdiler; ama Side halkı, Antiokhos'a iyi niyetini gösterme çabası yüzünden, daha çok da Aspendoslulara duydukları nefretten dolayı, yardıma katkıda bulunmadılar.»

XXI.35.4: ... πρὸς μὲν τούτους συνέθετο φιλίαν, λαβὼν πεντήκοντα τάλαντα, παραπλησίως δὲ καὶ πρὸς Ἀσπενδίου.

«... (Manlius) 50 talent alarak bu kişileri (Termessoslular) ve aynı şekilde Aspendosluları da müttefik olarak kabul etti.»

V.65: ὁ δ' Ἀχαιὸς Φοξίδας καὶ Πτολεμαῖος ὁ Θρασέου, σὺν δὲ τούτοις Ἀνδρόμαχος [ὁ] Ἀσπένδιος, συνεγύμναζον μὲν ἐπὶ ταῦτὸ τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας.

«Akhaialı Phoksidas, Thraseas oğlu Ptolemaios ve Aspendoslu Andromakhos, phalanksı ve Yunan paralı askerlerini aynı yerde eğitme görevini üstlenmişlerdi.»

4.1.11 Pomponius Mela

De Chorographia, I.69: In Pamphylia est Melas navigabilis fluvius, oppidum Sida et alter fluvius Eurymedon. Magna apud eum Cimonis Atheniensium ducis adversus Phoenicas et Persas navalis pugna atque victoria fuit. Mare quo pugnatum est ex edito admodum colle prospectat Aspendos, quam Argivi condiderant, possedere finitimi.

«Pamphylia'da gemi yolculuğuna elverişli Melas Nehri, Side şehri ve diğer bir nehir olan Eurymedon bulunmaktadır. Bu nehrin yanında Fenikelilere ve Perslere karşı büyük bir deniz savaşı ve Atinalı General Kimon'un büyük zaferi gerçekleşmiştir. Argosluların kurduğu Aspendos, oldukça yüksek bir tepeden savaşın yapıldığı denize bakmaktadır. Komşuları burayı ele geçirmiştir.»

4.1.12 Strabon

IX.5.17: Καλλίμαχος μὲν οὖν φησὶν ἐν τοῖς ἰάμβοις τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία) τὴν Καστινητὴν ὑπερβάλλεσθαι πάσας τῷ φρονεῖν, ὅτι μόνῃ παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν. καὶ μὴν πολυίστωρ, εἴ τις ἄλλος, καὶ πάντα τὸν βίον, ὥς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ ταῦτα μυθεῖσθαι βουλόμενος. οἱ δ' ὕστερον ἤλεγξαν οὐ μίαν Ἀφροδίτην μόνον ἀλλὰ καὶ πλείους ἀποδεδεγμένας

τὸ ἔθος τοῦτο, ὧν εἶναι καὶ τὴν ἐν τῇ Μητροπόλει: ταύτη δὲ μίαν τῶν συνοικισθεισῶν εἰς αὐτὴν πόλεων παραδοῦναι τὸ ἔθος Ὀνθύριον.

«Kallimakhos iambos'larında Kastnietis'in, bilgeliği ile tüm Aphrodite'lere (çünkü tek bir tanrıça değildi) üstün geldiğini söyler. "Zira bir tek o domuzların kurban edilmesini kabul etmektedir". Gerçekten çok bilgiliydi, eğer başkası olsa, kendisinin bizzat söylediği gibi, tüm hayatı boyunca bunları anlatmak isterdi. Daha sonrakiler (yazarlar) ise yalnızca tek bir Aphrodite'nin değil, daha fazlasının da bu ritüeli kabul ettiği kanıtladılar. Bunlardan birinin Metropolis'te olduğunu ve de yerleşime dahil olan kentlerden birinin Onthyria ritüelini ona devrettiğini ortaya çıkardılar.»

XIV.4.2: ... καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Εὐρυμέδων ποταμός, ὃν ἀναπλεύσαντι ἐξήκοντα σταδίους Ἄσπενδος πόλις εὐανδροῦσα ἱκανῶς, Ἀργείων κτίσμα ...

«... bunlardan sonra Eurymedon nehri gelir. Bu nehirden yukarı doğru 60 stadia yelken açıldığında, yoğun nüfusa sahip, Argosluların kurduğu kent Aspendos gelir ...»

XII.7.1: τὸ μὲν οὖν πλεον αὐτῶν μέρος τὰς ἀκρωρείας τοῦ Ταύρου κατέχει, τινὲς δὲ καὶ ὑπὲρ Σίδης καὶ Ἀσπένδου Παμφυλικῶν πόλεων κατέχουσι γεώλοφα χωρία ἐλαιόφυτα πάντα ...

«Onların (Pisidialılar) çoğunluğu Tauros'un tepelerini bir pay olarak kontrol altına alır, Pamphylia kentleri olan Side ve Aspendos'un yukarısında bulunanlar ise tamamı zeytin ekili olan toprakları zapt ederler.»

4.1.13 Thukydides

VIII.87: ... τὰς τε ἐν Ἀσπένδῳ ἤδη οὔσας Φοινίκων ναῦς κομιεῖν Ἀθηναίοις καὶ οὐ Πελοποννησίοις.

«... Aspendos'ta bulunan Phoinike donanmasını Peloponnesoslulara değil, Atinalılara vermek için ...»

SONUÇ

Roma idaresi altında Aspendos'a odaklanan bu tez çalışması esas olarak kentin MÖ 129-126 yıllarında Roma İmparatorluğu'nun Küçük Asya'da kurduğu ilk eyaleti olan Asia'nın bir parçası olmasıyla başlayan Roma egemenliği altında nasıl bir süreç yaşadığı, Roma idaresinin kentte nasıl şekillendiği, kentin inanç sistemine hâkim olan tanrılar sistemi gibi konuları aydınlatmayı hedeflemiştir. Bu amaçla kente ilişkin antik yazarlar tarafından kaleme alınan metinler ve yazıtlardan oluşan Testimonia'nın yanı sıra sikkeler ve kısmen de arkeolojik veriler değerlendirilerek kente bütüncül bir bakış ortaya konulmuştur. Bu bağlamda özellikle antik yazarlar Roma İmparatorluk Dönemini daha iyi kavrayabilmek amacıyla kentin Roma öncesi tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Geç Tunç Çağından itibaren tarih sahnesinde varlığını gösteren Aspendos'un MÖ XIII. yüzyılda bir Myken yerleşimi olduğu bilinmektedir. MÖ V. yüzyıldan III. yüzyılın ortalarına kadar uzanan sikkeler üzerindeki E, EΣ, EΣT, EΣTF, EΣΓ, EΣTFEΔIIYΣ lejantları daha sonra Aspendos'a dönüşmüştür. Aspendos bağımsızlığını koruma çabası içinde olmuş ve bir başarı elde edemese de Aleksandros Megas'a seferleri sırasında direniş göstermiştir. Daha sonra Ptolemaios I veya II Döneminde Ptolemaios hakimiyetine girmiş, MÖ 220 yılında ise, Akhaios ile ittifak kurarak Pednelissos'un tarafını tutmuştur.

Aspendos'taki Roma İdaresine ise daha çok yazıtlar ve sikkeler tanıklık etmektedir. Bu kapsamda toplanan seksen yedi adet Roma İmparatorluk Dönemi yazıtı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Aspendos muhtemelen Asia Eyaleti'nin kuruluşunu müteakip bu eyaletin bir parçası olmuş ve böylece henüz erken bir dönemde Roma idaresi altına girmiştir. Roma idaresi daha sonra sırasıyla Cilicia, Galatia ve Lykia-Pamphylia eyaletleri altında devam etmiştir. Kentin, Augustus Dönemi'nden Soloninus Dönemi'ne kadar sikke basmaya devam ettiği bilinmektedir. İmparator Tiberius'tan itibaren kentte imparator kültürünün varlığı tespit edilebilmektedir. Kentin neokoros unvanını aldığına dair kanıtlar ise Gallienus Dönemi'ne ait bir sikke ile bilinmektedir. Görkemli yapıları, geçmişi ve tarihi olaylarda etkili roller oynamasına rağmen Perge ve Side ile olan rekabetinde üçüncü sırada yerini almıştır. Kent Valerianus Gallienus Dönemi *homonoia* sikkelerinde Roma'nın müttefiki olarak görünmektedir. Bu da kentin Sasanilerle olan Savaşında Roma'ya verdiği desteğin göstergesi olarak düşünülmelidir. Başka *homonoia* sikkelerinde ise Side ile rekabetinin dostluğa dönüştüğü görülmektedir. Kent III. yüzyılın ortalarında III. yüzyıl krizlerinde Pamphylia Bölgesinin yaşadığı karışıklıklardan etkilenmiş olabilir. Zira bir Lycia-Pamphylia *proconsul*'ü olan Aelius Antonius soter ve Pamphylia halkının *euergetes*'i olarak onurlandırılmaktadır. Söz konusu *proconsul*'ün kenti zor bir

durumdan kurtardığı anlaşılmaktadır. Isaurialı haydut tarafından kuşatılan Kremna'da etkili olan atlı sınıfından *praeses* Terentius Marcianus'un adı da kent yazıtlarında anılmaktadır. Terentius Marcianus'un adını yazıtta anan başka bir atlı sınıfı mensubu Touesianos'un ise Pisidia'daki olaylar sırasında Marcianus'la birlikte savaşmış olması ihtimal dahilindedir. Roma *cursus honorum*'unda yükselen Aspendoslulara ilişkin bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Burada adı geçen atlı sınıfı mensubu Touesianos haricinde senato sınıfından olması muhtemel olan bir Lollius ismi bilinmektedir.

Bereket'ten bir mil taşında imparator Iulianus onurlandırılmaktadır. MS IV. yüzyılda Hristiyanlığın yükselişiyle ortaya çıkan Primus adında bir Hristiyan şehidin ismiyle Aspendos Primoupolis olarak adlandırılmıştır.

Kent idaresinin en etkili kurumlarının *boule* ve *demos* olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar yazıtlarda bir *gerousia*'nın varlığı ispatlanamamış olsa da diğer Pamphylia kentleri Side, Perge, Attaleia ve Syllion'da bu meclisin olmasından yola çıkarak Aspendos'ta da olduğu varsayılabilir. Kentteki *boule*'nin varlığı diğer kentler gibi Aspendos'un da kent içi tabakalaşmasının işareti olarak algılanmalıdır. Yazıtlarda geçen kent memuriyetleri (*arkhe* ve *leitourgialar*) incelendiğinde Aspendos'ta altı *demiourgos*, dört *dekaprotos*, bir *proegoros*, bir *synagogeus*, isimleri kaydedilmeyen *synthytai*, bir *proboulos*, bir *arkhiatros*, üç *gymnasiarkhos*, iki *agonothetes*, bir *presbeutes*, bir *arkhitekton*, bir *hypodiakon*, üç *episphragistes*, bir *demarkhos*?, bir *spondophoros*, iki imparator rahibi *arkhiereus* ve on iki kült rahibi *hiereus* tespit edilmiştir. *Demiourgia* kentin *eponym* memuriyetidir. *Demiourgia* ile *prytanislik* birlikte üstlenilebilmektedir. Ayrıca mezar yazıtlarında geçen ceza miktarının *tameion*'a ödenmesinden hareketle bir *tamias*'ın da bulunduğu düşünülebilir. Bu memuriyetleri üstlenen şahıslar bir tablo halinde sunulmaktadır (Tablo 1).

Kentin pantheon'unda bulunan en önemli figür şüphesiz ikiz tanrıçalar Aphrodite Kastnietides idi. Aphrodite Kastnietides'in varlığı kentteki yazıtlar, kuruluş öyküleri, kent sikkeleri ve kullanılan theophorik şahıs isimleri ile kanıtlanmıştır. Ayrıca kentte Athena, Zeus, Hera, Ares, Helios, Hermes, Demeter, Tanrıça Roma ve Nemesis (?) kültlerinin varlığı yazıtlar ile kanıtlanmaktadır. Bunun yanı sıra Artemis, Sarapis ve Apollon gibi kentin theophorik kişi adlarında sıklıkla geçen tanrı ve tanrıçaların kültleri henüz yazıtlar ile desteklenememektedir.

Kentin mezar yazıtlarında bir *heroon* ve mezar anıtı ifadesi olarak kullanılan *mnema* dışındaki tüm mezar ifadeleri *kenotaphion* kelimesiyle ifade edilmektedir. Yine mezar yazıtlarında geçen ceza formülasyonlarında Aspendos halkına ifadesi üç, tek başına *tameion* ifadesi iki kez geçmektedir. İmparator kasası için kullanılan *fiscus* ve *hieretaton tameion* ifadeleri ise mezar yazıtlarında beş kez geçmektedir. Mezar yazıtlarında görülen bir başka

durum ise Aspendos'ta yabancıların varlığıdır. Yazıtlardan bir Olymposlu, bir Apameialı, bir Myralı ve bir Selgeli olan Roma vatandaşlığı almış kişilerin de varlığı bilinmektedir. Ayrıca kentte *eisagog*'luk yapmış köleler de tespit edilebilmektedir.

Yine yazıtlardan elde edilen bilgilerde kentte yüz yirmi adet Yunan isimli şahıs tespit edilmiştir. Yüz yirmi Yunan ismi arasında on sekiz tanesi theophorik isimdir. Ayrıca kentteki Romalıların varlığı da dikkat çekicidir. Kentteki yazıtlarda yalnızca Romalı ismi bulunan yirmi altı kişi tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Roma vatandaşı olup Yunan *cognomen*'i taşıyan otuz kişi bulunmaktadır. Roma vatandaşı olanların büyük çoğunluğu vatandaşlığını Constitutio Antoniniana'dan almış olsa da Aur. Minucius Touesianos gibi nadir kullanılan *gens* adına sahip şahıslar da bulunmaktadır. Bu kişilerin Roma vatandaşlığına nasıl sahip oldukları bilinmese de Constitutio Antoniniana'dan önce bile vatandaşlık hakkına sahip oldukları tahmin edilebilir. Memur listesinin yanı sıra kent yazıtlarında bulunan şahıs isimleri de bir tablo şeklinde sunulmaktadır (Tablo 2 ve Tablo 3). Bu sayede bu çalışmadan faydalanan kişiler için kolaylık sağlamak amaçlanmıştır.

Aspendos Antik Kenti görkemi ve zengin yapı stoğuyla dikkat çekmektedir. Kentte Hellenistik Dönemden kalma yapılar Roma imparatorluk döneminde yenilenip yenilerinin de eklenmesi suretiyle geliştirilmiştir. Bir agora, *bouleuterion*, *horreum* olarak da kullanılan Çarşı *basilikası*, *nymphaion*, hamam, su kemeri ve tiyatro dikkati çeken yapılar olarak öne çıkmaktadır. Kentin az sayıdaki yazıtında *euergetes* sayısının da az olduğu görülmektedir. Buna rağmen kent yapılarındaki görkem bunlara mevcut olandan daha fazla *euergetes* eli değdiğinin bir işareti olarak algılanmalıdır. Nitekim tiyatro inşasına para bağışlayan Curtius kardeşler ile kente su getirilmesine katkıda bulunan Tib. Claudius Italicus bunu kanıtlar niteliktedir. Söz konusu yapıları ayrıca kentin ekonomik zenginliğine de işaret etmelidir. Denizden içeride yer almasına rağmen Eurymedon aracılığıyla dışa açılan kentin tuz, buğday, zeytin yağı ve pamuk gibi ihraç maddelerine sahip olduğu ayrıca Selge'nin ticaretine de aracılık ettiği antik yazarlardan öğrenilmektedir. Kentte kadınların da memuriyet üstlendiği veya *euergesia* faaliyetlerinde bulundukları tespit edilebilmektedir. Eugis Aphrodite Pantheos rahibesi; Paulina ise *euergetes*? olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentin en önemli yapısı şüphesiz günümüze çok iyi korunarak kalan tiyatrosudur. Kent tiyatrosunun güney kulesinde kentin mimarı Zenon'u onurlandıran yazıtlardan biri bulunmaktadır. Daha önceki okumalarda, yazıtın yedinci satırında *neokoros* ifadesi görülmüştür. M. Adak tarafından yapılan son okumalarda bu ifadenin yazıt üzerinde kesinlikle yer almadığı tespit edilmiştir. Bu durumda Aspendos kenti *neokoros* unvanını, aynı dönemde

basılan bir sikke üzerindeki lejantta da görüldüğü üzere, Gallienus Dönemi'nde (MS 253-268) almiş olmalıdır.

Yine Belkıs-Camili Köy'de su kemeri yakınında bulunan ve Tib. Claudius Erymneus'i onurlandıran yazıtta su kemeri için yüklü miktarda para harcandığı görülmektedir. Yazıt önceki editörler tarafından Tib. Claudius Erymneus'in babası Tib. Claudius Italicus'un kente su taşınması için 2 milyon *denarii* verdiği şeklinde deşifre edilmiştir. Ancak bu yazıt üzerine M. Adak tarafından yapılan yeni çalışmalarda bahsi geçen yazıtta daha önceleri okunmuş olan 2 milyon *denarii* ifadesinin metinde yer almadığı tespit edilmiştir. Esas olarak bu denli bir bağış, Anadolu'da inşa edilen bir yapı için oldukça yüksek kalmaktadır. Italicus'un oğlu Erymneus'in bu Yunanca *cognomen*'i taşıması da dikkat çekicidir. *Cognomen*'inden anlaşıldığı üzere İtalyan kökenli olan Italicus, Aspendos'ta sık kullanılan bir isim olan Erymneus'i (bkz. n. 3.7.3; 3.7.11) Yunan hayranlığı sebebiyle veya Yunan kökenli karısından edinmesi nedeniyle oğluna vermiş olabilir.

Sonuç olarak kentte Roma ismi taşıyan kişi sayısının fazlalığı (56 kişi), Roma'nın kent idaresinde öne çıkardığı bir kurum olan *boule*'nin varlığı ve *gerousia*'nın da bulunma olasılığı memur kadrosunun çeşitliliği, imparator kültürünün yerleşmesi, imparatorlar ve Roma yöneticileri ile kurulan yakın ilişkilerin yanı sıra mimari açıdan gelişmiş, parlak bir kent olması Aspendos'un bölgesinde önemli bir kent olduğunu, Greko-Romen kültürünü yansıttığını ve iyi Romanize olduğunu gösteren ipuçları olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA KISALTMALARI

ABSA	Annual of the British School at Athens
Arch. Delt.	Archaiologikon deltion
AE	L'Année épigraphique, Paris 1888.
BMC	A Catalogue of The Greek Coins The British Museum
CIG	Corpus inscriptionum Graecarum. Berlin 1828-1877.
CIL	Corpus inscriptionum Latinarum. Berlin 1863.
DNP	Der Kleine Pauly
I.Iasos	W. Blümel, Die Inschriften von Iasos (IGSK 28 1/2). Bonn 1985.
I.Ephesos	H. Wankel ve R. Merkelbach vd., Die Inschriften von Ephesos, I-VII (IGSK 11-17). Bonn 1979-1984.
IG I ²	Inscriptiones Graecae I: Inscriptiones Atticae Euclidis anno (403/2) anteriores, 2nd edn., ed. Friedrich Hiller von Gaertringen. Berlin, 1924.
IGR III	Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes, ed. René Cagnat vd. 3 vols. Paris 1901-1927. Vol. 3, fasc. 1-6, with Jules F. Toutain, Pierre Jouguet and Georges Lafaye. Paris 1902-1906. Reprint: Chicago, Ares 19
IGR IV	Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes, ed. René Cagnat vd. 3 vols. Paris 1901-1927. Vol. 4, fasc. 1-9, with Georges Lafaye. Paris 1908-1927. Reprint: Chicago, Ares 1975.
IK	Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien. Bonn, 1972.
I.Pergamon	M. Fraenkel, Altertümer von Pergamon. VIII. Die Inschriften von Pergamon, 1-2. Berlin 1890-1895.
I.Perge	S. Şahin, Die Inschriften von Perge (IGSK 54). Bonn 1999; I GSK 61). Bonn 2004.
I.Sagalassos	A. Eich, P. Eich ve W. Eck, mit Beiträgen von M. Waelkens, Die Inschriften von Sagalassos I (IGSK 70). Bonn 2018
LGPN	The Lexicon of Greek Personal Names
LSJ	Liddell and Scott, Greek–English Lexicon

Mon.Ant.	Monumenti Antichi Publicati per cura della Accademia Nazionale dei Lincei.
PIR	Prosopographia Imperii Romani Saeculi I, II, III, E. Klebs, H. Dessau 3 Bde., Berlin 1897–1898.
PIR2	Prosopographia Imperii Romani Saeculi I, II, III, E. Groag, A. Stein, L. Petersen, J. Burian, K.–P. Johne, Vidman, 5 Bde., Berlin/ Leipzig 1933– 1987.
RE	Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
RPC	Roman Provincial Coinage Project (Online)
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum
TAM	Tutuli Asia Minoris.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Aiskhylos. (2009). *Fragments*. Loeb Classical Library 505. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Aristophanes, *Akharnenses* (online kaynak)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0023%3Acard%3D208>
- Aristoteles, (2019). *Athenaion Politeia*. (Çev.O. Yarlığaş), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arrianos. *Anabasis* (online kaynak)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0530>
- Athenaios. *Deipnosophistai* (online kaynak)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0405>
 Abook%3D1%3Achapter%3D1
- Kallimakhos. (1973). *Musaeus. Aetia, Iambi, Hecale and Other Fragments. Hero and Leander*. Loeb Classical Library 421. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero. *In Verrem*. (online kaynak)
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0012%3Atext%3DVer.%3Aactio%3D2%3Abook%3D1%3Asection%3D53>
- Cornelius Nepos. *Datames*, (online kaynak)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0136%3Alife%3Ddat.%3Achapter%3D8%3Asection%3D2>
- Demosthenes. (1888-1892). F. Blass (Ed.), Leipzig (T.); S. H. Butcher ve W. Rennie, (Ed.) Oxford.
- Dio Cassius. (1917). *Roman History*. Loeb Classical Library 83. Volume VI: Books 51-55. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Diodorus Siculus. (1967). *Library of History*. Volume XII: Fragments of Books 33-40. Loeb Classical Library 423. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dionysios Periegetes. (1828). G. Bernhardt (Ed.) (cum commentariis Eustathii), Leipzig
- Eusthatios. (1825). *Commentarii ad Homeri Iliadem; ad fidem exempli romani editi*, Gottfried Stallbaum (Ed.), Leipzig.
- Hellanicos. F. Jacoby (Ed.), FGrH i p. 104.

- Herodotos. (1920). *Historiai*. The Loeb Classical Library. Cambridge: Harvard University Press.
- Hesiodos. (2018). *Theogonia. Erga kai Hemerai*. Testimonia. Loeb Classical Library 57. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ioh. Mal. XII (1986). *The Chronicle of John Malalas*. E. Jeffreys vd. (Ed.). Ksenophon, E. C. Marchant (Ed.), Oxford.
- Pausanias. (2006). *Description of Greece I-V: Books 1-10*. Loeb Clasical Library 93, 188, 272, 297-298 (5volumes). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Philostratus. *Vita Apollonii* (online kaynak)
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0595%3Abook%3D1%3Achapter%3D15>
- Plinius. *Epistulae*, (online kaynak)
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0139%3Abook%3D10%3Aletter%3D112>
- Plinius. (1938). *Naturalis Historia*. Loeb Classical Library, London, Harvard University Press,.
- Plutarkhos. *Solon* (online kaynak)
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0073%3Achapter%3D19%3Asection%3D1>
- Polybios. *Historiai*. (online kaynak),
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0233%3Abook%3D5%3Achapter%3D72%3Asection%3D7>
- Pomponius Mela. *de Chorographia*. (online kaynak) <https://latin.packhum.org/loc/929/1/0#0>
- Stephani Byzantii (2011). *Ethnica Volumen II: Δ–Ι*, translated by M. Billerbeck and C.Zubler, De Gruyter.
- Strabon. (2005). *The Geography: Books 1-17*. Loeb Classical Library 49-50, 182, 196, 211, 223, 241, 267 (8 volumes), translated by H. L. Jones. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Thukydides. *Peloponnessos Savaşları* (online kaynak),
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0199>
- Titus Livius. *Ab Urbe Condita* (online source),
<https://www.thelatinlibrary.com/livy/liv.37.shtml#37>

Modern Kaynaklar

- Adak, M. (2007). “Buchbesprechung zu K. Feld, Barbarische Bürger. Die Isaurier und das Römische Reich (Berlin 2005)”. *Gephyra*, 4: 189-193.
- Adak, M., ve Wilson, M. (2012). “Das Vespasiansmonument von Döşeme und die Gründung der Doppelprovinz Lycia et Pamphylia”. *Gephyra*, 9: 1-40.
- Eich A., Eich P. ve Eck W., mit Beiträgen von Waelkens M. (2018). *Die Inschriften von Sagalassos I (IGSK 70)*. Bonn.
- Akdoğu Arca, E., Gökalp, N., Tüner Önen, N. (2011). “Pamphylia Bölgesi’nin Mısır ve Kıbrıs İle Olan İlişkisi”. *Olba*, 19: 287-312.
- Akdoğu Arca, E. (2001). *Lykia ve Pamphylia Kentlerinde Euergesia*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Akdoğu Arca, E. (2016). “Lykia’ya Özgü Bir Kavram Olarak Sitometroumenoi Andres’i Plinius’un X, 116-117. Mektupları Işığında Yeniden Değerlendirme”. *Adalya*, 19: 115-132.
- Akdoğu Arca, E., Gökalp Özdi, N. (2023). “Bir Batı Dağlı Kilikia Kenti Iotape ve Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı”. *Olba*, 31: 421-448.
- Ameling, W. (ed.). (2004). “Inscriptiones Judaicae Orientis Band II, Kleinasien”. *Texts and Studies in Ancient Judaism*, 99.
- Angio, F. (2016). “A Sundial for a Deceased Woman: Two Epigrams from Pamphylia (I–II A. D.)”. E. Sistakou ve A. Rengakos (Ed.). *Dialect, Diction, and Style in Greek Literary and Inscribed Epigram*. Berlin – Boston, 311-321.
- Arena, G. (2005). *Città di Panfilia e Pisidia sotto il dominio romano. Continuità strutturali e cambiamenti funzionali*. Edizioni del Prisma.
- Arya, D. A. (2002). *The Goddess Fortuna in Imperial Roma: Cult, Art, Text*. Unpublished Phd Thesis submitted to Texas University.
- Babelon, E. (1898). *Inventaire sommaire de la collection Waddington : acquise par l'Etat en 1897*. Kessinger Publishing.
- Bagnall, R. S. (1976). *The Administrations of Ptolemaic Possessions Outside Egypt*. Leiden, Brill.
- Barnett, R. D. (1953). “Mopsos”. *JHS*, 73: 140-143.
- Bass, F. G. (1986). “The Bronze Shipwreck at Ulu Burun”. *AJA*, 90: 85-110.
- Baz, F. (2013). “Aspendos Kentinde İmparator Kültüne İlişkin Gözlemler”. *Adalya*, 16: 71-83.
- Bean, G. E. (1952-1953). “Epitaphs From Aspendus”. H. T. Bossert ve F. Steinherr (Ed.), *Jahrbuch für kleinasiatische Forschung*, 2: 201-282.
- Bean, G. E. (1958). “Inscriptions in the Antalya Museum”. *Belleten*, 22: 21-91.

- Bean, G. E. (1965). *Inscriptions of Side*. Türk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara.
- Bean, G. E. (1968). *Turkey's Southern Shore, An Archaeological Guide*. London.
- Beaufort, F. (1818). *Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity 2*. London.
- Bechtel, F. (1917). *Die historischen personennamen des Grieschischen bis zur Kaiserzeit*. University of Toronto.
- Bernand, A. E. (1972). *Le Paneion d'el-Kanais: les inscriptions grecques*. Leiden, Brill.
- Bernand, A. E. (1989). *De Thèbes à Syène*. Editions de CNRS.
- Bernett, M. (2007). *Der Kaiserkult in Judäa unter den Herodiern und Römern. Untersuchungen zur politischen und religiösen Geschichte Judäas von 30 v. bis 66. n. Chr.* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 203.
- Bernhardy, G. (1828). *Dionysius Periegetes: graece et latine, cum vetustis commentariis et interpretationibus*. University of Toronto.
- Bernhart, M. (1949). "Dionysos und seine Familie auf griechischen Münzen. Numismatischer Beitrag zur Ikonographie des Dionysos". *JNG*, 1.
- Blumenthal, E. (1963). *Die altgriechische Siedlungskolonisation im Mittelmeerraum unter besonderer Berücksichtigung der Südküste Kleinasiens*. Tübinger Geographische Studien, 10.
- Boecklin R., ve Hyatt J. P (1934). "A New Inscription of Jerash". *AJA*, 38: 511–522.
- Bosch, C. E. (1957). *Studien zur Geschichte Pamphyliens*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bossert, H. T. (1950). *Die Ausgrabungen Auf Dem Karatepe. Erster Vorbericht*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Böhme, C. (1995). *Princeps und Polis. Untersuchungen zur Herrschaftsform des Augustus über bedeutende Orte in Griechenland*. Quellen und Forschungen zur antiken Welt.
- Börker, C., ve Merkelbach, R. (1979). *Die Inschriften von Ephesos II*. Bonn.
- Brandt, H. (1988). "Kulte in Aspendos". *Istanbuler Mitteilungen*, 38: 237-250.
- Brandt, H. (1991). "Probus, pacator Pamphyliae et Isauriae?" *Historiae Augustae Colloquium Parisinum*. Macerata, 83-92.
- Brandt, H. (1992). *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum*. AMS 7, Bonn.
- Brandt, H., ve Kolb, F. (2005). *Lycia et Pamphylia. Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- Bremmer, N. J. (2007). "Greek Normative Animal Sacrifice". D. Ogden (Ed.), *A Companion to Greek Religion*. Oxford, Blackwell, 132-144.
- Brixhe, C. (1965). "Nouvelles épitaphes de Pamphylie" *Études d'archéologie classique*, 3: 87-135.
- Brixhe, C. (1976). *Le Dialecte Grec de Pamphylie: Documents et grammaire*. Paris.
- Brixhe, C. (1996). "Corpus des Inscriptions Dialectales de Pamphylie Supplément IV". *Kadmos*, 35: 72-86.
- Brixhe, C., ve Hodot, R. (1988). *L'Asie mineure du nord au sud : inscriptions inédites*. Nancy : Presses universitaires de Nancy. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:001813774>
- Brixhe, C., ve Tekoğlu, R. (2000). Corpus des Inscriptions Dialectales de Pamphylie Supplément V. *Kadmos*, 39: 1-56.
- Brommer, F. (1972). die kleinasiatischen Münzen mit Hephaistos. *Chiron*, 2: 531–544.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi: Greek cities and Roman emperors*. Leiden, Brill.
- Cahn, H. A. (1975). *Kleine Schriften zur Münzkunde und Archäologie*. Basel.
- Cameron, A. (1939). "ἑρπτός and related terms in the inscriptions of Asia Minor". W. M. Calder and J. Keil (Ed.). *Anatolian Studies Presented to W.H. Buckler*. University of Manchester, 265.
- Casson, L. (1971). *Ships and Seamanship in the Ancient World*. Princeton.
- Casson, L. (1979). *Die Seefahrer in der Antike*. München.
- Chlup, R. (2007). "The Semantics of Fertility. Levels of Meaning in the Thesmophoria". *Kernos*, 20: 69-95.
- Clauss, M. (1999). *Kaiser und Gott. Herrscherkult im römischen Reich*. Stuttgart.
- Collins, B. J. (2002). "Necromancy, Fertility and the Dark Earth: The Use of Ritual Pits in Hittite Cult". P. Mirecki ve M. Meyer (Ed.). *Magic and Ritual in the Ancient World*. Emory University, 224-243.
- Collins, B. J. (2006). "Pigs at the Gate: Hittite Pig Sacrifice in Its Eastern Mediterranean Context". *JANER*, 6.1: 155-188.
- Conti, S. (2004). *Die Inschriften Kaiser Julians*. Stuttgart.
- Cook, A. B. (1940). *Zeus: A Study In Ancient Religion* (Vol. 3). The University Press.
- Corancez. (1816). *Itinéraire d'une partie peu connue de l'Asie mineure*. Chez J.-M. Ebehrard.
- Cramer, J. A. (1971). *A Geographical and Historical Description of Asia Minor II*. Amsterdam.
- Crawford, M. H. (1996). Roman Statutes *The Journal of Roman Studies*. London: Institute of Classical Studies. <https://doi.org/10.2307/301378>.
- Cüppers, H. (1961). "Getreidemagazin am Forum in Aspendos". *BJ*, 161: 25-35.

- Dağlı Dinçer, İ. (2020). *Cults and Religious Life of Pamphylia from The Archaic to The Late Antique Period*. Doktora Tezi. Koç Üniversitesi.
- De Bellefonds, P. L. (2011). "Pictorial Foundation Myths in Roman Asia Minor". E. S. Gruen (Ed.). *Cultural Identity in the Ancient Mediterranean*. The Getty Research Institute, 26-47
- Deininger, J. (1965). Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zum Ende des 3. Jhs n.Chr. *Vestigia*, 6. München.
- Dmitriev, S. (2005). *City Government in Hellenistik and Roman Asia Minor*. Oxford University Press.
- Dow, S. (1962). "The Parties Who Honoured Paulina in Aspendos". *The Journal of Hellenic Studies*, 82: 142-144.
- Dräger, M. (2000). "Überlegungen zu den Reisen Hadrians durch Kleinasien". *Klio*, 82(1): 208-216. <https://doi.org/doi:10.1524/klio.2000.82.1.208>
- Drew-Bear, T. (1978). *Nouvelles inscriptions de Phrygie*. Zupthen.
- Dreyer, B., ve Engelmann, H. (2006). "Augustus und Germanicus im ionischen Metropolis". *ZPE*, 158: 173-182.
- Dunand, F. (1973). *Le Culte D'isis Dans Le Bassin Oriental De La Méditerranée III*. Leiden, Brill.
- Durant, W. (1949). *Caesar und Christus. Eine Kulturgeschichte Roms und des Christentums von den Anfängen bis zum Jahre 325 n. Chr.* Bern.
- Eck, W. (1970). "Die Legaten von Lykien und Pamphylien unter Vespasian". *ZPE*, 6: 65-75.
- Eck, W., Caballos, A., ve Fernandez, F. (1996). *Das senatus consultum de Cn. Pisone patre*. *Vestigia*, 48, Munich. (Vol. 48). <https://doi.org/10.1017/S1047759400017487>
- Ehrhardt, N. (1983). "Milet und seine Kolonien: vergleichende Untersuchung der kultischen und politischen Einrichtungen". *The Journal of Hellenic Studies*, 107. <https://doi.org/10.2307/630138>
- Ekroth, G. (2002). *The Sacrificial Rituals of Greek Hero-Cults in the Archaic to the Early Hellenistic Periods*. Centre international d'étude de la religion grecque antique. Liège.
- Engelmann H., Knibbe D. (1989). "Das Zollgesetz der Provinz Asia: eine neue Inschrift aus Ephesos". *EA*, 14.
- Erkelenz, D. (2001). "Patria, civis, condecurio. Zur Identifizierung der Herkunft von Rittern und Senatoren in der Römischen Kaiserzeit". *ZPE*, 137: 271-279.
- Fellows, C. (1975). *Travels and Researches in Asia Minor*. London.
- Forrer, L. (1975). *The Weber Collection; Greek Coins*. Creative Media Partners.

- Fox, L. R. (2009). *Travelling Heroes: Greeks And Their Myths In The Epic Age Of Homer*. Penguin.
- Fraser, P. M., ve Rönne, T. (1957). *Boeotian and West Greek Tombstones*. Cambridge University Press.
- French, D. H. (1991) "New Milestones from Pontus and Galatia". Remy, B. (Ed.), *Pontica 1. Recherches sur l'histoire du Pont dans l'Antiquité*. Varia Anatolica, İstanbul, 77-96.
- French, D. (2014). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 3: Milestones, Fasc. 3.6: Lycia et Pamphylia*. British Insitute at Ankara.
- Friedrich, J. (1952). *Hethitisches Wörterbuch et 2. Ergänzungsheft*. Heidelberg.
- Gonzales, M. P. (2004). *Cults and Sanctuaries of Ares and Enyalios: A Survey of the Literary, Epigraphic, and Archaeological Evidence*. University of California. Berkeley.
- Goodman, M. (1997). *The Roman World 44 BC - AD 180*. Routledge, London.
- Gökalp, N. (2008). *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*. Doktora Tezi. Akdeniz Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Grainger, J. D. (2009). *The Cities of Pamphylia*. Oxford: Oxbow.
- Grégoire, H. (1910). *Studia Pontica III, Recueil des inscriptions grecques et latines du Pont et l'Arménie*. Brüssel.
- Grothe, H. (1903). *Auf Turkischer Erde: Reisebilder Und Studien*. Kessinger Publishing, Berlin.
- Gwynn, M. D. (2015). *Christianity in the Later Roman Empire: A Sourcebook*. University of London.
- Habicht, C. (2006). *The Hellenistic Monarchies. Selected Papers*. University of Michigan Press.
- Hächler, N. (2019). *Kontinuität und Wandel des Senatorenstandes im Zeitalter der Soldatenkaiser*. Leiden, Brill.
- Halfmann, H. (1986). *Itinera principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im römischen Reich*. Stuttgart.
- Head, B. V. (1911). *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*. Clarendon Press, Oxford.
- Heipp-Tamer, Ch. (1993). *Die Münzprägung der lykischen Stadt Phaselis in griechischer Zeit*. Saarbrücken.
- Hellenkemper, H., ve Hild, F. (2004). Lykien und Pamphylien. J. Koder (Ed.), *Tabula Imperii Byzantini* (Vol. 8). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- Hereward, D. (1958). Inscriptions from Pamphylia and Isauria. *The Journal of Hellenic Studies*, 78: 57-77. <https://doi.org/10.2307/628923>
- Herz, P. (1955/1975). "Bibliographie zum römischen Kaiserkult". *ANRW II*, 16.2: 833-910.
- Hill, G. F. (1923). Some Coins of Southern Asia Minor. *Anatolian Studies presented to Sir William Mitchell Ramsay*. The University press.
- Hirschfeld, G. (1876). In *Monatsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Berlin*. Berlin.
- Hogarth, D. G., James, M. R., Elsey Smith R., Gardner, E. A. (1888). "Excavations in Cyprus, 1887-88: Paphos, Leontari, Amargetti". *JHS*, 9: 147-271.
- Hornbostel, W. (1973). *Sarapis: Studien zur Überlieferungsgeschichte, den Erscheinungsformen and Wandlungen der Gestalt eines Gottes. (Études préliminaires aux religions orientales dans l'empire romain, 32.)*. Leiden: Brill.
- Hörmann, H. (1929). "Das Nymphaeum zu Aspendos". *Jdl*, 44: 263-274.
- Ihnken, T. (1978). *Die Inschriften von Magnesia am Sipylos*. Bonn.
- Imhoof-Blumer, F. (1974). *Kleinasiatische Münzen*. Bonn.
- Imhoof-Blumer, F. (1977). *Zur griechischen und römischen Münzkunde*. Cornell Üniversitesi.
- Johne, K.-P., Hartmann, U., ve Gerhardt, T. H. (2008). *Die Zeit der Soldatenkaiser. Krise und Transformation des Römischen Reiches im 3. Jahrhundert n. Chr.* Berlin, 235–284.
- Jones, A. H. M. (1971). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Clarendon Press.
- Jones, A. H. M. (1998). *The Greek City from Alexander to Justinian*. Oxford at the Clarendon Press.
- Jones, C. P. (1995). "A Decree from Perge in Pamphylia". *Epigraphica Anatolica*, 25: 29–34.
- Jones, D. L. (1980). "Christianity and the Roman Imperial Cult". *ANRW II*, 23.2: 1023-1054.
- Karl, H. (1975). *Numismatische Beiträge zum Festwesen der kleinasiatischen und nordgriechischen Städte im 2. und 3. jh.* Saarbrücken.
- Kettenhofen, E. (1982). *Die römisch-persischen Kriege des 3. Jahrhunderts n. Chr. nach der Inschrift Sāhpuhrs I. an der Kabeye Zartost*. Wiesbaden.
- Kissel, T. (1995). *Untersuchungen zur Logistik des römischen Heeres in den Provinzen des griechischen Ostens (27 v. Chr. - 235 n. Chr.)*.
- Kittel, G., ve Friedrich, G. (1973). *Theologisches Wörterbuch Zum Neuen Testament IX*. Gerhard Friedrich.
- Klauser, T. (1950). *Reallexikon für Antike und Christentum I*. Stuttgart.
- Kolb, A. (2004). "Römische Meilensteine: Stand der Forschung und Probleme". R. Frei (Ed.), *Siedlung und Verkehr im römischen Reich. Römerstraßen zwischen Herrschaftssicherung und Landschaftsprägung*. Bern, 135-155.

- Köse, V. (2010). “Aspendos Yüzey Araştırması Projesi 2008 Yılı Birinci Sezon Çalışmaları”. 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1: 373-394. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Köse, V. (2011). “Aspendos Projesi: Aspendos Antik Kenti 2009 Sezonu Araştırmaları”. 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 353-370. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Köse, V. (2013). “Aspendos Yüzey Araştırmaları 2010 Sezonu Çalışmaları”. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3: 251-268. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kraft, K. (1972). “Das System der kaizerseitlichen Münzprägung in Kleinasien. Materialien und Entwürfe”. *IstForsch*, 29.
- Kubińska, J. (1968). *Les Monuments Funeraires dans les Inscriptions Grecques de l'Asie Mineure*. Varsovie.
- Lanckoronski, C., Niemann, G., ve Petersen, E. (1890). *Les villes de la Pamphylie et de la Pisidie*. Leschhorn.
- Lanckoroński, K. (1890). *Die Städte Pamphyliens und Pisidiens I*. Wien.
- Lanckoroński, K. (1892). *Städte Pamphyliens und Pisidiens II*. Wien.
- Launey, M. (1987). *Recherches sur les Armées Hellenistiques*. Paris.
- Lauter, H. (1970). “Die hellenistische Agora von Aspendos”. *BJ*, 170: 77-101.
- Le Bas, P., ve Waddington, W. H. (1968). *Inscriptions grecques et latines de la Syrie recueillies et expliquées*. Paris.
- Le Bas, P., ve Waddington, W. H. (1870). *Inscriptions grecques et latines en Grèce et en Asie Mineure*. Berkeley.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of a Tour in Asia Minor*. Oxford Üniversitesi.
- Leake, W. M. (1835). *Travels in Northern Greece* (Vol. 4). Greece.
- Leschhorn, W. (1992). “Die Anfänge der Provinz Galatia”. *Chiron*, 22: 315-336.
- Macro, A. D. (1980). “The Cities of Asia Minor under the Roman Imperium”. *ANRW*, 2: 658-697.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*. Princeton.
- Magie, D. (1963). “Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins”. *AJA*, 57.
- Masson, O. (1975). “Quelques épitaphes grecques”. *BCH*, 99.1: 219-227.
- Mellor, R. (1975). *ΘΕΑ ΡΩΜΗ. The Worship of the Goddess Roma in the Greek World*. Göttingen.

- Merkelbach, R., ve Şahin, S. (1988). "Die publizierten Inschriften von Perge". *EA*, 11: 97-169.
- Meyer, E. (1925). *Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien*. Zürich-Leipzig.
- Micklem, N. (2016). *The Nature of Hysteria*. Routledge.
- Mitchell, S. (1986). Galatia under Tiberius. *Chiron*, 16: 17-33.
- Mitchell, S. (1993). *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor I. The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*. Oxford.
- Mitchell, S. (1995). *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War*. London.
- Nollé, J. (1983a). "Zum Landbau von Side". *EA*, 1: 119-129.
- Nollé, J. (1983b). "Die Charaktere im 3. Epidemienbuch des Hippokrates und Mnemon von Side". *EA*, 2: 85-98.
- Nollé, J., Şahin, S., Vorster, Ch. (1985). "Katalog der Inschriften im Museum von Alanya". *EA*, 5: 125-146.
- Nollé, J. (1990). Side. "Zur Geschichte einer kleinasiatischen Stadt in der römischen Kaiserzeit im Spiegel ihrer Münzen". *Antike Welt* 21/4: 244-265.
- Nollé, J. (1993a). "Die feindlichen Schwestern-Betrachtungen zur Rivalität der pamphyliischen Städte". G. Dobesch ve G. Rehrenröck (Ed.). *Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens: Hundert Jahre kleinasiatische Kommission der Österr. Akad. Wiss. ETAM*, 14: 297-317.
- Nollé, J. (1993b). "Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse". *IK*, 43. Bonn.
- Nutton, V. (1977). "Archiatry and the Medical Profession in Antiquity". *Papers of the British School at Rome*. 45: 191-226.
- Oktan, M., ve Adak, M. (2020). "Neue Kaiserweihungen und Ehrungen aus Aspendos". *Philia*, 6: 99-115. <https://doi.org/DOI: 10.36991/PHILIA.202009>
- Onurkan, S. (1969/1970). "Artemis Pergaia". *IstMitt*, 19-20: 289-298.
- Özgür, E. (1993). "Aspendos Ören yeri 1991 Yılı Kazı Onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmaları". *Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 3: 251-261.
- Pace, B. (1916-1920). "La Zona Costiera de Adalia a Side". *ASAtene*, 3.
- Paribeni, R., ve Romanelli, P. (1914). "Studi e Ricerche Archeologiche Nell' Anatolia Meridionale". *Mon Ant*, 23.
- Paris, P., ve Radet, G. A. (1886). "Inscriptions d'Attaleia, de Pergé, d'Aspendus". *BCH*, 10:148-161
- Pekáry, T. (1985). *Das römische Kaiserbildnis in Staat, Kult und Gesellschaft. Dargestellt anhand der Schriftquellen*. Berlin.

- Peker, G. (2012). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pamphylia'da Kent Memuriyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Perdrizet, P. (1896). "Inscriptions de Chypre". *BCH*, 20: 336-363.
- Perdrizet, P. ve Lefebvre, G. (1919). *Les Graffites grecs du Memnonion d'Abydos*. Paris.
- Perpillou, J., ve Perpillou, L. (1980). s.v. χοῖρος. P. Chantraine (Ed.), *Dictionnaire Étymologique De La Langue Grecque Histoire Des Mots*. Paris.
- Petersen, E. (1890). K. Lanckoroński (Ed.). *Städte Pamphyliens und Pisidiens I*.
- Pfeiffer, R. (1988). "Callimachus". *L'Antiquité Classique*, 57.
- Pick, B. (1904). "Die tempeltragenden Gottheiten und die Darstellung der Neokorie auf den Münzen". *ÖJh*, 7.
- Pilhofer, P. (2018). *Das frühe Christentum im kilikisch-isaurischen Bergland: Die Christen der Kalykadnos-Region in den ersten fünf Jahrhunderten*. Berlin.
- Pleket, H. W. (1998). "Political Culture and Political Practice in the Cities of Asia Minor in the Roman Empire". W. Schuller (Ed.), *Politische Theorie und Praxis im Altertum*. 204-216
- Preisigke, F. (1915). *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten I*. Strassburg.
- Price, H. T. (1971). "Double and Multiple Representations in Greek Art and Religious Thought". *JHS*, 91: 48-69.
- Price, S. R. F. (1984). *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge University Press.
- Pulak, C. (1997). "The Uluburun Shipwreck". *Res Maritimae: Cyprus and Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity*. Cyprus American Research Institute Monograph Series 1, 233-262.
- Quaß, F. (1993). *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens*. Stuttgart.
- Raeymaekers, J. (2000). "The Grain Hoarders of Aspendos: Philostratus on the Intervention of Apollonius of Tyana". M. L. (Ed.). *Administration and Society in the Hellenistic and Roman World*. 275–286.
- Ramsay, W. M. (1883). "Inscriptions inédites de l'Asie Mineure". *Bulletin de correspondance hellénique*, 7: 258-278.
- Ramsay W. M. (1895-1897). *The Cities and Bishoprics of Phrygia*. University of California.
- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*. London.
- Reitzenstein, D. (2011). *Repräsentation der kaiserzeitlichen Elite Lykiens*. Akademie Verlag. <https://doi.org/doi:10.1524/9783050050652>.
- Ritter, C. (1859). *Vergleichende Erdkunde des Halbinsellandes Kleinasien II*. Berlin.

- Rives, J. B. (1999). "The Decree of Decius and the Religion of Empire". *JRS*, 89: 135-154.
- Robert, J., ve Robert, L. (1959). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*, 72: 149-283.
- Robert, J., ve Robert, L. (1964). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*, 77 : 127-259.
- Robert, J., ve Robert, L. (1967). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*, 80: 453-573.
- Robert, J., ve Robert, L. (1968). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*. 82: 424-540.
- Robert, L. (1939). *Hellenica: Revue de Philologie de littérature et d'histoire anciennes*. Paris.
- Robert, L. (1958). "Reliefs votifs et cultes d'Anatolie". *Anatolia*, 3: 103–136.
- Robert, L. (1960). *Hellenica, recueil d'épigraphie de numismatique et d'antiquités grecques*, 11-12. Limoges.
- Robert, L. (1963). *Noms Indigenes Dans L'Asie Mineure Greco-Romaine*. Paris.
- Robert, L. (1964). *Nouvelles Inscriptions de Sardes*. University of Michigan.
- Rosenbaum-Alföldi, M. (1978). *Antike Numismatik Teil I*.
- Rostovtzeff M. I. (1926). *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Clarendon Press, Rome.
- Rösch, G. (1978). *Ὄνομα βασιλείας. Studien zum offiziellen Gebrauch der Kaisertitel in spätantiker und frühbyzantinischer Zeit*. Wien.
- Ruge, W. (1896). "Aspendos". *RE*, 2.2.
- Samitz C. (2013). "Die Einführung der Dekaproten und Eikosaproten in den Städten Kleinasiens und Griechenlands". *Chiron*, 43, Berlin.
- Sayar, M. H. (2000). "Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung Teil I". *IK*, 56.
- Seeck O. (1901). "Decemprimat und Dekaprotie". *Klio*, 1: 147–187.
- Scherrer, P. (2014). "Hunting The Boar-The Fiction of a Local Past in Foundation Myths of Hellenistic and Roman Cities". B. Alroth ve C. Scheffer (Ed.). *Attitudes toward the Past in Antiquity. Creating Identities*. Stockholm University, 113-121.
- Schoedel, W. R. (1992). Polycarp of Smyrna and Ignatius of Antioch. *ANRW II*, 27.1: 272-358.
- Schwyzer, E. (1939). *Griechische Grammatik*. München.
- Sherk, R. K. (1951). *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*. Baltimore.
- Sherk, R. K. (1992). The Eponymous Officials of the Greek Cities IV. *ZPE*, 93: 223-272.
- Simon, E. (1985). *Die Götter der Griechen 3*. München.

- Sina, A. (2009). "İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: IV-Lesboslu Hellanikos". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*: 107-157.
- SNG France 3. (1994). "Cabinet de Médailles, Pamphylie Pisidie Lycaonie Galatie". E. Levante (Ed.). *Numismatica Ars Classica*. Zürich.
- Spratt, T. A. B., ve Forbes, E. (1847). *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis II*. Oxford University.
- Stadiasmus. "Anonymi stadiasmus sive periplus maris magni". GGM, 427-514.
- Strocka, V. M. (1977). "Neue archaische Löwen in Anatolien". V. M. Strocka (Ed.). *Archäologischer Anzeiger*. 481-512.
- Stroud, R. (1984). "An Argive Decree from Nemea Concerning Aspendos". *Hesperia*, 53, 2: 193-216.
- Sundwall, J. (1913). *Die einheimischen Namen der Lykier nebst einem Verzeichnisse kleinasiatischer Namenstämme*. Leipzig.
- Şahin, E. (2018). *Aspendos'un Aphrodite Kastnietis Kültü*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şahin, S. (1991). Bemerkungen zu lykischen und pamphyliischen Inschriften. *Epigraphica Anatolica*, 17: 113-138.
- Şahin, S. (1995). Studien zu den Inschriften von Perge I. Germanicus in Perge. *Epigraphica Anatolica*, 24: 21-36.
- Şahin, S. (1999a). Epigraphische Mitteilungen aus Antalya. *Epigraphica Anatolica*, 31: 37-52.
- Şahin, S. (1999b). Die Inschriften von Perge. Teil 1: Vorrömische Zeit, frühe und hohe Kaiserzeit. *IK*, 54.
- Şahin, S. (2004). Die Inschriften von Perge. Teil 2: Historische Texte aus dem 3. Jhdt. n. Chr. -Grabtexte aus den 1.-3. Jahrhunderten der römischen Kaiserzeit-Fragmente. *IK*, 61.
- Şahin, S., ve Adak, M. (2007). "Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae". *Gephyra Monografi Serisi*, 1.
- Şahin, S. (2013). "Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae". *Gephyra Monografi Serisi*, 2.
- Tekin, O. (1991). *Aspendos Sikkeleri*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Texier, C. (1849). *Description de l'Asie Mineure III*. Paris.
- Thurston, J. H. (1990). *Butler's Lives of the Saints Complete Edition* (Vol. 2).
- Tobin, A. V. (1991). Isis and Demeter: Symbols of Divine Motherhood. *Journal of the American Research Center in Egypt*, 28: 187-200.

- Tomaschitz, K. (2003). Die epigraphische Evidenz westkilikischer Städte. G. Huber (Ed.). *Zu antiken Städten Westkilikiens*, 138, 124-147.
- Tuchelt, K. (1969-1970). "Pan und Pankult in Kleinasien". *Istanbuler Mitteilungen*, 19-20.
- Tüner Önen, N. (2013). Hadrians Reisen im östlichen Mittelmeer anhand neuer Inschriften aus Phaselis. *Adalya*, 16: 93–106.
- Van Bremen, R. (1994). "A Family From Sillyon". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 104: 43-56.
- van Bremen, R. (1996). *The Limits of Participation: Women and Civic Life in the Greek East in the Hellenistic and Roman Periods*. Leiden, Brill.
- Van der Host, W. (1992). "A New Altar of a Godfearer?" *JJS*, 43.1: 32-37.
- Van Wyk, K. (2014). Pig Taboos in the Ancient Near East. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4.13: 111-134.
- Vidal-Lablache, P. (1872). *Commentatio de titulis funebribus Graecis in Asia Minore*. Paris.
- Vitale, M. (2012). *Eparchie und Koinon in Kleinasien von der ausgehenden Republik bis ins 3. Jh. n. Chr.* Bonn.
- Vitale, M. (2016). "Priest" "Eparchy-arch" "Speaker of the ethnos": The Areas of Responsibility of the Highest Officials of the Eastern Provincial Imperial Cult. *Mnemosyne*, 69: 82-111.
- von Aulock, H. (1965). *Sylloge Nummorum Graecorum. Pamphylien*. Berlin.
- von Aulock, H. (1977). "Münzen und Städte Phrygiens 1". *Istanbuler Mitteilungen Beiheft*, 19.
- von Aulock, H. (1979). "Münzen und Städte Phrygiens 2". *Istanbuler Mitteilungen Beiheft*, 22.
- von Eckhel, J. H. (1794). *Doctrina numorum veterum* (Vol. 3). Vindobonae.
- von Vacano, O. (1986). *Typenkatalog der antiken Münzen Kleinasiens*. Berlin.
- Ward Perkins, J. B. B. V. (1955). *The Aqueduct of Aspendos. Papers of the British School at Rome* (Vol. 23).
- Weiß, P. (1999). "Ein Konsulnpaar vom 21. Juni 159 n. Chr". *Chiron*, 29: 147-182.
- Weiß, P. (1997). "Leonteos". *LIMC*, 8: 773-774.
- Witschel, C. (2002). "Meilensteine als historische Quelle? Das Beispiel Aquileia". *Chiron*, 32: 325-393.
- Wlosok, A. (1978). *Römischer Kaiserkult*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Wörrle, M. (1988). *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien: Studien zu einer agonistischen Stiftung aus Oinoanda*. *Vestigia*, 39, München.
- Wörrle, M. (2007). "Limyra in der frühen Kaiserzeit. Geringe Reste epigraphischer Evidenz und was man (noch) daraus machen kann". C. Schuler (Ed.), *Griechische Epigraphik in*

- Lykien. Eine Zwischenbilanz.* Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 85-97. <http://hw.oeaw.ac.at/3793-1> <http://verlag.oeaw.ac.at>.
- Wörrle, M. (2019). "Schutz für Kallias. Ein rätselhaftes Fragment aus dem frühhellenistischen Limyra". *Chiron*, 49: 161-172.
- Yılmaz, F. (2016). "Perge Batı Nekropolisi'nden Yeni Mezar Yazıtları". *Phaselis*, 2: 259-268.
- Yon, M., vd. (2004). *Kition dans les textes. Testimonia littéraires et épigraphiques et Corpus des inscriptions.* Kition-Bamboula, V, Paris.
- Zanker, P. (1987). *Augustus und die Macht der Bilder.* München.
- Zgusta, L. (1964). *Kleinasiatische Personennamen.* Der Tschechoslowakischen Akademie Der Wissenschaften, Torino.
- Zgusta, L. (1984). *Kleinasiatische Ortsnamen.* University of Michigan.
- Ziegler, K. H. (1964). *Die Beziehungen zwischen Rom und dem Partherreich.* University of Michigan.
- Züderhoek A. (2009). *The Politics of Munificence in the Roman Empire, Citizens, Elite and Benefactors in Asia Minor.*

EK-1 TABLOLAR

Tablo 1: Memurlar ve Memuriyetler

Memuriyet	Memur	Tarih	Testimonia Numarası
Demiourgos	1. T. Flavius Poleiton	MS yak. 100	3.4.1
	2. Aristous oğlu Demetrios	MS I-II. yüzyıl	3.3.2
	3. M--	MS II. yüzyılın ilk yarısı	3.3.3
	4. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
	5. Phereas	Roma İmparatorluk Dönemi	3.4.2
	6. Apelles		
	7. Balos		
	8. Aphrodeisios		
	9. ?	Roma İmparatorluk Dönemi?	3.3.11
Dekaprotos/Decemprini	1. Aur. Minucius Tuesianos	MS II. yüzyılın ilk yarısı	3.3.3
	2. Aur. --aios (Tuesianos)	MS yak. 278	3.3.8
	3. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
	4. Tib. Claudius Erymneus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
Proegoros	1. Aur. Minucius Tuesianos	MS II. yüzyılın ilk yarısı	3.3.3
Synagogeus	1. Aur. Minucius Tuesianos	MS II. yüzyılın ilk yarısı	3.3.3
Proconsul	1. Aelius Antoninus	MS II. yüzyılın ilk yarısı	3.3.3
Synthytes	---	MS I-II. yüzyıl	3.3.2
Proboulos	1. Aristous	MS I-II. yüzyıl	3.3.2
Arkhiatros	1. Zoilos	MS II. yüzyıl	3.3.4
Gymnasiarkhos	1. --stos	MS 70 ve sonrası	3.3.1
	2. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
	3. Tib. Claudius Erymneus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
Agonothetes	1. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
	1. Lucius Semnius Rufus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.4.2
Presbeutes	1. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6

Arkhitekton	1. Theodoros oğlu Zenon	Antoninus'lar Dönemi	3.3.7
Hypodiakon	1. Nestor	MS III-IV. yüzyıl	3.7.24
Episphragistes	1. Apollodoros oğlu Phereas	MS yak. 100	3.4.1
	2. Neikias oğlu Marcus		
	3. C. Ignatius Celer		
Episphragistes Hyparkhos?	1. Apollonios oğlu Kendas	MS yak. 100	3.4.1
Grammateus	1. C. Mulvius Iu(s)tus	MS yak. 100	3.4.1
Eisagogeus	1. Apollin--?,	MS yak. 100	3.4.1
	2. Khariksenos,		
	3. Eutykhos		
Demarkhos?	1. Lollios	Roma İmparatorluk Dönemi	3.5.3 (A)
Spondophoros	1. Kendeas	Roma İmparatorluk Dönemi	3.4.2
Arkhierous	1. Aristous oğlu Demetrios	MS I-II. yüzyıl	3.3.2
	2. Tib. Claudius Italicus	Roma İmparatorluk Dönemi	3.3.6
Hiereus	1. Tanrıça Roma Rahibi Kydropoleis	MS 18-19	3.1.2
	2. Germanicus Caesar Rahibi Apollonios	MS 18-19	3.1.2
	3. Caesar Augustus Rahibi Ksenokles	MS 18-19	3.1.2
	4. Tiberius Caesar Rahibi Di--	MS 18-19	3.1.2
	5. Rahibe Eugis	MS I-II. yüzyıl	3.2.2
	6. Hermes rahibi Aristous	MS I-II. yüzyıl	3.3.2
	7. Athena rahibesi, Zoilos'un kızı Artemisia	MS II. yüzyıl	3.3.4
	8. Germanicus Rahibi?	MS II. yüzyıl	3.8.1
	9. Ares rahibi Kyaios	Roma İmparatorluk Dönemi	3.7.36
	10. Helios rahibi Lagos	Roma İmparatorluk Dönemi	3.7.35
	11. Sosipatros'un Hermes rahibi olan babası ---	Roma İmparatorluk Dönemi	3.8.3
	12. Demeter rahibesi Zobalima	Roma İmparatorluk Dönemi	3.7.49

Tablo 2: Yunan Şahıs İsimleri

Şahıs İsimleri	Testimonia Numarası	Theophorik Şahıs İsimleri	Testimonia Numarası
1. Ἀγαθημερίς	3.7.33	1. Ἀθηνόδωρος	3.5.3 (E); 3.7.37
2. Ἀλεξᾶς	3.7.7	2. Ἀπολλοδόρος	3.4.1; 3.7.10
3. Ἀλεξίων	3.4.2	3. Ἀπολλινος	3.4.1
4. Ἀμύντας	3.7.49	4. Ἀπολλώνιος	3.1.2; 3.4.1; 3.7.46; 3.7.47; 3.7.49
5. Ἀνθιμῖος	3.7.24	5. Ἀρετᾶς	3.3.1
6. Ἀντίχαμος	3.7.36	6. Ἀρτεμιδώρος	3.7.49
7. Ἀντιοχιανός	3.7.39	7. Ἀρτεμισία	3.3.4; 3.7.42
8. Ἀπελλῆς	3.4.2; 3.7.35	8. Ἀρτεμᾶς	3.4.2; 3.7.48
9. Ἀρίστους	3.3.2	9. Ἀρτέμων	3.7.38
10. Ἀσπάσιος	3.5.3 (D); 3.7.44	10. Ἀφροδᾶς	3.3.1
11. Ἀστράγαλος	3.7.49	11. Ἀφροδείσιος	3.4.2; 3.7.10; 3.7.42
12. Ἄτης	3.7.16	12. Αὐγ. Δημήτριος	3.7.29
13. Ἀτίμητος	3.7.25	13. Δημητριανή	3.7.31
14. Βάλος	3.4.2	14. Δημήτριος	3.3.1; 3.3.2
15. Βίων	3.1.4	15. Διοδότος	3.3.4
16. Γοργίας	3.7.12; 3.7.34	16. Διοκλῆς	3.3.4
17. Δεῖος	3.7.9	17. Διονύσιος	3.7.4; 3.7.39
18. Δημάρχος	3.3.1	18. Σαραπίων	3.7.7
19. Δημόκριτος	3.7.37		
20. Δικαῖος	3.7.20		
21. Διοδότα	3.7.13		
22. Ἐπίτευξις	3.7.37		
23. Επούας	3.4.2		
24. Ἐρυνεύς	3.7.3		
25. Εὐγίς	3.2.2		
26. Εὐδαίμων	3.7.1		
27. Εὐμηλος	3.4.2; 3.7.9		
28. Εὐτύχης	3.7.16		
29. Εὐτυχιανός	3.7.18		
30. Εὐτυχος	3.4.1		
31. Εὐφοροσύνη	3.7.8		
32. Ζήνων	3.3.7		
33. Ζωβαλιμα	3.7.48		
34. Ζοή	3.5.3 (C)		
35. Ζωΐλος	3.3.4		
36. Ζωοιμος	3.7.32		

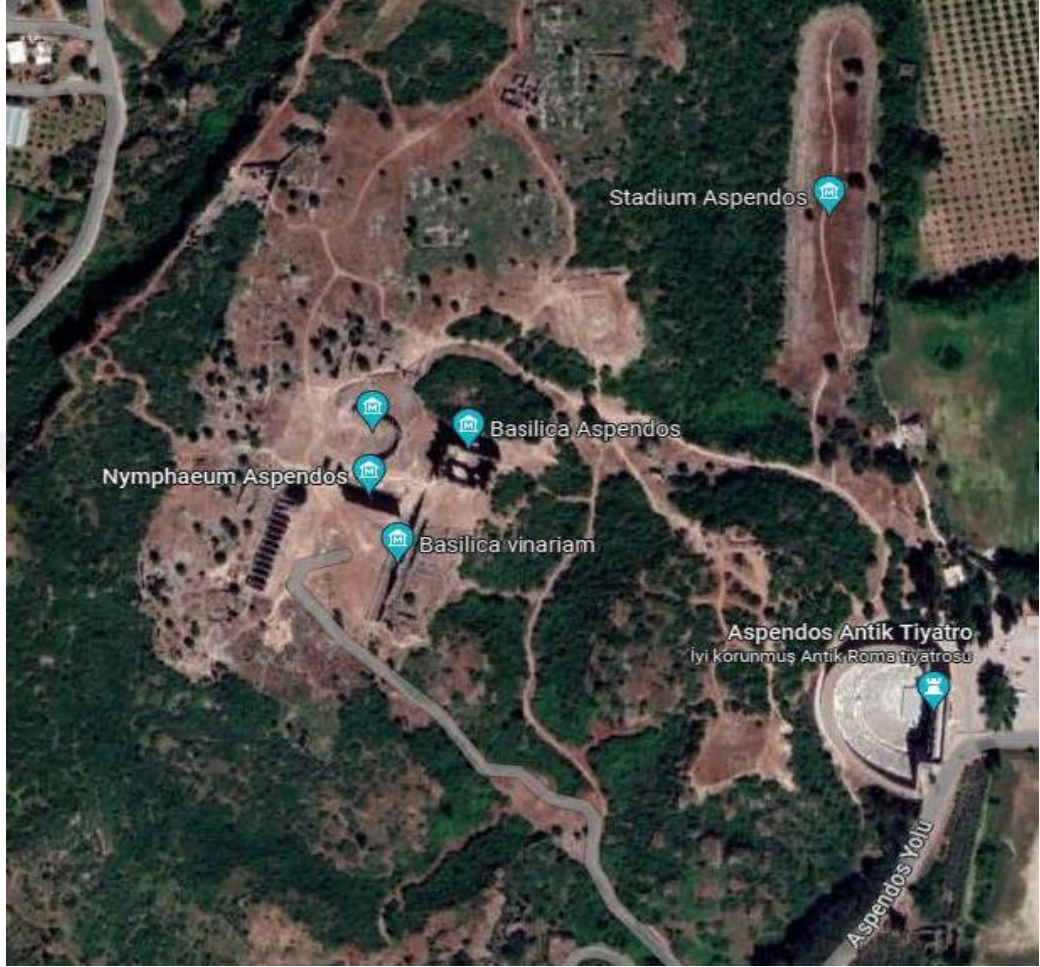
37. Ήλεις	3.7.11		
38. Ήρακλέων	3.7.8		
39. Έρμαϊος	3.7.46		
40. Θεόδωρος	3.3.7		
41. Θησεύς	3.7.1		
42. Θρασέας νεγα θραγγου	3.7.34		
43. Ίωάννης	3.7.23		
44. Ίσίας	3.7.42		
45. Καλόκαιρου	3.7.15		
46. Κάλων?	3.7.20		
47. Καρικά	3.7.13		
48. Κενδᾶς	3.4.1		
49. Κενδέας	3.4.2		
50. Κῆστος	3.4.2		
51. Κιδραμύας	3.4.2		
52. Κλέαρχος	3.7.4		
53. Κολης	3.7.2		
54. Κόνων	3.5.3 (B)		
55. Κορβαλις	3.7.35		
56. Κράτης	3.7.1		
57. Κυαῖος	3.4.2		
58. Κύδρης	3.4.2		
59. Κυδρόπολις	3.1.2		
60. Λάγος	3.7.35		
61. Λαοδίκη	3.7.7; 3.7.42		
62. Λέων	3.7.11; 3.7.41		
63. Λόλλιος	3.5.3 (A)		
64. Μακαρία	3.7.38		
65. Μεννέας	3.4.2; 3.7.12		
66. Μῆνις	3.7.32		
67. Μηνόδορος	3.7.2		
68. Μηνοφύλας	3.7.38		
69. Μόλης	3.7.46		
70. Μοσχίων	3.4.2		
71. Νάνης	3.7.36		
72. Νέστωρ	3.7.24		
73. Νέων	3.7.8		
74. Νεικάνωρ	3.7.42		
75. Νίκος	3.7.41		
76. Ξενοκλῆς	3.1.2; 3.3.1		

77. Οὔρος	3.4.2		
78. Πλουσίου	3.5.3 (B)		
79. Ποιμένις	3.1.4		
80. Πολέμων	3.7.20		
81. Πραῦλος	3.7.3		
82. Πρεεύς	3.7.43		
83. Πρόκλος	3.3.5		
84. Ῥόσης	3.7.17		
85. Σόλων	3.4.2		
86. Σοσίπατρος	3.1.2; 3.4.2; 3.8.3		
87. Στησίπολις	3.4.2		
88. Στέφανος	3.7.13		
89. Τατία	3.5.3 (B)		
90. Τατίς	3.4.40		
91. Τρεκουδδης	3.7.13		
92. Τρυφέρα	3.7.2		
93. Τρεφύλιος	3.7.43		
94. Τρύφων	3.7.9; 3.7.23		
95. Ὑλας	3.7.41		
96. Φηρέας	3.3.1; 3.4.1; 3.4.2		
97. Φιλιππία	3.7.24		
98. Φιρμεῖνα	3.7.39		
99. Χαρίξενος	3.4.1		
100. Χαριτίνη	3.7.19		
101. Χοιρεῖνη	3.7.9		
102. Χρυσογόνιος?	3.7.50		

Tablo 3: Romalı Şahıs İsimleri

Şahıs İsimleri	Testimonia Numarası	Yunan Cognomen'i Taşıyanlar	Testimonia Numarası
1. A. Curtius Crispinus	3.5.1	1. Aelia Φίλο--	3.7.28
2. A. Curtius Auspicatus Titinnianus	3.5.1	2. Aur. --aios Τουησιανός	3.3.8
3. A. Curtius Crispinus Arruntianus	3.5.1	3. Aur. Ἀνατολή	3.7.16
4. Aelius Antonius	3.3.3	4. Aur. Ἀντιοχιανός	3.7.39
5. Aelius Claudianus	3.7.51	5. Aur. Ἀριστίππος	3.7.18
6. Aurelia	3.7.15	6. Aur. Ἀρτεμᾶς	3.7.48
7. Aur. Castor	3.7.27	7. Aur. Δημήτριος	3.7.29

8. Aur. Geminus	3.7.26	8. Aur. Ἑλπίς	3.7.22
9. Aur. Lucianus	3.7.30	9. Aur. Ἐπίκτητος	3.7.25
10. Aurelia Mar--	3.7.30	10. Aur. Εὐδημίον?	3.7.50
11. C. Ignatius Celer	3.4.1	11. Aur. Εὐπορία	3.7.32
12. C. Mulvius Iu(s)tus	3.4.1	12. Aur. Ἡθικός	3.7.18
13. C. Lollius Sot--	3.7.1	13. Aur. Κιδραμνας	3.7.17
14. Flavius	3.3.10	14. Aur. Καλλικλῆς	3.7.15
15. Lucius Seius Akastos	3.7.6	15. Aur. Marcia Ἀφφιον	3.7.20
16. L. Semnius Rufus	3.4.2	16. Aur. Μητροδόρα	3.7.26
17. Longinus	3.5.3 (D); 3.7.44	17. Aur. Minucius Τουησιανός	3.3.3
18. M. Iunius Prinkeps	3.4.2	18. Aur. Οὐαυα	3.7.32
19. Marcus	3.7.47	19. Aur. Τατιανή	3.7.29
20. Paulina	3.3.1	20. Aur. Τουης Μίδα	3.7.31
21. Prinkeps	3.4.2	21. C. Πολδεύκης Νέωνος	3.7.14
22. P. Geminus Firmus	3.7.5	22. Claudius Πύρρος	3.3.1
23. Rufus	3.7.47	23. Claudius Κυδρεός	3.5.3 (C)
24. T. Gaius Rufus	3.4.2	24. Flavius Ἐρμμενός	3.7.11
25. Tib. Claudius Italicus	3.3.6	25. Flavius Σωσίπατρος	3.3.1
26. T. Claudius Otacilius	3.7.28	26. M. Mevius Φιλήμων	3.7.45
		27. Marcus Νευκείας	3.4.1
		28. T. Flavius Πολείτων	3.4.1
		29. Terentius Marcianus	3.3.8
		30. Tib. Claudius Ἐρμμενός	3.3.6

EK-2 ŞEKİLLER

Şekil 1: Aspendos antik kenti (<https://www.google.com/maps>)

Şekil 2: Nymphaion

Şekil 3: Basilika

Şekil 4: Su kemeri

Şekil 5: Aspendos Tiyatrosu

Şekil 6: Severus Alexander (222-235), RPC VI: 6288

Şekil 7: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6297

Şekil 8: Maximinus (MS 235-238), RPC VI: 6313

Şekil 9: Gordianus III (MS 241-244), RPC VII.2: 2544

Şekil 10: Augustus (MÖ 27-MS 14), RPC I: 3382

Şekil 11: Hadrianus (MS 117-138), RPC III: 2718

Şekil 12: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6274

Şekil 13: Traianus (MS 98-117), RPC III: 2714

Şekil 14: Gordianus III (MS 238-241), RPC VII.2: 2523

Şekil 15: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6286

Şekil 16: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6268

Şekil 17: Gordianus III (MS 241-244), RPC VII.2: 2530

Şekil 18: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6290

Şekil 19: Gordianus III (MS 241-244), RPC VII.2: 2532

Şekil 20: Maximinus (MS 235-238), RPC VI: 6315

Şekil 21: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6292

Şekil 22: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6289

Şekil 23: Maximinus (MS 235-238), RPC VI: 6313

Şekil 24: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6273

Şekil 25: Vespasianus dönemi (MS 69-79), RPC II: 1520B

Şekil 26: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6291

Şekil 27: Maximinus (MS 235-238), RPC VI: 6319

Şekil 28: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6284

Şekil 29: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6264

Şekil 30: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6280

Şekil 31: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6294

Şekil 32: Nemesis yazıtı

Şekil 33: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 10885

Şekil 34: Philippus Araps (MS 244-249), RPC VIII: (ID 21000)

Şekil 35: Gordianus III (MS 241-244), RPC VII.2: 2534

Şekil 36: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6283

Şekil 37: Elagabalus (MS 218-222), RPC VI: 6265

Şekil 38: Gordianus III (MS 241-244), RPC VII.2: 2544

Şekil 39: Gordianus III (MS 238-241), RPC VII.2: 2521

Şekil 40: Commodus (191-192), RPC IV.3: 5709

Şekil 41: Maximinus (MS 235-238), RPC VI: 30479

Şekil 42: Antoninus Pius (MS 138-161), RPC IV.3: 5707

Şekil 43: Gordianus III (MS 238-241), RPC VII.2: 2525

Şekil 44: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 10911

Şekil 45: Traianus Decius (MS 249-251), RPC IX: 1057

Şekil 46: Commodus (191-192), RPC IV.3: 11017

Şekil 47: Apollon heykeli (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>)

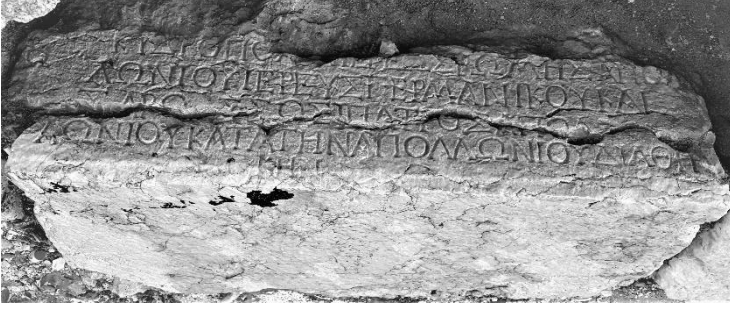
Şekil 48: Traianus Decius (MS 249-251), RPC IX: 1058A

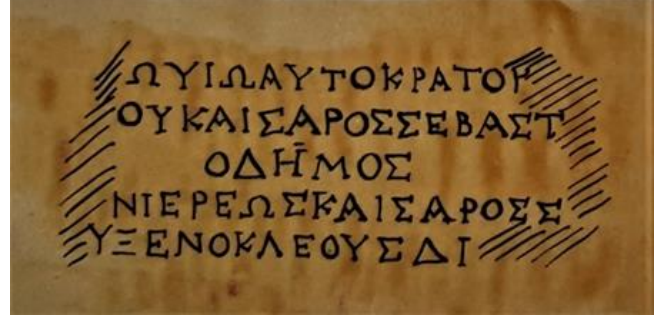
Şekil 49: Severus Alexander (MS 222-235), RPC VI: 6298

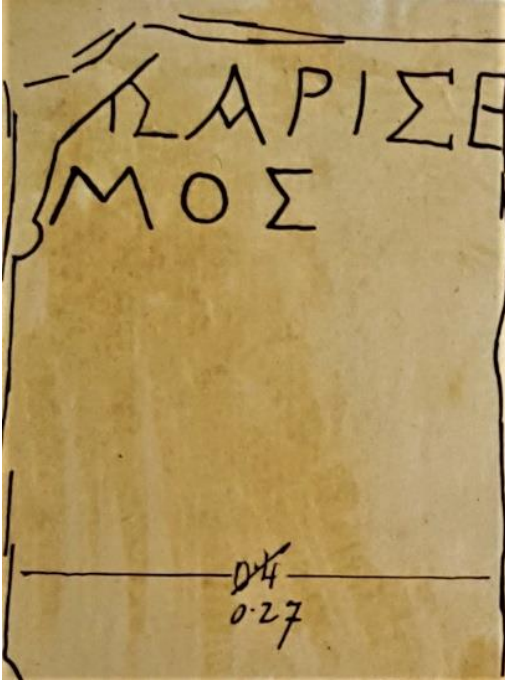
Şekil 50: Burrell, 2004: 189; Tekin, 1991: 98; www.asiaminorcoins.com

Şekil 51: N. 3.1.1 (B)

Şekil 52: N. 3.1.2 (A), (Hirschfeld Notizbuch I, 13h)

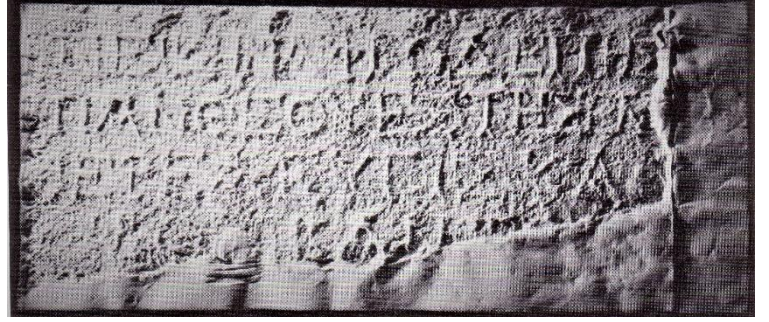
Şekil 53: N. 3.1.3 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 41.)

Şekil 54: N. 3.1.4

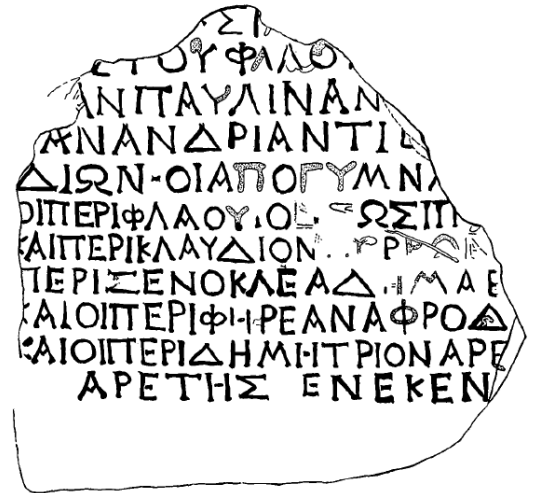
Şekil 55: N. 3.2.1 (Brixhe ve Hodot, 1988: n. 42.)

Şekil 56: N. 3.2.2 (Brixhe ve Hodot, 1988: n. 43.)

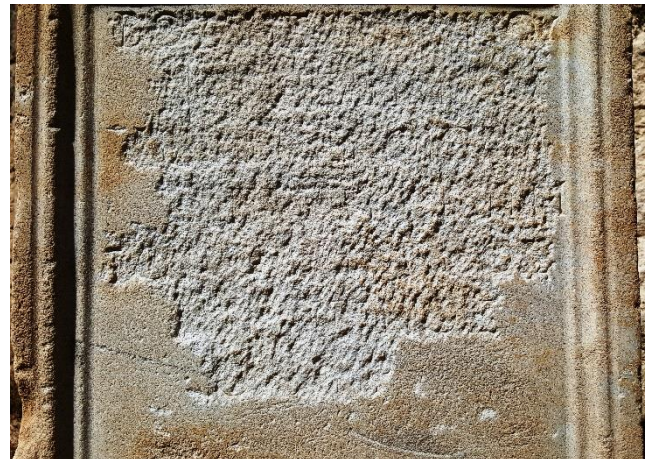
Şekil 57: N. 3.2.3 (Hereward, 1958 n. 10.)

Şekil 58: N. 3.3.1 (Hereward, 1958 n. 3.)

Şekil 59: N. 3.3.2

Şekil 60: N. 3.3.3 (A)

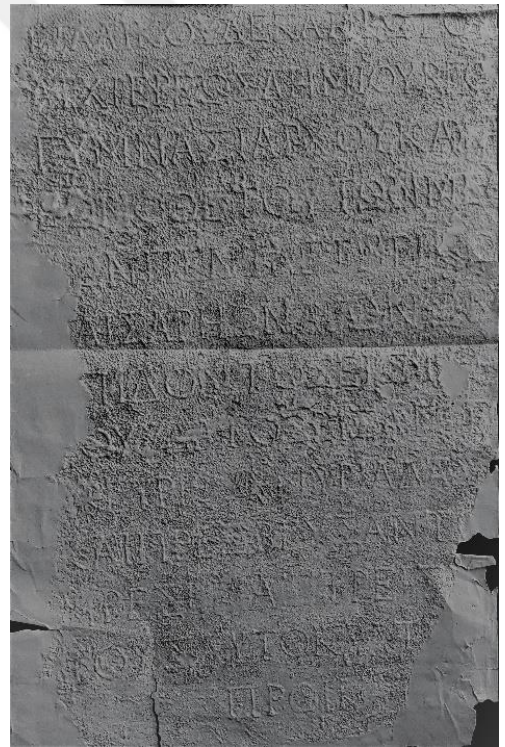
Şekil 61: N. 3.3.3 (B)

Şekil 62: N. 3.3.4

Şekil 63: N. 3.3.5

Şekil 64: N. 3.3.6

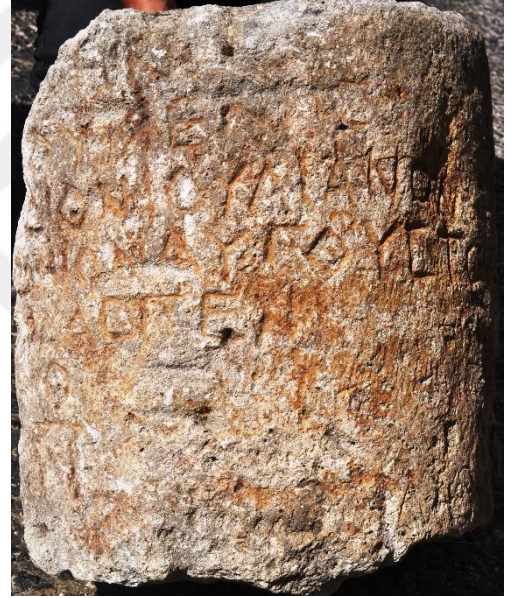
Şekil 65: N. 3.3.7 (A)

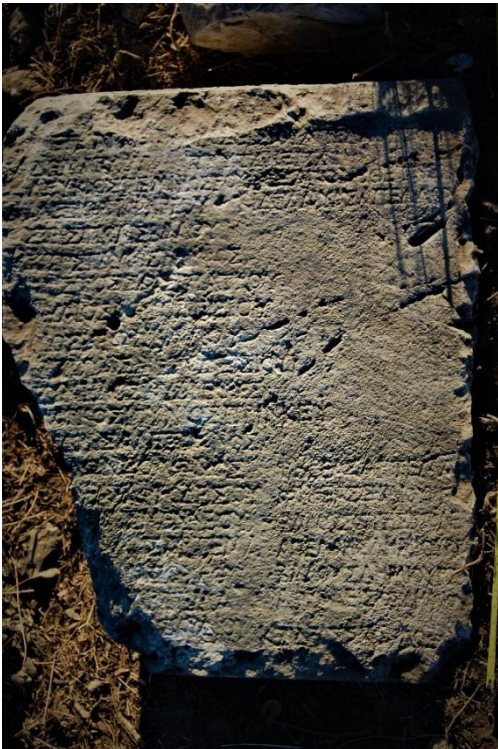
Şekil 66: N. 3.3.7 (B)

Şekil 67: N. 3.3.7 (C)

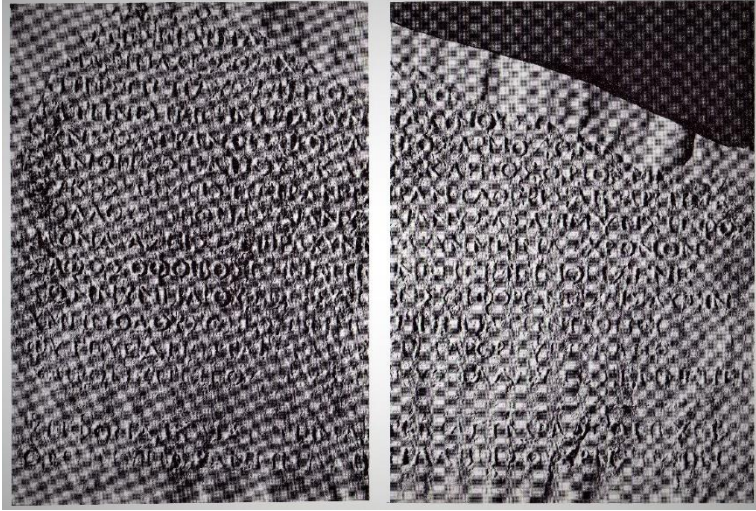
Şekil 68: N. 3.3.9

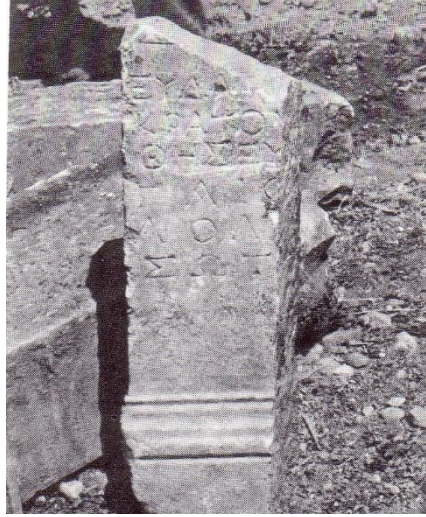
Şekil 69: N. 3.4.2

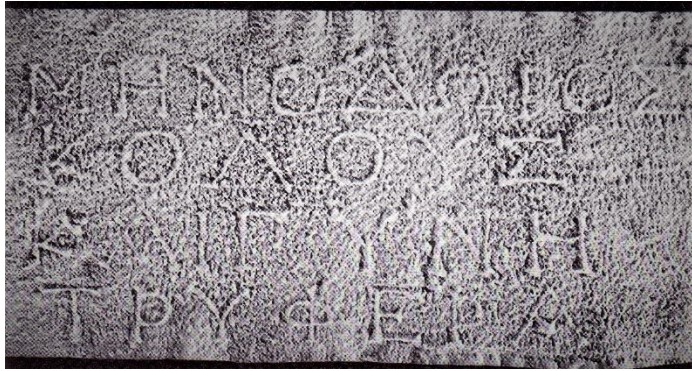
Şekil 70: N. 3.5.1

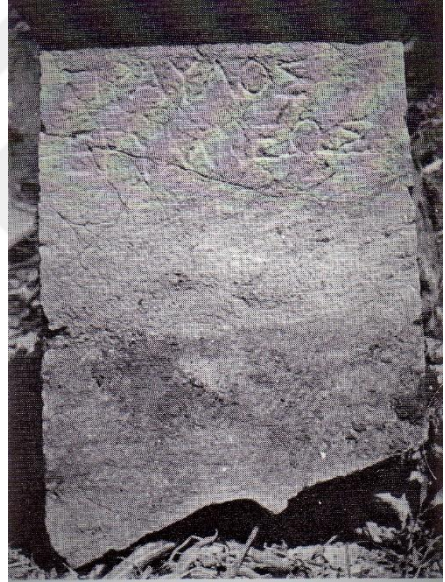
Şekil 71: N. 3.6.1 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 45.)

Şekil 72: N. 3.7.1 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 21.)

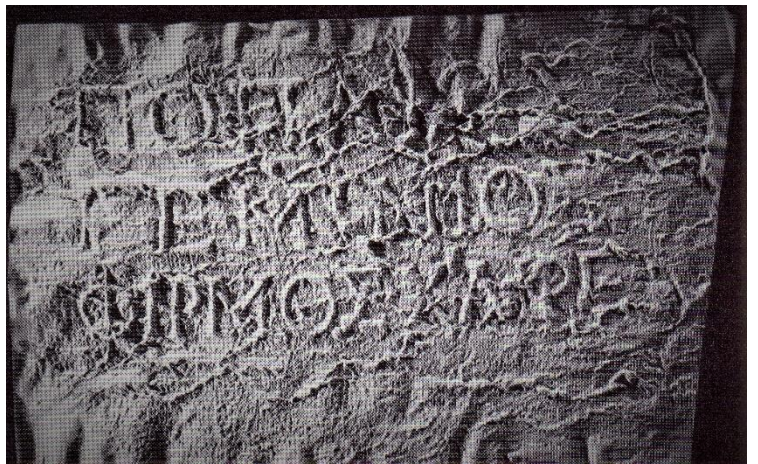
Şekil 73: N. 3.7.2 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 23.)

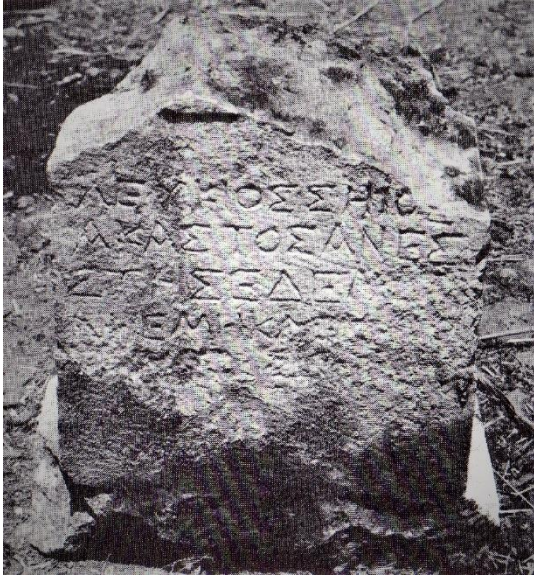
Şekil 74: N. 3.7.3 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 25.)

Şekil 75: N. 3.7.4 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 18.)

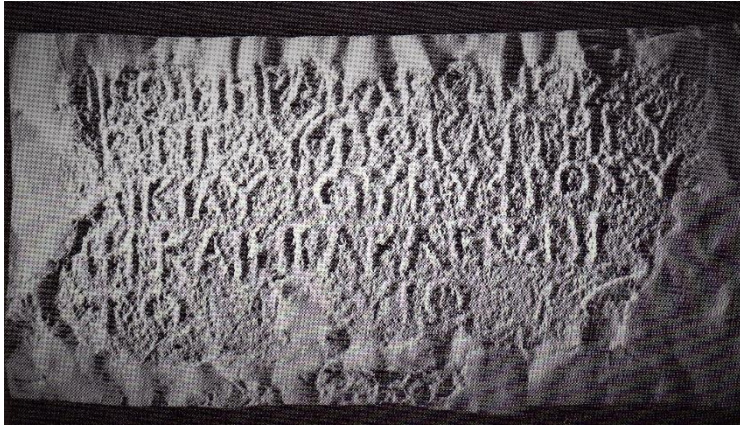
Şekil 76: N. 3.7.5 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 16.)

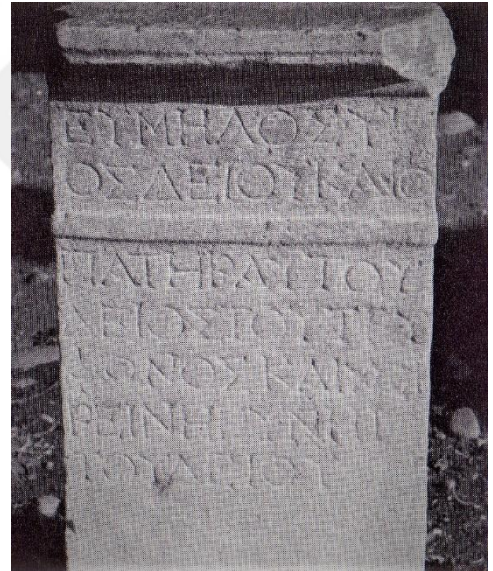
Şekil 77: N. 3.7.6 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 26.)

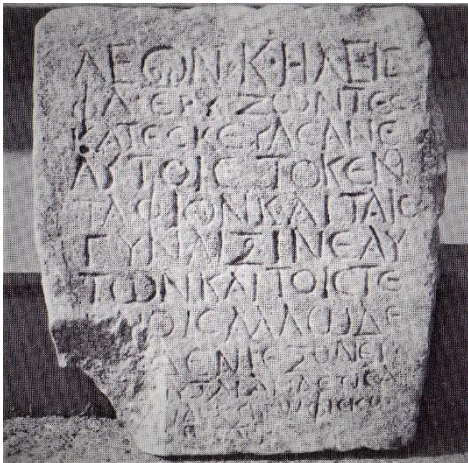
Şekil 78: N. 3.7.7 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 22.)

Şekil 79: N. 3.7.8 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 19.)

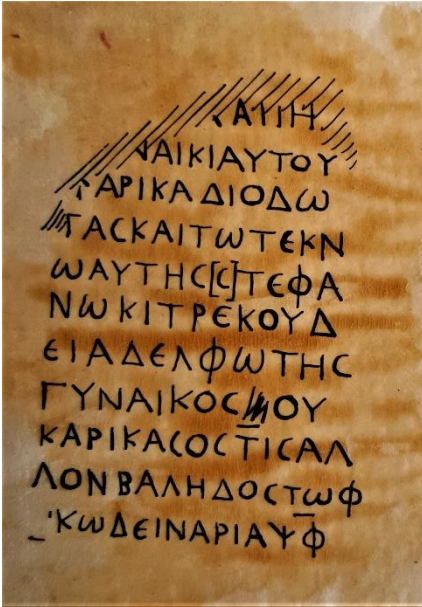
Şekil 80: N. 3.7.9 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 30.)

Şekil 81: N. 3.7.11 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 28.)

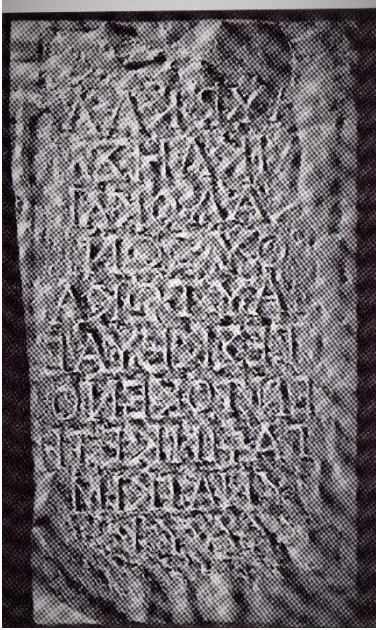
Şekil 82: N. 3.7.12 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 29.)

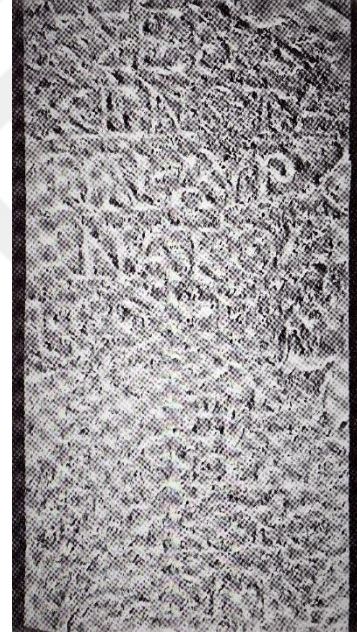
Şekil 83: N. 3.7.13 (Hirschfeld Notizbuch I)

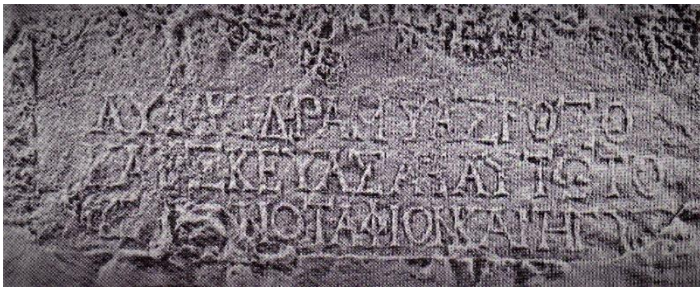
Şekil 84: N. 3.7.14 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 215.)

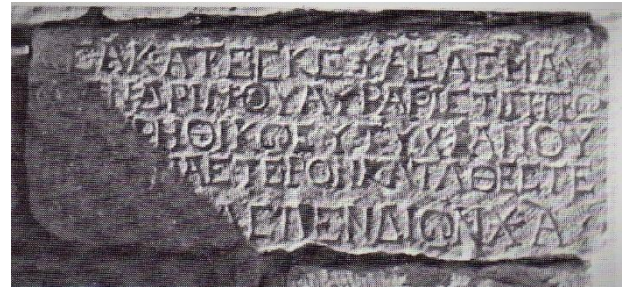
Şekil 85: N. 3.7.15 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 27.)

Şekil 86: N. 3.7.16 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 31.)

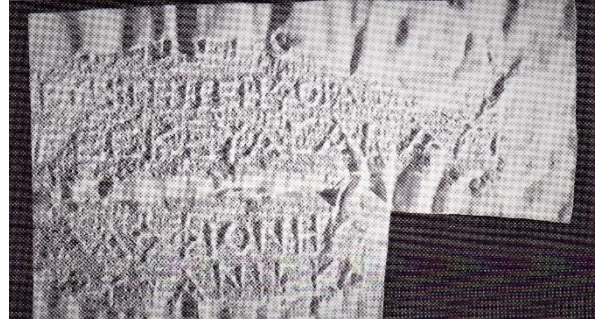
Şekil 87: N. 3.7.17 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 32.)

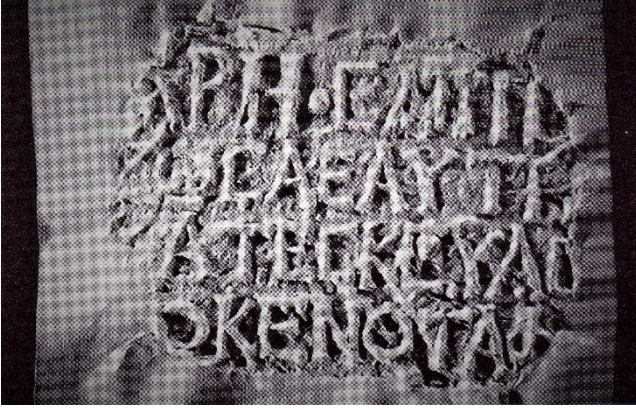
Şekil 88: N. 3.7.18 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 33.)

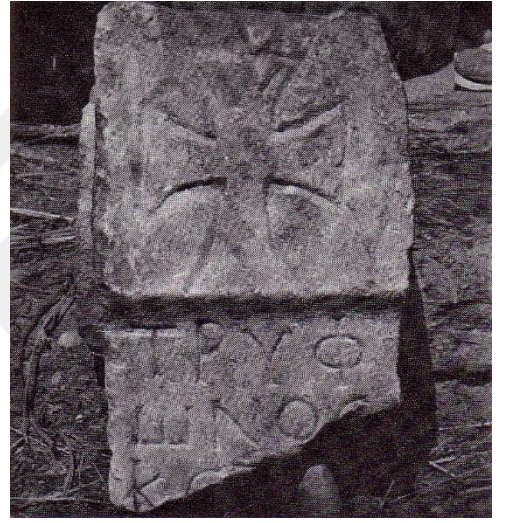
Şekil 89: N. 3.7.20 (A) (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 35.)

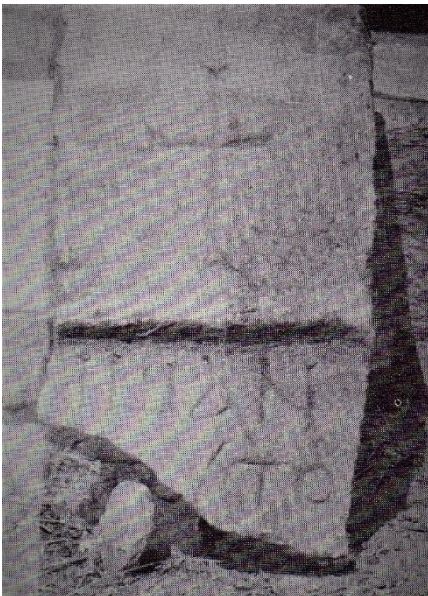
Şekil 90: N. 3.7.20 (B) (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 35.)

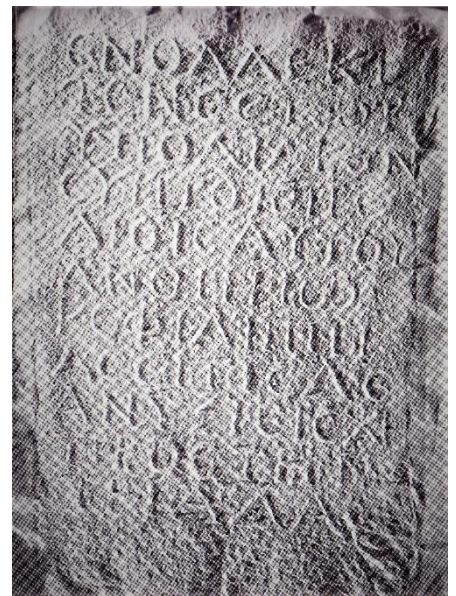
Şekil 91: N. 3.7.22 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 17.)

Şekil 92: N. 3.7.23 (A) (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 15.)

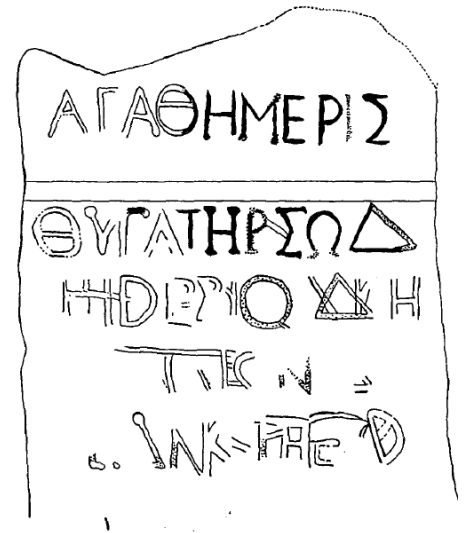
Şekil 93: N. 3.7.23 (B) (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 15.)

Şekil 94: N. 3.7.24 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 204.)

Şekil 95: N. 3.7.28

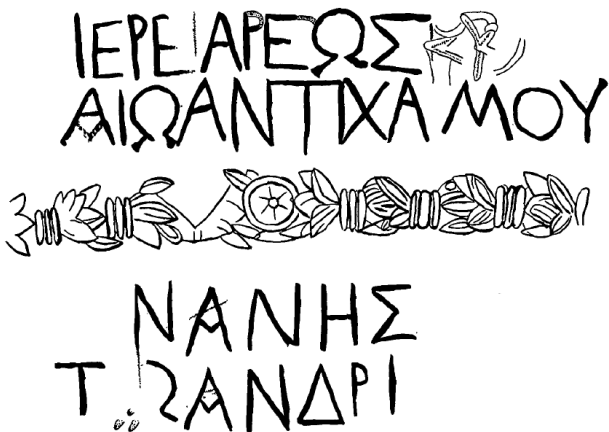
Şekil 96: N. 3.7.33 (Hereward, 1958 n. 4.)

Şekil 97: N. 3.7.34 (Hereward, 1958 n. 8.)

Şekil 98: N. 3.7.35 (Hereward, 1958 n. 11.)

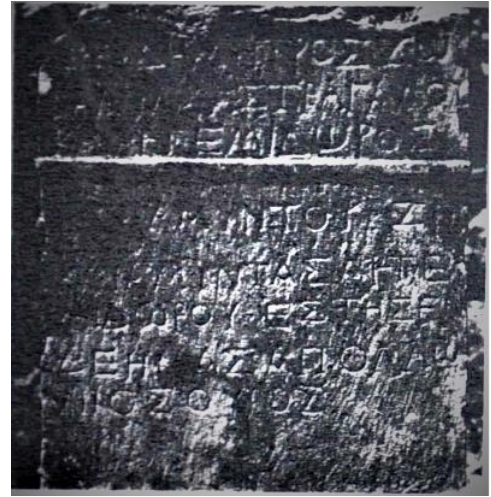
Şekil 99: N. 3.7.36 (Hereward, 1958 n. 12.)

Şekil 100: N. 3.7.47 (Brixhe, 1965 n. 24.)

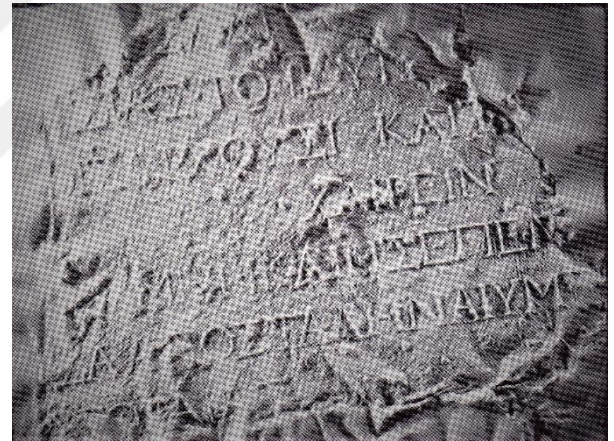
Şekil 101: N. 3.7.48 (Brixhe, 1965 n. 25)

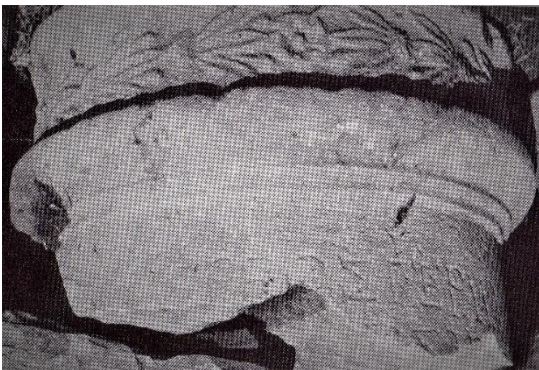
Şekil 102: N. 3.7.49 (Brixhe, 1965 n. 27)

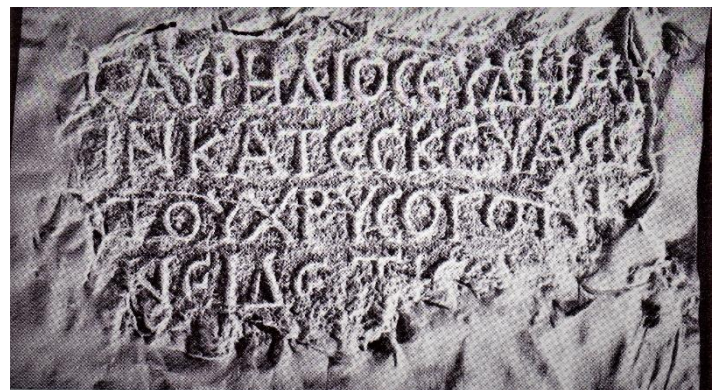
Şekil 103: N. 3.3.10 (Hereward, 1958 n. 2.)

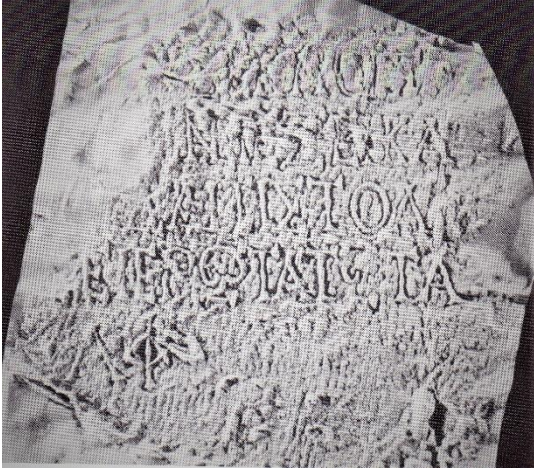
Şekil 104: N. 3.1.5 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 39.)

Şekil 105: N. 3.8.1 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 44.)

Şekil 106: N. 3.7.50 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 24.)

Şekil 107: N. 3.7.52 (Brixhe ve Hodot, 1988 n. 36.)

Şekil 108: N. 3.7.53 (Brixhe, 1965 n. 26)

Şekil 109: Harita

Şekil 110: Mopsos'un domuz avı (MÖ 375-365) (www.asiaminorcoins.com Coin ID #6914)

Şekil 111: Side ve Aspendos Homonoia (Valerianus I (MS 253-260). (Nollé, 1990: 261)

Şekil 112: Side ve Aspendos Homonoia (Valerianus I (MS 253-260). (Nollé, 1990: 261)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI:	Mertcan TUNCA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Sakarya Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tez Konusu	Epigrafik ve Nümizmatik Belgeler Işığında Roma İdaresi Altında Aspendos
Yabancı Dil/Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Lykia-Pamphylia Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi Açılardan Araştırılması, 2017 Yüzey Araştırması.	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi